

ARDIÇ EĞİTİM KURUMLARI

Karanlıktan Aydınlığa..

OKUL ÖNCESİ

İLKOKUL

ORTAOKUL

www.ardicegitim.com.tr

0 216 641 72 51

Ferhatpaşa Mah. 41. Sokak No:32 Ataşehir İstanbul

İslâm Tarihi ve Medeniyeti KÜLLİYATI

15
CİLT

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ

2.
BASKI
Çıktı

Sadece bir kitap değil
Bir Mekteptir
İslâm Tarihi
ve Medeniyeti...

Tamamı Anadolu coğrafyasında yetişmiş
bilim adamlarının telifi ile yeni ve önemli bir külliyyat.
20'nin üzerinde editör ve 200'e yakın bölüm yazarı...

/siyeryayinlari

/www.siyerkitap.com

TEL: (0212) 544 76 96

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömür Yıldırım

Genel Yayın Yönetmeni
Muhammed Ensar Sözen

Editör
Muhammed Ali Alioğlu
editör@siyerdergisi.com

Danışma ve Yayın Kurulu
Abdülaziz Tantik
Ahmet Mercan
Mahmut Bıyıklı
Mehmet Kaman
Mikail Çolak
Muhammed Ali Alioğlu
Temel Hazıroğlu
Yavuz Selim Kurt
Yunus Emre Tozal

Tasarım
Siyer Dergisi

Satış, Pazarlama ve Dağıtım
Hakan Tan
siyerdergisi@gmail.com

Reklam Sorumlusu
Musa Akyıldız
0505 703 27 50

Temsilcilik Talepleri / İrtibat
+90 531 660 50 18

Yıllık Abonelik
Tekli Satış: 17.50 TL
Yıllık Abonelik: 70.00 TL
Yurtdışı Abonelik: 30 EURO

Baskı - Cilt
Ajans Es Görsel Sanatlar
www.ajanses.com - 0212 493 24 84
Sertifika No: 44922

İletişim
Bağlar Mahallesi 24. Sokak No: 10/A
Güneşli - Bağcılar / İstanbul

Tel: +90 212 550 0 571
Faks: +90 212 544 58 46
WhatsApp Hattı: +90 531 660 50 18
E-Posta: info@siyerdergisi.com

Her hakkı saklıdır.
Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Fotoğraf, yazı ve diğer görsellerin izin alınmadan
ve kaynak gösterilmeden her türlü ortamda
çoğaltılması yasaktır.

www.siyerdergisi.com

Kıymetli dostlar!

Yavaş yavaş eski normallere dönmeye başladığımız şu günlerde yeni sayımız ile karşınızda olabilmeyi bizlere nasip eden Rabbimiz'e hamd, her zamankinden daha çok rehberliğine muhtaç olduğumuz Resûl-i Ekrem'e de salât u selam olsun...

Bu sayımızda dosya konusu olarak “Müslümanın Ötekisi Var mıdır?” sorusu üzerinden “Ben/Biz ve Öteki” meselesini çeşitli yönleriyle ele almaya çalıştık.

Malum olduğu üzere insan; atası ve ilk peygamberi Hz. Âdem'den (as) günümüze, muhtemelen kıyamete kadar da devam edeceğine inandığımız bir “im-tihan” süreciyle varoluşunu gerçekleştiren bir varlıktır. Bu sürecin önemli aşamalarından birisi de kuşkusuz insanın tesis etmekle yükümlü olduğu birtakım “ilişkiler”dir. Bu ilişkiler/iletişimler de kaçınılmaz olarak bazı hukukları/hakları doğal olarak gündeme getirmiştir. Bu bağlamda insanın kendisiyle, hemcinsleriyle, çevreyle (alemlerle) ve dahi yaratıcısıyla tesis etmek durumunda olduğu, genel olarak dört tür hukuktan/haklardan bahsedebiliriz. Dosya konusu olarak ele aldığımız “ben ve öteki” işte bu ilişkilerden birisi olan insanın hemcinsleriyle kurduğu ilişkilerinin merkez kavramlarından birini teşkil etmektedir.

Esasen “ben/biz”, ifadelerini dile getirdiğimizde kaçınılmaz olarak ortada bir “öteki ve diğerleri” hem bilinç düzeyinde hem de ontolojik bağlamda kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Dosya konumuzda ise meselenin şu boyutunu ele almaya çalıştık: Bu öteki ve diğerleri ile ben veya bizim ilişkilerimizdeki hukukun/hakların hikayesi nedir? Biraz daha açarsak Müslüman birey ve toplumun kendi gibi inanmayan ve yaşamayan birey ve topluma bakışı ile öteki ve diğerlerinin Müslüman birey ve topluma bakışı aynı mıdır, farklı mıdır? Farkları varsa nelerdir ve bunun nedenleri nelerdir? Bu ve benzeri sorulara dosya yazarlarımızın değerli kalemlerinin verdiği cevaplardan genel olarak şöyle bir sonuç çıkardık: Müslüman için bir öteki olsa da bir “ötekileştirme” yoktur. Yani bir dışlama ve yok sayma veya diğerleri/ötekilerinin yokluğu üzerine bir varlık inşasının Müslüman bilinçte olmayan, dahası olmaması gereken bir husus olduğunu gördük. Buna karşı başta Batı, özellikle modern dönem Batı bilinci ve uygulamalarında Müslüman birey ve toplum hep bir öteki olarak ötekileştirme uygulamalarıyla yüz yüze gelmiş; tarihte ve günümüzde birçok acı mağduriyetleri bu bakış açısı yüzünden yaşamak durumunda kalmıştır. Bununla birlikte Müslüman toplum içindeki bazı mezhepsel ayrışma ve çatışmaların da bir tür ötekileştirmenin izlerini taşıdığını üzümlere dile getirmek durumundayız. Yalnız bu durumun Kur'an'ın temel ilkeleri ve sünnetin pratikleriyle hiçbir ilgisi olmadığını da altını çizmemiz lazım. Bu olumsuz manzaranın tarihsel süreçte gündeme gelen bir takım reel-politik durumlardan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bu sayımıza verdiği röportaj ile katkı sağlayan *Lütfi Sunar*'a; meselenin çeşitli yönlerini farklı disiplinler açısından ele alan kıymetli kalemlerimiz; *İbrahim Kalın*, *Kasım Küçükakal*, *Bilal Sambur*, *Muhammed Emin Yıldırım*, *Abdülaziz Tantik*, *Ahmet Mercan*, *Cağfer Karadağ*, *Bahriye Kaman*, *Lütfi Şeyban*, *Necdet Subaşı*, *Ömer Sabuncu*, *Hakan Temiz*, *Nagihan Kocadağ*, *Muhammed Karaca*, *Selahaddin Eş Çakırgıl*, *Abdulhamit Güler*, *Mikail Çolak*'a ve genç kalemlerimizden *Merve Yıldızbaş*, *Fatma Şeyda Selek*, *Zeynep Mert*, *Ramazan Çelik*, *Ravza Tarhan*'a teşekkürlerimizi sunarız.

Gelecek yeni sayılarda sağlık, sıhhat ve afiyet içerisinde buluşma duası ve temennisiyle.

Selam ve dua ile...

Muhammed Ali Alioğlu

İÇİNDEKİLER

DOSYA

Prof. Dr. İbrahim Kalın
**Ben ve Öteki Açısından
İslâm ve Batı İlişkileri**

06

Prof. Dr. Kasım Küçükalp
**Modern Düşüncede
Kavramsal Olarak Öteki**

10

Prof. Dr. Bilal Sambur
**Medine Vesikası'nın
Aktüel Anlamı ve Değeri**

14

Muhammed Emin Yıldırım
**Farklılıkların Zenginliğe
Dönüştüğü Bir Şehir:
Medine**

22

Abdulaziz Tantik
**Yabancılaşma, Müslüman
ve Öteki**

28

DOSYA RÖPORTAJ

Doç. Dr. Lütfi Sunar:
**Ötekiyle karşılaşma
ve ötekileştirme
modern toplumların,
modernitenin en temel
özelliliğidir. Modernite
kendisini 'öteki'
üzerinden inşa etmiştir."**

32

Ahmet Mercan
**Küresel Büyü ve İnsanın
Tükenişi**

48

Prof. Dr. Cağfer Karadağ
**Rahmet Peygamberi'nin
Dava Azmi, Merhameti,
Üzüntüsü ve Örnekliği**

52

Bahriye Kaman
**Ötekileştirici Dilin
Psikolojisi**

58

Prof. Dr. Lütfi Şeyban
**Öteki'nin Hayatını Hukuki
Güvence Altına Alan Bir
Model Olarak Endülüs
Convivencia'sı**

62

Dr. Necdet Subaşı
"Biz" ve "Öteki"

66

Doç. Dr. Ömer Sabuncu
**Yahudi Asıllı Sahâbîlerin
Müslümanlar Nezdindeki
Kabulü ve Değeri**

72

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Temir
Necrân Hristiyanları

76

Muhammed Ali Alioğlu
Bir Ötekileştirme Hikayesi

80

Nagihan Kocadağ
**Medine Vesikası'nın
Sosyolojik Analizi**

84

Muhammed Karaca
**Hız. Peygamber'in (sas)
Gayrimüslimler ile İlişkisi**

88

Selâhaddin Eş / Çakırgil
**'Müslümanın ötekisi' Var
mıdır?**

92

DOSYA SİNEMA

Abdulhamit Güler
**Şükür ki 'öteki'den
'öteki'ne fark var!**

98

GEZİ/YORUM

Merve Yıldızbaş
**Üstünlüğümüz Tam Olarak
Nerede?**

104

Fatma Şeyda Selek
**Vahdetin Önündeki
En Büyük Engel:
Ötekileştirme**

107

Zeynep Mert
**Müslümanın Ötekisi Olur
mu?**

109

Ramazan Çelik
**İslâm'ın İlk Siyâsî
Diplomatı: Amr b. Ümeyye
(ra)**

112

Ravza Tarhan
**Kıbrıs'ın Şahidesi ve
Şehidesi: Ümmü Haram
Binti Milhan**

114

Ben ve Öteki Açısından İslâm ve Batı İlişkileri

Prof. Dr. İbrahim Kalın

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü

Her ‘ben’ iddiası bir ‘öteki’nin varlığını tazammun ederken, her ‘öteki’ vurgusu da bir ‘ben’ tasavvuru inşasını zorunlu kılar. Ontolojik olarak ‘ben’ ile ‘öteki’ arasındaki ayırmadan kurtulmak mümkün değildir. Ama bu ayrımı mutlaklaştırarak sonsuz ve sınırsız düşmanlar üretmek de gerekmiyor. ‘Öteki’ üzerinden verilen hükümler, ‘öteki’ kadar ve belki de ondan çok ‘ben’ ile, ‘biz’ ile ilgili hükümlerin bir aynasıdır.

Ötekini yok sayan, şeytanlaştıran yahut bir komşu olarak gören ben tasavvurları, bize başka toplumlar ve tarihlerden çok kendi ‘ben’ idrakimiz, tarihi anlayışımız ve medeniyet tasavvurumuz hakkında bir fikir verir.

İslâm ve Batı ilişkileri, arka planda yatan bu ben-öteki diyalektiğinin izdüşümlerinin izlerini tespit etmeden sağlıklı bir şekilde incelenemez. Geçmiş ne karanlık ve soğuk bir çatışma ve yıkımlar tarihi olarak görmek ne de romantize edip köksüz ve kimliksiz bir liberal ütopyanın aracı hâline getirmek zorundayız. Tarihin ana akış süreçlerini tespit etmeye çalışırken standart eğilimlerin dışına çıkan ve bu yüzden genellikle göz ardı edilen detayları ve nüansları da ele almak, bize daha sağlıklı ve kapsamlı bir bakış açısı kazandıracaktır. İslâm ve Batı toplumlarının tarihi bize bu imkânları fazlasıyla sunmaktadır. Bu uzun tarihte en mutlakiyetçi ve çatışmacı yaklaşımlardan, en geçişken ve çoğulcu tecrübeler kadar pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Bu uçlar arasında bir sarkaç gibi gidip gelen İslâm-Batı ilişkileri tarihini bir yerde ve bir noktada sabitlemek ve dondurmak yerine, ‘süreç analizi’ yapmak ve olayları, insanları ve mekânları bu akmakta olan tarihin dinamik unsurları olarak görmek şüphesiz daha isabetli olacaktır.

Bu bakış açısı, İslâm-Batı ilişkilerinin sadece dününü doğru anlamak için değil, bugününü ve yarınını yapıcı bir şekilde ve ‘ortak iyi’ temelinde inşa etmek için de önem arz ediyor. Tarih hiçbir zaman sadece geçmişe ait bir şey değildir. Tarih, bizimle ve bugünle birlikte yaşamaya devam eder. Onu anlamlı ve yaşayan bir gerçeklik hâline getiren, kendi müstakil kimliği/nesnel gerçekleri kadar; bizim bugün kendimize, evrene ve varlığa nasıl baktığımızdır. Bu manada tarih, her dönemde var olan inşa süreçlerinden bağımsız değildir. Burada yine

bir 'orta yol' vurgusu yapmakta fayda var: Tarih bizden tamamen bağımsız, ölü bir kronolojiler yığını olmadığ gibi, bütünüyle keyfi değerlendirmelerimize ve ihtiyaçlarımıza göre şekil alan bir bukalemun da değildir. Hakikat, bu ikisinin arasında bir yerde bulunuyor. İslâm-Batı ilişkileri tarihinde ötekileştirme ve mutlak kötüleştirme tavırları kadar, etkileşim ve iş birliği dönemleri de dikkate alınmalıdır. Örneğin, İngiliz sömürgeciliğine yazdığı övgülerle tanınan, ilk Nobel Edebiyat Ödülü'nün sahibi Rudyard Kipling (1865-1936), ünlü şiirinde *"Doğu Doğu'dur, Batı Batı'dır/ve bu ikili hiçbir zaman bir araya gelmeyecektir; ta ki yer ve gök, Tanrı'nın büyük hüküm kürsüsünde hazır bulunana kadar."* dediğinde, Batı dünyasında hâkim olan Doğu algısının temel özelliklerinden birini dile getiriyordu. Buna göre, iki kültürün ayrılığı doğal bir hâli, yakınlaşması ise ilâhî müdahale gerekti- ren istisnai bir durumu ifade eder.

Avrupa'nın Doğu'yu ve İslâm dünyasını bir 'öteki' olarak görmesi, İslâm'ın tarih sahnesine çıktığı yedinci yüzyıla kadar gider. Orta çağlarda İslâm'ı dinî ve teolojik gerekçelerle bir 'öteki' hâline getiren Avrupa medeniyeti, bu ötekileştirmeyi modern dönemde din-dışı ve seküler argümanlar kullanarak yapmaktadır. Bu yüzden soğuk savaşın ardından İslâm, giderek bir güvenlik sorunu olarak kurgulanmış ve "İslâm tehdidi", uluslararası ilişkilerden göçmen yasalarına kadar her alanda kullanılan elverişli bir siyaset aracı hâline gelmiştir. Modern Batı medeniyetinin milliyetçi, dini ve seküler aşırı uçları, İslâm'ı ve Müslümanları ötekileştirerek kendilerine bir güvenlik ve meşruiyet alanı yaratmaya çalışıyorlar.

Fakat ötekileştirmenin tek taraflı bir tutum olmadığını, en başta ifade etmek gerekir. İslâm dünyası da Batı'yı bir 'öteki' olarak algılıyor; kendisinin tarihine, coğrafyasına, doğal kaynaklarına, giyim-kuşamına, siyâsetine, estetiğine, yaşam tarzına müdahale eden bir 'öteki'. Avrupa emperyalizminin tarihi dikkate alındığında, bu duygunun yersiz olmadığını söyleyebiliriz. Bununla beraber kendini her şeyden önce Avrupa merkezci modernleşmenin kurbanı olarak görmek de İslâm toplumlarının 'ben' idrakine ilişkin farklı sorunların doğmasına neden oluyor. 'Ben' ile 'öteki' arasındaki ilişki, İslâm ve Batı tarihinin de önemli bir boyutunu oluşturuyor.

Batı'nın İslâm algısını, onun Avrupa merkezli tarih anlayışından, hâkim medeniyet olma duygusundan ve

İbrahim Kalın

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu (1992). Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi'nde yüksek lisansını, George Washington Üniversitesi'nde beşerî bilimler ve mukayeseli felsefe alanında Molla Sadra'nın varlık görüşü ve bilgi felsefesi üzerine yazdığı teziyle doktorasını tamamladı (2002). College of the Holy Cross, Georgetown Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi'nde İslâm düşüncesi ve İslâm-Batı ilişkileri üzerine dersler verdi. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nde akademik araştırmalar yaptı.

2005-2009 yılları arasında SETA Vakfı'nın kurucu başkanlığını yaptı. 2009 yılında Başbakan Başdanışmanlığı, 2012 yılında Başbakanlık Müsteşar Yardımcılığı, 2014 itibarıyla da Büyükelçi sıfatıyla Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcılığı ve Cumhurbaşkanlığı Sözcülüğü görevine atandı.

Yazarın, İslâm felsefesi, İslâm-Batı ilişkileri ve Türk dış politikası üzerine yayımlanmış kitap ve makaleleri bulunmaktadır. Çalışmalarından bazıları şunlardır:

İslâm ve Batı, Akıl ve Erdem: Türkiye'nin Toplumsal Muhayyilesi, Knowledge in Later Islamic Philosophy: Mulla Sadra on Existence, Intellect and Intuition, Mulla Sadra, John Esposito ile birlikte hazırladığı, Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century, M. Ghazi bin Muhammad ve M. Hashim Kamali ile birlikte hazırladığı, War and Peace in Islam: The Uses and Abuses of Jihad, Oxford Encyclopedia of Philosophy, Science and Technology in Islam (Oxford University Press, 2014) adlı iki ciltlik ansiklopedinin ve Mulla Sadra, The Book of Metaphysical Penetrations, A Parallel English-Arabic Text of Kitab al-Masha'ir kitabının editörlüğünü yaptı.

Ulusal ve uluslararası gazete, televizyon ve haber ajansında yazı, yorum ve mülakatları yayımlanan İbrahim Kalın, müzikle ilgilenmekte ve Türk halk müziği icra etmektedir. Evli ve üç kız babasıdır.

Greko-Roman ve Yahudi-Hristiyan köklerinden bağımsız ele alamayız. Batı medeniyetinin ‘ben’ tasavvurunun belirleyen bu unsurlar, aynı zamanda onun ‘öteki’ algısını da şekillendiriyor.

İslâm dünyasının Batı algısına baktığımızda, karşımıza bir dizi benzer sorun çıkıyor. Müslüman dünya için “Batı”, aslında iki asırlık bir olgu. 11. ya da 16. yüzyılda İslâm coğrafyasında yaşayan bir aydın yahut sanatçı için “Batı” diye bir şey yoktu. Frenkler, Cermenler, İspanyollar, İtalyanlar, Venedikliler, Cenevizliler, Yahudiler ve Hristiyanlar vardı ve biliniyordu. Ama kelimenin modern manasında bir Batı henüz teşekkül etmiş değildi. Kendisini “orta ümmet” olarak dünya coğrafyasının orta kuşağında gören İslâm dünyası, Doğu’ya da Batı’ya da eşit mesafedeydi. Batı onun için, hep cevap verilmesi, tepki gösterilmesi, mücadele edilmesi gereken bir muhatap değildi. 1200 yılında İsfahan’da yaşayan bir Müslüman âlimin mekân algısı açısından Çin neyse, Fransa da oydu. Kur’ân’ın “*ne doğu, ne batı*” (Nûr, 24/35) diye tasvir ettiği evrensel hakikat tasavvuru, doğu ve batı kalıplarını aşan bir niteliğe sahip. Bu manada İslâm toplumları kendilerini hiçbir zaman “doğuda” ya da “doğulu” addetmediler. “Doğu”, ancak Asya kıtasının bir uzantısı olan Avrupa’nın kendisini “Batı” olarak tanımlamasından sonra ortaya çıkan kurgusal ve işlevsel bir tanım. Mekân algısı Avrupa merkezci hâle geldikçe kullandığımız coğrafi terimler de sınırlayıcı bir nitelik kazanıyor. Örneğin; insanlık tarihinin merkezinde yer alan coğrafyaya bugün neden “Orta Doğu” diyoruz? Japonya, hangi coğrafi tasnife göre “Uzak Doğu” kabul ediliyor? Tersinden düşünecek olursak, mesela Amerika’ya neden “Uzak Batı” ya da “Uzak Doğu” demiyoruz?

Doğu-Batı ikileminin modern bir olgu olduğunu, Kur’ân ve tarih de teyit ediyor. Mekke’de Müslümanlara ilk kez namaz emri geldiğinde yönlerini Mescid-i Aksa’ya dönmeleri emredilmişti. Hz. Peygamber (sas) 622 yılında Medine’ye hicret edene kadar bu durum böyle devam etti. Daha sonra Mekke’deki kadim kibleye, Kâbe’ye dönülmesi emredildi. Medine Yahudileri bu değişimin nedenini sorduklarında Kur’ân-ı Kerîm Bakara Sûresi’nin 115. âyetiyle cevap verdi: “*Doğu da Allah’ındır, batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah’ın rahmeti ve nimeti geniştir; O, her şeyi bilendir.*” Böylece Kur’ân, doğu ve batı kavramlarının

görece ve arızî niteliğini vurgulamış ve asıl meselenin doğuyu da batıyı da aşan hakikate yönelmek olduğunu ifade etmiştir.

İslâm medeniyetinin zamana meydan okuyan eserlerini bugünkü manada ‘Doğulu’ diye tanımlamak elbette hata olur. İbn Sina’ya bugün ‘Orta Doğu’ adı verilen bölgede yaşadı diye ‘Doğulu filozof’ demek ne kadar manasızsa, Endülüs’te yaşayan İbn Rüşd’e ‘Batılı filozof’ demek de o kadar anlamsızdır. Osmanlı tarihinin önemli bir kısmı Güney Avrupa’da geçmiş, ayrıca Yahudiler ve Hristiyanlar asırlar boyunca Suriye, Irak, Kudüs, Mısır gibi bölgelerde Müslümanlarla beraber yaşamıştır. Her kategorik ayrım gibi Doğu-Batı karşıtlığı da sadece tarih ufkumuzu daraltır.

Modern dönemde Doğu-Batı dikotomisini aşmak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Doğu kelimesinin çağrıştırdıklarını akılda tutarsak, özellikle Müslüman düşünürlerin ‘Doğulu’ olarak sınıflandırılmayı reddettiklerini ifade etmek gerekir. Cemaleddin Afgani’den Muhammed Abdüh’a, Mehmed Akif Ersoy’dan Said Halim Paşa’ya, Muhammed İkbal’den Bediüzzaman Said Nursi’ye pek çok düşünür açıktan ya da dolaylı olarak İslâm’ın ve Müslümanların sadece ‘Doğu’nun bir parçası olarak görülmesine karşı çıktılar. Aliya İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslâm* adlı eserinde, bu konuyu sistematik bir şekilde ele alır ve İslâm’ın ne Doğu ne de Batı kategorisine indirgenemeyeceğini savunur. İslâm’ın temel kavramlarını ve öğretilerini, salt ‘Batılı’ bir dille anlatmaya çalışmak, genellikle hatalı sonuçlar doğurur. Kur’ân’ın kullandığı ‘*din*’ kelimesi Batı dillerindeki ‘*religion*’ değildir. Tevhid, dünya, ahiret, dua, ibadet, namaz, zekât vb. kavramları birebir tercüme etmek, bizi ancak eksik ve hatalı bir terminolojiye götürür. İslâm’ı Batı’nın dünyeviliğinin ve Doğu’nun mistisizminin ötesinde gören Müslüman düşünürler, bu manada hem oryantalizme hem de oksidentalizme karşıdırlar.

Kendisini tarihin merkezinde gören, ahlâktan bilime her şeyin kaynağının kendisinde olduğuna inanan bir Batı’nın, Afrikalılara, Çinlilere yahut Latin Amerikalılara evrim sürecinin alt basamaklarında kalmış, ‘medenileştirilmeye’ muhtaç, dolayısıyla sömürülmeyi hak eden ilkel toplumlar olarak bakması şaşılacak bir durum değildir. Arkeoloji, antropoloji ve psikoloji gibi modern bilimlerin bu Avrupa merkezci ve ırkçı ideolojilere bilimsel malzeme sağlaması, bu sürecin en yüz kızartıcı

Klasik İslâm medeniyeti, hakikatin evrenselliğine inanmış, kendi dışındaki kültür ve gelenekleri kucaklayabilecek esnekliğe sahip bir dünya görüşüne sahipti. Yahudi ve Hristiyanlar topluluklara hukuki statü verilmesi ve temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, diğer dini cemaatlerin mutlak manada bir ‘öteki’ olarak kategorize edilmesini engellemiştir.

gerçeklerinden biridir. Çağdaş sosyal bilimlerin bu karanlık tarihten ne kadar kurtulabildiği ayrı bir tartışma konusu.

İslâm dünyasının ‘ben’ tasavvuruna baktığımızda, klasik dönemle modern zamanlar arasında önemli farkların olduğunu görürüz. Klasik İslâm medeniyeti, hakikatin evrenselliğine inanmış, kendi dışındaki kültür ve gelenekleri kucaklayabilecek esnekliğe sahip bir dünya görüşüne sahipti. Yahudi ve Hristiyanlar topluluklara hukuki statü verilmesi ve temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, diğer dini cemaatlerin mutlak manada bir ‘öteki’ olarak kategorize edilmesini engellemiştir. Tarih boyunca İslâm geniş bir kültürel haritaya sahip olmuş ve esnek kültür politikalarının yeşermesine imkân sağlamıştır. Müslüman âlimler dinî ya da fikhî anlamda kesin ve mutlak bir “İslâm kültürü” tanıımı yapmamıştır; çünkü İslâm’ın iki temel kaynağı olan Kur’ân ve sünnet, örf ve âdetler konusunda bir dizi temel ilke belirlemiş, fakat herhangi bir kültür formunu din diye empoze etmemiştir. Bunun yerine “*Eşyanın ash-ibahadır (nötralityedir).*” ilkesinden hareketle “Dinle, akılla ve ortak iyiyle çatışmadığı müddetçe bütün kültür formları mubahtır.” kuralı uygulanmıştır. Bu noktada dinî ilkelerle evrensel değerler arasında bir bütünleyicilik ilişkisi öngörülmekteydi. Bu ölçüye uyan her âdet, gelenek ve kültür, insanlığın ortak mirası olarak kabul edildi.

Modern zamanlar, İslâm dünyasında önemli kırılmalara yol açtı. Toprakları işgal edilen, onurlu ve özgür vatandaşları köleleştirilen, tarihi ve medeniyeti geri ve anlamsız bir kültür olarak reddedilen İslâm dünyası,

moderniteye belli tepkiler vermek zorundaydı. Modernitenin kaynağı olan Batı, bu tepkilerin odak noktası oldu. Yaklaşık iki asırdır Müslüman kitleler kendilerini tarihin dışında, kültürel geri kalmışlık sendromuyla hareket eden özneler olarak görüyor. Şanlı bir geçmiş ve güçlü bir ‘ben’ bilinciyle, mevcut siyâsî, sosyal ve ekonomik daralma arasındaki gerilim, tepkisellik olarak ortaya çıkıyor. ‘Kurban edilmişlik’ psikolojisi, Müslüman dünyayı modernite karşısında umutsuzluğa, kırılganlığa, öfkeye mahkûm ediyor. Batı, İslâm dünyasının ‘modern ötekisi’ hâline gelmiş durumda. İslâm dünyasının kendi değerlerine dayanan bir gelecek inşa etmesi, bu psikolojiden kurtulmasına bağlı. Kendi tarihinin öznesi olan bir İslâm dünyası, geçmişiyle barışık, geleceğine güvenle bakabilen bir dünya olacaktır. Bunun için Müslüman dünyanın Batı algısını gözden geçirmesi ve bir ‘öteki’ olarak Batı’yı aşması gerekiyor.

İslâm ve Batı medeniyetleri arasındaki ilişkinin bir savaşlar ve çatışmalar tarihinden ibaret olduğunu söylemek, en hafif deyişle eksik ve yanlış olur. Aralarındaki önemli farklara rağmen, İslâm ve Batı medeniyetleri çatışmak zorunda değiller. Bir arada yaşamanın asgari şartı, herkesin kendi kalarak ortak iyide uzlaşmasıdır. Adil, katılımcı ve eşitlikçi bir dünya düzeninin anlamı, herkesin aynı şekilde düşünüp yaşaması değil, farklı görüşlerin bir arada var olma iradesini göstermesidir. Bir arada yaşama ahlâkı ve kültürü, zor olmakla beraber imkânsız bir hedef değildir. İslâm ve Batı medeniyetleri, “*iyilikte yarışan topluluklar*” (Mâide, 5/48) oldukları zaman, bölgesel ve küresel barışa katkıda bulunacak ve belki de Kipling’i haksız çıkaracaktır.

Modern Düşünce Kavramsal Olarak Öteki

Prof. Dr. Kasım Küçükalp

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Felsefede ve çağdaş sosyal bilimler literatüründe “öteki” veya “başkalık” kavramının, çeşitli epistemik, politik ve ahlâkî söylem pratikleri içerisinde iktidar konumundan dışlanmış olanları, liberal hümanist özne anlayışının kurbanlarını, entelektüel ilginin dışına atılanları, politik hakları boşverilmiş veya silinmiş olanları nitelendirmek için kullanıma sokulduğunu söylemek mümkündür.¹

Batı toplumlarındaki kültürel ve düşünsel standardizasyonla ilgili olan bu kavram, birtakım dikotomiler yoluyla bazı grup, inanç sistemi ve dünya görüşlerinin kendilerine özgü bir kimliğe sahip olduğu fikrini baskılayacak şekilde, düzenli ve sistematik bir dışlanmaya maruz bırakıldığı fikriyle yakından bir bağlantı içerisindedir. Buna göre Batı kültüründeki homojenleştirme eğilimi, ötekilik ve farka karşı belirgin bir güvensizliği ihsas ettirdiği gibi, ötekilik ve farka yönelik şiddeti de meşrulaştıran bir mahiyet arz etmektedir.²

Modern düşüncede kavramsal olarak “öteki” kavrayışının mahiyetini anlamak bakımından modern rasyonalizm, hümanizm ve bilimselci dünya görüşüyle birlikte ortaya çıkan nesnellik kaygısının vücuda getirmiş olduğu epistemik kesinlik fikrinin son derece etkili ve meşrulaştırıcı bir zemin teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Buna göre hakikatin adeta beşerî öznenin insafına terk edildiği hâkim Batı düşüncesi geleneğinde, varlık ve hakikat de beşerî epistemik pratik tarafından inşa edilen bir mahiyette olmak durumundadır. Dolayısıyla varlık ve hakikatin sınırı, insanın epistemik kaygılarla gerçekleştirdiği düşünce, başka bir deyişle, beşerî idrak sınırı ile belirlenecektir. Böyle bir sınırlandırıcı düşünme mantığı içerisinde teşekkül eden felsefe, kendine özgü bir soru sorma tarzı içerisinde olmuştur. Öz’ün soruşturulduğu söz konusu soru formu “Bu nedir?” olup, felsefe, bu soru yoluyla tarih dışı, ezeli ve ebedi bir doğru veya hakiki bilgi elde etme amacında olmuştur. Söz konusu doğru ve hakiki bilgi, rasyonel bir metodoloji takip etmek suretiyle elde edilen akla dayalı bilgi anlamında, episteme olarak adlandırılır ve her episteme iddiası, beraberinde güç ilişkilerine bağlı bir meşruiyet mantığını barındırır. Tam da bu nedenle, felsefede ortaya koyulan epistemik hakikat iddiaları, metafiziksel şiddeti de içer-

mekte olup, varlıkların özüleri ile rasyonel bir dile tercüme edilebilirliği iddiası, soruşturma konusu kılınan varlığı başka türlü olma imkânından mahrum eden ve onu özü itibarıyla yeniden inşa eden epistemolojik bir söylem pratiği ile meşruiyet kazanır. Bundan dolayı metafiziğe ait düşünce tarzlarınca ortaya konulan bütün düalist ayrımlar, taraflardan biri lehine diğerinin ikincil veya türevsel kılınmak suretiyle değer kaybına uğratıldığı şiddet formlarına veya şiddeti meşrulaştıran formlara da karşılık gelmektedir.

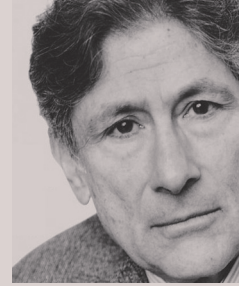
Çağdaş farklılık felsefeleri tarafından bilhassa altı çizildiği üzere Batı düşüncesinde Sokrates'ten (MÖ. 469-399) beri felsefe kendisini, episteme-doxa, ideler-gölge-ler dünyası, form-madde, ruh-beden, objektif bilgi-sübjektif bilgi, özne-nesne, numen-fenomen, olgu-değer, gösterilen-gösterilen gibi ayrımları kullanmak suretiyle gerçekleştirebilmiştir. Burada dikkat çeken husus, söz konusu ayrımların, hiçbir biçimde birbiriyle eşdeğer iki varlık veya bilgi alanına gönderme yapmadığıdır. Tam aksine epistemik yollarla inşa edilen ve özü itibarıyla güç ve tahakküm ilişkilerini meşrulaştıran söz konusu ayrımlarda öncelikli olan her hâlükârda ilk terim olup, ikinci terim yalnızca ilk terimin meşruiyetinin sağlanması için bir araç işlevi görmektedir. İşte farklılık felsefelerine göre, günümüzde daha da belirgin hâle gelen tahakkümün kaynağında, hiç de masumca yapılmamış olan bu türden düalist ayrımlar bulunmaktadır. Bu ayrımlar yoluyla gerçeklik, yaşam ve daha da önemlisi farklılıklar kurgu lehine değerden düşürülmüş, bunun sonucunda ise iyi ile kötü, değerli olanla değersiz olan, katlanılabilir olanla olmayan, kurgusal olanın merkeze alındığı bir inşa mantığı içerisinde belirlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında modern-gelenek, bilim-din, özne-nesne, akıl-vahiy, Batı-Doğu gibi tüm ayrımların özünde söz konusu inşa mantığının işbaşında olduğunu söylemek mümkündür. Lineer/ilerlemeci tarih anlayışına da yansdığı şekliyle bu ayrımlar, içerisinde gizil bir şekilde, rasyonel olanın irrasyonel olandan, öznenin nesneden, bilimin dinden, modernin gelenekten, Batı'nın ise Doğu'dan öncelik ve üstünlüğünü epistemik yollarla meşrulaştırmak suretiyle değerli olanla olmayan hakkındaki nihai hükmün ortaya konulmasını sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle bu durum, çeşitli epistemik pratikler içerisinde ortaya konulan ayrımların, ileri-geri, üstün-üstün olmayan ayrımlarında da karşılığını bulduğu üzere, güç ilişkilerine bağlı olarak inşa edildikleri ve güç ilişkileri-

Batı, kendi gücünü ve kimliğini, yine kendisinin üretmiş olduğu öteki karşısında konumlandırmak suretiyle kazanmaktadır.

nin dışında veya ötesinde herhangi bir objektif duruş noktasının bulunmamasıdır.

Tam da bu bağlamda, Michel Foucault'nun (1926-1984) çalışmaları, özellikle de onun 'söylem', 'bilgi' ve 'iktidar' ilişkisine yönelik analizleri, modern zamanlarda Batı düşüncesinin "öteki" ile ilişkisini veya epistemik yollarla ötekini nasıl inşa ettiğini anlamak bakımından oldukça önemlidir. Edward Said de Şarkiyatçılık adlı çalışmasında Foucault'nun söz konusu analizlerinden hareketle Batı'nın çeşitli söylem pratikleri yoluyla üretmiş olduğu Doğu'yu ve Doğu'yla kurulmasını öngördüğü ideal ilişki biçimini nasıl tayin ettiğini ortaya koyar.

Said'e göre
"Şarkiyatçılık bir söylem olarak
incelenmedikçe, aydınlanma
sonrasında Avrupa kültürünün Şark'ı
siyasal, sosyolojik, askerî, ideolojik,
bilimsel, imgesel olarak çekip
çevirebilmesini -hatta üretebilmesini-
sağlayan o müthiş sistemli disiplinin
anlaşılması olanaksızdır."³

Edward Said
(1935-2003)

Burada bahsi geçen "Şark'ın üretilmesi" kavramının, bir anlamda Batı düşüncesi geleneğinin neliğine işaret etmesi bakımından özellikle altının çizilmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle Batı, kendi gücünü ve kimliğini, yine kendisinin üretmiş olduğu öteki karşısında konumlandırmak suretiyle kazanmaktadır. Benzer bir şekilde Hilmi Yavuz da Batı düşüncesinin ayırt edici ve belirleyici özelliği olarak, onun sürekli bir biçimde karşını ürettiği yönünde bir tespitte bulunur. Yavuz'a göre, Ba-

tlı düşünme biçimlerinden hiçbirisi, kendi karşısını üretmeksizin var olamamaktadır.⁴ Aslına bakılırsa bütün bu tespitler, Batı düşünce tarzının anlaşılmasının, Batı'nın 'öteki'yle girmiş olduğu ilişkinin veya daha felsefi bir jargonla ifade edecek olursak 'düalist' karakterinin anlaşılmasına bağlı olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Zira düalizm, nötr veya tarafsız bir biçimde varlıkların anlaşılması için gerekli ve objektif olduğu düşünülen ontolojik veya epistemolojik ayrımlara değil, varlık ve bilgi hiyerarşisinde öncelikli olanla olmayan arasında olduğu varsayılan ve özü itibarıyla epistemolojik yollarla kurgulanan ontolojik ayrımlara gönderme yapmaktadır.

Hiç kuşku yok ki modern Batı düşüncesinde öteki kavrayışının, totalleştirici söylem pratikleri yoluyla ötekini dışlayan karakterinin zemininde modern düşüncenin hümanistik doğasının bulunduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Zira epistemolojide beşerî özneye ayrıcalıklı ve imtiyazlı bir ontolojik statü bahşeden ve düşünce konusu kılınan her şeyi beşerî öznenin aklına indirgeyen modern hümanizm, *"aklın evrenselleştirici kudretine tekabül edecek şekilde belli bir Avrupa fikrini şekillendiren bir medeniyet modeline doğru evrilmiştir"*. Öyle ki bu evrilme Hegel (1770-1831) felsefesinde en doruk noktasına çıktığı şekliyle Avrupa'nın sadece jeopolitik bir konuma sahip olmadığı, aynı zamanda münasip bütün nesnelere kendi niteliğini ödünç verebilecek bir düzeyde olacak şekilde insan zihninin evrensel bir yüklemi olduğunu varsayacak noktaya taşınmıştır. Tam da bu karakteri nedeniyle hümanistik bir perspektif içerisinde şekillendirilmiş olan Avrupa merkezli paradigmanın, "benlik ve öteki arasındaki diyalektiğin" yanı sıra "özdeşlik ve başkalığın ikili mantığını", evrensel hümanizmin itici gücü ve kültürel mantığı olarak ele aldığını söylemek mümkündür. Söz konusu evrenselleştirici mantığın özünde ise fark veya öteki mefhumunun yergi olarak ele alınması kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki, modern Batı düşüncesi açısından öznellik ve bilinç, evrensel rasyonalizmle ve kendini düzenleyen etik davranışla özdeş bir konuma taşınırken, başkalık veya ötekilik ise bunun olumsuz karşılığı statüsüne indirgenerek tam bir değer kaybına uğratılmıştır.⁵

Bu durumu radikal bir biçimde eleştiren Levinas'a (1906-1965) göre, her şeyi izah etmeye muktedir kılınan söz konusu ontolojik özneye ait hümanistik düşünme

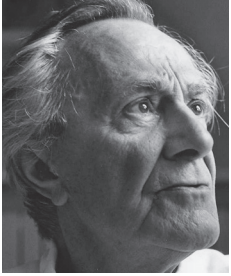
... epistemolojide beşerî özneye ayrıcalıklı ve imtiyazlı bir ontolojik statü bahşeden ve düşünce konusu kılınan her şeyi beşerî öznenin aklına indirgeyen modern hümanizm, *"aklın evrenselleştirici kudretine tekabül edecek şekilde belli bir Avrupa fikrini şekillendiren bir medeniyet modeline doğru evrilmiştir."*

pratiği, 'başka'nın, varlık olarak açığa çıkarılmak suretiyle kendi başkalığını kaybettiği ve başkaya karşı şifa bulmaz bir alerji duyan felsefe olarak görülebilir.⁶ Levinas, karşı çıktığı Batı felsefesinin ötekiyle girdiği ilişkiye atfen, söz konusu felsefe içinde bilgi ve teorinin, ötekini (the other) anlamaya yönelik her teşebbüsünün, ötekinin farklılığını aynının (the same) bir parçası hâline getirerek ortadan kaldırdığını, söyler. Levinas, ontolojik emperyalizm olarak isimlendirdiği söz konusu düşünme pratiğinin, sürekli biçimde ötekine karşı bir şiddet içerdiğini düşünür. Zira, politik birtakım belirtilere de sahip olan ontolojik emperyalizm, bir güç felsefesiyle ilişkilidir ve ötekiyle ilişki ise, ancak ötekinin aynı içerisinde bir dönüşüme tâbi tutulmasıyla mümkün olabilir.⁷

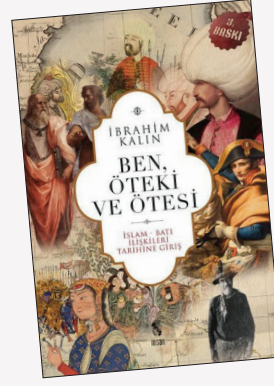
Benzer bir biçimde Lyotard da, hâkim Batı düşüncesinin kavramsal bir düşünme mantığını hayata geçirmek suretiyle, farklılıkları dışlayıcı bir karaktere sahip tüm kavramsallaştırıcı düşünme biçimlerine karşılık geldiği kanaatindedir. Gösterilemez olandan düşünce yoluyla kaçmak, bir çıkış yolu meydana getirmek ancak yönlendirici, seçici ve sınırlandırıcı bir kavramsal düşünce tertibatıyla sağlanmakta olup, Lyotard bu durumu kapatma tertibatıyla ilişkilendirir. Lyotard'a göre "kapatma tertibatı, içeriği ve dışarıyı üretecek, kavramın yayılımını çevreleyecek, yerleri (sanatın, kültürün, üretimin, poli-

tikanın, cinselliğin yerlerini) tanımlayacak olan kavram-sallaştırmanın ve sınırlandırmanın tertibatı demektir.” ve söz konusu tertibat, sabit bir hareket noktası anlamında sıfırıyla birlikte, ancak yoğunlaşmayla ortaya çıkabilir bir mahiyet arz eder.⁸ Yoğunsuzlaşmanın operatörünün dışlama olduğunu düşünen Lyotard açısından bakıldığında, söz konusu dışlama ya bu, ya bu olmayan mantığıyla iş görmektedir. İkisini birlikte düşünmenin imkânsız olduğu ayırma çubuğu fonksiyonuyla dışlama, her kavramın olumsuzlamayla, dışsallığın yerleşmesiyle birlikte bulunmasını gerektirir. İronik bir biçimde bu süreci tiyatrolaşma olarak niteleyen Lyotard, tiyatrolaşmaya malzemesini veren de mevcut olmayan anlamında “bulunmayan”ın dışsallaşması olduğunu düşünür, zira “dışarısının ele geçirilmiş olması gerekecektir” ve kavram da yayılmak suretiyle, kendi bölgesinin kapılarına bırakılmış olan üzerinde hâkimiyet kurmak istemek durumundadır. Bu aslında kavramsal düşünmenin, gösterilemez ve mutlak bir dile tercüme edilemez olan karşısındaki tutum alışını yansıtır niteliktedir ve Lyotard bunu farklılıklar karşısında son derece tahammülsüz olan Batı’nın emperyalizmiyle ilişkilendirir.⁹

Jean François Lyotard
(1924-1998)

- 1 Stuart Sim, *Routledge Postmodernizm Rehberi*, çev. Mukadder Erkan-Ali Utku, Nobel Yayınları, Ankara 2020, s. 258.
- 2 Stuart Sim, s. 397.
- 3 Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ünler, Metis Yayınları, İstanbul 2001, s. 35.
- 4 Hilmi Yavuz, *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, Boyut Kitapları, İstanbul 1999, s. 47.
- 5 Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası*, çev. Öznur Karakaş, Kolektif Kitap, İstanbul 2014, s. 27.
- 6 Levinas, “On the Trail of the Other”, translated by. Daniel J. Hoy, *Philosophy Today*, 10:1 (1966: Spring), pp. 35.
- 7 Madan Sarup, *Identity Culture and The Postmodern World*, ed: Tasneem Raja, Edinburgh University Press, Edinburgh 1996, p. 68.
- 8 Lyotard, *Libidinal Ekonomi*, çev. Emre Sünter, Hil Yayın, İstanbul 2011, ss. 27-28.
- 9 Lyotard, *Libidinal Ekonomi*, s. 28.

BEN, ÖTEKİ VE ÖTESİ

Prof. Dr. İbrahim Kalın

İnsan Yayınları

“Mekânın sahibi ne sensin ne ben ne de öteki; mekânın sahibi, ötesi.”

Türk düşünce hayatında önemli yere sahip olan “Doğu-Batı” meselesi, Osmanlı modernleşmesinin başlangıcından itibaren günümüze kadar güncelliğini koruyarak gelmiştir. Bu husustaki çalışmalardan birisi olan “Ben, Öteki ve Ötesi”, İbrahim Kalın’ın kaleme aldığı, İslâm-Batı ilişkileri tarihini konu edinen eseridir. İbrahim Kalın, eserinde İslâm ve Batı medeniyetinin tarihini ve birbirleriyle kesiştiği noktaları anlama, anlamlandırma ve açıklama gayretindedir. Eserin genel olarak İslâm ve Batı toplumlarının birbirleriyle etkileşimde bulundukları yer ve zamanlara yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Bununla beraber çalışma, İslâm ve Batı ilişkileri tarihine sadece ötekileştirme perspektifinden bakmak yerine iş birliği dönemlerinin de var olduğuna değinmekte ve bu hususta örneklerle yer vermektedir. “İslâm ve Batı İlişkileri Tarihine Giriş” alt başlığını taşıyan eser on ana başlık içermektedir. Her bir başlığın kronolojik olarak İslâm ve Batı ilişkilerinin dinî, siyasî, kültürel ve ekonomik yönlerini ele almayı hedeflediğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda eser tarihsel süreçte İslâm ve Batı ilişkilerinin farklı yönlerini ve boyutlarını ortaya koyarak iki toplumun yakınlaşma ve uzaklaşma süreçlerinin nabzını tutmaktadır.

Çalışmanın, ben tasavvurunu, tarihi tecrübede var olagelen ‘ben’ ve ‘öteki’ arasındaki ilişkileri, çatışma ve gerilimleri de anlatma çabasında olduğunu ifade edebiliriz. Bu noktada İbrahim Kalın, Batı toplumunun Doğu’yu ve İslâm toplumunu bir ‘öteki’ olarak görmesinin İslâm toplumunun oluştuğu yedinci yüzyıla kadar uzandığını ifade etmektedir. Burada Avrupa medeniyeti orta çağlarda İslâm toplumunu dinî ve teolojik gerekçelerle bir ‘öteki’ hâline getirmiş ve bu ötekileştirme süreci modern dönemde de seküler perspektiften devam etmiştir. Kalın, bu ötekileştirme sürecinin tek tarafı olmadığını ve buna karşın İslâm dünyasının da Batı’yı bir ‘öteki’ olarak nitelendirdiğini ifade etmektedir. Eserde İslâm ve Batı ilişkilerinin çatışmacı doğası ortaya konmuştur. Güvenlik perspektifinden bir tehdit algısı söz konusudur. Nitekim İslâm toplumunun ortaya çıkışı ile bir asır kadar kısa bir sürede büyük bir alana yayılması ve güç kazanması Avrupa’nın yani Batı’nın İslâm toplumunu bir tehdit olarak görmesi ve ötekileştirmesi ile neticelenmiştir.

Bir diğer yandan kitabın ana tezlerinden birinin de İslâm ve Batı medeniyetlerinin çatışmak zorunda olmadığı düşüncesidir. İlkeler düzeyinde sağlanacak bir mutabakat ile adil, katılımcı ve eşitlik üzerine kurulu bir düzen ile bir arada yaşama ahlâkı ve kültürünün imkânsız olmadığı görüşü yer almaktadır. Bu noktada Kalın’ın Malezya’daki yüksek lisans eğitiminin, Amerika’daki doktora çalışmalarının ve daha sonrasında muhtelif yerlerde verdiği derslerin eserinin altyapısını oluşturduğunu belirtmek gerekir. Çalışmanın başarılı bir şekilde, Müslümanlarla öteki arasındaki ilişkileri Hz. Peygamber (sas) döneminden günümüze çok spesifik örnekler üzerinden hem ilmi hem edebî bir üslupla ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada okuma yapılırken ne akademik üslubun sıkıcılığı ne de romantik bir hamasetin olmaması eseri başarılı kılan bir başka husus olsa gerek. Bununla beraber kitabın belge niteliğinde oldukça zengin ve orijinal kaynaklara sahip olması da eseri değerli kılan bir diğer özelliğidir.

Medine Vesikası'nın Aktüel Anlamı ve Değeri: Özgür, Farklı ve Barış İçerisinde Birlikte ve Bir Arada Yaşayabilir miyiz?

Prof. Dr. Bilal Sambur

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi

İnsanlığın en büyük özelliği, farklı ırklardan, dinlerden, renklerden, cinsiyetlerden, mezheplerden, kültürlerden, kimliklerden, sınıflardan ve mesleklerden oluşan bir tür olmasıdır. Kâinatta hiçbir canlı türü, insanlık kadar kendi içinde farklılaşmamıştır.

İnsanlığın en belirgin özelliği, çoğulculuğudur. Her açıdan çoğul ve farklı olan insanların en asli ihtiyacı özgürlüktür. Özgürlük, çoğulcu olmanın zorunlu bir sonucudur. İnsanlar, özgürce kendilerine özgü olan farklılıklarını ifade etmek ve yaşamak isterler. Özgürlük ve çoğulculuğun uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan en önemli şey, barıştır. “Barışta her zaman hayır olduğu” (Nisâ, 4/128) mesajı, İslâm’ın merkezî değeridir. Barış olmadan özgürlük içinde insanî çoğulculuğun gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Barış ve özgürlük çerçevesinde birlikte ve bir arada insanî çoğulluğun yaşanması için çoğulcu, açık ve hür yaşama ahlâkına ve hukukuna ihtiyaç vardır.

İslâm Peygamberi’nin (sas) Medine döneminin başlarında uygulamaya koyduğu Medine Vesikası, bir arada yaşama ahlâkının ve hukukunun oluşturulmasında önemli bir tarihî ve manevî referanstır. Medine Vesikası Müslümanları, Yahudileri ve müşrik Arapları; özgürlük, hukuk ve eşitlik temelinde bir araya getirmeyi başaran önemli bir girişimdir. Farklılıkların barışçıl bir şekilde bir arada yaşamalarına imkân verecek ortak, katılımcı, âdil, özgür ve çoğulcu projelerin geliştirilmesine günümüzde de ihtiyaç vardır. Her toplumun içinde bulunduğu özel şartları dikkate alarak bir arada yaşama çerçeveleri oluşturmaları gerekmektedir. Medine Sözleşmesi, 622 yılındaki Medine’nin sosyal, ekonomik, güvenlik ve idarî ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırlanmıştır. Medine Sözleşmesi’nin tarihsel ve yerel şartlarından ziyade, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk ve katılımcılık değerlerinin günümüz şartlarında anlaşılması gerekmektedir.

Yeryüzünün ‘barış yurdu (dâru’s-selam)’ (Bakara, 2/208) hâline getirilmesi, insanlığın aslî görev ve sorumluluğudur. İslâm, insanlığı barışa çağırmakta ve kendisini barış dini olarak nitelemektedir. İslâm’ın kendini barış dini olarak konumlandırması, barışın insanın doğal

durumu olduğu anlamına gelmektedir. Fıtrat dini olan İslâm, barışın varlığını fitrî bir gereklilik olarak değerlendirmektedir. Rahmet Peygamberi'nin (sas) Medine Sözleşmesi etrafında barış, çoğulculuk ve özgürlük çerçevesinde bir arada yaşama çerçevesi oluşturması, İslâm'ın yeryüzünü barış yurdu yapma ve barışı fitrî durum olarak gerçekleştirme amaç ve değeriyle uygunluk göstermektedir. Medine Sözleşmesi, İslâm'ın barış, özgürlük ve çoğulculuk değerlerinin somut olarak uygulanması için yapılan bir pratiktir. Özgürlük ve çoğulculuk içinde bir arada yaşama, İslâm açısından bir değer olduğu gibi, canlı bir şekilde insan hayatında da gerçekleştirilmesi gereken bir pratiktir. Medine Sözleşmesi, İslâm'ın bir arada yaşama teorisini ve pratiğini ifade eden bir referans olması açısından büyük değer taşımaktadır.

Hicretten önce Medine'de bir kaos ve anarşi hâli vardı. Kabileler, sürekli olarak birbirlerine saldırıyorlardı. İnsanlar, kabile ve kan bağlarıyla kendilerini sınırlıyorlardı. Müslüman, Yahudi ve Pagan Arap kabileleri, Medine Sözleşmesi etrafında bir araya gelmişlerdir. Sözleşme, insanları kabile bağlarına hapsedilmekten ve dar kimlik taassubundan yana özgürleştirmiş, birbirlerinin yaşam alanlarına saldırılarını yasaklamıştır. Medine Vesikası'na göre bütün taraflar, ümmet kavramı etrafında bir birlik oluşturmaktadır (2. madde). Sözleşme, toplumsal kesimlerin dinsel, kimliksel, kültürel ve sosyal açılardan özerk, siyâsâl, idarî ve diplomatik açılardan birlik olmalarını sağlayan önemli bir projedir. Sözleşmedeki ümmet kavramı, insanlar arasında ırk, din, kabile, soy ve etnisite açısından ayırım yapmayan çok kapsayıcı bir anlama sahiptir. Medine Sözleşmesi'ndeki ümmet kavramının insanî birlik anlamında kullanılması, kişilerin ve grupların yapay kalıplara ve kimliklere hapsedilmeden özgürlük ve çoğulculuk içinde bir arada yaşama bilincini kazanmaları açısından önemli bir yeniliktir.

Özgürlük, çoğulculuk ve barış çerçevesinde bir arada yaşama arayışı, yaşamayı ve yaşatmayı her şeyin üstünde tutmaktır. Ölümü ve öldürmeyi esas alan nekrofilizm, savaşı ve şiddeti yüceltmekte ve kutsamaktadır. Barışa, özgürlüğe ve çoğulculuğa dayanan biyofilizm, hayat merkezli kültürün inşası ve ihyası anlamına gelmektedir. Medine'de kabileler arası çatışmalar, Araplar ve Yahudiler arasındaki anlaşmazlıklar, Bâs savaşları,

Bilal Sambur

1970 Yılında Batman'da doğdu. 1993 Yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 2001 Yılında Birmingham Üniversitesi'nde din psikolojisi alanında doktora eğitimini tamamladı. Sambur, Kürt sorunu, Alevilik sorunu, Modern dünyada İslam, liberalizm, demokrasi, Orta Doğu, çoğulculuk konularında İngilizce ve Türkçe yayınlanmış birçok çalışması bulunmaktadır. Yazarın *Bireyselleşme Yolu*, *COVID-19 Sonrası Dünya Düzeni* ve *İslam'ın Aktüel Değeri* isimli kitap çalışması bulunmaktadır. Yazar, Milat gazetesinde köşe yazarı olup, Yeni Şafak, Milat, gibi ulusal gazetelerde görüşleri yayınlanmaktadır. Sambur, Rudaw Tv, K24, CNN Türk, Aljazeera İnt, Aljazeera Arapça, TRT Kurdi, TRT Türk, France 24 gibi yayın organlarında ulusal, bölgesel ve küresel konularda değerlendirmeleri yayınlanmıştır. Sambur, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Medine'de bir ölüm kültürünün egemen olmasına neden olmuştu. Medine Vesikası, o dönemde hâkim olan savaş ve ölüm kültürüne karşı yeni bir yaşam stiline mümkün olduğunu ortaya koymak için formüle edilen bir arada yaşama çerçevesidir (*modus vivendi*). Medine Vesikası, savaşmanın, şiddetin ve ölümün insanların ve toplumların kaderi olmadığı, barışın, özgürlüğün, çoğulculuğun ve hayatın sahici ve sahih alternatif olduğunu göstermektedir.

Bir arada barış içerisinde yaşamak için hiç kimsenin dışlanmaması lazımdır. Barışta, özgürlükte ve çoğulculukta istisna olmaz. İslâm, insanlıkta istisna yapmamaktadır. Müslüman-Müslüman olmayan, kadın-erkek, bedevi-medeni, köylü-şehirli, çocuk-yetişkin, herkes barış içinde bir arada yaşama çerçevesinin içindedir. Barış hakkı, bir insan hakkıdır. Barış hakkı, herkesin barış

içinde bir arada yaşamak için ortak bir çerçeve oluşturulurken dışlanmamasını gerekli kılmaktadır. Bir toplumsal kesimin ötekileştirilmesi, dışlanması, ayrımcılığa maruz kalması, insan haklarının ve barış hakkının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Medine Vesikası, barış içinde bir arada yaşamak için bütün toplumsal unsurların kapsanması gerektiğini bize öğretmektedir.

İslâm, yeryüzünde barışın yaygınlaştırılmasını bütün insanlığa sorumluluk olarak yüklemektedir. Rahmet Peygamberi (sas), “*Ey insanlar, barışı yayın, yaygınlaştırın ve kapsamını geniş tutun*” demektedir. İnsanların, sadece sözle birbirini selamlaması yetmemektedir. Barışın kişisel ve toplumsal ilişkilerin dayanağı hâline gelmesi, toplumsallaşması ve kurumsallaşması gerekmektedir. İnsanlar, toplumlar, ilişkiler ve kurumlar, insan haklarının, insan onuru ve özgürlüğünün ve insanî farklılıklarının ihlal edilmeyeceği, insan olarak farklı olmalarından dolayı başlarına kötü ve korkunç zulümler gelmeyeceğinden emin olmalıdırlar. Rahmet Peygamberi (sas), Medine’de despotizme dayalı bir korku toplumu inşa etmeyi amaçlamamıştır. Rahmet Peygamberi (sas), Medine’de herkesin kendisini güvende hissedeceği, ahlâka, hukuka ve özgürlüğe dayalı bir insanî birliktelik oluşturmak istemiştir. Medine Vesikası, aktif ve işlevsel bir barış projesidir. Herkesin toplumsal hayatın kıyısında değil, aktif olarak toplum hayatının her alanında olması, Medine projesinin bir gereğidir. Pazarda, okulda, mabette, sokakta, ailede, kısacası herkes bulunduğu yerde aktif olarak barış içinde toplumsal hayata katkı sunmalıdır. Medine Vesikası, barışı, özgürlüğü ve çoğulculuğu toplumsallaştırmak, kurumsallaştırmak ve yaygınlaştırmak için gerçekleştirilen sahici bir pratiktir.

Barış, özgürlük ve çoğulculuk için bütün insanlara bir arada yaşama mesajının iletilmesi lazımdır. İslâm, insanlığa “*Ya eyyuhe’n-nasu/Ey insanlar!*” diye hitap eden bir dindir. İnsanlara cinsiyetleriyle, renkleriyle, kabileleriyle, mezhepleriyle, sınıflarıyla hitap etmeyen İslâm; bütün bireyleri onur ve özgürlük sahibi insanlar olarak en üst düzeyde konumlandıran Medine Vesikası’nın zor bir tarihsel dönemde uygulanmasına kaynaklık etmiştir.

Barış içinde bir arada yaşamamanın gerçekleşmesi için gerekli olan şey, akıldır. İnsanlar arasında bir arada yaşamayı ve barışı imkânsızlaştıran durumlar, ayrımcılıklar ve çatışmalar, irrasyonelliğin sonucudur. Kabileciliğin,

Rahmet Peygamberi (sas), Medine’de despotizme dayalı bir korku toplumu inşa etmeyi amaçlamamıştır. Rahmet Peygamberi (sas), Medine’de herkesin kendisini güvende hissedeceği, ahlâka, hukuka ve özgürlüğe dayalı bir insanî birliktelik oluşturmak istemiştir.

cinsiyetçiliğin, ırkçılığın, ayrımcılığın ve fanatizmin hiçbir akli temeli yoktur. İnsanların kendi aralarında barışı gerçekleştirmeleri için ihtiyaç duydukları en önemli kaynak, akıldır. Yüz yirmi yıldan daha fazla kabilecilik ve yağmacılık adına birbiriyle çatışan kabilelerin, akıllarını kullanıp Rahmet Peygamberi’nin (sas) etrafında birleşmeleri ve Medine’de yeniden bir arada yaşama zemininin oluşturulması için irade ortaya koymaları, Medine Vesikası’nın doğmasına neden olmuştur. Medine Vesikasının arkasında akıl vardır. Hurafecilik, fanatizm, kabilecilik, milliyetçilik, cinsiyetçilik, yağmacılık, mafyacılık, despotizm, cehalet gibi sapkınlıklar etrafında barış içinde bir arada yaşamak mümkün değildir. Medine Vesikası’ndaki maddeler, o günkü toplumun tecrübesinden süzülerek ortak bir akla dönüşmüş ihtiyaçların ifadesidir. Akıl; dinin, barışın, özgürlüğün, hukukun ve ahlâkın temelidir.

Bir arada yaşamak için hukuksal ve ahlâkî bir çerçevenin ortaya konması için insanlar arasında duygusal, düşünsel ve işlevsel bağların var olması gerekmektedir. Rahmet Peygamberi (sas), Mekke’den hicret eden muhacirler ile Medine’de yerleşik olan ensar arasında güçlü duygusal, manevî ve sosyal bağların kurulmasını gerekli görmekteydi. Rahmet Peygamberi (sas), muhacir ve ensarı birbirine yakınlaştırmak, tanış kılmak ve

akraba kılmak için *kardeşleşme* (*muâhât*) projesini hayata geçirdi. 45 ensar ve 45 muhacir birbirine kardeşleşme yoluyla akraba hâline getirildi. Bir arada yaşamak için yazılı metinler yeterli değildir. Barış, özgürlük ve çoğulculuk için insanların bir arada yaşamalarının sözleşmelerini ilk önce kalplerinde imzalamaları gerekmektedir. Duygusal ve manevî açılardan birbirinden kopmuş ve yabancılaşmış insanların sahici anlamda bir toplum olmaları mümkün değildir. Hicretten sonra Medine’de uygulamaya konulan kardeşleşme pratiği, çoğulcu, açık ve özgür bir insanî toplumun inşası için önemli bir zemin inşa etmiştir.

47 maddeden oluşan Medine Sözleşmesi, barış ve çoğulculuk çerçevesinde bir arada yaşamak için farklı toplum kesimleri arasında imzalanan sosyal bir metindir. Medine Sözleşmesi, salt bir siyâsâl metin değildir. Medine Sözleşmesi, insanî ve sosyal bir metindir. Medine Sözleşmesi, günümüz anlamında bir anayasa değildir. Medine Sözleşmesi, bir devletin vazettiği bir metin değildir. Medine Sözleşmesi yapıldığı zaman Medine’de bir devlet söz konusu değildir. Medine’de farklı toplumsal kesimler, birleşik, eşit ve dayanışma içinde olan yeni bir toplumsal yapı oluşturmak için Medine Sözleşmesi çerçevesinde bir araya gelmişlerdir. Medine Sözleşmesi, farklı toplumsal kesimlerin sosyal girişimleri sonucu vazedilmiştir. Medine Sözleşmesi’nin amacı, tek bir grubun egemen olduğu bir devlet kurmak değil, barış, özgürlük ve çoğulcu çerçevede bir arada yaşayan bir açık toplumun oluşumuna zemin hazırlamaktır. Medine Sözleşmesi’nin amacı özgür, açık ve çoğulcu bir toplum oluşturmaktır.

Medine Sözleşmesi, hukuk içerisinde eşitlik, özgürlük ve çoğulculuk temelinde bir toplum oluşturmak için Müslümanların, Yahudilerin ve Paganların imzaladığı bir metindir. Çoğulcu bir şekilde bir arada yaşamak için adalet, eşitliğe, özgürlüğe ve güvenliğe ihtiyaç vardır. Adalet ve eşitliğin olmadığı bir yerde farklılıkların barış içerisinde bir arada yaşanması, insan hakları ve özgürlüklerinin korunması mümkün değildir. Zulüm, cehalet ve düşmanlık yerine Medine Sözleşmesi, adalet, hikmet ve kardeşlik temelinde yeni bir yol sunmaktadır. Medine Sözleşmesi, bir tarafın çıkarları uğruna diğer toplumsal kesimlerin ezilmesini sağlayan bir çerçeve değildir. Bir arada yaşayabilmek için herkesin kendisini eşit, güvenli ve özgür hissetmesi gerekmektedir. Medi-

Peygamber uygulamasında din alanında hiçbir şekilde zor kullanılmayacağını, dinî alanın bütün güç müdahalelerine kapalı olduğunu, dinî alanda belirleyici olanın insanların özgürce yaptıkları tercihler olduğunu söyleyebiliriz.

ne Sözleşmesi’ni imzalayan taraflar, herkesin kaybettiği eski düzen yerine herkesin kazandığı yeni bir toplumsal düzen modeli ortaya koymaktadır.

Medine Sözleşmesi, toplumsal kesimlerin uymaya söz verdikleri insanî bir metindir. Medine Sözleşmesi’ni imzalayan Müslümanlar, Allah’ın huzurunda bu sözleşmeye uymaya söz verdikleri bilincine de sahiptirler. Bir arada yaşayabilmek, aslında Allah’ın huzurunda yaşamak anlamına gelmektedir. Birbirimizin özgürlüklerine, haklarına ve farklılıklarına saygı duymaya söz vermek, aynı zamanda insan hak ve özgürlüklerinin korunması için Allah’a söz vermek anlamına gelmektedir. Medine Sözleşmesi, bir sosyal ve hukukî çerçeveye sahip olduğu gibi, ilâhî ve manevî bir arka plana da sahiptir.

Medine’deki toplumsal kesimler arasında yapılan sözleşme, Müslümanların ve Rahmet Peygamberi’nin (sas) dayatması sonucu gerçekleşmemiştir. Sözleşmenin yapılabilmesi için tarafların karşılıklı olarak taleplerini ifade etmesi ve bu talepler üzerinde tarafların uzlaşması ve onaylamaları gerekmektedir. Sözleşme, insanlara ve gruplara hak ve sorumluluklar getiren bir durumdur. Bundan dolayı tarafların, sözleşmede yer alan hususları özgürce konuşmaları, tartışmaları ve anlaşmaları gerekmektedir. Medine Sözleşmesi, dayatmacı bir müdaha-

leyle değil, müzakereci ve çoğulcu bir sürecin sonucu olarak hazırlanmıştır. Özgürce yürütülen müzakereler sonucunda Medine Sözleşmesi, toplumun geniş kesimlerinin rızası alınarak yürürlüğe konmuştur. Tarafların kendi iradeleriyle sürece katılmaları ve katkı sunmaları, ahlâkın ve özgürlüğün bir gereğidir. Zorlamayla ve despotça dayatılan sistemler, insanın ahlâklı ve özgür olarak yaşamak ihtiyacını inkâr etmektedirler. Özgürlüğün olduğu yerde ahlâk ve katılım vardır. Medine Sözleşmesi'nin ahlâk ve özgürlüğü koruma konusunda hassas olduğunu söyleyebiliriz.

Rahmet Peygamberi (sas), tevhit mesajını tebliğ etmesine rağmen, insanları kendi mesajını kabul etmeye zorlamamıştır. Peygamber, Yahudilerin ve müşriklerin kendi inançlarını korumalarına, yaşamalarına ve devam ettirmelerine karışmamıştır. Dinî alanda farklı bir tercihte bulunmak, doğal bir insan hakkı ve özgürlüğüdür. Peygamber uygulamasında din alanında hiçbir şekilde zor kullanılmayacağını, dinî alanın bütün güç müdahalelerine kapalı olduğunu, dinî alanda belirleyici olanın insanların özgürce yaptıkları tercihler olduğunu söyleyebiliriz. Dinî alanı şekillendiren ana faktörün insanın yapmış olduğu tercihler olduğu anlayışı; insan

onurunun, özgürlüğünün ve çoğulculuğunun bir gereğidir. Farklı bir din ve inanç tercihinde bulunmak bir suç olmadığı gibi, herhangi bir cezayı da gerektirmektedir. İnsanın özgürce bir inancı seçmesi, onun seçtiği dini yaşama hakkına ve özgürlüğüne sahip olması anlamına gelmektedir. İnanç özgürlüğüne saygıya dayanan Medine Sözleşmesi, insanların dinî tercihlerini, haklarını ve özgürlüklerini tanımayı ve saygı duymayı esas alan bir çerçeveye hazırlanmıştır.

Kişiler, gruplar ve kurumlar, hayatın her alanında birbirleriyle sözleşme yapmaktadırlar. Siyaset, ekonomi, ticaret, diplomasi, din, aile, eğitim ve hukuk sözleşmelerle işleyen insanî tecrübelerdir. Sözlerin ve sözleşmelerin unutulmaması, verilen sözlere ihanet edilmemesi, insanların özgürlük, hukuk ve barış içinde bir hayat sürmeleri için olmazsa olmazdır. Biz kendimizden farklı olanlara söz veriyor ve sözleşmeler yapıyoruz. Söz verdiğimiz ve sözleşme yaptığımız kişilerin, bizimle aynı dini, mezhebi, milliyeti, cinsiyeti, rengi, sınıfı ve mesleği paylaşması önemli değildir. İnsanlar arasında ayrım yapmadan bizden farklı insanlara verdiğimiz bütün sözlere ve yaptığımız sözleşmelere, sonuçları aleyhimize bile olsa riayet etmek ahlâkî, hukukî ve insanî bir sorumluluktur. İnsanlık ailesi içinde bütün farklı insanları, kardeşlerimiz olarak bilmek lazımdır. Farklılıklarıyla birlikte bütün insanların kardeşlerimiz olduğu ve hepimizin insanlık ailesinin mensupları olduğu bilinciyle ve olgunluğuyla sözün ve sözleşmenin değerini kavramaya ihtiyaç vardır.

Medine'de o dönemde yaralama, cinayet ve kan davaları gibi yakıcı sorunlar bulunmaktadır. Medine Sözleşmesi, insanların yaşam hakkını tehdit eden bu sorunların çözümüne merkezî bir ağırlık vermektedir. Şiddet, savaş ve çatışmalardan tükenme noktasına gelmiş bir toplumun normalleştirilmesi ve güvenli hâle getirilmesi, Medine Sözleşmesi'nin ana amacıdır. Medine Sözleşmesi, Yesrib'teki normalleşme sürecinin ana dokümanıdır. Sözleşme, yeni bir normalleşme süreci için hak ve adalet değerleri çerçevesinde yeni bir açılım süreci başlatmaktadır. Medine Sözleşmesi, Yesrib'in bir barış şehri olması ve insanların bu yeni barış evine girmeleri için yapılan yeni bir düzenlemedir. Medine Sözleşmesi, insanın Allah'la, toplumla ve tabiatla barış içerisinde ilişkiler kurmasını, yeni bir ahlâk ve hukuk tecrübesine imkân sağlamaktadır. Medine Sözleşmesi'nin arkasında

Medine Sözleşmesi, Yesrib'in bir barış şehri olması ve insanların bu yeni barış evine girmeleri için yapılan yeni bir düzenlemedir. Medine Sözleşmesi, insanın Allah'la, toplumla ve tabiatla barış içerisinde ilişkiler kurmasını, yeni bir ahlâk ve hukuk tecrübesine imkân sağlamaktadır.

Allah'a ibadet ve muhabbet, mahlukata ise merhamet ve hizmetle yaklaşılması şeklinde derin bir manevî ve ahlâkî anlayış bulunmaktadır. Tevhit, O'nun yarattığı bütün mahlukata merhamet ve hizmet etmeyi aslî görev sayan fitrî bir mesajdır. Tevhide göre Allah'ı sevmek, onun yarattığı canlılar alemine merhamet ve hizmet etmektir. Medine Sözleşmesi, Allah'ın huzurunda insanın insana merhamet ve hizmet etmeye söz verdiği bir misaktır.

İslâm Peygamberi (sas), hicretten sonra Medine'de kendisine yeni bir düşman tanıımı yapmamıştır. Başka bir ifade ile Peygamberimiz (sas) ve Müslümanlar, Medine'de Yahudileri ve Pagan Arapları İslâm'ın ötekisi olarak görmemişlerdir. Rahmet Peygamberi (sas), Yahudileri ve Paganları farklı muhataplar olarak görmektedir. Barış içerisinde bir arada yaşamak için farklı olanı, öteki ve düşman olarak görmemek lazımdır. Bugünkü dünya sisteminin en büyük sorunu, sürekli olarak düşman icat etmeye ihtiyaç duymasıdır. Soğuk savaş yıllarında Komünizm ve Sovyetler düşman olarak konumlandırılmıştır. Soğuk savaşın bitmesinden sonra İslâm fundamentalizmi adı altında yeni bir düşman icat edilmiştir. Rahmet Peygamberi'nin (sas) Medine'de yeni düzenin inşası için düşman icat etmeye ihtiyaç duymaması çok önemlidir. Medine Sözleşmesi, Rahmet Peygamberi'nin (sas) dünyasında iç düşman olmadığını da göstermektedir. Peygamberimiz (sas), Medine'deki bütün sosyal kesimleri sözleşmeye dahil ederek 'içimizde düşman yok!' mesajı vermiştir.

Medine'de yeni bir sosyal yapı kurulması için Müslümanların veya farklı bir sosyal kesimin diğer kesimler üzerinde baskı kurulmasına izin verilmemiştir. Toplumda var olan bütün sosyal kesimler oldukları gibi kabul edilmiştir ve toplumsal çoğulculuğun korunması hukukî ve sosyal güvenceye kavuşturulmuştur. Çoğulculuk, insanları ve grupları, kimlikleri ve kültürleri olduğu gibi kabul etmeyi gerektirmektedir. İnsan hakları, insanların dili, kimliği, inancı ve tarihi şeklindeki kültürel haklarının korunmasını da zorunlu kılmaktadır. Medine Sözleşmesi'nin dinî ve kültürel hakları koruması önemlidir.

Kabileler arası sonu gelmeyen hegemonya ve hâkimiyet mücadeleleri, toplumu bitkin, yorgun ve tükenmiş hâle getirmişti. Özgür ve çoğulcu insanî bir toplumun oluşması hâkimiyet ve hegemonya temelinde kurulamaz. Otoriter ve totaliter sistemler, insanların kimliklerini,

kültürlerini ve inançlarını kabul etmemektedirler. Otoriter ve totaliter sistemlerde gücü elinde bulunduranın kimliğinin, kültürünün ve inancının dayatılması, çoğulculuğun ortadan kaldırılarak tek kimlik, tek kültür ve tek inanç empoze edilmesi anlamına gelmektedir. Otoriter ve totaliter sistemler, insanî özgürlüğü ve çoğulculuğu kendilerine tehdit olarak görmektedirler. Medine Sözleşmesi, otoriter ve totaliter bir yaklaşıma sahip olmadıgından homojenleştirmeyi ve tek tipleştirmeyi kabul etmemiştir. Medine Sözleşmesi'nin amacı, herkesi Müslümanlaştırmak değil, herkesin farklılığını koruyarak barış içinde yaşamasını sağlamaktır. Medine Sözleşmesi'nde dinî alan tamamen kişilerin karar verebileceği

İslâm Peygamberi
(sas), hicretten sonra
Medine'de kendisine
yeni bir düşman tanımlı
yapmamıştır. Başka bir
ifade ile Peygamberimiz
(sas) ve Müslümanlar,
Medine'de Yahudileri
ve Pagan Arapları
İslâm'ın ötekisi olarak
görmemişlerdir.

bir konu olarak düşünülmüş ve herkesin dini kendisine anlayışı benimsenmiştir. Medine Sözleşmesi, Medine insan toplumunun hâkimiyet ve hegemonya temelinde değil, açıklık, eşitlik ve katılım temelinde kurulması anlayışına dayanmaktadır. Medine insan toplumunda Müslümanların, Paganların ve Yahudilerin özgür olarak inanç ve kültürlerini yaşamaları, farklı kültürleriyle şehrin idaresine ve savunmasına katkıda bulunmaları imkânı yaratılmıştır.

Adalet, özgürlüğe ve barışa dayalı bir arada yaşama düzeninin oluşması ve çoğulcu bir insanî toplumun oluşturulması için insanlar arasında sözün ve sözleş-

menin bulunması lazımdır. Şiddet ve zor kullanarak bir barış toplumunun oluşturulması mümkün değildir. Bir arada yaşama çerçevesi ve sözleşmesi belirlenirken bütün toplumsal kesimler, kurumlarıyla ve temsilcileriyle sürece dahil olmalı, hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan özgürce sözlerini söylemeli, taleplerini ifade etmeli ve kuralların formülasyonunu bizzat kendileri yapmalıdır. Barışa dayanan bir toplumsal sözleşmede yer alan hususlar, üzerinde anlaşılan ve ortak bir mutabakata varılan ilkeleri ve politikaları içermelidir. Sosyal sözleşme, toplumda herkesin tek tip olmayı kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Toplumsal sözleşme, insanların farklılıklarını ve haklarını korumak için bazı ortak çerçevelerde anlaştıkları anlamına gelmektedir. İnsanlar, üzerinde anlaştıkları bir arada yaşama çerçevesi ışığında farklı olmaya devam etmektedirler. Bireysel ve kamusal alanda bireylerin farklı kimliklerini, kültürlerini ve inançlarını yaşamaları lazımdır. Medine Sözleşmesi, birlik içinde çoğulculuk (*kesret içinde vahdet*) modelini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Medine Sözleşmesi'nde bütün taraflar tek tek isimleriyle zikredilmektedir. Müslüman, Yahudi ve Müşrik kesimler ve kabileler isimleriyle ifade edilmektedir. Sözleşme, muhacirler ile ensarın kolları Benî Avf, Benî Hâris, Benî Saide, Benî Cüşem, Benî Neccâr, Benî Amr b. Avf, Benî Nebî'ti zikretmektedir. Ayrıca metinde Yahudi kabileleri ve müttefikleri de tek tek isim olarak yer almaktadır. Sözleşmede kabilelerin isimlerinin zikredilmesi, kimliklerinin kabul edilmesi ve kayda geçmesi bizzat tarafların isteği üzerine gerçekleşmiştir. Toplumsal gruplar, tek başlarına veya bir toplumsal kesimle ittifak kurmak suretiyle de sözleşme süreçlerine katılabilirler. Medine Sözleşmesi'nde bir kabilenin anlaşmalı olduğu kabileler de zikredilmekte ve onların da hak ve güvenlikleri teminat altına alınmaktadır. Bütün kabilelerin kimliğini, kültürünü, hukukunu tanıyan Medine Sözleşmesi, şemsiye bir metin olarak bütün kesimleri bir araya getirmeyi başarmıştır.

Medine Sözleşmesi'nde güvenlik konusu çok önemli bir yer tutmaktadır. Müslümanların güvenliğini tehlikeye düşürecek her türlü iş birliği, barışı ve güvenliği tahrip eden bir yaklaşım olarak görülmektedir. Medine Sözleşmesi, Yahudilerin ve paganların, ensar ve muhacirin aleyhine Mekke'yle ilişki ve ittifak kurmalarını yasaklamaktadır. Bir tarafın düşmanlarıyla ilişki kurmamak ve

Sözleşmede, her toplumun kendisine uygun olan hukuku uygulama özgürlüğünün kabul edilmesi, hukukî çoğulculuğa imkân tanımıştır. Yahudiler, Müslümanlar ve müşrikler, kendi hayatlarında kendilerine ait hukukları uygulama hakkına sahiptiler. Sözleşme, kişileri istedikleri hukuku seçmekte özgür bırakmıştır.

sözleşmenin taraflarından birinin güvenliğini tehlikeye düşürmemek, sözleşmede üzerinde durulan çok kritik bir konudur. Medine'nin dış saldırılara karşı savunulması, sözleşmeyi imzalayan bütün tarafların sorumluluğudur. Medine'nin dış saldırılara karşı savunulması için bütün taraflar, malî ve askerî açılardan katkı sunmak zorundadırlar. Sözleşme, ortak yaşam alanının savunulması konusunda taraflara sorumluluk yüklemiştir. Medine Sözleşmesi, taraflardan bir emanet olarak kendisine sadakat gösterilmesini istemiş ve kendi aralarında adalet ve eşitlik temelinde ilişki kurmalarını esasa bağlamıştır. Herkesin dinini, kimliğini ve kültürünü rahatça yaşayacağı bir ortamın tesis edilmesi, Medine Sözleşmesi'nin ana amacıdır. Bir grubun diğerlerinin aleyhine olacak şekilde siyasî, sosyal ve ekonomik çıkarlarını genişletmeye kalkması, bir arada yaşamının gerçekliğine aykırıdır.

Sözleşmede, her toplumun kendisine uygun olan hukuku uygulama özgürlüğünün kabul edilmesi, hukukî çoğulculuğa imkân tanımıştır. Yahudiler, Müslümanlar ve müşrikler, kendi hayatlarında kendilerine ait hukukları uygulama hakkına sahiptiler. Sözleşme, kişileri istedikleri hukuku seçmekte özgür bırakmıştır. Müslüman

olmayan gruplar, Müslüman hukukuna uygun yaşamak zorunda değildirler. İnsanların din ve hukuk seçme hakkına sahip olması, istedikleri şekilde bireysel ve sosyal hayatlarını yaşama anlamına gelmektedir. Din adına belirli bir siyasal ve hukuksal düzeninin empoze edilmesi, insan haklarıyla, özgürlük ve çoğulculukla bağdaşmamaktadır.

Medine'de kabileler arasında var olan kabile çatışmalarının, inançlar arası bir çatışmaya dönüşme potansiyeli vardı. Medine Sözleşmesi, Yesrib'te kabile savaşlarını sonlandırdığı gibi, din savaşlarının çıkmasını önlemeyi de amaçlamıştır. İnsani farklılıkların ve çıkarların, çatışma, şiddet ve imha gibi yıkıcı yollar yerine; barış, adalet ve özgürlük temelinde yeni bir anlayışla ortaya konması, o günün toplumsal şartlarında büyük bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Gücü ele geçirmek uğruna din ve kabilecilik adına birbirleriyle savaşmak, herkese yıkım getirmekten başka bir işe yaramamaktadır. İktidarı şiddet yoluyla ele geçirmekten ziyade eşitlik, hukuk ve barış çerçevesinde bir araya gelip sivil ve çoğulcu sosyal bir güç oluşturmak, Medine Sözleşmesi'nin arkasındaki ruhtur. Bir arada yaşamının yolu, savaş ve şiddetten değil, barıştan, birlikte müzakereden ve karşılıklı tanımadan geçmektedir. Bütün topluma zorla tahakküm eden siyasî, dinî ve askerî bir yapı kurmak, bir arada yaşamayı sağlamamaktadır. Medine Sözleşmesi, kılıç ve zor yerine, barışa, eşitliğe, adalete ve özgürlüğe dayalı insan toplumu oluşturmayı amaçlamıştır. Sahici bir insan toplumu, farklı olanı tanımayı, onunla tanışmayı, iş birliği ve yardımlaşmayı gerekli kılmaktadır.

Dinin amacı, siyasal hegemonya ve despotizm kurmak değildir. Dinin amacı, insanların birbirleriyle adalet ve ahlâk içinde ilişki kurdukları bir insan toplumunun kuruluşuna kaynak olmak ve katkı sunmaktır. Medine'nin barışa ve hukuka kavuşması, Medine Sözleşmesi süreciyle başlamış ve gelişmiştir. Yesrib, Medine Sözleşmesi'yle Medine olmuştur. Medine'nin herkes için barış evi olmasını sağlayan temeller, Medine Sözleşmesi'nin arka planında var olan, özgürlük, çoğulculuk, adalet ve eşitlik değerleridir.

Farklılıkların Zenginliğe Dönüştüğü Bir Şehir: Medine

Muhammed Emin Yıldırım

“Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah’adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeylerin gerçek tarafını O haber verecektir.”

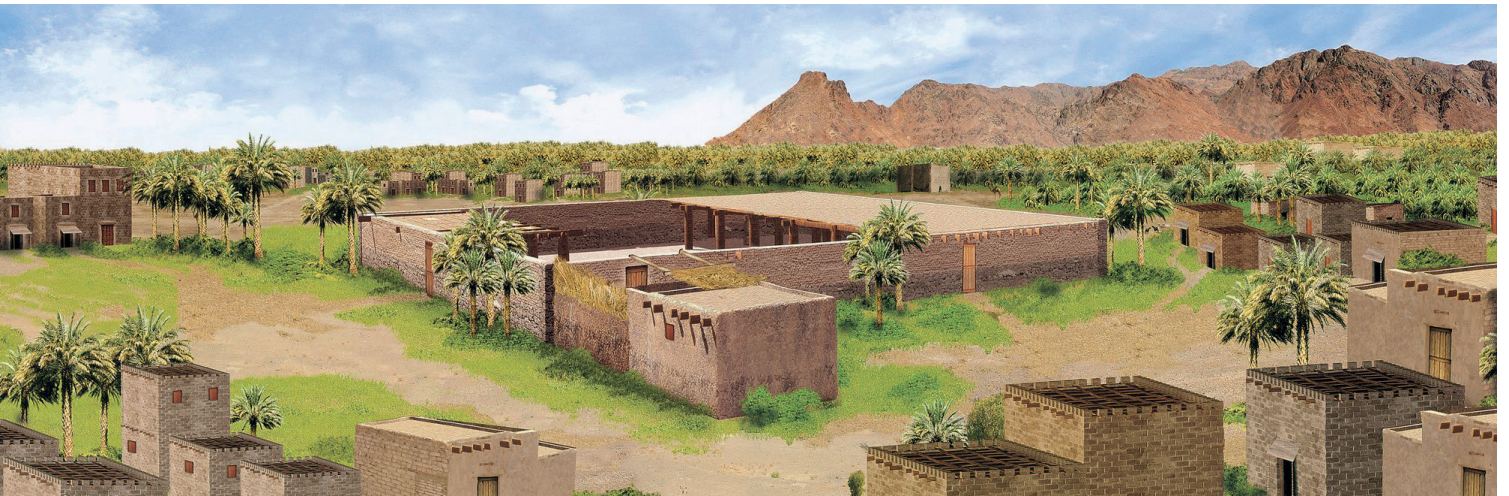
(Mâide, 5/48)

“Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır.”

(Rûm, 30/22)

Allah Resûlü (sas), 13 yıllık bir mücadelenin ardından Mekke’den Medine’ye hicret etmiş ve muhacir olarak geldiği o şehirde bir devletin ve bir medeniyetin temellerini atmıştı. Medine, Efendimiz’in (sas) dediği gibi Kur’ân ile fethedilmiş bir şehirdi. Efendimiz (sas) bu hakikati şöyle beyan ediyordu: **“Bütün şehirler kılıçla fethedildi ancak Medine, Kur’an ile fetholundu.”** (Belâzürî, *Fütûhu’l-Buldân*, 6).

Gerçekten de Medine, nübüvvetin 10. yılından itibaren başlayan bir süreçle önce Es’ad b. Zürâre’nin sonra Mus’ab b. Ümeyr’in tebliğ ve davet çalışmaları ile çok farklı bir değişim ve dönüşümün ardından Müslümanlar için bir hicret yurdu olmuştu. Efendimiz’in (sas) hicreti ile de Medine’de yepyeni bir dönem başlamıştı.

Medine Nasıl Bir Şehirdi?

Efendimiz (sas), nübüvvetin 13. yılında hicret ettiğinde Yesrib/Medine 10.000 nüfuslu, o günün şartları içerisinde orta ölçekli bir şehirdi. Nüfusunun 4000 kadarı Yahudi, geri kalan 6000'i ise Arab-ı Ârîbe diye bilinen has Araplardan oluşuyordu.

Bu Arapların kökenleri de Yemenli Ezd kabilesinin beş büyük kolunun ikisinden oluşuyordu. Tarihte isimlerini çokça duyduğumuz bu iki kabile *Evs ve Hazrec*'ti. Baba bir iki kardeşin soylarından gelen bu Araplar, ne yazık ki asırlık bir çekişme sonucu birbirleriyle savaş halindeydi. Tarihe *Bu'âs Savaşları* diye geçen bu kardeş kavgalarından en çok memnun olanlar ise elbette bölgedeki Yahudilerdi. Çünkü Araplar birbirlerine düş-tükçe, güçleri zayıflıyor, etkinlikleri kırılıyordu. Bunun neticesinde de Yahudiler bu durumdan çokça istifade ederek Medine üzerindeki hâkimiyetlerini çok kolay bir şekilde sağlıyorlardı. Üstelik Evs ve Hazrec arasında bazen bir ittifak ya da bugünün lisansı ile bir ateşkes ilan edilse, Yahudiler ne yapıp edip bunu bozmaya çalışıyor ve onları yine birbirlerine düşürüyorlardı. Dolayısıyla Medine'de ortam Araplar açısından hiç de iyi değildi.

Efendimiz (sas), Medine'ye hicret ettiğinde Arapların halî böyleydi. Peki, Yahudilerin durumu nasıldı? Allah Resûlü (sas), Medine'ye hicret ettiğinde tahmin edileceği üzere bölgenin siyasî, iktisadî ve içtimaî tüm imkânları Yahudilerin elinde bulunuyordu. Nüfus itibarı ile Araplardan az olmalarına rağmen, hayatın her alanında hâkimiyet onlardaydı. 4000 nüfuslu Yahudiler bazı alt aileleri içerisinde barındırsa da üç büyük kabileden oluşuyorlardı. Bunlar, *Benî Kaynukâ*, *Benî Nadîr* ve *Benî Kurayza* idi. Bu üç kabile adeta şehrin tüm iktisadî imkânlarını aralarında paylaşmış bir haldeydiler. Şöyle ki: *Benî Kaynukâ*, isminden de anlaşılacağı üzere kuyumculuk ile uğraşırlardı. Bunlar genellikle altın

ticareti yapar ama bunun da ötesinde aslında tefecilik yaparlardı. Çok yüksek faizlerle özellikle Araplara borç para verir ve onları bir ömür sömürürlerdi. Benî Kaynukâ'nın yaptıkları iş, bugünün lisansı ile finans sektörünün baronluğuydu. Medine'deki tüm para hareketlerini kontrol ediyor ve bunları her zaman kendi lehlerine işletiyorlardı.

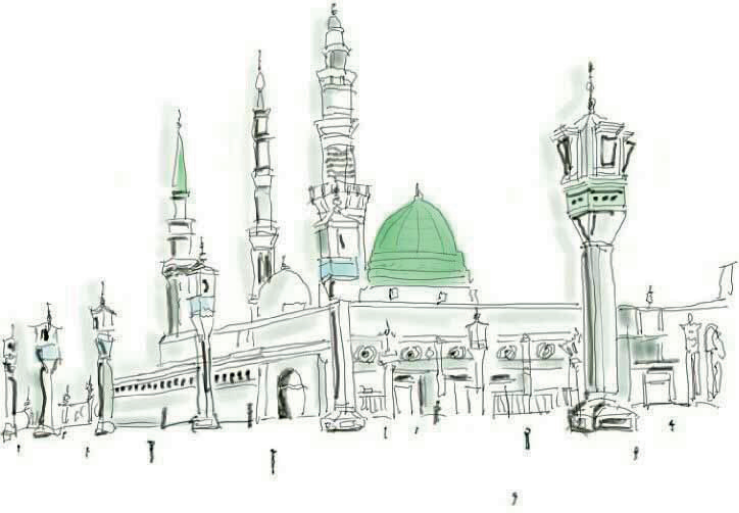
İkinci büyük kabile olan *Benî Nadîr*'e gelince, onlar ise tarım ile uğraşırdı. Özellikle Medine'nin en önemli geçim kaynağı olan hurma üreticiliği yaparlardı. Büyük hurma bahçelerinin sahipleri olarak o gün bile ihracat yapacak düzeyde bir pazar oluşturmuşlardı.

Benî Kurayza'ya gelince bunlar ise debbağdılar, yani deri üretimi ve işletimi yaparlardı. Onlar bu alanda o kadar kendilerini geliştirmişlerdi ki başta çizme olmak üzere birçok mamulün üretimini yapabiliyorlardı. Bunlar da ürettikleri bu deri ürünlerini hem Medine pazarına hem de başka yerlere satarlardı.

Yahudiler bu üç farklı alanda iktisadî ellerinde tutukları için, ekonomik sahada da söz onlarındı. Onlar pazarın kurallarını koyar, fiyatları belirler, tabii ki şartları hep kendi çıkarları doğrultusunda oluştururlardı. O gün için Medine'de insanların ticaret yaptıkları dört büyük çarşı vardı. Bu çarşıların/pazarların tüm ipleri de elbette Yahudilerin ellerindeydi. Mesela; Medine'nin en işlek yerlerindeki dükkânları ellerinde tutar, işe yaramaz kıyıda köşede olanları ise Araplara yüksek paralarla kiraya verirlerdi. Pazardaki malların satış bedellerini kendi istedikleri şekilde belirler, satarken de alırken de onlar kazançlı çıkarlardı.

Hicret ile beraber Medine'ye ilk etapta 500 civarında Mekkeli muhacir de gelmişti. Çoğunluğu Arap ve Kureyş kabilesinden olan bu Müslümanların içerisinde Habeşli, Rûm ve Fars asıllı, Yemenli ve daha başka yerlerden gelenler de vardı.

Sonuç olarak Medine'yi oluşturan bu insanların tek farklılıkları kavim ve din değildi. İçlerinde çok farklı sosyal, kültürel, siyasi farklılıklar da vardı. Efendimiz (sas) kurduğu sistem ile bütün bu farklılıkları bir zenginliğe dönüştürerek, herkese hayat hakkı tanıyarak huzuru sağlamaya çalıştı ve bunda da çok ciddi bir başarı elde etti.

Huzurun Kaynağı Hukuk

Allah Resûlü (sas), Medine'ye hicret eder etmez orada huzuru tesis edebilmek için bazı adımlar attı. Attığı bu adımların en önemlilerinden bir tanesi hiç şüphesiz bir anayasa niteliğinde olan Medine Vesikası idi. Merhum Hamidullah Hocamızın (1908-2002) da belirttiği gibi tarihin ilk yazılı anayasası olma özelliğini taşıyan bu 47 maddelik (Hamidullah Hoca bazı alt maddeleri de müstakil olarak değerlendirip vesikanın 52 maddeden oluştuğunu söyler.) vesika, gerçekten üzerinde çokça çalışmayı hak edecek önemli bir konudur.

Efendimiz (sas), bu vesika ile Medine'nin kavmî ve dinî unsurlarının tamamını muhatap alarak çok hukuklu bir sistem ortaya koymuştu. Bu antlaşma metninin, 1'den 23'e kadar olan maddeleri Müslümanları, 24'ten 47'e kadar olan maddeleri ise Yahudileri ilgilendirmekteydi. Efendimiz (sas) bu antlaşma ile belli şartlar çerçevesinde Yahudilerin ellerinde var olan ve özellikle Araplar üzerinde siyasî bir üstünlüğe dönüşen nice meseleyi kontrol altına almış ve o güne kadar "astığım astık, kestğim kestik" mantığında olan Yahudileri de bu anayasanın gölgesinde yaşamaya mecbur etmişti. Ayrıca Ya-

hudilerin pek de işlerine gelmeyen bu antlaşma metnini neden kabul ettikleri meselesi de önemli bir bahistir. Bu konuda birçok neden sayılabilir. Özellikle birkaç tane-sini anmak gerekirse, en başta Müslümanların siyasal anlamda güç kazanmalarını ve Bedir Savaşı'nın (624) galibi olarak Medine'ye dönmelerini söyleyebiliriz. Bunun ile birlikte Efendimiz'in (sas) kısa bir zaman öncesine kadar birbirleriyle çekişen Evs ve Hazrec kabilelerini birbirlerine ve muhacirleri de onlara kardeş kılmasının ve bu kardeşliğin destansı bir boyuta varmasının da etkileri vardı. Bir diğer husus ise üzerinde ittifak edilen antlaşma metni, sadece Müslümanlarla Yahudiler arasındaki hukuku düzenlemekle kalmıyor, aynı zamanda Yahudilerin kendi aralarındaki hukuku da düzenliyordu. Mesela; hiçbir hukuksal zemine dayanmayan ve tamamen ailevî bir üstünlük eseri oluşturulan diyet bedellerindeki haksız oranlar, eşit düzeye çekilerek toplumda var olan ayrıcalıklar tamamen ortadan kaldırılıyordu. İşte bu ve daha farklı sebeplerden dolayı Yahudiler, Medine Vesikası'nı kabul ediyor ve bu hukukun içerisine dâhil oluyorlardı.

Böylece Medine'de *tevhid, adalet ve meşveret* üzere kurulan devlet; hukuku en üst düzeyde işlettiği için toplum da huzura kavuşuyor, kimseye herhangi bir ayrıcalık tanınmadığı için de gücün değil hakkaniyetin hâkim olmasından dolayı huzurlu bir ortam oluşuyordu.

Ötekinin "Ötekileştirilmediği" Bir Şehir Olarak Medine

Medine'de tesis edilen bu yapı, Kur'an'ın gölgesinde ve Hz. Peygamber'in (sas) rehberliğinde oluşan bir toplumdur. Bu toplumda ötekiler her daim vardı. Bilindiği üzere Efendimiz (sas) vefat ettiği anlarda zırhı, bir Yahudi tüccarın elinde rehin idi. Yani o ana kadar varlıklarını Medine'de devam ettirmişlerdi. Onlar yapılan antlaşmalara riayet ettikleri sürece çok rahat bir yaşam imkânı bulmuş ama ne zaman ki huzuru bozacak adımlar atmışlar o zaman farklı müeyyidelerle karşı karşıya kalmışlardı. Ayrıca Medine'de oluşan ticarî ve siyasî zeminden dolayı başta Hristiyan ve Mecusiler olmak üzere birçok dinî ve kavmî farklılıkları olan insanlar gelip gittiler; hatta bazıları Medine'ye yerleşip hayatlarını o şehirde devam ettirdiler.

İster Medine'ye geçici bir süre gelip gidenler içerisinde olsun, ister gelip oraya yerleşip hayatlarını Medine'de yaşayanlar olsun; hiçbir mensubiyet, cinsiyet veya kökenlerinden dolayı kınanmadılar, aşağılanmadılar, alaya alınmadılar, şüphe ile karşılanmadılar ve herhangi bir tehdit ve tahkirin muhatabı olmadılar. Onlar hep öteki/diğerleri olarak yaşadılar. Kimse onları Müslüman olmaları için zorlamadı. Kavmî mensubiyetlerini inkâr etmelerini veya gizlemelerini istemedi. Hepsisi orada Müslümanlar açısından öteki olan kendi kimlikleri ile yaşadılar ve kimse onları ötekileştirmede, ötekileştiremedi. Hatta buna yeltenenler çok sert bir şekilde kınandı. Mesela bir gün Yahudi asıllı olan Safiyye annemiz geçmiş mensubiyetinden dolayı kınanmış, durumdan haberdar olan Efendimiz (sas) hemen bu konuya müdahale etmişti. Olayı bizzat Safiyye validemiz aktarmıştır: "Hafsa ile Âişe bana sataşmışlardı. Ben ağlarken Resûlullah yanı-

ma girdi ve: **'Ey Huyey kızı neden ağlıyorsun?'** diye sordu. Ben: *'Hafsa ve Âişe'nin benim hakkında konuştuklarını ve biz ondan daha hayırlıyız; çünkü bizler Resûlullah'ın hem amca kızları hem de hanımlarıyız; o ise bir Yahudi'nin kızıdır, dediklerini işittim.'* dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sas), Âişe ile Hafsa'ya kızdı, sonra bana: **'Siz ikiniz benden nasıl daha hayırlı olursunuz ki benim eşim Muhammed, babam Harun, amcam da Mûsâ'dır, diye onlara deseydin ya!'** dedi." (İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/100) Bu olayda Efendimiz (sas) hem geçmiş mensubiyetinden dolayı Safiyye annemizi kınayan diğer iki hanımına kızmış hem de söylediği söz ile Safiyye annemizi taltif etmiştir.

Ötekilerin farklılıklarının İslâm toplumunda nasıl korunması gerektiği meselesi sadece şu iki âyet üzerinden bile çok net bir şekilde anlaşılabilir:

"Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınlara alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."

(Hucurât, 49/11)

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır."

(Hucurât, 49/13)

Farklılığın Meyvesi İstişare

Renklerimizin, dillerimizin, fiziksel şekillerimizin ve elbette düşünce dünyalarımızın farklılığı, Kerîm olan Rabbimiz'in birer âyeti ve şükredilmesi gereken birer nimetidir. O (cc), isteseydi tüm insanlığı aynı şekilde ve özelliklerde yaratırdı. Ama meşîet-i ilâhiyyenin böyle tezahür etmemesi tabii ki hayatın yaşanılabilir olması için gerekliydi. Eğer genelde tüm insanlık, özelde ise Ümmet-i Muhammed her meselede aynı düşünseydi ve her şeye aynı tepkileri verseydi; o zaman istişarenin, fikir alışverişinin ve münazaranın bir anlamı olabilir miydi?

Bugün bir mesele hakkında kaleme alınan onlarca kitabın varlığı bize bir zahmet değil, istifademize sunulan ve her biri bizlerin düşünce dünyalarına farklı ufuklar açan birer rahmettir. Aslında bu rahmeti ve zenginliğimizi, zahmete dönüştüren ne yazık ki bu güzellikleri kullanmayı beceremeyen bizler değil miyiz? Farklılıklarımızı bir zenginlik olarak anlamayıp, bizim gibi düşünmeyenlere karşı ortaya koyduğumuz tahammülsüzlükler hayatımızı zorlaştırdığı gibi, daha güzel düşünce ve fikirlerin oluşumuna da engel olmaktadır. Ama biz,

rahmet peygamberi olan Efendimiz'in (sas) hayatında, farklı düşünce ve fikirlerin nasıl hayat hakkı bulduğuna ve kendi yetiştirdiği insanlara bile nasıl sonuna kadar böyle bir alan açtığına dair siyer içerisinde yüzlerce örnek görüyoruz. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse Bedir Gazvesi sırasında ordunun ilk konuşlandırıldığı yerin isabetli olmadığını söyleyip, kendi görüşünü dile getiren Hubâb b. Münzir'i (ra) verebiliriz.

Hubâb b. Münzir, Allah Resûlü'ne (sas) gelip; *"Ya Resûlallah! Ordunun burada konaklatılması Allah'ın bir emri mi, yoksa sizin kendi görüşünüz mü?"* diye sorunca, Efendimiz (sas): **"Benim fikrim"** demişti. Hubâb b. Münzir, bu sefer gerekçelerini de ortaya koyarak konaklanan yerin savaşı uzatacağını ve bunun da çok acı sonuçlara mal olacağını söylemiş; Efendimiz (sas) de hemen sahâbeye Hubab'ın fikrine uygun olarak ordunun Bedir kuyularının arka tarafına konuşlanması emrini vermişti. Burada Hubâb b. Münzir'in tavrı takdire şayan olduğu gibi, Efendimiz'in (sas) tavrı elbette daha fazla takdire şayandır ve üzerinde ciddi bir şekilde durulması gereken bir durumdur. Bir ordu komutanı ve peygamber olan Allah Resûlü (sas); *"Benden daha mı iyi bileceksin? Ben Allah'ın peygamberi iken bana karşı mı geliyorsun? Benim verdiğim karar üzerine başka bir fikir mi beyan ediyorsun?"* dememişti. Aksine Hubab'ın dile getirdiği görüşten dolayı oldukça memnun olmuş; akla, mantığa ve savaş kurallarına uygun olan bu fikri benimseyerek gereğini hemen yaptırmıştı. Efendimiz'in (sas) farklı görüşlere karşı sergilediği bu tavır, elbette sahâbeye cesaret veriyor, farklı düşünme ve farklı fikirler üretme konusunda hep onların öz güvenlerinin muhafazasına zemin hazırlıyordu.

Karekodu akıllı telefonunuzdan okutarak
Muhammed Emin Yıldırım Hocamızın
"Birlikte Yaşama Ahlakı"na dair tüm
derslerini seyredebilirsiniz.

Acaba Bir Gün!

İnsan, Kur'an-ı Kerim'i okudukça orada Firavun'un sözlerini (Nâziat, 79/24), isim vermeden aktarılan Nemrut'un itirazlarını (Bakara, 2/258), onlarca âyetle anlatılan Yahudi, Hristiyan ve başka din mensuplarının görüşlerinin dile getirildiğini gördükçe **"Acaba bir gün biz de böyle bir öz güvene sahip olabilecek miyiz?"** diye düşünmeye başlıyor.

Acaba bir gün Kur'an ve Sünnet'in bu alanda söylediklerini doğru bir biçimde anlayıp, duyduğumuz her düşünceye kimden gelirse gelsin; **"Onlar sözü dinlerler ve en güzeline tabi olurlar."** (Zümer, 39/18) ilkesi doğrultusunda, fikirlerden korkmadan düşünceleleri dinlemeye başlayabilecek miyiz?

Acaba bir gün hiçbir mensubiyete, aidiyete takılmadan; **"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan bir davranıştır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarımızı hakkıyla bilmektedir."** (Mâide, 5/8) diyen bu ilâhî ölçüye uygun davranabilecek miyiz?

Acaba bir gün kendimizi hakikatin merkezi olarak görmekten vazgeçip, dile getirilen her düşüncede hakikatten bir pay olabileceği gerçeğini anlayıp; **"Huz mâ safâ, da' mâ keder! İyisini al, kötüsünü sahibine bırak!"** ilkesi ile güzelliklerin ve doğruların gerçek taliplileri olabilecek miyiz?

Acaba bir gün yaşadığımız bu dünyada hepimizin aynı geminin yolcuları olduğumuz gerçeğini iyice görüp, varlığımızı birinin yokluğu üzerine bina etmeden **"Kendimiz için istediğimizi bir başkası için de isteyip"** böyle bir düşünce ile hayatımızı şekillendirmeye başlayabilecek miyiz?

Acaba bir gün **"ihtilaf"** ile **"tefrika"**nın gerçek manada farklarını anlayıp birinin rahmet, diğerinin ise zahmet olduğunu; birinin zenginliğin, diğerinin ise parçalanmanın, birinin daha iyiye ulaşabilmenin, diğerinin ise körelmenin sebebi olduğunu kavrayabilecek miyiz?

SÎRET-İ İNSAN - 1 YIL • SÎRET-İ ENBİYÂ - 3 YIL • SÎRET-İ MUSTAFA - 2 YIL

SÎRET-İ RESÛL - 2 YIL • SÎRET-İ NEBÎ - 7 YIL

SIYER DERSLERİ

YOLCULUĞUMUZ DEVAM EDİYOR

15 YIL SÜRECEK BU YOLCULUĞA SİZ DE KATILMAK İSTER MİSİNİZ?

Muhammed Emin Yıldırım Hocamızın **15 yıl boyunca**, beş ana başlıkta Hz. Peygamber'in (sas) kutlu hayatını bizlere anlatacağı derslerimizin 3. yılını geride bıraktık. Bu dersler ile Hz. Peygamber'in (sas) ve O'ndan önceki peygamberlerin bizlere bıraktıkları mirasların, hayatlarımıza nasıl taşınacağını ve nasıl en güzel şekilde yaşanacağını öğreneceğiz...

Unutmayalım, **Peygamberimiz (sas)** bizim örneğimiz ve mutlak manada Önder'imizdir. O'nun (sas) yolundan yürümek, ancak O'nı tanımakla ve O'nun bize açtığı yolu yaşamakla mümkündür. Tüm programlarımızı **Siyer Tv YouTube** kanalımız üzerinden takip edebilirsiniz.

ABONE OL

youtube.com/siyertv

www.siyervakfi.org | www.siyertv.com | www.82il82sahabi.com

YouTube siyertv siyervakfi siyerarastirmalarimerkezi

bilgi@siyervakfi.org | Tel: 0212 567 90 41 | 0212 544 76 99

Yabancılaşma, Müslüman ve Öteki

Abdulaziz Tantik

Yabancılaşma; kişinin amacına matuf olandan uzaklaşmaya verilen tanımlamadır. Bu amacın anlam ve değer ile ilişkisi kaçınılmazdır.

Hakikatten uzaklaşma beraberinde bir yabancılaşmayı doğurur.

Neyden yabancılaşma ve niçin yabancılaşma sorularını cevaplamak bir gerekliliktir. Yabancılaşma bir kopuşu işaret eder, bir yanılmayı/yanılmayı ve bir yamulmayı/yamultmayı da içinde taşır. Her kopuş bir yabancılaşma sağlar mı? Kavramın kendi otantik yapısı gereği evet, bir yabancılaşma içerir. Bu da bize yabancılaşmanın pozitif ve negatif boyutu olduğunu gösterir. Ancak, genel itibarı ile yabancılaşmayı biz negatif boyutu ile kullanırız. Bu da bize değer, anlam ve aşkınlık ile kurulan bağdan kopmayı düşündürür.

Yabancılaşma; kişinin yaratılış amacına mahsusen olması gereken değer ve anlam arayışlarının dışına düşmesi ve onlardan uzaklaşması sonucu oluşan zemine verilen isimdir. Kişi, kulluk şuurunun dışında kalarak dünya ile sınırlı bir yaşamı içselleştirerek onu kendi değeri ve anlamı hâline dönüştürdüğü zaman bir fesat/ yozlaşma ve bir müsriflik/hüsran/ zarara uğrama durumunu açığa çıkartır. Kişi böylece yabancılaşarak kendi anlam bütününden kopar ve hüsrana uğrar, ahirette ise cezalandırılır.

İslâm, insanın yabancı bir yerde, arif/tanışık bir ilişkiler ağı içinde yaşamasını sağlamaya matuf ilâhî bir rahmet ve lütuftur. Müslüman sîlm/barış içinde yaşayarak varlıkla tanışıklık üzerinden bir bağ/ilişki kurar. Böylece yabancılaşmayı giderir ve asli vatanına/ahirete dönene kadar bir tanışıklık üzere yaşar.

İslâm tarihi aynı zamanda hem tanışıklığın hem de yabancılaşmanın tarihi olarak okunabilir. Müslümanlar, İslâmî dünya görüşü içinde ve ona uygun bir yaşam sürdürdükleri sürece tanışık ama o dünya görüşünden uzaklaştıkça yabancılaşırlar. Bu yabancılaşma hem fert planında geçerli hem de sosyal zeminde; siyasî, toplumsal ve kurumsal zeminde de geçerliliğini korur.

İnsanlık tarihi boyunca yabancılaşma inişli çıkışlı süreçlere mebnî olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak modern dönem, yabancılaşmanın doruğa çıktığı ve kurumsallaşıp hegemonya kurarak neredeyse her zemine tahakküm ettiği bir varlık kazandı. Modern düşünce işe, insanı yalıtarak var kılma arayışını temellendirerek başladı. Önce aşkınlıktan; Tanrı, din ve dinin kurumsal yapılarından uzaklaştırarak, yani Hristiyanlığa dair ne varsa ya değişime zorladı ya inkârâ yöneldi ya da yeniden kendi bakışı içinde tanımlayarak onu asli özelliğinin dışına çıkmaya zorladı. Protestanlık tam da bu arayışa tekabül eder. Sonra insanı doğadan kopartarak doğa üzerine tahakküm kurmaya ve onu yeniden biçimlendirmeye başladı. Buradaki yabancılaşma beraberinde bir zorbalığı da taşıdı. Modernleşme ve bu projeye hayat verenler bununla da yetinmediler; bu sefer insanı insandan kopararak onu yalnızlığa mahkûm kılma ve insan topluluklarını sosyal mühendislik faaliyeti ile yeniden düzenlemeye başladılar. Bu da doğal olana muhalif bir durumu oluşturduğu için yabancılaşma süreklileşerek devam etti. Bu durumun oluşturduğu psikolojik ve sosyal psikolojik sorunlara atf yapmaya kalsak, sayfalar yetmeyecektir. Örneğin, ahlâkî ilişki yerine hukukî ilişki yerleştirilerek yabancılaşma meşrulaştırıldı. Sonra kabile bağlarını dağıtarak daha büyük bir unsur olan ulus kavramı altında toparlarken yerinden edilen kişi kendi yalnızlığı içinde var olmaya çalıştı. Böylece disiplin toplumu oluşturuldu. Ancak bununla sınırlı kalmayan bu bakış, otoriterliğe ve totaliterliğe yöneldi. Yeni durum, artık bireye ne sunulursa sunulsun kabul edilmesi şart olarak dikte edildi. Pandemi süreci ve olup bitenler nasıl bir otoriterlik durumu ile karşı karşıya kaldığımızın somut bir göstergesidir.

Modern dönem, klasik dönem değer ve anlam arayışlarını yetersiz ve anlamsız bulduğunu ilan etti. Ancak yerine koymaya çalıştığı değer ve anlamlar, beraberinde değersizlik ve anlamsızlık getirmekten başka bir işe yaramadı. Böylece yabancılaşma derinleşirken, değer adına ortaya konan bütün düşünce sistemlerini, medeniyet ve kültür havzalarını değişime zorladı. Onları kötülüğün menbaı olarak görerek ondan kopmadan modern insan olunamayacağı yargısını bir totalite kıldı. Sürekli ezberden okunup durdu. Bu cümle önce Hristiyanlığı, Yahudiliği, sonra batı dışında kalan Ortodoksluğu, daha sonra Çin ve Hint kültürlerini, ardından Latin Amerika kültürlerini de asimile ederek karşısında bir muhalif blok bırakmadı. İslâm'a yönelik ise yaklaşık iki

Modern düşünce işe, insanı yalıtarak var kılma arayışını temellendirerek başladı. Önce aşkınlıktan; Tanrı, din ve dinin kurumsal yapılarından uzaklaştırarak, yani Hristiyanlığa dair ne varsa ya değişime zorladı ya inkârâ yöneldi ya da yeniden kendi bakışı içinde tanımlayarak onu asli özelliğinin dışına çıkmaya zorladı. Protestanlık tam da bu arayışa tekabül eder. Sonra insanı doğadan kopartarak doğa üzerine tahakküm kurmaya ve onu yeniden biçimlendirmeye başladı. Buradaki yabancılaşma beraberinde bir zorbalığı da taşıdı.

yüz yıldır farklı zeminlerde ve farklı arayışlar içinde bir değişim projesi hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Siyasi, düşünsel, sosyal baskılar ile Müslümanların zihinsel bir değişim yaşamaları için her türlü çaba ortaya konulmaktadır. İslâm olmasa bile Müslümanların önemli bir çoğunluğu da bu yabancılaşmadan nasiplerini aldılar. Potansiyel olarak İslâm dışında kalan kültürlerin yitip gittiklerini ve yeniden yapılandırıldıklarını söylemek mümkün görünüyor. İslâm'ın ise potansiyelini harekete geçirmemek için her türlü hazırlığı yaptıklarını gözlemliyoruz. Ortadoğu'nun bir kan ve acı deryasına dönüşmesinin bu durumla ilişkisini de ayrıca dikkate almalıyız.

İşte bu yabancılaşma doğal olarak muhatabını “öteki” diye tanımlayarak ilişki kuruyor. Bu ilişki öteki üzerine kurulu olduğu için, onu yabancılaştırıyor. Tıpkı Yahudilikte kendi dinlerinden olmayanlara takınılan tutum gibi, modernleşmenin de kendi dışındaki aydınlanmamış barbarları insan yerine koymada bile tereddüt ettiği tarihi vesikalar ile biliniyor. Amerika’nın keşfi ile orada olan yerlilerle kurulan ilişkide verilen hüküm; “Onlar insan olmayabilirler, dolayısıyla onlara zarar vermenin bir mahsuru yoktur.” şeklinde oldu. Bu bakış, yerlileri yerle yeksan etmeye ve büyük çoğunluğunu katletmeye neden oldu.

Öteki üzerinden kurulacak her ilişki, yabancılaşmayı derinleştirecektir. Bunun kavramlara sirayet ettiğini de gözlemliyoruz: Gelişmiş ülkeler; batılı ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, gelişmeye aday ülkeler, gelişmemiş ülkeler vesaire denilerek bir sıralama yapıldığını ve böylece ötekileştirmenin sadece salt ve kültürel bir zeminde değil de sosyal, siyasi ve psikolojik zemine de taşındığını görüyoruz.

Müslüman ise ötekiyi bilmez! Yabancılaşma da mutlak değildir. İslâm, kişiyi mutlak iyi ve mutlak kötü olarak tanımlamayarak mutlak bir öteki ve mutlak bir yabancılaşmayı devre dışı tutmaktadır. Kişi, tövbe ederek arınır ve diğer Müslümanların kardeşi olur. Kişi kâfir, facir veya fasık biri olabilir; ama tövbe eder, iman eder ve sâlih amele yönelirse hemen diğer Müslümanların kardeşi oluverir. Yani Müslüman için öteki bizzat kendisi; kendi nefsi ve onu kötülüğe çağıran nefsi emaresidir. Şeytan Müslüman için bir ötekidir. Ancak bu soyut bir ötekileştirmedir ve onunla kurulacak bir ilişkinin zemini yoktur. Şeytan kişiye kötülüğü emreden nefsi üzerinden ilişki kurabilir. O yüzden kişi, muhlis olduğunda şeytanın ona yönelik bir etkisi söz konusu olamaz! Bu temel gerçeklik bize Müslümanların bir ötekisinin olmadığını gösterir.

İslâm, yabancılaşmayı, kişinin Yaratıcısından uzak düşmesi olarak betimler. Allah’tan uzaklaşan kul, her şeyden uzaklaşarak yabancılaşır, ilk yabancılaşma ise kişinin kendisine matuftur. Bu yüzden Müslüman bir suçlu arayışına girmez, önceliği kendi nefesine verir, onu suçlar. Bu da İslâm bağlamında bir öteki oluşturma ihtimalini ortadan kaldırır.

İslâm, Hz. Âdem’den (as) Hz. Muhammed’e (sas) kadar gönderilmiş bütün peygamberlerin ortak dininin adıdır. Bu yüzden İslâm evrensel ölçekte tüm ilâhî dinlerin or-

tak adıdır. Ötekisi oluşamaz. Mevcut bütün kültürlerin ise bir Müslüman bakış açısı ile ancak ilâhî dinlerin arkada bıraktıkları üzerine kurulu olduğu gerçeğini dikkate aldığımızda İslâm’ın her kültürde bir izi, emaresi ve etkisi olduğunu söylememiz hakikatli olur. O yüzden İslâm bir öteki icadını gerekli görmemiştir, bu doğası gereği böyledir. Ancak modern düşünce ancak öteki üzerinden kendini kurgulayarak var olduğu için o da doğası gereği ötekisi olmadan yaşayamaz.

Öteki ise sadece yabancılaşma doğurur. Yabancılaşma bir çatışmayı zorunlu kılar, tehdit algısı ise yok etmeyi bir ihtiyaç hâline dönüştürür. İşte modernleşmenin dünyanın başına bela olarak sardığı durum tam olarak budur. Medeniyetleri, kültürleri, dinleri, değerleri, anlamlı olan her ne varsa her şeyi yok ederek insanlığı yok etmeye kadar işi vardır.

İslâm ise ötekileşmeye zemin oluşturmaktan ve barışı ikame ederek kendi dışındakileri de kendi otantik yapısı içinde var kılarak onların hesabını da öteye/ahirete bırakarak, burada ise yargılamaktan çok, anlamayı öne çıkartarak insanların, hayvanların ve doğada var olan her şeyin birbiri ile barış içinde yaşamalarını önceler. Bunu da ‘toptan silme/kurtuluşa/barışa girin’ diyerek açıkça belirtir.

İslâm, yaratılışın farklılıklarını tearüfün/tanışıklığın bir tecrübesi olarak betimler. Farklılıklar, tamamlamanın aracı kılınır. Çatışmayı ve kaosu ortadan kaldıracak bir psiko-sosyal vasat inşa eder. Bu vasattan öteki ve yabancılaşma çıkmaz. Modernleşme ise tek tipleştirici bir yapıyı zorunlu kılar. Modernleşme ideolojisi tek yapıyı, tek kültürü, tek insanı zorunluluk olarak dayatır. Bu yüzden çatışmayı zorunlu kılar ve kaosu derinleştirir. Her yabancılaşma ve ötekileştirme beraberinde bir düşmanlığı, düşmanlık çatışmayı, çatışma ise kaosu getirir. Bu durum doğa, düşünce ve kültür düzeyinde de psikolojik vasatta böyle idame edilir. Sorun tam olarak bu...

Müslüman, yabancılaştırmadan bir diğeri ile ilişki kurar. İlişkinsini hem inanç zemininde hem sözleşme zemininde inşa eder. Aynı inancı paylaştığı kişilerle o ‘inancın’ sağladığı ahlâkî zeminde ilişki kurduğu gibi aynı inancı paylaşmasa da birlikte yaşadığı kişilerle bir ‘sözleşme’ üzerinden ilişki kurarak onlarla barış içinde yaşamaya devam eder. Bu Müslüman olmanın doğasında var olan temel kuraldır. Bu kurala uymayan Müslüman, inancı ile tezada düşmüş kabul edilir.

KUR'ÂN – ASIL SÜNNET – USÛL

*Diyenler Bir Araya Geline, **Ümmet** Olur.
Ümmetin Sesi **Özelfm** Olur.*

TEVHİD DERSLERİ

Abdullah DAİ

Pazartesi
16:30

NEBEVİ MEDRESE

Muhammed Emin YILDIRIM

Çarşamba
19:30

KUR'ÂN TEFSİRİ

Ali KÜÇÜK

Çarşamba
08:00

HAYAT REHBERİ

Nurettin YILDIZ

Pazartesi
08:00

İNSANİ TANIMAK

Abdulhamit KAHRAMAN

Pazartesi
21:00

HİKMET DAMLALARI

Şerafettin KALAY

Salı
15:00

DARU'S SELAM

Ramazan KAYAN

Cuma
08:00

KUR'ÂN VE SÜNNETTEN HAYATIMIZA YANSIYANLAR

Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ

Çarşamba
15:00

DÜNYA DÖNDÜKÇE

Ahmet VAROL
İlhami PINAR

Cuma
16:30

KİTAPLARIN DİLİNDEN

İlhami PINAR

Salı
16:30

AYET İSTEK PROGRAMI

Abdullah NUSRET
Züheyr MALİK

Hafta içi Hergün
13:00

YAŞAM KÜRESİ

Recep ARSLAN

Perşembe
08:00

BİTKİLERİN DÜNYASI

Eyüp ÜNAL

Salı
09:30

AHDİNE SADIK KALANLAR

Murat Said ÖZDEMİR

Perşembe
21:00

BİR KONU BİR KONUK

Recep MUSLU

Cumartesi
18:00

ESMAÜ-L HÜSNA İLE TEVHİD

Muhammed REBİ

Cuma
21:00

NÜBÜVVET PINARINDAN

Dr. Saffet BAKIRCI

Çarşamba
16:30

MUTLULUK YOLU

Süleyman GÜLEK

Çarşamba
09:30

AYETLER İŞARETLER

Mehmet BAKIRCI

Cuma
15:00

KUR'ÂN ÖĞRENİYORUZ

Ali ÇATALYÜREK

Salı – Perşembe
19:30

Radyonuz **103.2** Özel Fm'de

Whatsapp - 0 553 047 67 24

Daha

Söyleyecek

Çok **Sözümüz** Var

0 216 611 01 23

0 216 611 04 64

Reklam İrtibat - 0 555 977 90 15

ozelfm@ozelfm.net

www.ozelfm.net

/ozelfm

İhlamurkuyu Mah. Alemdağ Cad. Adalet sok. No:11 Ümraniye / İstanbul

Lütfi Sunar:

**“Ötekiyle
karşılaşma ve
ötekileştirme
modern
toplumların,
modernitenin en
temel özelliğidir.
Modernite
kendisini ‘öteki’
üzerinden inşa
etmiştir.”**

Dosya konumuz olan “Ben/Biz ve Öteki” meselesini, İstanbul Medeniyet Üniversitesi sosyoloji bölümünden kıymetli hocamız Doç. Dr. Lütfi Sunar ile hasbihal tadında yaptığımız bu söyleşide değerlendirmeye çalıştık. Meselenin kavramsal boyutu, tarihi arka planı ve dahi günümüz bağlamında birey ve toplum açısından çeşitli yönleriyle analiz edildiği söyleşimiz oldukça ufuk açıcı oldu. Yoğun gündemine rağmen bu söyleşiyi gerçekleştirme nezaketinde bulunan hocamıza da ayrıca teşekkür ederiz.

■ Hocam hoş geldiniz. Nasılsınız?

Hoş bulduk. Teşekkür ediyorum. Siz nasılsınız?

■ Elhamdülillah, Allah razı olsun. Bugün sizinle ‘öteki’yi konuşmaya çalışacağız. Öncelikle ben modern düşünce üzerinden kısa bir girizgâh yapayım. Sonrasında inşallah sorularımıza geçmiş olalım. Hocam mâ-lumunuz modern düşünce kendisini “öteki” üzerinden şekillendiriyor. Bundan dolayı da kendisinden önceki düşünce geleneklerinden sıyrılıyor. Modern düşünceyi önceki geleneklerden, gelenek düşüncesinden ayıran ilk aktör de aslında bu. Varlığa, kültüre, bilime, felsefeye ve daha birçok şeye kendince bir perspektif üzerinden bakıyor. Bundan dolayı modern düşünceyi biz geleneksel düşünceden biraz daha ayırıyoruz. Bunun üzerinden hocam ilk sorumuzu sormak istiyorum. Öteki kavramını nasıl ele almalıyız? Meselenin sosyolojik ve toplumsal bağlamdaki tanımı üzerinden “ben” ve “öteki” kavramları üzerinden neler söylersiniz? Öteki meselesi sadece toplumsal bir olgu mu yoksa bireysel bir duruş mu? Bir de bir şey daha ekleyeyim hocam. Öteki dediğimiz zaman toplum içerisinde muhalif bir duruş mu oluyor? Yani hâkim olan görüşe, ideolojiye karşı durmak anlamına mı geliyor? Nedir öteki?

Öncelikle isterseniz konuya modern düşünceden bir giriş yapalım. Modernite esasında Batı Avrupa’da ve 19. yüzyılda şekillenmiş olan bir yaşam tarzı, bir dünya görüşü, bir sosyo-ekonomik ve politik bir durum. Fakat aynı zamanda Avrupa’nın kendi içsel şartlarından ötürü modernite kendisini geçmişle, gelenekle, tarihle bir kopuş üzerine inşa etti. Özellikle bilimci düşünceyle kilise arasındaki çatışma ve farklılaşma bir süre sonra bu ikisinin karşı karşıya gelmesine ve modern düşünce oluşurken de geçmişten bir kopuşun ortaya çıkmasına yol açtı. Bu kopuş sadece kilise orta çağından bir kopuşla sınırlı kalmadı. Modern düşünce kendisini ilerlemeci bir anlayış üzerine inşa etmişti ve bu ilerlemeci anlayış; aslında tarihin erken dönemlerindeki daha az gelişmiş, daha geri

Lütfi Sunar

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde görev yapmaktadır. Temel araştırma alanları klasik sosyoloji teorisi, oryantalizm, modernleşme, toplumsal değişim ve politik ekonomidir. Uluslararası dergilerde, bu konulara ilişkin çeşitli makaleleri yayımlandı.

Son dönemde çıkan kitapları şunlardır: Marx ve Weber’de Doğu Toplumlari, Marx an Weber on Oriental Societies, Eurocentrism at the Margins: Encounters, Critics and Going Beyond, Debates on Civi-lization in the Muslim World: Critical Perspectives on Islam and Modernity, Değişim Sosyolojisi, Sosyal Tabakalaşma ve Alexis de Tocqueville: Modern Çağın Çelişkileri Karşısında Bir Düşünür adlı kitapları ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

toplumsal yapıların gittikçe her bir aşamada daha ileri bir toplumsal forma evrildiğine yönelik bir anlayışla şekillenmekteydi. Ve bu anlayış tabii olarak modernitenin kendisini dünya tarihinin zirvesine, son aşamasına ve en gelişmiş en ileri toplumsal form olarak görmesine yol açtı. Burada birkaç husus var. Öncelikle geçmişte kalanları modernitenin perspektifinden aşılmış olanları barbar ya da vahşi olarak görmeye yönelik bir yaklaşım şekillendi. Modernite diğerlerini “uygarlığın ilerlemesine ayak uyduramamış” toplumsal formlar olarak etiketledi. Bu aslında sadece düşünsel bir etiketleme, entelektüel bir etkinlik değildir. Modernitenin kendisini üzerine inşa ettiği yayılcılık ve sömürgecilik bu etiketten beslendi.

Moderniteyle sömürgecilik arasında çok yakın bir bağ var. Modernite ile emperyalizm arasında yakın bir bağ var. Modern ekonomik-politik diğer ülkelerdeki kaynaklara el koymak, diğer ülkelerin iktisadi kaynaklarını sömürmek üzerine şekillenmişti. Modernitenin en yüksek çağı aynı zamanda Avrupa devletlerinin sömürgecilikte en zirvede oldukları dönemdir. Dolayısıyla ötekilerin, diğerlerinin, geri kalanların aslında geri oldukları, gelişmemiş oldukları, ilerlememiş oldukları, uygarlık yarışında yaya kaldıklarına dair bir söylem aslında sömürgeciliğin meşrulaştırılması için kullanılmıştır. Yani “bu topluluklar gelişmediler, ilerlemediler, uygarlıktan nasiplerini almadılar” şeklindeki bir inanış moderniteye üstünlük fikrini kazandırdı. Dolayısıyla gelişmiş olanın, ilerlemiş olanın, uygarlaşmış olanın diğerlerine

galebe çalması, onları yönetmesi, onlar hakkında karar vermesi tabii görüldü. Bu fikir ve bakış ötekileştirme üzerinden kendisini var etti. Aynı zamanda hiyerarşik bir dünya anlayışının insanlar arasındaki farklılıkların siyaseten kullanılmasının ve tahakküme yönelik bir gerekçe olarak kullanılmasının önünü açmaktaydı bu anlayış. Dolayısıyla aslında modernitenin kendisini öteki üzerinden, ötekileştirme üzerinden kurması sadece düşünsel bir performans değil. Sadece kendi toplumsal formuna dair, kendi toplumsal formunu tanımlamaya dair bir girişim değil. Aynı zamanda modern tahakkümün ve yayılcılığın gerekçelendirilmesinin bir aracı olarak kullanıldı. Bugün modern düşüncede bu şekilde kullanılır.

Bu anlamda baktığımızda aslında içinde bulunmuş olduğumuz modern dünyanın kavramlarını, düşüncelerini, meselelerini esasen bu perspektiften değerlendirmek gerekir. Belki de beni bu söyleşiye davet etmenizin sebebi budur. Ötekiyle karşılaşma ve ötekileştirme modern toplumların, modernitenin en temel özelliğidir. Modernite kendisini ‘öteki’ üzerinden inşa etmiştir. Buna modernleşmiş toplumlar da dahil. Yani sonrasında Asya’da, Afrika’da, Latin Amerika’da modernleşmiş olan bizim gibi toplumlar da dahil buna. Bugün dünya sosyal meselelerinin kalbinde bu ötekiyle girilen münasebet yatar.

Ben uzunca yıllar Sosyolojiye Giriş dersi anlattım. Bu derste sosyalleşme bahsinde bir kimlik kazanma mevzusu vardır. Sosyalleşme sosyolojinin kalbinde yatan bir

Her şey zıddıyla kaimdir. Yani siyahı beyazla, uzunlu kısıyla tanımlarız. Bunlar birbirlerinin açıklanması için bir dayanak noktası oluştururlar. Bilgi için bu doğru. Yani her şey zıddıyla kaim, zıddıyla anlatabiliyoruz ve o zıtlıklar bizim bir şeyi bilmemizi kolaylaştırıyor ya da daha açık hale getiriyor. Peki varlığı zıddıyla kaim mi? Yani bir varlık olarak, bir ontolojik kategori olarak varlığı zıddıyla kaim mi? Bu aslında çok önemli bir noktaya tekabül ediyor. Burada işte Batı düşüncesinin kendisini üzerine inşa ettiği dualistik felsefe, tam da bu zıtlıkları ontolojik bir kategori olarak alıyor.

konudur. “Birey nasıl toplumsal bir varlığa dönüşür?” sorusuna cevap arar sosyalleşme tartışmaları. Sosyalleşme tartışmalarında yaygın kabul gören bir tanım var. İnsan kendisini tabii olarak öteki üzerinden tanımlar şeklinde bir tanım. Kimlik, benlik öteki üzerinden şekillenir şeklinde bir iddia. Uzunca yıllar ben de konuyu bu şekilde anlattım. Yani derse giriyorsunuz. Sosyolojide yaygın bir şey. Arkadaşlar, bireyin kimliği öteki üzerinden şekillenir. Erkeğin kimliği kadına karşı olarak, siyahın kimliği beyaza karşı olarak, zengin-yoksul ikilemi. Bir gün derste anlatırken kendi kendime; “Niye öyle olsun ki? Böyle olmak zorunda mı? Bunu bir sorgulamamız gerekmez mi?” dedim ve aslında bu ötekiyle sadece sosyolojik teori bağlamında değil aynı zamanda daha ontolojik düzlemde ilgilenmeye başlamam aslında o derste fark ettiğim noktayla gerçekleşti.

Burada bir fark var. Onu açayım müsaadenizle. Yani kadim düşüncede de biliyorsunuz “her şey zıddıyla kâimdir” prensibi egemendir. Her şey zıddıyla kaimdir. Yani siyahı beyazla, uzunlu kısıyla tanımlarız. Bunlar birbirlerinin açıklanması için bir dayanak noktası oluştururlar. Bilgi için bu doğru. Yani her şey zıddıyla kaim, zıddıyla anlatabiliyoruz ve o zıtlıklar bizim bir şeyi bilmemizi kolaylaştırıyor ya da daha açık hale getiriyor. Peki varlığı zıddıyla kaim mi? Yani bir varlık olarak, bir ontolojik kategori olarak varlığı ötekinin varlığına mı bağlı? Bu aslında çok önemli bir noktaya tekabül

ediyor. Burada işte Batı düşüncesinin kendisini üzerine inşa ettiği dualistik felsefe tam da bu zıtlıkları ontolojik bir kategori olarak alıyor.

Halbuki bizde de yaygın olan, aşağı yukarı belli bir dönemin felsefesinde çok belirleyici olan “her şey zıddıyla kâimdir” prensibi bir bilme durumuna tekabül ediyor. Tanımlamak için, farklılıkları anlayabilmek için zıtlıklara başvuruyoruz. Fakat o zıtlıklar bu iki farklı şeyin varlığının temeli değil. Yani ontolojik olarak birbirinden ayırmıyorlar. Siyahla beyaz ikisi de insan. Birbirlerinden farklı değiller, zıt değiller bu yönüyle. Zıtlıkları onların sosyal hayat içerisinde belki de tanıyabilmek için olmuş bir şey. Ya da iki etnik grup, iki farklı dil konuşan topluluk. Kadın ile erkek, bunlar birbirinden ontolojik olarak farklı değiller. İnsan olmak bakımından aynı ontolojiye sahipler. Fakat birtakım özellikleri sebebiyle birbirlerinden farklılar. Dolayısıyla buradan hareketle bir süre sonra aslında “öteki” kavramının gerçekten de tam da bölüp ayırtırmaya, bir farklılaştırmanın ötesinde bir koparmaya yönelik bir tavır meydana getirdiğini fark ettim. Ve onun yerine aslında “başkalık” kavramının kullanılması gerektiğini düşünmeye başladım.

Yani başkalık bütünü kavrayan, bütünü kapsayan ve birbirinden çeşitli özellikleri itibarıyla farklı olan durumları tanımlamaya yarayan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Bu şekilde baktığımızda da insanın kendisiyle

münasebeti bile kendi varlığıyla ve benliğiyle münasebeti bile aslında bir başkalık deneyiminin neticesinde ortaya çıkıyor. Kendisini etrafındaki şeylerden tefrik etmesi, benliğinin farkına varması ama onlarla zıtlık ve karşıtlık ilişkisi kurmaması üzerine şekilleniyor. Ötekileştirme, zıtlılaşmayı içeriyor. Bu zıtlılaşma birbirinden kopuşu, varlık olarak farklılaşmayı ve dolayısıyla tahakkümü meydana çıkarırken başkalık bir bireyin, bir insanın ya da herhangi bir varlığın kendi varlığını devam ettirebilmesi için bir başkaya olan muhtaciyetini ortaya koyan bir bakış olarak karşımıza çıkıyor. Bu iki kavramı bu şekilde ayırıyorum ve insanlık tarihini başkalık deneyimlerinin bir tezahürü olarak görüyorum.

İnsanlar birbirine muhtaçlar. Toplum dediğimiz şey çok sayıda insanın birbirlerinin yararına, faydasına olacak bir şekilde bir araya gelmesinden oluşuyor. En mikro düzeydeki gruptan -yani mesela çekirdek aileden- en makro düzeydeki gruba -mesela devlete ya da uluslararası topluma- kadar bütün bu birliktelikler aslında insanları birbirleriyle fayda mübadelesi ekseninde şekillenen bir birliktelikle ortaya çıkıyor. Dolayısıyla da bu anlamda baktığımızda insanlar birbirine muhtaçtır. İnsanın geçmişi ve geleceği başkalarıyla kurulmuş olan münasebetlerin niteliğiyle şekilleniyor. Tamamlayacak olursak modernite tahakkümcü bir şekilde kendi sömürgeci yayılmacılığını temel oluşturmak üzere ötekileştirici bir perspektif geliştirdi. Sonuçta oluşan bütün

teknik imkanlara, ortaya çıkan bilimsel gelişmelere, ortaya çıkan teknik kapasite genişlemelerine rağmen insanlığın hayrına insanları bir arada yaşatacak, insanları birbiriyle barış içerisinde yaşatacak bir görüş, bir sistem oluşturamadı. Dünya tarihinde hep şuna inanılıyordu: Savaşların sebebi kıtlıklar, kaynak eksikliği... Fakat bugün geldiğimiz noktada olağanüstü bir kaynak bolluğunun, olağanüstü bir ritim kolaylığının olduğu bir dünyada her zamankinden daha çok savaş var. Demek ki kıtlık problemini çözmek mümkün ama insanların ya da toplulukların birbirleriyle münasebetlerini gerçekleştirecekleri uygun bir düşünce zemini, uygun bir siyasal zemin kurulmadığında bu kıtlık probleminin çözülmesinin çok da fazla bir anlamı, değeri kalmıyor.

■ Yani “Savaşların sebebi kıtlıktan ziyade ötekileştirme” diyebilir miyiz?

Bugün için öyle görünüyor. Geçmişte evet bu daha fazla kıtlıkla ilişkili olabilirdi. Daha doğal savaşlardı onlar. Bugün ama öyle değil. Size çok ilginç bir örnek vereyim. Biz bugün dünyada 11 milyar insana yetecek kadar gıda üretiliyor ama 8 milyar insanı besleyemiyoruz. Dünyada 800 milyon insan açlık sınırının altında yaşıyor, açlık yaşıyor. 1.5 milyar insan da gıda yoksulluğu yaşıyor. Biz 11 milyara yetecek kadar gıda ürettiğimiz halde oluyor bütün bunlar. Demek ki başka bir sorun

Kendi varlığını hep ötekiler üzerinden anlamlandıran bir modern birey tipi; özgür, özerk, kendi arzularını ve isteklerini merkeze alan, çıkarıcı bir birey tipi tabii ki ötekileştirmeyi sağlar. Aynı şey toplumlar için de geçerli. Kendi basit tekil çıkarını genel çıkarın önüne koyan, kendi gelişmesini kendi ilerlemesini diğerlerinin aleyhine olacak bir şekilde temellendiren toplumlarda ötekileştirme ile tahakkümcü bir anlayışa doğru evrilirler.

var. Bugün bütün dünyayı refah içerisinde yaşatacak kadar kaynağımız, dünyadaki bütün sorunları çözmeye yetecek kadar teknoloğimiz ve bilimimiz var ama bütün bunlar bu sorunları çözmiyor. Neden? Çünkü başkalarını ontolojik olarak farklı gören, tahakküm çerçevesinde ilişki kuran, baskı altında tutmayı amaçlayan bir anlayış modern siyasetin ve ekonominin temelinde yer alıyor.

■ **O zaman hocam öteki toplumsal bir olgu mu yoksa bireysel bir duruş mu? O zaman ötekiye daha çok bireysel bir duruş demek mümkün değil midir?**

Her ikisi de mümkün. Şöyle düşünün: Kendi varlığını hep ötekiler üzerinden anlamlandıran bir modern birey tipi; özgür, özerk, kendi arzularını ve isteklerini merkeze alan, çıkarıcı bir birey tipi tabii ki ötekileştirmeyi sağlar. Aynı şey toplumlar için de geçerli. Kendi basit tekil çıkarını genel çıkarın önüne koyan, kendi gelişmesini kendi ilerlemesini diğerlerinin aleyhine olacak bir şekilde temellendiren toplumlarda ötekileştirme ile tahakkümcü bir anlayışa doğru evrilirler. Bu her iki düzeyde de geçerli bir durum. Bugün modern bireyin krizlerinin en önemli nedenlerinden birisi bu tür ontolojik ötekileştirmelerle kendisini tanımlaması.

■ **Ötekinin konumuyla ilgili ırk, din, dil, kültür kastların etkili olduğu düşüncesi doğru mudur ve sosyal antropoloji bakımından ben-biz ve öteki ve ötekilerin oluşum ve değişim süreçlerinin altında yatan faktörler nelerdir? Bu noktada önümüze çıkan hangi akımlardan ve teorilerden bahsedebiliriz?**

Bu zor ve uzun bir soru. Uzun bir ders yapmamızı ıcap ettiren bir soru. Şöyle söyleyebiliriz: Sonuçta insan topluluklarını değerlendirdiğimizde, toplulukların farklılaşmalarının zemininde, temelinde bahsettiğiniz etkenler bulunur. Yani öncelikle dil çok temel bir farklılık unsurudur. Bugün daha az sayıda dil var dünyada ama geçmişte daha çok dil vardı. İnsanlar dillere göre ayrılıyordu. Farklı dili konuşanların farklı olduklarına yönelik bir anlayış söz konusuydu. Etnisite biraz modern bir kategorizasyon. Her ne kadar bazı teorisyenler

eski aşiret, kabile fikrinden temellendiğini söyleseler de bugünkü manada bir etnik birliktelik ya da etnik farklılık fikri modern bir fikirdir. Aynen millet, ulus fikri gibi. Şunu da unutmamak lazım: Bütün bu kategoriler esasında yapay ve değişebilir kategoriler. Yani şöyle düşünün: Bir etnik grupta dünyaya gelmiş olan bir bebek başka bir etnik grubun yanında, içinde yetiştiğinde oranın dilini konuşuyor. Peki bu hangi gruba dahil olacak? Çoğu kez aslında kimlik dediğimiz şey biraz bizim sosyo-politik olarak şekillendirdiğimiz unsurlar. Bu unsurlara böyle kadim, değişmez kategorilermiş gibi yaklaşmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. Değişabili-

yor, farklılaşabiliyor bu kategoriler. Hele insanlık tarihi uzunca bir dönem. İnsanlık tarihi içerisinde çok daha fazla değişebiliyor. Buna çok da örnek vardır. Mesela bugünkü Latin Amerika toplumlarını düşünün. Nedir yani? Akdeniz kökenlidir midirler? Yoksa Kolomb öncesi Amerika'daki uygarlıkların bir parçası mıdır? Bu ikisinden de farklı yeni bir kimlik midir? Bu üzerinde çokça durmamız gereken bir şey. Üstelik bugün Brezilyalılık, Meksikalılık diye bir şey var. Bunlar artık oluşmuş kategoriler. Oluşmuş ama değişebilir.

Bu bağlamda şu örneği verelim. Özellikle de bu Suriyeli mültecilerin, göçmenlerin gelişiyile birlikte. Mesela “Ne

Özellikle ulus kimliğinin, ulus fikrinin ileri düzeyde yapay ve devlet tarafından inşa edilmiş olan bir kimlik kategori olduğunu söylemem icap eder. Fakat bugün sanki en fazla ayırt edici, ötekileştirmenin de en temel unsuru olarak kullanılan bir fikir olduğunu görmek de ileri düzeyde şaşırtıcı aslında. Yani bugün insanlar kendi millî kimliklerinin, ulusal kimliklerinin tarihin belli bir döneminde devlet tarafından inşa edilmiş olduğunu hiç düşünmezler. Bu hep vardı, binlerce yıl boyunca hep böyleydi, hep bu şekilde olageldi diye düşünürler.

işleri var evlerine dönsün” deniliyor. Neden? Çünkü arada bir sınır var, farklı bir devletin vatandaşı. Onlara karşı bir sorumluluğumuzun olmadığı fikri kolaylıkla geliştirilebiliyor. Ama şöyle düşünün: 1939'da Hatay, Türkiye'ye katılmamış olsaydı, o gün şartlar farklı şekilde gerçekleşseydi ve Suriye'nin bir parçası olarak kalsaydı bugün İstanbul'da gördüğünüzde “Hataylının ne işi var İstanbul'da? Evine dönsün!” denecekti. Ya da tersi. Batum, Kerkük işte Misâk-ı Milli sınırları içerisinde, Türkiye sınırları içerisinde kalmış olsaydı onlara yabancı, el muamelesi yapmayacaktık. Ulus devlet sınırları çizdikten sonra biraz kendi kimliğini tabii bir kimlikmiş, tabii bir ayrılmış gibi sunabiliyor. Bunlar

devletlerin, siyasetlerin bilerek inşa ettikleri makro kimlik kategorileri. Özellikle ulus kimliğinin, ulus fikrinin ileri düzeyde yapay ve devlet tarafından inşa edilmiş olan bir kimlik kategori olduğunu söylemem icap eder. Fakat bugün sanki en fazla ayırt edici, ötekileştirmenin de en temel unsuru olarak kullanılan bir fikir olduğunu görmek de ileri düzeyde şaşırtıcı aslında. Yani bugün insanlar kendi millî kimliklerinin, ulusal kimliklerinin tarihin belli bir döneminde devlet tarafından inşa edilmiş olduğunu hiç düşünmezler. Bu hep vardı, binlerce yıl boyunca hep böyleydi, hep bu şekilde olageldi diye düşünürler.

Bütün bunlardan sıyrıldığımızda aslında insanın insan olmak bakımından yani bütün o kimliklerinden sıyrılıp tek başına kaldığındaki varlığı temsil edici bütünlüğü hem kendisini tanıması açısından hem de diğer insanlarla birlikte bir ilişki kurabilmesini kolaylaştırması açısından çok temel bir unsur. İnsanın insan olmak bakımından diğerleriyle olan özdeşliği çok temel bir unsur. Farklılıklar gereksiz midir? Aksine bence farklılıklar gereklidir. Yeni tecrübelerin, farklı tecrübelerin, farklı ilişkilerin, farklı zenginliklerin, farklı arayışların zeminini oluşturur etnik, dinsel, dilsel farklılıklar. Bunlar insanlık için farklı deneyimler geliştirir ve insanlığın imkânlarının ortaya çıkmasında da yeni yollar ve izler oluşturur.

■ **İnsan olmak bizim için üst tarafta duran çatı bir kimlik. Alt tarafta da dinimiz, dilimiz, kültürümüz yatıyor. Biz bu alt taraftakini üst tarafa çıkardığımızda, üsttekini de alta indirdiğimizde ötekileştirmeyi aslında ortaya çıkarmış oluyoruz. Normalde üst tarafı baz alsak böyle bir şeyi konuşmamış olacağız. Doğru mudur?**

Evet, çünkü ihtiyarî olmayan tek kimliğimiz insanlığımız. Onun dışındaki kimliklerimiz ihtiyarî kimliklerimiz, tercihli aidiyetlerimiz. Mesela dinimizi kendimiz seçiyoruz. Bu yüzden de kıymetli zaten. Büyük ölçüde

bugün zor olsa da geçmişte daha kolaydı, siyasal aidiyetlerimizi kendimiz seçiyoruz. Bu sebeple de iradî bir seçim, değiştirilebilir bir seçim. Bunlar değişebilir şeylerdir ve zaten insanların arasındaki bu saydığımız kategoriler çerçevesindeki mücadelenin veya ilişkinin dinamik olmasının sebebi değiştirilebilir olmasıdır. Dinler arasındaki münasebet dinamik bir münasebettir. İnsan tecrübesini zenginleştiren de o dinamizmdir. Bunlar arasındaki münasebettir, tartışmadır, farklı bakışlardır. Yine diller arasındaki ilişki dinamik bir ilişkidir. Çünkü birbirlerine geçişlidirler. Diller sabit özler, özneler değildir. Birbirlerine geçişlidirler ve dolayısıyla bu

anlamda dile baktığımızda o, insani tecrübenin çoğalmasına yol açan bir dinamizm oluşturur. O yüzden insanlar arasındaki münasebetin zeminini insanlık olarak ele almak gerekir. Fakat burada humanite anlamındaki aydınlanmanın yapay kategorisinden bahsetmiyorum insanlık derken. Yani bir insanın varlığını devam ettirebilmesi için hayatının asgari koşullarını sağlayabilmesi için gerekli olan üretim, tüketim ve ilişki zeminini kastediyorum insanlık derken. Hep şu örneği veriyorum bu konuyu anlatırken. Mesela çölde yalnız başınıza kaldınız. Yolunuzu kaybettiniz. En çok neye sevinirsiniz? En çok bir başka insana denk gelmeye sevinirsiniz. Çünkü

o da yolunu kaybetmiş bile olsa birbirinize dayanarak daha kolay o durumla başa çıkacağınızı düşünürsünüz. İşte insanlık dediğim bu karşılaşmadaki sevinç...

■ **Meseleyi insanlık tarihi üzerinden ele alacak olursak insanoğlunun ötekiyle alakalı ilk insandan bugüne kadar genel bir çerçevede meseleyi ele alacak olursak ötekine karşı durumu, tutumu, davranışı nasıl olmuş? Biraz daha özelleştirelim. Müslümanların ötekine karşı nasıl bir tecrübesi olmuş? Biraz daha daraltalım hocam. Bir de şunu sormak istiyorum: Doğu-Batı okumalarında oryantalizm ve oksidentalizm üzerinden biz ötekini nasıl okuyabiliriz?**

İsterseniz üçüncü sorunuzu ayıralım ilk iki sorudan. Onu ayrıca konuşalım. Çünkü ilk iki soru çok önemli bir hususa işaret ediyor. Ben insanlık tarihinde çok çeşitli tecrübeler olduğunun farkındayım. Yani kapsayıcı toplum tasavvurları, kapsayıcı siyasal sistemler olduğu kadar dışlayıcı toplum tasavvurları, tahakkümcü ve ötekileştirici siyasal sistemlerin de var olduğunun farkındayım. Bu ikisinin de birbirine dönüşebildiğini, birbiriyle karşılıklı bir dönüştürücü ilişki içerisinde olduğunun bilincindeyim. İnsanlık tarihinde bu anlamda baktığımızda çok pozitif örnekler de var, çok olumsuz örnekler de var. Fakat temelde aslında bizim aradığımız şey -bugün de aradığımız şey- şu: İnsanları barış içerisinde yaşatacak, insanları birbirlerini yok etmeksizin bir arada yaşatacak bir sistem. İnsan kendi tabiatını aşmaya meyilli yegâne varlıktır. Kendi tabiatını aşma arzusu var insanda. Mesela bir aslan “Et yemekten sıkıldım artık ot yiyeyim.” demez. Ya da bir aslan “Şu eti şu otlarla karıştırayım, şöyle bir lezzet elde edeyim.” demez. Kendi tabiatı neyse onu takip eder. Ama insan kendi tabiatını aşmayı arzu eder. Hep daha ileri, daha yeni bir form üretme çabası içerisinde. Ben bunu olumsuz bir şey olarak da görmüyorum.

Bu, insanın gelişmesinin tabii bir seyrini gösterir. Dolayısıyla toplumlar insanın bu kendi tabiatını aşmaya yönelik girişiminin, bilgi üretmesinin, teknik üretmesinin bir çıktısı olarak daima yeni formlar meydana getirirler. Toplumlar olduğu gibi kalmazlar; yeni formlar meydana getirirler. Dünya tarihinde gittikçe genişleyen

hem mekânsal olarak hem de ilişkisel olarak gittikçe yoğunlaşan bir toplumsal formu görürüz. Kalabalıklaşmayla birlikte mekânsal yoğunlaşma gerçekleşir ve aynı zamanda insanlar arasındaki ilişki sayısı ve sıklığı artar. Dolayısıyla da gelişen her bir yeni sosyal formda insanların bir aradalığını sağlayacak yeni bir ahlâkî norma ihtiyaç duyulur. İktisadî, ticarî ve entelektüel ilişkilerin çok sıkı olmadığı bir toplumda geliştirilecek ahlâkî normlar ile bu ilişkilerin çok sık olduğu, çok tekrarlandığı; dolayısıyla ihtilafların çok arttığı toplumlarda geliştirilecek olan ahlâkî norm birbirinden farklı olmak zorundadır. Bu anlamda baktığımızda insanlık tarihinde sözlü normlardan yazılı normlara doğru bir geçiş olduğunu ve gittikçe hukukî münasebetlerin daha merkeze geldiğini görüyoruz.

Şimdi burada İslâm nerede duruyor? Yani Hz. Peygamber’in (sas) getirmiş olduğu Müslümanlık nerede duruyor? Ben olayı şöyle değerlendiriyorum: İnsanlık tarihinde toplumları ve toplulukları birbiriyle temasa geçiren üç unsurun hareketliliğidir. Üç alandaki hareketlilik, dinamizm insanları ve toplulukları bir araya getiriyor ve ahlâkî yoğunlaşmaya vesile oluyor. Bunlardan birincisi iktisadî hareketlilik. Ticaretin artması, malların ve hizmetlerin dolaşım seyrinin hızlanması, pazarların büyümesi, dolayısıyla toplulukların kendi dar çevrelerinde sadece kendilerine yeter bir iktisadî faaliyetin dışına çıkıp başka yerlerde yapılan iktisadî faaliyetlerle ilişkiye geçmeleri iktisadî hareketlilik. Tüccarlar, para ve diğer unsurların dolaşımı burada çok önemli bir yer tutar. İkincisi aslında birincisi demem gerekiyordu. İnsanların hareketliliği. Toplulukların, halkların hareketliliği. İnsanlar çeşitli sebeplerle bulundukları coğrafyayı terk edip başka yerlere gidebilirler. Kuraklık olabilir, bir topluluk bir yeri terk edip başka bir yere gidebilir. Nüfus artışı bir yerde fazladır topraklar yetmez, başka bir yere göç edebilir ya da bir yerde topluluk içerisinde ihtilaf çıkabilir, bir grup başka bir yere göç etmek zorunda kalabilir. Üçüncüsü de fikirlerin hareketliliği. Buna teknoloji, bilim, din ve ideolojiyi de katıyorum. Dünya tarihindeki çok büyük değişimler fikirlerin hareketliliğiyle oluşmuş olan hususlardır. Bütün büyük dinler doğdukları coğrafyada değil başka coğrafyalarda etkin olmuşlardır. Bütün büyük peygamberlerin hayatında hicret vardır. Bütün büyük bilim adamlarının hayatında sürgün vardır, hicret vardır. İlim, fikir, teknik dolaştığında genişler, dolaştığında anlamını çoğaltır, değerini,

...

modernite kendisini öteki
üzerinden kurarken,
ötekileştirme üzerinden inşa
ederken aynı zamanda ötekine
dair bilgiyi de üretmeye başladı.

etkisini çoğaltır. Daha fazla insanın katkı yapıp çoğaltmasına yol açar. Buna çoklu öğrenme diyorum ben. Eğitim bilimlerinde çoklu öğrenme diye bir tabir var, onu kastetmiyorum. Çok farklı insanların katkı yaparak geliştirdikleri bilginin aktarımı olarak görüyorum. Burada yazının önemli bir rolü var. Yazı o çoklu öğrenmeyi sadece bugün olmaktan çıkarıp çağlar arasında da bir öğrenmeye dönüştürüyor. Bugün Platon'un metnini okuyup biz bir şey öğrenebiliyoruz. Ya da Newton'un kitabını okuyup bir teori geliştiriyoruz. Dolayısıyla yazı çağlar arasında da bir öğrenme imkânı, fırsatı sunuyor. Dolayısıyla bu üç hareketlilik toplumsal yaşamın zeminini teşkil ediyor. Bu hareketlilikler arttığında insanların faydası çoğalır, bu hareketlilikler azaldığında insanların faydası azalır. Hareketlilikler arttığında kaynaklar çoğalır ve azaldığında kaynaklar azalır. Peki Müslümanlık ne yaptı? Aslında insanlık tarihinde çok önemli bir dönüm noktasında Müslümanlık kendi yaşam felsefesini kurdu. Bir çözülme noktası, bir tıkanma noktasında tarihe müdahalede bulundu.

Müslümanlığın bu kadim coğrafyalarda Zerdüşlük, Hristiyanlık, Yahudilik gibi kadim dinlerin hâkim olduğu bölgelerde hızlı bir şekilde yayılması, çok hızlı bir biçimde kendi alanını kurması, savaş olmaksızın pek çok insanın bu dine girmesini temin etmesinin arkasında aslında yaşam felsefesinin, dünya görüşünün, hukukî sisteminin bu alanlardaki hareketliliği, az önce

dile getirdiğimiz üç hareketliliği çoğaltmaya yönelik bir içerik barındırmasından ötürüdür. Yani 600'lerin ortasında Mekke'de Medine'de sınırlı olan bir din, 700'lerin ortasına geldiğimizde Çin'den Endülüs'e Avrupa'ya kadar, Anadolu'dan Dârüsselam'a kadar çok büyük bir coğrafyayı, kadim bir coğrafyayı etkisi altına almıştı, dönüştürmüştü. Bunun en önemli nedeni halkların hareketliliğini serbest bırakması, malların hareketliliğini serbest bırakması ve katkı yapması; pazarları, tüccarları önemsemesi ve daha da önemlisi fikirlerin hareketliliğine alan açmasıdır. Müslümanlığın en temel ilmi, fikri, siyasi, iktisadi sistemleri başka toplumlardan öğrenmişlerdir. Mesela muhasebe sistemini Hind'den, saray sistemini/yönetim sistemini Mısır'dan, tarım sistemini İran'dan, ordu sistemini hakeza İran'dan ve daha sonra Türklerden aldı. Bu anlamda fikir, bilgi ve tekniği alma ve diğerleriyle birleştirme hususunda çok açık oldu. Bu da ciddi bir biçimde farklı tecrübelerin birbiriyle karşılaşmasına, birbirinden uzaklaşmış olan toplulukların daha fazla etkileşime girmesine ve gittikçe çeşitlenen, çoğalan bir etkileşim alanının ortaya çıkmasına yol açtı. Bu iktisadi, siyasi gelişmenin arkasında; bu fikri gelişmenin, ilmi gelişmenin arkasında aslında Müslümanlığın dünya tarihinde oluşturduğu bu dönüşüm yer alıyordu.

■ Doğu-Batı okumalarında oryantalizm ve oksidentalizm edebiyatı içerisindeki öteki söylemleri hakkında ne söylersiniz?

Aslında birinci soruyla ilişkili bir husus bu. Yani modernite kendisini öteki ve ötekileştirme üzerinden kurarken aynı zamanda ötekine dair bilgiyi de üretmeye başladı. Oryantalizm diye adlandırdığımız Şark araştırmaları temelde aslında Napolyon'un Mısır seferiyle sembolik olarak başlatılır. Napolyon Mısır Seferine gittiğinde yanında çok sayıda ilim erbabını götürdü. O ilim erbabına Mısır'dan da ilim erbaplarını kattı. Bu heyet "Mısırın Tasviri" isimli kapsamlı çalışmayı gerçekleştirdi. Bu oryantalizmin ilk girişimidir. Yani fethettiği, ele geçirdiği topraklardaki "Tarihi de toplumsal yaşamı da ben yazdım." demenin bir adıdır oryantalizm. Elbette ki kendi perspektifinden yazdı. O ilerlemeci perspektifle bunları biraz böyle geçmişin arkaik bilgileri olarak tasnif etti. Acaibu'l-garaib bir dünya halleri olarak tasnif etti. Ve neyin aşıldığını göstermek üzere bir bilgi birikimi üretti. Oryantalist araştırmaların ilmî değeri bazı alanlarda inkâr edilemez, tarihin toplumun anlaşılmasına önemli

katkılar yapmıştır. Antik uygarlıkların ortaya çıkarılmasında, unutulmuş dillerin çözülmesinde, birçok metnin yeniden kazandırılmasında çok önemli katkılar yapmıştır. Burayı ayırarak ideolojik tarafla ilgili konuşacak olursak oryantalizm başka toplumların asla dünya ölçeğinde insanlık için geçerli bir bilgi üretmeyeceğine dair bir perspektife sahiptir. Zamanla buna tepki ortaya çıktı tabi ki. Özellikle 20. yüzyılda diğer toplumlar sömürgecilikten kurtuldukça kendi tarihlerini yazmaya giriştiler. Kendi tarihlerini farklı bir şekilde sömürgecinin perspektifinden okumak istememeleri dolayısıyla farklı bir şekilde açıklamaya giriştiler. Ancak bu doğal olarak tepkisel bir girişimdi.

Bu tepkisel girişim zaman zaman adına oksidentalizm dediğimiz bu sefer Batı'yı ötekileştiren, Batı'da üretilmiş olan birikimi, tecrübeyi ötekileştiren bir yaklaşıma yol açtı. Aslında biraz önce anlatmış olduğum İslâm medeniyetinin tecrübesi açısından baktığımızda mesela 19. Ve 20. yüzyıl oryantalist araştırmaları ideolojik içerikten ve bakıştan kurtardığımızda bilginin, ilmin, fikrin gelişimi için çok önemli araçlar temin ediyorlar. Bilgi-

nin dolaşımı farklı yerlerin bilgisinin oluşumu açısından değerlendirebilirsek eğer biz, bu araştırmaların oluşturduğu çok önemli bir birikim var. Dolayısıyla bir oksidentalizme sapmadan bu araştırmaların oluşturduğu bilgi birikimini değerlendirebilme imkânı söz konusu. İslâm uygarlığının ilme, bilime, fikre, tekniğe yaklaşımını dikkate aldığımızda bir Müslümanın ya da bir Batılı olmayan bir entelektüelin bu fikirlerden kolaylıkla faydalanabilmesi mümkün olabilir. Ancak ideolojik karakteri, özündeki içindeki çürümüş tabiatı hiyerarşik ırkçı dünya görüşünü ayıklamak kaydıyla. Yani bilgiyle ideolojiyi ayırıştırıp bilgiyi kullanabiliriz biz burada. Nitekim bunun örnekleri geçmişte var. Müslümanlar antik Yunan düşüncesiyle karşılaştıklarında oradaki ideolojik olanı, yani Antik Yunan dinine mahsus olan unsurları ayırttılar ama bilgiyi kullandılar. Diğerine de değer verdiler eski bir hikâyeye olarak. Ama kendi ilmi anlayışlarına onu katmadılar. Bugün bu yapılabilir. Yapılması icap eder. Dolayısıyla oryantalizme karşı oksidentalizm değil, oryantalizme karşı kapsayıcı bir ilmin ortaya çıkması gerekiyor.

■ **Doğu ile Batı'nın tanımlamaları toplumlar için her zaman algılar üzerinden olmuş. Algı yönetimini iyi bir şekilde kontrol eden güç, otorite bu noktada kendi doğrusunu kendi ta-**

nımlarını toplumlara göstermiş ve kabullen-dirmiş. Bu noktada özellikle kapalı bir dönem içerisinde kapalı toplumlarda çok etkili olan bu yöntem mesela Hollywood filmlerinde ülkelerin işgaline zemin hazırlarken sosyalleşmenin artmasıyla birlikte de darbeleri engeller bir hale gelmiş. Bunun üzerinden şunu sormak istiyorum: Roma'nın/Batı'nın "barbarı" ile Müslüman toplumdaki "gayr-i müslim"i sosyal ve siyasî statü bakımından aynı şeyi mi ifade ediyor? Eğer farklı şeyi ifade ediyorsa bu farklılıklar nelerdir?

Yani şunu söylemek icap ediyor: Bu Doğu-Batı ayrımları sanıldığı kadar kadim ve kapsayıcı ayrımlar değil. Yani evet, bütün uygarlıklarda bir Doğu-Batı fikri var. Çünkü yazılı uygarlığa Mezopotamya'da geçildi. Mezopotamya, biraz böyle dünyayı düşündüğümüzde kendisinin batısında ve kendisinin doğusunda yer alan yerleri ayırtmak için böylesi bir fikri oluşturdu. Mezopotamya kendisini merkeze koyuyordu ve dünyayı da batı kanadı ve doğu kanadı diye ikiye ayırıyordu. Nerenin Doğu nerenin Batı olduğu fikri değişen bir fikir. Bugün mesela bir aydınlanma düşüncesi açısından baktığımızda Anadolu Doğu'nun bir parçası. Mısır, Doğu'nun bir parçası. Daha doğrusu İstanbul boğazının berisi, hatta Balkanlar Aydınlanma düşüncesinde Doğu'nun bir parçasıdır. Peki Hint, Çin, Japon uygarlığına

İslâm uygarlığı Batı uygarlığına mı daha yakın yoksa Doğu uygarlığına mı daha yakın? Bu açıdan baktığımızda İbrahimî bir tek tanrıcı fikirden beslenmesi, gök tanrı inancına sahip olması; ilme, fikre, tekniğe, siyasal organizasyona yönelik açılardan baktığımızda aslında Batı uygarlığının bir parçası olduğunu görüyoruz. Aydınlanma düşüncesi kendisini biricikleştirmek için "West and the Rest" (Batı ve diğerleri) anlayışını şekillendirdi ve burada Doğu-Batı ikilemini merkeze yerleştirdi.

baktığımızda mesela İslâm uygarlığı Batı uygarlığına mı daha yakın yoksa Doğu uygarlığına mı daha yakın? Bu açıdan baktığımızda İbrahimî müteal bir tek tanrıcı inancına sahip olması; ilme, fikre, tekniğe, siyasal organizasyona yönelik açılardan baktığımızda aslında Batı uygarlığının bir parçası olduğunu görüyoruz. Aydınlanma düşüncesi kendisini biricikleştirmek için “West and the Rest” (Batı ve diğerleri) anlayışını şekillendirdi ve burada Doğu-Batı ikilemini merkeze yerleştirdi.

Sonrasında da oryantalist araştırmalarla bunu bütün tarihe şamil hale getirdi. Yani sanki bütün tarih Doğu-Batı ayrımı ekseninde şekillenmiş gibi bir kurmaca oluşturdu. Halbuki böyle bir durum söz konusu değil. Yani bütün tarih Doğu-Batı ayrımı ekseninde şekillenmedi. Hatta Doğu-Batı ayrımlarını kıran bir Mezopotamya uygarlık tecrübesi vardı. Burada Doğu ve Batı diye nitelendirilen hatta Kuzey ve Güney diye de ayrıca bakabiliriz, farklı şekilde nitelendirilen uygarlıkların eridikleri, bir araya geldikleri, karşılaşmaları ve etkileşimleri bir potanın var olduğunu görüyoruz.

■ **Batı ve İslâm toplumlarının ötekine karşı samimiyetlerini nasıl değerlendirirsiniz? Bu noktada özellikle İslâm toplumu kendi içerisinde bulunan ötekine karşı nasıl bir tutum sergilemiş?**

İslâm toplumu tabirini değil de Müslüman toplumlar tabirini kullanalım isterseniz. Çünkü neticede Müslümanlardan oluşan bir toplum ya da Müslümanların çoğunlukta olduğu toplumlar ya da topluluklar diyebiliriz. Ölçeği farklı şekilde geliştirebiliriz. Tarihsel olarak baktığımızda çok pozitif, çok olumlu tecrübeler olduğu gibi olumsuz tecrübeler de var. Ama geneli kendi dönemindeki diğer tecrübelerle kıyaslandığında pozitif tecrübeler ürettiğini görüyoruz Müslüman toplumların. Yani insaniyet ortak paydasını ilmi, entelektüel, iktisadi ve insanî hareketliliği serbest bırakan bir hukukî sistem, bir örfî sistemin oluşmuş olmasından dolayı Müslüman toplumların başkalarıyla birlikte yaşadıklarını, başkalarının varlığını koruyacak, gözetecek, çoğaltacak bir sosyal sistem meydana çıkarttıklarını tarihte şahit oluyoruz. Fakat bugünkü Müslüman toplumlar için benzer bir şey söylemek mümkün değil. Bugünkü Müslüman toplumlar ulus devlet sisteminin oluşturduğu bütün mo-

dern sorunları iktisadî geri kalmışlık, siyasal karmaşa ve sosyal çatışmaların da etkisiyle çok daha fazla yansıtıyorlar. Yani bugünün Kanada’sı, Danimarka’sı, Avusturalya’sı diğer Müslüman toplumlardan daha çoğulcu, daha kapsayıcı, farklı etnik çeşitliliklere daha hoşgörülü, daha kolay kucak açıyor. Bunu söylerken buralarda sorun olmadığını söylemiş değilim. Buralarda çok büyük sorunlar var ama makro düzeyde bir karşılaştırma yapıyorum. Bunun arka planında aslında sunî sınırlarla oluşmuş ulus devletler, sunî kimliklerle meydana getirilmiş olan uluslar ve gittikçe iktisadî olarak siyasî olarak zayıf ve sorunlu yapıların ortaya çıkmasının oluşturduğu karmaşa var. Burada dinî düşüncenin ya da dinî anlayışlardan önce siyasal formların ve iktisadî formların çok daha belirleyici olduğunu görüyoruz. **Yoksul ülkeler kolay kolay göçmenlere hoşgörülü yaklaşmazlar doğal olarak. Adamın zaten çeyrek ekmeği var. Onu bölüşmek zorunda kalacaktır. Eğitimi gelişmemiş ülkeler farklı fıkirlere çok açık olmazlar. İktisadî olarak siyasî olarak güçlü olan, sorunlarını çözmüş ülkeler daha kolay bunları kabul edebilirler. Ederler demiyorum edebilirler. Bugün Müslüman toplumlara baktığımızda başkalarının varlığını bir zenginlik olarak görme noktasında ciddi bir zaaf içerisinde olduklarını söyleyebiliriz. Bu iki resim çıkarıyor önümüze. Yani biri; böyle imkân olarak, bir fikir olarak çoğulcu ve farklılaşmaları koruyacak, kollayacak bir sistemin var olabileceğine dair bir fikir oluşturuyor; diğeri ise fikrî olarak, tecrübe olarak da tahakkümcü bir yaşamışlık üretiyor.**

■ **Bir yanda Rudyard Kipling’in ünlü şiirinde; “Doğu Doğu’dur. Batı Batı’dır ve bu ikili hiçbir zaman bir araya gelmeyecektir. Ta ki yer ve gök tanrının büyük hüküm kürsüsünde hazır bulunana kadar.” ifadesi. Bir diğer tarafta Huntington’un “Medeniyetlerin çatışması” tezi. İlaveten Fukuyama’nın “Tarihin sonu” tezi. Bunların üzerinden ötekiyi nasıl anlarız?**

Bütün bunlar tahakkümcü, sömürgeci modern uygarlığın ideologlarıdır. **Rudyard Kipling’in eserleri maalesef Türkiye’de çocuk kitapları olarak okutuluyor. Çocuk kitapları yazmıştır. Bununla beraber Rudyard Kipling 19. yüzyıl sömürgeci anlayışın zirvesidir, ideal tipidir. Hatta Kongo’da sırt üstü yattığında; “Ya şu yıldızları ne zaman fethedeceğiz hayal kuruyorum.” der. Böyle**

modern sömürgeciliğin zirvesidir. Ona göre bu sömürgecilik ahlaken Batılı uygarlığının, modern uygarlığın bir sorumluluğudur. “Beyaz adamın yükü” kavramını üreten kişidir kendisi. Yani beyaz adam işi gücü yok bir de gidip siyah adamı uygarlaştırma misyonu ile yüklüdür ona göre. Hem sömürgeci hem de buna ahlâki bir kılıf hazırlıyor. Yani bu anlamda baktığımızda modern ilerlemeci uygarlık tasavvurunun buna yol açtığını söyleyebiliriz. Kipling ve benzerleri aslında insanlığın zihninde ahlaken mahkum edildiler fakat bu dünya tarihini, toplumsal tecrübeyi, farklılıkları, çeşitlilikleri nasıl kavrayacağımıza dair yeni bir perspektif, yeni bir tecrübe çok fazla üretilmediği için de dönüp dolaşıp onların eleştirisiyle yetiniyoruz. Eleştiri yetmez, aşmak gerekir.

■ **90’larda birlikte yaşama, diyalog, ötekiyle birlikte yaşama süreci, “İslamofobya” ve “İslâmî teröre” dönüşüyor. Bu dönüşüm ve değişim sürecini sosyolojik olarak nasıl tahlil edersiniz?**

90’larda Soğuk Savaş’ın sona ermesi, iki kutuplu dünya sonrası ve küreselleşmenin de etkisiyle dünyada bir “çok kültürcülük” akımı kendisini göstermeye başladı. Postmodernite ile de ilişkiliydi bu durum. Yani moderniteye yönelik eleştirilerle de besleniyordu. Farklı kültürlerin bir arada yaşaması, farklı kültürlerin çoğulcu bir şekilde bir arada bulunmasına yönelik bir anlayış

Çin’in yükselişi, Rusya’nın yeniden toparlanması, Müslüman ülkelerde gittikçe daha bütünleşen siyasal talepler, siyasal farkındalıklarla birlikte 2000’lerde yeniden bir reel politığe geri dönülmesine ve 19. yüzyıl ötekileştirici, tahakkümcü dünya görüşüne dolayısıyla asıl düşman olarak Müslümanların ilan edildiği ama görünürde Müslümanlar üzerinden diğer dünya uygarlıklarına yönelik bir ötekileştirmenin meydana çıktığı bir makro-siyasal forma dönüştürüldü. Bu da aslında dünyamızdaki savaşın, çatışmanın çok önemli kaynaklarını teşkil ediyor.

oluşturulmuştu, şekillendirilmişti ve bunun şampiyonluğu yapıyordu. Özel olarak da bütün kültürlerin, bütün ülkelerin birbirine açılması, entegre olmasına yönelik bir çağrı söz konusu idi. Bunun 90’larda yeni bir dünya düzeninin kurulmasının bir aracı olduğu düşünüyorum. Samimi bir çağrı olmadı hiçbir zaman. Bazı yerlerde bunun ciddi sonuçlarını gördük. Ama samimi bir şekilde hiçbir zaman uygulanmadı. Samimi bir şekilde uygulansa insanların hareketliliği kolaylaştırılırdı. Mültecilerin, göçmenlerin coğrafya değiştirmesi kolaylaştırılırdı. Malların, iktisadi hareketliliğin kolaylaştırılması gerekirdi. Halbuki daha ziyade finansal hareketlilik kolaylaştırıldı. Bugün dünyaya baktığımızda finansal hareketlilik olağanüstü düzeyde, malların hareketliliği

ona mukabil değil. Bugün dünyaya baktığımızda insanlar halen ciddi bir biçimde hareketsiz. Bugün dünyaya baktığımızda ideolojik sınırlar fikirlerin birbiriyle karşılaşmasını, etkileşmesini bütün teknik imkanlara rağmen o kadar da kolaylaştırmıyor.

Dolayısıyla bu bir süre sonra Çin'in yükselişi, Rusya'nın yeniden toparlanması, Müslüman ülkelerde gittikçe daha bütünleşen siyasal talepler, siyasal farkındalıklarla birlikte 2000'lerde yeniden bir reel politığe geri dönülmesine şahitlik ettik. Bu anlamda hızla 19. yüzyılın ötekileştirici, tahakkümcü dünya görüşüne dönüldü. Bu bağlamda asıl düşman olarak Müslümanların ilan edildi ama Müslümanlar üzerinden diğer dünya uygarlıklarına yönelik bir ötekileştirme de meydana çıktı. Bunlar aslında dünyamızdaki savaşın, çatışmanın çok önemli kaynaklarını teşkil ediyor.

■ **Moderniteye bir tepki olarak doğduğu iddiasında olan postmodernite ve Soğuk Savaş döneminin bitiminden sonra ortaya çıkan küreselleşme, globalizm vs. teorileri öteki kavra-**

minı saf dışı mı bırakıyor? Bu noktada neler söyleyebiliriz?

Bırakacağına dair ümitler vardı. Özellikle çok kültür-cülük ekseninde, toplumların daha birbirine açık olacağı, küreselleşme ile birlikte artık daha fazla etkileşimin, daha fazla karışımın olacağına yönelik bir anlayış egemendi. Ancak 2000'lerde bunun tersi olduğunu gördük. 2000'lerde milliyetçilik yükseldi, ulus devlet sınırları güçlendi, çok kültürçülük sadece belirli kültür sanat alanlarında sembolik olarak kaldı. Hukukî sistemlere yansımada. Dolayısıyla da aslında ötekini, ötekileştirmeyi alt edecek bir bakış üretmedi maalesef. Hatta ahlâkî normu muğlaklaştırarak daha da kolaylaştırdı ötekileştirmeyi.

Son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mıydı?

Teşekkür ediyorum. Güzel bir sohbet oldu. İnşallah faydalı olur.

SİPARİŞ ve TÜM ÇEŞİTLER İÇİN
www.daystoretr.com

Küresel Büyü ve İnsanın Tükenişi

Ahmet Mercan

Modern küresel dünya, ulus devletleri tedavülden kaldırarak homojen bir dünya vatandaşlığını ikame etme sürecinde çeşitli sancılar yaşıyor. İlginç olan tarafı şu ki: Batı medeniyeti kadîm Yunan'dan beri, ikili bir anlayışla kendini dayatırken gelinen son aşamada bütün medeniyetleri, dinleri, kültürleri devre dışı bırakarak insanın arzularını merkeze alan küresel homojen bir yapıyı, kişiye has zevklerin talebiyle meşrulaştırmaya gidiyor.

Greklerde polis/şehir merkezi ve kadınlar, köleler düşük kategoriydi. Dışarıdakiler barbar yani ötekiydi. Vergi veren ve erkek prototip vitrindeki ve dolayısıyla makbul olardı. Aydınlanma aynı şablon üzerinden paradigmayı değiştirdi. Ayrımı daha da derinleştirdi. Kartezyen felsefe her şeyi ikili bir yapı ile karşıtlık üzerinden ele aldı ve özne-nesne ikilemi üzerinden kendini tanımladığı yeni merkeze yerleştirdi. Varlığı, düşünceden başlatan Descartes düşünmeyi beceremeyen, henüz o aşamaya gelmediğini varsaydığı Asya ve Afrika toplumlarını düşünen Batılı anlayışın nesnesi olarak, potansiyel insan olarak ele aldı.

Bunu yaparken Descartes eski Yunan geleneğini de aşarak hakikat tanımını referans kullanmayan akıl üzerinden kurguladı. Dinlerin, insanın savunmasız olduğu, vahşi hayvanlar ve tabiat olaylarına karşı geliştirdikleri psikolojik güven ihtiyacından doğduğu tespitini yaparak akla alan açtılar. Batılı felsefeciler aşkın alanı, varlık tasavvurunu dış alemde insan aklının içine taşıyarak modern aklın, hakikati bulmak için hiçbir rehber ihtiyacı duymadığını belirtirler.

Cogito içinde tanrı, kendilik bilinci ve uzam ideasını taşıdığı üzerinden şüphe testinden geçen, modern yeni bir akılla varlığı, fiziği ve fizikötesini bildiklerini söyleyerek aydınlanma üzerinden büyük bir meydan okumaya gittiler. Uzam anlayışı ile varlık hiyerarşisi altüst edildi. Her şey atomlar üzerinden yer kapladığı oranda var kabul edilerek birbirine indirgenir hâle getirildi. İnsan ile taş arasındaki fark sadece atomların dizilişindeki fark üzerinden tanımlandı. Aslında düşünme Cogito üzerinden açıklanan disiplinle yapıldığında “düşünce” olarak varlıkla ilgili kılındı. Bu güzergahta yürümeyen düşünme, düşünce olarak kabul görmedi. “Düşünüyorum o hâlde varım” normu böyle ortaya çıktı. Modern Batı aklı bundan sonra Cogito içi diziliş

dışında ve bütün muhalif felsefi görüşler dahil bu ilke üzerinden yürüdüler. Kant'a ulaşıldığında tanrı tasarımının da Cogito içinde bulunmadığında, kişiye has bir tasarım hâline geldi. Bu esneklik postmodern dönemin gelişmesine önemli oranda yardımcı oldu. Özne daha kalıcı ve bilen süje olarak en itibarlı dönemine ulaştı. Aslında "bilen özne" kurgudan öteye gitmeyen arzulara tabi kabullerin bir kült hâlinde kabulüyle başlamasıydı.

Özne Batılı "birey"di. Kimdi bu birey? Zamanı geldiğinde yalnızlıktan üşüyecek, unutmak için her çeşit uyuşturucuya sarılacak vitrinlerin onayladığı, kredi kartlarıyla önemi hesaba dahil olan yeni modern insan. Şenlikli bir biçimde din, tarih, aile bağlarından koparken nereye ulaşacağını, çatı katlarından yalnızlık nutukları atacağını hesap etmemişti.

Aklını kullanmayı "beceremeyen" henüz varlık kazanamamış, Batı dışında kalan toplumlar, mitolojik kalıplara indirgedikleri dini tecrübe alanında aile değerleri, toplum değerleri ile yaşadıkları için "nesne" hükmündeydiler. Nesne özne tarafından kullanılmaya uygun bir durumdan ibarettir.

Yunan mitolojilerinin İslâm dinini anlamada Batılı zihnin önünde önemli bir engel oluşturduğunu yaşanan düşünsel süreçten çıkarmak mümkün. Katolik mezhebi ahiret adına dünyayı kilitlerken, çileci bir din anlayışla, yaşağı merkeze alırken, Protestanlık dünya adına ahireti kilitleyip arzuların tatminini kışkırtan kapıları açtı. Arka planda devlet olan kurumlar ve onları kullanan sınıfların mücadeleleri göz ardı edilemez.

Baraj kapaklarının açılmasını örnekleyen bu tutum, yüzyıllar boyu dünyadan mahrum yaşayan gerilimin dünyaya saldırmasıydı. "İhtiyaçlar sınırsız" diyen aslında arzuların sınır tanımadığını söylemiş oluyordu. Protestanlık, büyük mahrumiyet enerjisinin kural tanımaksızın saldırıya geçmesi idi ki hâlâ bu hunhar saldırı sürüyor.

Teknolojinin arkasında mahrumiyet birikimi olan aklın eseri olduğunu unutmamak gerek. Bu yüzden tabiata hınçla saldırı, hedef seçmeyen silahların sadece kendilerinde bulunmalarına gerekçe aramaları, denizleri ırgalamaları, gezegenleri zapt etme arzusu bundan. Dünyanın içinde bulunduğu sorunun kaynağı, bu saldırgan aklın tezahüründe saklı. Dünyadan yeteri kadar istifade etmediklerini düşünüp motor hızını aracı kılıp

Öncelikle İslâm, insan hevesi sözü değil, bir rehber aracılığıyla insanlığa indirilen "en büyük haberdur."

... İslâm daha inancını, etnik kökenini, cinsiyetini, statüsünü bilmeden biyolojik yapısıyla insanı şerefli ve saygıya muhatap kabul eder.

yeryüzüne ve yer altına yaptıkları saldırıyı, işgalleri daha hızlı hâle getirdiler. Bireyi çıkarından dengeleyecek erdemleri küçümseyip akılla izah edemediklerinden ötürü devreye almadılar. Kapitalizm, orman kanunlarına yaslanan yanı sıra, ilk yola çıktığı Merkantalist dönemdeki devletten destek isteyen pozisyonunu aşalı çok oldu. Bir süre ulus devletleri kullandı. Dünyanın her yerinde mikro milliyetçilikleri kışkırttı, toprağa bağlı sistemleri, Osmanlı gibi yerle bir etti. Bütün bunları yaparken, hep bir öteki/nesnenin durumu üzerinden kendini meşurlaştırırdı. Büyük teknolojik gelişmelere imza attı, sistem kurdu ama vardığı aşamada insanı kaybetti. Sadece ötekini değil yalnızlaştırdığı ailesini dağıttığı bireyin yuvasını da yıktı. Böylece cinsellik sokağa düştü, ticaret bankamatiklerin güzergahında kaldı. İnsanı içten bir insan sesine mahrum bıraktı.

Ötekini değişmesi gereken nesne olarak görmenin sonuçlarını pratik hayattan teşhis etmek mümkündür. Sadece mülteciliğin ortaya çıkarılmasını ve karşılaştıkları muhataplığı incelediğimizde, ötekinin çok uzakta olmasının öngörüldüğünü, ülkelerindeki tabii zenginlikleri sömürmenin adeta bir hak gibi görüldüğünü tespit ederiz. Yurtlarından çıkarılanların Batı'ya ulaşma çabası, çok dramatik tablolarla günümüzde, kanıksatılıncaya kadar izlettiriliyor. Akdeniz'in adeta mülteci kabristanına döndüğüne şahit olmaktayız.

Mümin kendi durumunun garanti olmadığını düşünür ve hemen her sûrede, dualarda “ayaklarının İslâm’da sabit kılması” için niyazda bulunur. Bütün insanlığı da hidayete muhatap görür. Gün geldiğinde kınayacağı inkâr ehlinin kendisinden daha erdemli mümin olabileceğini düşünür. Bu düşünce müminin konumunu mütevazî bir tutum üzere ötekisiz kılar.

İslâm’ın Ötekisi Var Mı?

Öncelikle İslâm, insan hevesi sözü değil, bir rehber aracılığıyla insanlığa indirilen “en büyük haberdır”. Bu haberin insanın aklına rehberlik ettiğini, düşünce duyarlılığını oluşturduğunu düşündüğümüzde ayrımcılığa düşmeden, doğuştan saf, makbul olarak görürüz. Şerefli bir varlık olarak bir anne ve babanın çocukları olarak değer görmek, doğuştan fitrat kardeşliğini, ayrıma mahal vermeyen bir tutumla muhatap almayı gerektirir.

Mevlâ’nın insana ruhundan üflemesi İslâm’da değerli kaynağı olmanın ötesinde birleştirici, ayrımsız bütünlüğü ortaya koyar. İslâm daha inancını, etnik kökenini, cinsiyetini, statüsünü bilmeden biyolojik yapısıyla insanı şerefli ve saygıya muhatap kabul eder.

Dünyaya gelen her insan, Allah’ın (cc) muradıdır. Vahiyle muhataplığı teklif bahsindedir ve dayatmaya uğramadan, hiçbir tesir altında kalmadan iman eder veya inkâr eder. İman edenler muvahhid olarak kabul ettik-

leri söylemin sorumluluğunu da üstlenir. Böylece aynı hukukla “kazanılmış” bir kardeşlik iklimine kavuşurlar.

Mümin olma bu anlamda Allah (cc) katında değer kazanmış olur ve imanını erdemlilik/sâlih amel süsleyen bir ömür sonucunda ahirette cennetle ödül beklentisine girerler. Bu durumda iman edenle inkâr eden bir olmaz. Ancak inkâr eden bu durumdan ötürü dünyada bir cezayı hak etmez. Onun hesabı ahirete tehir edilir.

İman eden mümin hidayetini Allah’tan (cc) geldiğini bilir ve imanını muhafaza etmek için ümit, korku/hayf ve ceza kanadını takar. Tekrar inkâra düşmekten korkar. Umutla “sırat-ı müstakim”de sabit kalmaya çalışır. Bu ikilem arasında Müslüman teyakkuza hâlinde. Öte yandan aynı kurtuluş söylemine insanlığı davet etme çabasına girer. Mümin kendi durumunun garanti olmadığını düşünür ve hemen her sûrede, dualarda “ayaklarının İslâm’da sabit kılması” için niyazda bulunur. Bütün insanlığı da hidayete muhatap görür. Gün geldiğinde kınayacağı inkâr ehlinin kendisinden daha erdemli mümin olabileceğini düşünür. Bu düşünce müminin konumunu mütevazî bir tutum üzere ötekisiz kılar. Geleceğin ne getireceğinin belirsizliği bir bilinç olarak değişimleri kaçınılmaz kılar. İslâm tarihinde ve günümüzde yaşanan savrulmalar daha dikkatli olmayı gerekli kılıyor. Minarenin dibine büyüyen inkârcı olabılırken dünyanın bir ucundan hiç beklenmedik biri Müslüman olabiliyor. “Akıbet hayır” vurgusunun bir dua olarak ortaya çıkışı bu iki ihtimalli yönelimi geçerli kılar ve ötekisiz bir hayatı mümkün hâle getirir.

Toplumsal alanda İslâm’ın farkını iki özellik üzerinden anlamaya çalıştığımızda görürüz ki İslâm’ın birlikteliği zulüm yapmayan hiç kimseye tehlike oluşturmaz. İslâm’ın birey ve toplum bağı adalettir çünkü.

İkincisi; İslâm’ın gerek kitap ve gerek pratik üzerinden incelediğinde hiçbir zaman dayatmacı olmadığı görülür. En güçlü zamanında dahi bir gayr-i müslimi İslâm’a girmesi için zorlamadığı gibi inananlara ait yaşam tarzını da inkârcılardan istememiştir. Tarihin hemen her kesitinden bunu izlemek mümkündür. Endülüs’ten, Osmanlı uygulamalarından ortaya çıkan örnekler büyük bir özgüvenin varlığını gösterir ve açıkça görülür ki söylem, eylem ve pratik üzerinden, başka din ve kültürle yaşama becerisi imtihanından sadece İslâm başarıyla geçmiştir.

İslâm'ın iktidarı, gayr-i müslimlerden kendi değerlerini yaşamasını beklemez. Ülke güvenliği açısından destek ister ülke aleyhinde çalışmama sözü alır. Her dini ve azınlığı kendi değerlerine göre ortaya koymalarına yardımcı olur. Her insanın canı, malı, nesli, aklı, dini İslâm yönetiminin güvencesi altındadır. Günümüzde evrensel bildirgeye yansıyan bu maddelerin neden hayata yansımıyor olduğu sorusu büyük önem taşımaktadır.

Tam da burada Batı'nın insanı kaybedişi devreye girer. İslâm insanı zararlı işlerden alıkoyarken, erdemli işleri teşvik eder. İnsan, toplum ve devlet için doğru, iyi ve güzel aynı yerdedir. Sorumluluğun adresi mümin kalbidir. Dolayısıyla bir başka insanın kalbine ne kadar güven duyuyorsanız o ülkenin gelişmişlik seviyesi de o kadardır. Ortada herkes için iyilik ilkesi varsa bunu polis gücüyle koruyamazsınız. Ancak ibadet bilinciyle kötülük engellenir, iyilik yaygınlaşır. Buna da ahlâk adı verilir. Ahlâktan kopuk bir aklın denetim mekanizması nasıl kurulabilir?

Kâğıt üzerine en güzel metinleri yazın eğer hayata yansımıyorsa burada başka sorunlar var demektir. Günümüz dünyasında insan hakları siyasetin bir parçası hâline geldi. Ahlâktan onay almadan, insanın kalbine yerleşip sorumluluk vermeyen metinlere “insan hakları” adını vermek sonucu değiştirmez. Ortada olan

İslâm dünyası büyük bir hazinenin üzerinde uykusunu sürdürüyor. Zamandan ve mekândan kopmanın gerilimi ile tarım toplumu dönemi fikhını, iletişim çağında yaşama çabasıyla, yeni kuşakların savrulmasına katkı sunuyor.

sadece yazıdan ibarettir. Her zaman herkes için aynı duyarlılıkla işletilmeyen metinler, zalimin işini manipüle etmeden öteye geçemez. En küçük sorun karşısında vazgeçilen ayrımcı uygulamaya mesnet teşkil eden bu metinler küresel sistemin işini kolaylaştırma misyonu üstlenmiş durumdadır. Soros Vakfı'nın sivil toplumu hareketlendirerek Amerika lehine ülkeleri alt üst edişî süslü metinlerin şirin gösterileriyle göze hoş gösterilmiyor mu?

Irak'a, Suriye'ye “özgürlük, demokrasi” götürenlerin pervasız söylemini de buna ekleyebiliriz. Dünyanın en büyük sorunu; endüstriyel sürecin büyük kentler kurarak iç içe getirdiği insanları bir arada, adaletle yaşatma meselesidir. Ancak insan ihmal ve imha edildi. Modern küresel akıl, merkezi güç olarak insanın genetiğine dahi müdahaleye yeltenerek ulaşılan yabancılaşmayla yetinmek istemiyor. Ulus devletlerin de görevinin bittiği postmodern düzende “markalar dönemi” çok daha denetimsiz ve acımasız pratiği öngörüyor. Sermaye sınır tanımıyor ve siyasete yön veriyor artık. İnsan üzerinden sermayenin kurguladığı gelecek, korkunç ipuçları koyuyor önümüze. Homojen bir dünya gençliği, değişimi eklenen illüzyon marifetiyle çok kolay manipüle ediliyor.

Küresel liberalizmin meşrulaştırıcı yeni dini, arzularıdır. Her türlü değerden kopmuş bireyin algısına; ritimle, renkle, beden fetişizmi ile sunulan hız ve haz merkezli tüketim adaylığı kolayca kabul görmektedir artık. Biçimler yerli nüanslar taşıyabilir ancak içerik tamamen seküler akışın talebi ile yürüyor. Bütün dünya gençliğinde isimleri farklı olsa da bireye karışmayan, dahası onun hizmetinde, her seçimine onay veren bir din algısı kendini hissettiriyor. Bedenin, dolayısıyla hazların kutsanmasıyla tüketim ayinine çağrı yapılıyor ve İslâm ülkelerindeki gençlik de bunun dışında değil. Kabuk/isim kutsanırken içerik değişiyor. Zevk nesnelerindeki değişimin muhatabına özgürleştirici söylemle ulaşması, köleliğin nasıl isim değiştirerek kendini ustaca gizlediğini bir gösterge olarak ortada. İslâm dünyası da büyük bir hazinenin üzerinde uykusunu sürdürüyor. Zamandan ve mekândan kopmanın gerilimi ile tarım toplumu dönemi fikhını, iletişim çağında yaşama çabasıyla, yeni kuşakların savrulmasına katkı sunuyor.

Rahmet Peygamberi'nin Dava Azmi, Merhameti, Üzüntüsü ve Örnekliği

Prof. Dr. Cağfer Karadaş

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ
إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا

“Bu son kitaba
inanmadılar diye
arkalarından üzülerək
neredeysel kendini
helâk edeceksin!”

(Kehf 18/6)

Dava Azmi

Yukarıdaki âyet, başlıktaki ifadelerin tamamını hatta belki daha da fazlasını anlatmaktadır. Kırk yaşına kadar kendi halinde yaşayan, bir karıncayı dahi incitmemiş olan, çevresince güvenilir kişi (el-Emîn) olarak tanınan, muhterem eşi Hatice validemiz tarafından “*Sen akrabalarını korur gözetirsin, yalan söylemezsin, zayıf olanlara destek çıkarırsın, yoksulu giydirirsin, misafire ikram edersin ve darda kalmış, belaya uğramış kimselere yardım edersin*”¹ diye tanımlanan müstesna bir zat yaşıyordu Mekke’de. İşte tam kırklı yaşlarında O’na ağır bir yük yüklendi, yük ağırdı ama O bunu kaldıracak güç ve kabiliyete fazlasıyla sahipti. Zaten Hz. Hatice validemizin sözleri, bu tespitin en büyük ve güçlü deliliydi. Onca yıl aynı yastığa baş koyduğu eşini ondan daha iyi bilecek kim olabilirdi? Bu söylediklerimizin hiçbirisi olmasa bile, bu âyet O’nun iyilikseverliğini, yufka yürekliliğini, dava sevdasını ve azmini anlatmaya yeterdi. Çünkü bu âyet O’nu yaratan, yaşatan, peygamber olarak görevlendiren, Kur’an gibi bir kitabı tebliğe memur kılan Yüce Allah’ın kelimiydi.

Âyetin ilk cümlesi “Onların arkasından kendini helak edeceksin.” şeklindedir. Elmalılı merhum buna “kendini tüketeceksin”² diye anlam vermiş ki biz Türkçede iki ifadeyi de neredeyse aynı anlamda kullanırız. Bu âyetle anlatılmak istenen, bir intihar veya kendisine kasıtlı zarar verme değil, birine duyulan sevginin, şefkatin ve vicdan tezahürünün sonucu olarak, gönüllü ve içten gelen bir duyguyla bir kişinin davasına baş koyması; aklından geçeni, doğru bildiğini, gönlünün yattığını, kalbinin gösterdiğini, vicdanının emrettiğini gerçekleştirme azmi, kararlılığı ve gayretidir. Bu, ölümü isteme veya tercih etme değil, davası uğruna ölümü göze alma, bu yola baş koyma, bütün varlığını feda etmedir. İntihar ve

ölümü isteme ne kadar kötüyse, ölümü göze alarak bir davaya baş koymak bir o kadar övgüye layık ve takdire şayandır. Bir asker düşünün; dini, vatani ve namusu için ölümü göze almış, canını ortaya koymuş, arkasına bakmadan yola koyulmuş; hiç kimse bu askere ölüme gidiyor diye hayıflanmaz, aksine ne kutlu bir sefere çıkıyor diye arkasından övgü dizer, kıvanç duyar, dua eder. Zaten Müslüman bir asker de asla ölmeye gitmez, ama ölümü göze alarak gider; dini, vatani ve namusu için şehadet şerbetini içmenin veya gazi olmanın yüce bir görev olduğunu bilerek gider.

Üzüntüsü

Âyetin ilk cümlesi O'nun (sas) övgüye layık davranışını anlatırken sonundaki *esef* sözcüğü de Hz. Peygamber'in (sas) üzüntüsünü, hayal kırıklığını ve kaygısını dile getirmekte yani ilk cümlelerin kahramanının hâlini bize tercüme etmektedir: **İnsanlar ateşe gitmesin, karanlıkta kalmasın, cezaya uğramasın, ebedî hayatını hüsrana çevirmesin diye çırpınan, haykıran, yırtınan ve kendini adeta helak eden Rahmet Elçisi'nin (sas) hâlini bize yansıtmaktadır.** Belki de O'nu (sas) en çok hayal kırıklığına uğratan, bütün bu çaba ve çırpınmasının muhatapları nezdinde kabul görmemesi, karanlıkta kalmaktan memnun olmaları, aydınlığa gözlerini kapatmaları, kurtuluş çağrısına kulaklarını tıkamaları, kalplerini gizleyip vicdanlarını görmezden gelmeleridir.

Herkesin kurtulmasıydı O'nun (sas) derdi, müşriklerin ileri gelenlerini ikna edebilirse onlara tabi olan, takip eden ve sözlerine güvenen büyük kitlenin de kurtuluşuna vesile olacağını düşünüyordu. Tek tek kişilerle meşgul olmak yerine büyük kitlenin kurtuluşunu hedeflemişti. O yüzden âmâ sahâbi Abdullah b. Ümmü Mektûm'un koşarak kendisine gelmesini ve kurtuluş yardımı istemesini zahiren ihmal etmişti. Yüce Allah tam da bu noktada O'nu (sas) uyarmış ve önemli olanın kitlesel katılım veya başarı değil, gönülden katılım olduğunu bildirmişti. Yüce Rabbimizin Hz. İbrahim (as) için “*O rabbine bağlı, davasına sadık, bildiği yoldan dönmeyen tek başına bir ümmet*” demesi de bundandı.³ Talut'un sadece üç yüz kadar cengaverle koca Calut ordusuna karşı savaşa çıkması ve zafere ulaşması da bunun somut örneğiydi.⁴ Bedir Harbi'nde üç yüz kahraman sahâbenin kendile-

Cağfer Karadağ

1964 yılında Sivas merkez Kartalca köyünde dünyaya geldi. Kayseri İmam-Hatip Lisesini 1984, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 1989 yılında bitirdi. Aynı Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1991'de yüksek lisansını, 1997'de doktorasını tamamladı. 1992-1993 yıllarında alanı ile ilgili araştırma yapmak için 8 ay Şam'da bulundu. Türkmenistan Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1999-2000 öğretim yılında ders verdi. 1999'da Yardımcı Doçent, 2004'te Doçent ve 2010 yılında Profesör unvanını aldı. 2012-2015 yılları arasında Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı olarak görev yaptı. 2018-2019 yıllarında Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Dini İlimler Fakültesinde misafir öğretim üyesi olarak göreve yaptı. 2015-2020 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğinde bulundu. Hâlen Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalında öğretim üyeliği görevini yürütmektedir. Çalışmalarını genel olarak akaid ve kelam ilmi konuları; özel olarak da çağdaş inanç problemleri, İslam düşüncesinde Allah ve âlem tasavvuru, kelam atomculuğu, kelam-tasavvuf-felsefe ilişkisi, kelam okullarının oluşum ve gelişim süreçleri konularından sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış eserleri

Muhyiddin İbn Arabî'nin İtikadi Görüşleri, Bâkılânî'ye Göre Allah ve Âlem Tasavvuru, Gazzâlî, İslam'ın İnanç Yapısı, Muhyiddin İbn Arabî'nin Düşünce Dünyası, İslam Düşüncesinde Ahiret, On Kapı Kırk Pencere -On Kısa Sure ile Son Peygamber-, Zaman Mekân İçinde İnsan ve Kaderi, Ususu'l-Akâidet'l-İslâmiyye, Kelam Düşüncesinde Evren ve İnsan, Anahatlarıyla Kelam Tarihi, Hidayet Rehberleri Peygamberler -Kur'an'da Adı Geçen 25 Peygamber-, Kadere İman, Düşünce Dünyamızı Aydınlatan 40 İslam Âlimi, Hatem -Son Peygamber Hz. Muhammed Mustafa, İslam ve Güven Toplumu, İslam Akâidi, Anahatlarıyla Ehl-i Sünnet Akaidi, Kaderin Sırrını Anlamak, Kafama Takılanlar, İslam ve Güven Toplumu.

rinin üç katı müşrik ordusunu yenmesi İslâm tarihinin şanlı bir sayfasıydı. Çünkü başarı sayısal çoklukta ve nicelik üstünlüğünde değil; gönül büyüklüğünde, kalp açıklığında, irade sağlamlığında ve ilâhî rızaya erme azim ve kararlılığında idi. Bazen şefkat ve merhamet de insanın gözünü bürür ve bazı hakikatleri görmesini engelleyebilirdi. Her şeyi gören ve bilen Yüce Allah işte bu noktada O'nu (sas) uyarmış, şefkatin yönünün iyi ve doğru tayin edilmesi gerektiğini hatırlatmıştı. Allah'ın peygamberlerini koruması anlamındaki ismet/masumiyet bir anlamıyla günah işlememek diğer anlamıyla ise küçük bir hatadan bile büyük dönüş ve dönüşüm gerçekleştirmektir. Abese Sûresi'nin ilk beş âyetinde işte böyle şefkatin ve merhametin doğru ve etkili kullanımının nasıl olması gerektiğini Yüce Allah, Rahmet Peygamberi'nin (sas) örneğinde bizlere göstermiştir. Peygamber Efendimiz'in (sas) buna vesile olan Abdullah b. Ümmü Mektûm'u her gördüğünde gönlünü alması ve iltifatlarda bulunması, olayın önemini ve anlamını yansıtmaması bakımından kayda değerdir.

Davet Yöntemi: Gönülden Gelene Öncelik

Abdullah b. Ümmü Mektûm olayında dikkate alınması gereken en önemli husus, gönülden kurtuluş arayışında olan ile gönüllü zulmette kalmak isteyen ayırt edilmesidir.⁵ Çünkü “dinde zorlama yoktur” herkes açık bir şekilde imana davet edilmekte ve gönülden gelmeleri istenmektedir. Bu davetin bütün boyutları Rahmet Peygamberi (sas) ve indirilen Kur'ân-ı Kerim'le net bir şekilde açıklanmış, “doğru ile yanlış birbirinden ayırt edilmiştir.” Artık bundan sonra insana düşen “Allah'ın dışında kendinde güç vehmedilenleri, tanrı tanınanları ve tapınılanları reddedip sadece Allah'a inanmaktır.” Yüce Allah bu yola girmiş, hidayete yönelmiş, hakkı ve hakikati seçmiş kullarına destek olarak “kopmayan sağlam bir kulp” sunar. Kulp sağlamdır asla kopmaz ve tutunan kimseyi yarı yolda bırakmaz; yeter ki insan aklını doğru kullansın, o kulpa sağlam tutunsun, irade ve niyet kararlılığı gösterebilir.⁶ Bu noktada “İster kadın ister erkek olsun sizden hiç kimsenin emeğini boşa çıkartmayacağım.”⁷ vaadiyle Yüce Allah bize tam bir güvence sunmaktadır.

Şunu bilelim ki Peygamber Efendimiz (sas) ne kadar şefkat ve merhamet sahibi ise, bizi yaratan Yüce Allah kıyas edilmeyecek derecede O'ndan (sas) daha fazla

merhamet sahibidir. Rabbimizin merhametine en çok layık olan da yine Rahmet Elçisi Hz. Muhammed Mustafa'dır (sas). Zaten yazımıza başlık yaptığımız âyet Hz. Peygamber'e (sas) bir uyarı değil, O'nun üzüntüsünü hafifletmek için tesellide bulunmak, yaptıklarının ilâhî rızaya mazhar olduğunu bildirmektir. Rahmet Peygamberi'nin (sas) Kur'ân'ın ifadesiyle “*Ben sizin gibi bir insanım.*”⁸ diye itirafta bulunması ve bu davanın arkasındaki kudret sahibine ve gerçek hidayet kaynağına işaret etmesi bu gerçeğin açık bir tespitidir. Çünkü bu davada asıl olan Yüce Allah'ın birliğini ve yegâneliğini kavramak, inanmak ve kurtuluşu sadece O'nun iradesinde aramaktır.⁹

Zaten Hz. Peygamber (sas) ne gaybı bilendir ne de hidayete erdirendir; sadece hidayet vesilesidir. Çünkü bu iki alan Yüce Allah'ın uhdesindedir ve beşerî bir varlığın bu büyük yükün altında girmesi ve üstesinden gelmesi de mümkün değildir. Nitekim bunu bilen Yüce Allah, Rahmet Peygamberine (sas) şöyle demesini buyurmuştur: “Onlara de ki: “*Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben meleşim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyarım.*” De ki: “*Hiç kör ile gören bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?*”¹⁰ “*Kuşkusuz sen istediğini hidayete erdiremezsin. Sadece Yüce Allah dilediğini hidayete erdirir, zaten hidayete erecek olanları en iyi O bilir.*”¹¹ Bu iki âyet Hz. Peygamberin (sas) hareket alanını daraltma veya uyarı mahiyetinde değil, bilakis Rahman olan Allah'ın O'nu (sas) korumaya alması, gücünün üstünde yük yüklenmesine rıza göstermemesidir. Bu âyetlerde aynı zamanda sahâbeden itibaren tüm müminlere dava adamlığının nasıl olması gerektiğinin de yöntemi öğretilmektedir. Zaten “*Allah sizin için kolaylık istiyor, güçlük çekmenizi istemiyor.*”¹² buyruğu başlıktaki âyetin hem anlam çerçevesini hem de iniş hikmetini bize bildirmektedir.

Öyleyse bu üslupta gelen âyetler, O'nun dava azmini ve gayretini sınırlama veya yok etmeye yönelik değil, bilakis davanın doğru, etkili ve uygun yöntemlerle yapılmasını telkin ve talim amaçlıdır. Nitekim bu âyetlerden sonra da Rahmet Elçisi Peygamberimizin (sas) azim ve kararlılığında hiçbir eksilme olmamış bilakis artarak devam etmiştir. Aynı anlamı ifade eden “*İnanmıyorlar diye kendini parçalayacaksınız.*”¹³ âyeti de O'nu (sas) teselli etmenin yanında davasında takdir ve teşvik amaçlıdır. Bunun böyle olduğunu “*Yakın akrabalarını uyar.*”¹⁴ âyetinden anlıyoruz. Çünkü bir insanın merhamet ve şef-

... kâfirlere yönelik uyarı, ikincisi ise müminlere yönelik dava adamlığının nasıl olması gerektiğidir. Kâfirlere uyarı, görevlendirdiği Elçi'nin (sas) kendisini helak edercesine çırpınmasına karşın inkâr, isyan ve yalanlama şeklindeki söz ve eylemleriyle O'nu (sas) üzmelerine yöneliktir.

katinin ilk tecelli edeceği kesim en yakınlarıdır. Zaten Yüce Rabbimizin en önemli buyruklarından biri *sla-i rahim* denilen akrabalık ilişkilerinin gözetilmesi ve korunmasıdır. Çünkü akrabalık bağlarını kuran bizzat Rahman ve Rahim olan Yüce Yaraticımızdır. Hiç kimse, anne-babası dâhil bütün bir akraba çevresini ne seçmiş ne belirlemiştir; dünyaya geldiğinde hepsini hazır bulmuştur. Bundandır ki Yüce Allah kendi yarattığına ve kurduğu akrabalık ilişkileri ağına saygı gösterilmesini istemektedir. Bunun sınırı da kendisine saygının ortadan kalktığı veya kaldırdığı yere kadardır. Bu konudaki şefkat ve merhamet sınırlarını, “*Sana uyan müminlere kol kanat ger.*”¹⁵ buyruğuyla belirlemiştir. Nitekim isyan eden, peygamber babasına sırt dönen Hz. Nuh’un oğlu için Yüce Allah’ın “*Ey Nuh! O senin ehlinden değildir.*”¹⁶ hükmünü vermesi, bu âyetin anlamını destekleyen fiilî bir örnektir. Çünkü öte dünyada geçerli olan akrabalık bağı değil; din, iman, takva ve ihsan bağıdır. Yaraticısına isyan ederek, ailesini yok sayarak, kendisini tehlikeye atarak zulüm işleyen bir kişinin ilahi gazaba ve cezaya uğraması kaçınılmazdır. Aynı durum Tebbet Sûresi’nde ifade edilen Hz. Peygamber’in amcası Ebû Leheb için de geçerlidir. Bu şekilde isyan ve inkâra sapmış olan bir bireyin akrabalık bağının işe yaraması da söz konusu değildir; o bağı kuran Yüce Yaraticı, gerektiğinde fiilen

olmasa da hükmen geçersiz kılmaktadır. Hz. Nuh’un (as) “*Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir.*” diyerek akrabalık bağına dile getirmesi bu dünyadaki fiilî durumuna, Yüce Allah’ın geçersiz sayması ise öte dünyadaki hükmi durumuna göredir. Bu geçersiz saymada onun isyanına ve inkârına işaret edilmesi, bu tasarrufun hikmet, adalet ve hukuk dışı olmadığının göstergesidir. Nitekim bu ilâhî uyarı karşısında Hz. Nuh hemen toparlanmış ve şu tarihi bağışlanma talebinde bulunmuştur: “*Ey Rabbim! Ben, hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi senden istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!*”¹⁷

İnkârcıya Uyarı İnanana Örnek

İmam Matürîdî’nin tespitine göre bu âyetin iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi kâfirlere yönelik uyarı, ikincisi ise müminlere yönelik dava adamlığının nasıl olması gerektiğidir. Kâfirlere uyarı, görevlendirdiği Elçi’nin (sas) kendisini helak edercesine çırpınmasına karşın inkâr, isyan ve yalanlama şeklindeki söz ve eylemleriyle O’nu (sas) üzmelerine yöneliktir. Çünkü “*Allah, kendisini ve Peygamberini üzenlere lanet etmiş*”¹⁸ yani onları rahmetinden mahrum edeceğini bildirmiştir. Allah’ın üzülməsi diye bir husustan bahsedilemez; öyleyse bu âyette Allah’ın üzülməsinden maksat, Hz. Peygamber’i (sas) üzmenin hoş karşılanmaması ve ona yönelik her üzücü hareketin bizzat O’nu (sas) görevlendiren Yüce Allah’a yönelik isyan olduğunun bildirilmesidir. Zaten Kur’ân’da çokça zikredilen “*Allah’a ve Peygamberine itaat edin*”¹⁹ buyruğu da bu manayı desteklemektedir. Yoksa bütün bir insanlık Allah’a isyan etse ve inkâr etse, O’na zerre kadar zarar vermeleri söz konusu değildir. Aslında onlar Yüce Allah arkasında olduğu sürece Rahmet Peygamber’ine (sas) de zarar veremezler ama insan olması hasebiyle duygularını incitmeleri, üzüntüye sevk etmeleri ve psikolojik eziyete maruz bırakmaları söz konusu olabilir. Bütün bunlara karşı Yüce Allah, Rahmet Elçisi’ni (sas) tebliğ ve nübüvvet görevi konusunda koruyacağını, “*Ey Peygamber! Sana Rabbinden indirileni insanlara tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan risâlet görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlara karşı koruyacaktır. Kuşkusuz O, küfrü seçmiş ve isyana yönelmiş kâfir topluluğunu hidayete erdirmez*”²⁰ âyetiyle bildirmiştir. Bu bildirim, O’na (sas) görevinde güvence sağlama, düşmanlarına da gözdağı anlamındadır.

Müminlere yönelik ise “Peygamber’in hayatında sizin için en güzel örneklik vardır.”²¹ âyetiyle de bildirildiği gibi O’nun (sas) yaşantısının ve hayat tecrübesinin örnek alınması istenmektedir. Nitekim en son inen âyetlerden olan Tevbe Sûresi’ndeki “Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, O size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.”²² âyeti bu açıklamayı desteklemenin yanında müminler arası ilişkisinin nasıl olması gerektiğini Hz. Peygamber’in (sas) üzerinden bildirmektedir. Böylece şefkatin ve merhametin hedefi, yönü ve yöntemi adeta bütün detaylarıyla açıklanmıştır. Şefkat ve merhamete layık olmayanlar yani ilâhî hakikate gözlerini ve gönüllerini kapayarak nebevî çağrıya kulaklarını tıkayanlar, kesinlikle ilâhî adalete maruz kalacaklar ve bu adaletin tam tecelli edeceği mahşer gününde hesap vereceklerdir. Zaten onlarla ne Hz. Peygamber’in (sas) ne de müminlerin işi olur. İlâhî irade ve buyruk açıktır: “Buna rağmen yüz çevirirlerse de ki: ‘Allah bana yeter, O’ndan başka ilâh yoktur, ben yalnız O’na güvenip dayanırım; O, büyük arşın sahibidir.’”²³ Böylesi bir inat içinde olanlar ancak “Sizin dininiz size, benim dinim banadır.”²⁴ hitabına layıktır. Zira Rahmet Peygamberi’ne (sas) gelen “Sana düşen tebliğ etmektir, hesabı görmek bize aittir.”²⁵ buyruğu çok açıktır.²⁶

Müminin Görevi ve Duruşu

Bu durumda âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber’in (sas) yanında bulunanlar veya davetine icabet edip, yolundan gidenler nasıl bir bilinç ve yaşama biçimi içinde olmalıydılar? Bu sorunun cevabını Fetih Sûresi’nin son âyetinde bulmaktayız: “Muhammed Allah’ın elçisidir. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler...”²⁷ Bu âyette geçen “kâfirlere karşı sert durmak” ifadesi ile Rahmet Peygamberi’nin (sas) “inanmıyorlar diye kafirlerin arkasından kendisini paralamasını ve üzülmelerini” nasıl bağdaştırabiliriz? İmam Matürîdî de tam bunun cevabını aramakta ve soruyu şöyle sormaktadır: Hz. Peygamber (sas) kâfire şefkat gösterirken müminlerin kâfirlere sert bir tutum içinde olması nasıl açıklanabilir? Bu soruya cevap sadedinde Matürîdî, sert tutumun en katı biçimde sergilendiği savaşlarda bile müminler şefkat içinde olmalı, diye açıklar. Çünkü müminin amacı nefsanî arzularını tatmin etmek, dünyevî çıkar elde etmek veya salt otorite kurmak için savaşmak değildir. Eğer böyle olsaydı,

Yüce Allah, Hz. Musa ve Hz. Harun’a “Gidin, Firavun’a yumuşak söz söyleyin!”²⁸ emrini vermezdi. Müminlere yönelik de “Ey müminler, Allah için hakkı ayakta tutun ve adaletle şahitlikte bulunun. Bir kavme duyduğunuz kin ve nefret sizi adaletten ayırmaz, adil olun, bu takvaya daha uygundur. Allah’tan korkun kuşkusuz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”²⁹ buyruğunda bulunmazdı. Öyleyse müminin düşmana karşı savaşı bile adalet sınırları içinde ve şefkat duyguları altında olmalıdır. Hz. Peygamber’in (sas) kâfirler iman etsinler ve kurtuluşa ersinler diye kendisini paralaması ve onların ardından üzülmesi, Allah’ın rahmetini ve mağfiretini yansıtan bir şefkatin sonucudur. Şefkat demek kâfire boyun eğmek, onun karşısında susmak veya yılgınlık göstermek değil, Allah’ın her bir insanı cennete layık olarak yaratmasını göz önünde bulundurarak kurtuluşa ermelerine vesile olmaya çalışmaktır. Savaşın iki boyutu bulunmaktadır: Birincisi kötülüğü, zulmü ve zararı önlemek; ikincisi ise doğruya, güzele ve faydalı olana çağırarak ve yönelmelerini sağlamaktır. Peygamber Efendimiz’in (sas) savaşlarında bu iki boyut hep gözetilmiş ve teslim olana, şerden ve zulümden vazgeçene asla dokunulmamıştır. Ayrıca savaşta kadın, çocuk, din adamı, yaşlı gibi kimselere el kaldırılması yasaklanmış, bunu yapanlar cezalandırılmıştır. Hz. Peygamber’in (sas) teslim olan insanlara sert tutum gösteren Halid b. Velid’e yönelik uyarıları ve eleştirileri³⁰ bu esasların kâğıt üzerinde veya sözde değil, fiiliyata dökülmüş olmasının en önemli göstergesidir.³¹

Burada şu kaydı da düşmek gerekir ki: Son ana kadar isyan ve inkârı sürdüren bir kişinin bütün imkânlar elinden gittikten sonra içten gelerek değil de Firavun gibi çaresizliğinden teslim olması dikkate alınmamış ve Yüce Allah tarafından cezaları kesilmiştir. Böylesi ikiyüzlü tutum içinde bulunan kişiler ahirette bile “Ey Rabbimiz bizi dünyaya döndür, senin istediğin gibi yaşayalım.” diye istekte bulunacaklar, ancak bunların kalbini engin ilmiyle bilen Yüce Allah “Bunlar dünyaya tekrar döndürülseler yine kendilerine yasaklanan şeyleri yaparlar.”³² diye taleplerini geri çevirecektir. Demek ki Firavun ve Ebû Leheb gibi şahsiyetlerin dünyadayken cezalarının kesilmesi, onların isyan ve inkâr düzeylerinin Yüce Allah tarafından bilinmesindendir. Burada şu kaydı koymak gerekir: Bu tür muamele ancak gizli ve açığı bilen, zaman ve mekândan münezzeh olan Yüce Allah için geçerlidir. Gaybı bilmeyen, kalplerden geçenlerinden haberi olmayan, zaman ve mekân sınırları içinde bulunan biz in-

sanların böyle bir tutum ve muameleye kalkışması asla doğru değildir. Bize düşen zahire göre hüküm vermektedir. Nitekim Hz. Usame b. Zeyd'in teslim olan bir kişiyi bizden korktuğu için teslim oldu kararıyla öldürmesini Rahmet Peygamber'i (sas) asla onaylamamış ve hatta "Kalbini açıp baktın mı?" diye eleştirmiştir.³³ İşlerin hakikatini ve gaybı ancak Allah'ın bileceği gerçeği ile zahire göre hareket etmemiz bizim için doğru ve ihtiyatlı olan davranıştır. Peygamber varisleri olan âlimlerimizin yorum yaparken bile "En doğrusunu Allah bilir" veya "Ne murat ettiğini ancak Allah bilir" diye ihtiyat ve nezaket göstermeleri bizim için yol gösterici niteliktedir.

Başlık olarak kullandığımız ve açıklamaya çalıştığımız âyetten ne murat ettiğini en iyi bilen kelamın sahibi Yüce Allah'tır.

- 1 Buhârî, *Bedü'l-Vahiy*, 3; Müslim, *İmân*, 160; İbn Hibbân, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, s. 65; Vâhidî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'ani'l-Mecîd*, Beyrut 1415/1994, IV, 527-528.
- 2 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul ts. Eser Kitabevi, V, 3224.
- 3 bk. Nahl 16/120. ayr. bk. Matürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, nşr. Bekir Topaloğlu-Halil İbrahim Kaçar, Mizan Yayınları, İstanbul 2006, VIII, 211; Ebü'l-Leys es-Semerkindî, *Tefsîru's-Semerkindî*, nşr. Ali Muhammed- Adil Ahmed, Beyrut 1427/2006, II, 254; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, nşr. Muhammed Said Muhammed, Kahire Mektebetü't-Tevfikiyye, II, 699.
- 4 Bakara 2/246-252
- 5 bk. Abese /1-5.
- 6 bk. Bakara 2/256.
- 7 Âl-i İmrân 3/195.
- 8 Kehf 18/110.
- 9 Kehf 18/110.
- 10 En'am 6/50.
- 11 Kasas 28/56.
- 12 Bakara 2/185.
- 13 Şuara 26/3.
- 14 Şuara 26/214
- 15 Şuara 26/215.
- 16 Hûd 11/46.
- 17 Hûd 11/45-47.
- 18 Ahzâb /57.
- 19 bk. Âl-i İmrân 3/32, 132; Nisâ 4/59; Mâide 5/92.
- 20 Mâide 5/67.
- 21 Ahzâb 33/21
- 22 Tevbe 9/128.
- 23 Tevbe 9/129.

Bir sabah namazı vakti Hz. Ömer (ra) efendimiz Mecusi bir köle tarafından Allah Resûlü'nün (sas) mescidinde yaralanıyor ve sabah namazını da o haliyle bitiremiyor. Sahâbî efendilerimiz Hz. Ömer'i evine taşıyorlar, evinde yaralı olarak üç gün kalıyor. O anların son demlerinde yanına Abdullah b. Abbas giriyor. İbn Abbas, o dağ gibi Ömer'i kanlar içerisinde görünce biraz moral olsun diye birkaç cümle söylüyor: "Ey Resûlullah'ın güzel arkadaşı! Ey Resûlullah tarafından cennetle müjdelenen insan! Ey Ebu Bekir'in kendinden razı olduğu halife! Ey on küsur senedir neredeyse bütün bir dünyaya adaletle hükmeden halife!.." söylüyor da söylüyor. Bir ara başını kaldırıyor Ömerü'l-Fâruk "Ne diyorsun ey İbn Abbas?" diyor. "Ne diyeceğim ey Emire'l Müminîn! Senin vasıflarını sayıyorum, bu saydıklarım ve daha sayamadığım nice vasıflar var sende." Hz. Ömer "Bırak onları bırak, beni dinle sen ben nasıl bir haldeyim. Vallahi biraz sonra Rabbime yürüyeceğim, Rabbim beni sorguya çekip hesap defterleri açıldığında Rabbim dese ki 'Ömer sevabıyla günahın eşit ama ben rahmetimle seni cennete koyuyorum.' bana bu en büyük müjdedir."

Buhârî, "Fedailü'l-Ashâb", 6

- 24 Kafirûn 109/6.
- 25 Ra'd 13/40.
- 26 bk. Matürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, nşr. Bekir Topaloğlu-Murat Sü-lün, Mizan Yayınları, İstanbul 2007, IX, 13-14.
- 27 Fetih 48/29.
- 28 Tâhâ 20/44
- 29 Mâide 6/8.
- 30 Buhârî "Megazî" 58, "Ahkâm" 35.
- 31 bk. Müslim, İman, 43; Matürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, nşr. Bekir Topaloğlu-Muhammed Masum Vanlıoğlu, Mizan Yayınları, İstanbul 2009, XIV, 46-49.
- 32 En'am 6/28.
- 33 Müslim, "İman" 43.

Ötekileştirici Dilin Psikolojisi

Bahriye Kaman

Uzman Klinik Psikolog

Psikoloji, yani davranış bilimleri ile isterseniz her bir davranışın altında yatan sebepleri tek tek inceleyerek kaynağına ulaşabilirsiniz, araştırabilirsiniz. Araştırma ise soruyla başlar.

Önce bir soru sormanız gerekir veya bir sorunun olması gerekir. Belki de bir sorununun olması gerekir. Sorun ediyor, merak ediyor, bilmek istiyor olmanız gerekir. Bilgiye önem veriyor, bilmeyi önemsiyor olmanız gerekir veya soru sormak kolay gelirken araştırmak zor geldiği için kolayca kaçıyor ve araştırmadan kaniya varıyor olabilirsiniz. Yargılıyor olabilirsiniz...

Soruyu soranın cevap hakkında bir varsayımı mutlaka vardır. Buna bilim hipotez derken toplum zan der. Hipotez, kendi varsayımının doğruluğuna değil acaba benim düşüncem ne kadar doğru diye yola çıkınca oluşur. Varsayımı hipotez olarak öne süren kişi diğerleriyle birlikte sonucu beklemeye koyulur. Sonuç kendi varsayımı doğrultusunda çıkmayabilir. Hipotezi zandan ayıran, her türlü sonuca hazırlıklı olmak ve aynı oranda ihtimal vererek beklemektir. Hipotezler, her türlü sonuçta teze dönüşür. Çünkü amaç sonucu görmektir. Araştırma sonuçları kuramlara ve bilimsel dallara temel oluşturur.

İnsan biyo-psiko-sosyal varlıktır. Bununla birlikte insan hayat boyu gelişen bir varlıktır. Biyolojik olarak gelişim her gün büyümek ve yaşlanmak demektir. Sosyolojik açıdan gelişim; artmak, çoğalmak, dağılmak, yayılmak demektir. Psikolojik gelişimi diğerlerinden ayıran ise soyut olması, gözle görülmüyor olmasıdır. Gözle görülmeyen bu ruhsal gelişimin bir farkı daha vardır ki biyolojik ve sosyolojik gelişimin aksine azalması, azalarak devam etmesidir. Azalarak gelişmesidir.

İnsan dünyaya geldiğinde açtır, oburdur, saldırgandır. Yani insan ilkindir. Gelişimin ilk belirtisi insanın açlığına, saldırganlığına, oburluğuna getirilen sınırlardır. İnsan, hayatının ilk aylarında bencildir. Sadece kendini düşünen biri, narsistir. Acıktığı anda memeyi ağzında bulmak ister. Hayat sadece ona, kendisine hizmet etsin ister. İnsan bu evrede sadece ister. Sadece bekler. Beklentisine ulaşamayan insanın ilk duygusu hasettir.

İnsan yaşamın altıncı ayında hasetle tanışır. Bu, öyle diğer yeni tanışılan şeylere benzemez. Çok yoğun bir duygudur. Duyguların ilk hâli her zaman çok yoğundur. Bütün hacmiyle hissedilir. Duygunun gelebileceği son nokta aslında ilk hâlinde saklıdır. Adeta duygu boca edilir. İnsan baştan aşağıya bu duyguyla bezenir. Altıncı ayında bebek baştan aşağıya hasetle dolmuş, hasetten olmuştur. Gelişimse bir anlamda terbiyedir, törpüdür. Annenin davranışına bağlı olarak bebek terbiye olur ve kıskançlık evresine geçer ya da geçemez orada öylece kalır.

Ruhsal hastalıklar çoğunlukla sonradan olmaz. Kişi gelişimin bir evresinde takılı kalır. Bizler bu duruma hastalık deriz. Gelişimin kendi evresinde narsizim normalken yaşla birlikte azalmaması öylece geldiği gibi kalmasıdır sorun olan. Haset de insana geldiği evrede yakışır. Gitmesi, bitmesi gerekirken insanla birlikte büyümesi problem oluşturur. Yoğun haset duygusunu terbiye etmek için yeterli ebeveyne sahip olmayan insan bu duyguyla birlikte büyür. O artık yıkıcı, bozucudur. İnsanın yıkıcılıkla tanıştığı evreyi geçememiş geride bırakamamıştır. Bu şekilde devam ederse iyiliğe ve iyiye tahammül edemez. İyi olan her şeyi bozmak ister. Bozar da...

Toplumda haset ve kıskançlık aynı anlamda anlaşılır ve aynı anlamda kullanılırken psikoloji haseti kıskançlıktan ayırır. Kıskançlığı da gıptadan ayırır. Gıpta imrenmek, imrenerek bakmak. Gıpta sadece bakmak. Kıskançlık aynısını istemek. Aynısından elde etmeye çabalamak. Haset ondakini yok etmektir. Haset kimselere yar etmemek anlamına gelir. Bende yoksa onda da olmasın demektir.

Yeterli bir ebeveynin elinde terbiye olan insan haset evresinden kıskançlık evresine geçer ve artık yıkmak, bozmak değil, diğerlerinde olan her şeye sahip olmak için çabalar. Artık o da ister. Artık o da çabalar. Artık o da yapabilir. Bu hırs demektir. Bu evrede kalırsa hırslı bir insan olur. Rekabetçi bir insan olur. Sürekli ve herkesle kendini kıyaslayan bir insan olur. Herkeste olanın kendisinde de olması gerektiğini düşünen bir insan olur. Bu evreyi de sağlıklı bir biçimde zamanında atlatır da gelişim devam ederse hırs azme dönüşür. Değilse gelişim burada takılı kalır.

Kendisine sürekli verilen insan, zamanı gelir ve ergenliğe ulaşır. Yine her şey baştan aşağı boca edilir. İlk ta-

Günümüz toplumuna baktığımızda ötekileştirme ve akran zorbalığı sadece ergen dünyasında yaşanmamaktadır. Toplumun geneline yayılan bir ötekileştirme, gruplaşma, kutuplaştırma görülmektedir.

nıştığı duygu her zaman en ilkel hâliyle vardır. Terbiye etmek, yönetmek, düzenlemek, törpülemek gerekir. Ergen için hormonlar adeta tazyikli bir hortumdan akar gibi görünür. Bazen bu tazyik ergeni zor durumlarda bırakır. Yine terbiye etmek, kontrol etmek gerekir. Dedik ya psikolojik gelişim azalarak olur.

Ergenlik birçok duygunun birden insanı sardığı bir dönem olarak bedende yaşanırken, zihinde de ani gelişmeler olur. Ergenliğin ilk belirtilerinden birisi de benliği diğerlerinden ayırmaktır. Çünkü bu dönem kimlik oluşturma dönemidir. Benliği ayırmak için çalışan zihin ötekileştirmeyle tanışır. Diğer ilk karşılaşmalarda olduğu gibi burada da ötekileştirme en yoğun hâlinde. Yine baştan ayağa boca edilmiş gibidir. Ergenin zihni sadece sınıflamaya, kategorize etmeye, ötekileştirmeye çalışır. Bu dönem orta okul dönemine denk gelir. Eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler çok iyi bilir ki artık akran zorbalığı başlamıştır. Ötekileştirmek için devasa ayrımlara gerek yoktur. Etekliler ve pantolonlular çatışabilir. Saçları sarı olanlarla saçları siyah olanlar çatışabilir. Gözleri renkli olanlarla kahverengi olanlar çatışabilir. Sebep çok basittir. Lakin sonuçlar çok ağırdır. Gelişimin ötekileştirme evresinde olan insanlar artık acımasızdır. Ötekileştirmek için bahaneye bakar. Ötekileştirilen taraf ne kadar yalnızsa o kadar ezilir. Bu eziklik onun hayat boyu taşıdığı bir sorun ola-

rak kalabilir. Çünkü ötekileştirme gruplaşmayı doğurur. Aynı diziyi izleyenler aynı sanatçıyı sevenler gruplaşabilir. Diğerleri hep ötekidir. Öteki kötüdür. Çünkü ötekidir. Öteki ezilmelidir. Çünkü ötekidir. Mümkünse öteki yaşamamalıdır. Çünkü sadece ötekidir. Öteki nedir? Öteki ergenin kafasındakidir. Ötekileştirme üzerine çalışan mekanizma sebep bulmak için aramaya bile gerek duymaz. Elinde sevmediği yiyeceği bir defa görmek ötekileştirmek için yeterlidir. Artık akran zorbalığı dönemidir.

Bu dönem de diğer gelişim evrelerinde olduğu gibi azalarak devam etmelidir. Diğer psikolojik gelişim evrelerinde olduğu gibi törpülenmeli, terbiye edilmelidir. Edilmezse de hayat boyu kişinin öne çıkan özelliği olarak yaşamaya devam edebilir.

Günümüz toplumuna baktığımızda ötekileştirme ve akran zorbalığı sadece ergen dünyasında yaşanmamaktadır. Toplumun geneline yayılan bir ötekileştirme, gruplaşma, kutuplaştırma görülmektedir. Çünkü insanın bireysel gelişim evreleri olduğu gibi toplumların da gelişim evreleri vardır. Nasıl ki insan herhangi bir gelişim evresinde takılıp kalabiliyorsa, toplumlar da gelişimin bir evresinde takılıp kalabilir. Evet, toplum da gelişimin kutuplaştırma, gruplaşma, ötekileştirme evresinden geçmektedir. Bu ergenliğin ilk evresidir. Yani toplum olarak daha gidecek çok yolumuz vardır. İlerlemek için bunu istemek gerekir. **Lakin insan büyümeye direnen bir varlıktır. Çünkü büyümek sorumluluk ister. İnsan sorumluluk almak istemez. Ötekileştirme evresinden geçen ergen hiç sorumluluk almak istemez. Her ne oldursa öteki yüzünden olsun ister.**

Toplumun ergenliğin kutuplaştıran, kategorize eden tarafında ısrarla kalması manidardır. Gelişimin bir evresinde kalmak bu konukluğu benimsemek ve sevmek elbette mümkündür. Bununla birlikte insan kendinden sıkılan da bir varlıktır. Ötekileştirmeye gelince toplum bu evreden sıkılıp bunalacak gibi görünmemektedir. Çünkü diğer gelişim evrelerine nazaran daha çekicidir. Daha zevkli ve hoş gelir. **İnsanın hoşuna giden kutuplaştırma değil kendini bir yere koyma arzusudur. Ait hissetme ihtiyacının yoğunluğudur. İnsan ait hissettiğinde aidiyet kurduğunda birçok olumsuz duygu önemi yitirir. Bir grupta aidiyet kurmuş olan insan için köklerinden gelen değersizlik yetersizlik hatta güvensizlik duyguları bile etkisini oldukça azaltır. İnsanın bir**

Gerçek anlamda gelişebilmek, gerçek anlamda insan olma potansiyelini gerçekleştirebilmek için öteki insanlarla dayanışma ruhu içinde olmalıdır. Öteki insanlarla dayanışma ruhu içinde olmadıkça, öteki insanlarla bağ kurmadıkça insan, insan olma potansiyelini tamamen gerçekleştiremez. Yani insan gerçek anlamda gelişemez.

kuruma olan aidiyet ihtiyacı giderilmedikçe insan diğerini ötekileştirerek kendini bir grubun parçası olarak görmek ister.

Bir grubun parçası olmaya muhtaç yaratılan insan için yaratıcı dinler göndermiştir. Sağlıklı ve doğru bir inanç grubunun parçası olmak insanın temel ihtiyacı olan aidiyet ihtiyacını büyük ölçüde karşılamaktadır. Dini inanç gruplarının bir parçası olarak aidiyet kurmanın diğer gruplardan farkı aidiyette eşitliktir. Şartları yerine getiren her birey aynı haklara sahip olur. Kişinin zekası, yetenekleri kişiye görünürde fark attıramaz. Her birey saf'a durabilir. Aynı sırada hıızalanabilir. Şartları yerine getiren herkes birdir. Öteki yoktur, bugün olmasa da yarın şartları yerine getiren sıradaki yerini alır. Bu yer aynılıktır. Eşitliktir.

Gelişimin ergenlik evresine denk gelen ötekileştirmenin amacı ötekileştirme değildir. Ötekileştirme bir neden değildir. Ötekileştirme benliğin ayrışmasının bir sonucudur. Gelişimin desteklediği asıl evre benlik ve kimlik evresidir. Ben olmak, kimlik sahibi olmak için zihin önce kendini diğerlerinden ayırmak ister. **Bu arada kendine odaklanmak yerine kendini referans alan benlik, ötekileştirmenin büyümesine kapılır.** Burada beklenen ki-

şinin kendisine odaklanarak kendini tanıması ve tanımlamasıdır. İnsan kendisini tanımlamakta zorlanan bir varlıktır. İnsanın diğerlerine bakmadan kendini tanıma ihtimali yoktur. Kendi cinsi ve cinsiyetiyle karşılaştırma yaparken kendisinde eksikler görür. Bu eksiklikleri fark etmek insana ağır gelir. Ötekileştirmenin cazibesine kapılan insan kendisinde bulduğu eksiklikleri ötekilere bağlamayı yeğler. Bu daha kolaydır. Daha zevklidir. Hazzı tercih eden insan gelişimin bu evresinde takılı kalır. Gerçek anlamda gelişebilmek, gerçek anlamda insan olma potansiyelini gerçekleştirebilmek için öteki insanlarla dayanışma ruhu içinde olmalıdır. Öteki insanlarla dayanışma ruhu içinde olmadıkça, öteki insanlarla bağ kurmadıkça insan, insan olma potansiyelini tamamen gerçekleştiremez. Yani insan gerçek anlamda gelişemez.

İnsan gelişmezse toplum gelişmez.

Toplum bireylerden oluşur.

Birey ailede oluşur.

Aile en küçük toplumdur.

Aile toplumun çekirdeğidir.

Aile çekirdek kurumdur.

İnsan bir gruba, bir kuruma, bir topluluğa, bir topluma ait olmak ister.

İnsan ailesiyle aidiyet kurabilirse ötekileştirmeye ihtiyaç duymaz.

ÖTEKİ

Fyodor Mihailoviç
Dostoyevski

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

“... Ben küçük bir adamım, bunu siz de biliyorsunuz ama küçük bir adam olmaktan utanmıyorum. Tam tersine doktor, açık konuşmak gerekirse ben küçük bir adam olmaktan gurur duyuyorum. Entrikacı olmamak bir başka gurur duyduğum özelliğim. Sinsiliğim yoktur, her şeyi gizlemeden açık açık yaparım. Oysa kötülük yapmayı da becerebilirim... Ama bu tür şeylerle kendime leke sürdürmem.”

Dostoyevski, ilk kitabı ‘İnsancıklar’ın ardından ikinci kitabı ‘Öteki’yi 1846’da yazmıştır. Kitapta ele alınan psikolojik tahliller, psikoloji bilimi için zamanının ötesindedir. İnsan davranışlarındaki tutarsızlık ve insanın öteki benliği Dostoyevski’nin kalem ile hayranlık uyandıracak cinsten ifade edilir.

Kitapta bahsedilen 9. dereceden memur Yakov Petroviç Golyadkin, oldukça sinik, sessiz ve pısrık biridir. Eğlenceden hoşlanmaz ve maske onun için sadece balolarda takılan bir şeydir. Kendini işine vermiş küçük bir memurdur sadece. Sırtışıklık ve kurnazlığı sevmeyi. Asla ikiyüzlü de değildir üstelik. Bu hâli ile topluluklar arasındaki ötekidir Bay Golyadkin. Romanın başında doktoru ona biraz “sosyalleşmesini” tavsiye eder ve Bay Golyadkin bunu denemek istediği sırada karşılaşır “öteki” ile. Katıldığı balodaki insanlar için “öteki” olduğunu iyiye anladığında... Onların arasında yaşamak için gerekli tüm aşâğılık erdemlere sahip olan “öteki” ile... Kendi “ötekisi” ile...

Romanda bahsedilen şahsiyet karmaşasını anlamak için bir kavrama bakmamız gerekiyor: Doppelgänger. Bu kelime etimolojik olarak Almanca kökenli olup doppel (double) çift kelimesine, gänger ise (walker) yürüyen anlamlarına gelmektedir. Türkçe’ye “çift-gezer” olarak tercüme edebileceğimiz bir terimdir. Avrupa mitolojisinde canlı bir insanın kendisine tıpatıp benzeyen görüntüsüdür, bir nevi canavardır doppelgänger.

Romanda iki Bay Golyadkin, iki farklı şahsiyet olarak okutur kendisini. Çünkü asıl Bay Golyadkin’den oldukça farklıdır ötekisi. Kendisinin uzak kalmak istediği ve onu toplumdaki da uzaklaştıran bütün özellikler ötekiinde istisnasız bir şekilde vardır. Bay Golyadkin olmayı tercih etmediği ancak olmadığı için kendisini yalnızlaştıran öteki tarafından seyrirci olarak ve nefretle izlenmektedir. Kendisinin başarmak istediği şeyleri ona tamamen ters gelen yöntemler ile başarır ötekisi. Ondan kurtulmak ise mümkün değildir.

Bay Golyadkin içinde bulunduğu psikolojik sıkıntılara daha fazla dayanamayarak delirir ve aslında şizofreni tanısı konulabilecek bir kişilik bölünmesi yaşar. Bay Golyadkin’in içinde bulunduğu toplum onu yalnızlaştıran Dostoyevski’nin romanı yazarken yaşadığı kalabalıklar içindeki yalnızlık duygusu da bundan çok farklı değildir. Yazdığı ilk eseri olan ‘İnsancıklar’ hakkında döneminin ünlü eleştirmeni V. Belinski, Dostoyevski’den geleceğin büyük yazarı olarak söz etmiştir. Ancak daha sonra yayımlanan eserleri o dönemde fazla ilgi görmemiştir. Başlarda kendisini başarılı bulan yazar, 1849’da yaşadığı sürgün nedeniyle kendisini bu gruplardan soyutlamıştır. Öteki, böyle bir yalnızlık ve hırs döneminin bir ürünüdür.

İçimizde sıkışmış ve bir fırsat kollayan öteki yanlarımız, olmak istemediğimiz yanlarımız bize nasıl bir hayat sunardı hiç merak ettiniz mi? İşte Öteki, bu hayatı psikoloji ve edebiyat sarmalı içinde okuyabileceğimiz bir roman.

Hazırlayan: Ayşenur Oskan

Öteki'nin Hayatını Hukuki Güvence Altına Alan Bir Model Olarak Endülüs Convivencia'sı

Prof. Dr. Lütfi Şeyban

Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

İnsan hakları diline, dinine, ırkına, cinsiyetine, milliyetine, sosyal statüsüne ve rengine bakılmaksızın insana insan olduğu için tanınan hakların genel adıdır. İnsan, coğrafi sınırlar dikkate alınmaksızın içinde yaşadığı toplum ve mekândan bağımsız şekilde bir varlık olarak algılanmakta ve hak sahibi olarak kabul edilmektedir.

Bugün dünyada hâkim olan insan hakları kavramı Batı kökenlidir. Kaynağını yine Batı'da doğup gelişen tabii hukuk düşüncesinden almıştır. Tabii hukuk doktrinine göre, insan bazı temel haklarla birlikte dünyaya gelir. Bunlar şahsa bağlı, devredilmez, vazgeçilmez haklardır. İnsan, tabiatı gereği bunlara kendiliğinden sahiptir.

İslâm dininin aslı kaynağı olan Kur'ân'da ve Hz. Peygamber'in (sas) açıklamalarında, insan hakları doktrininin ana unsurlarını içeren, bu kavramın fikri temelleri sayılabilecek ilke ve amaçlardan söz edildiği, bu iki kaynak ışığında oluşan İslâm kültür ve geleneğinde kendine has form ve içerikle insan hakları açısından zengin bir birikimin bulunduğu görülür. Kur'ân'da insanın bazı zaafının yanı sıra önemli imkân ve kabiliyetlerle donatıldığı, saygı değer (mükerrrem) varlık olarak yaratıldığı, diğer yaratılanların üstlenemediği bir sorumluluk (emanet) yüklendiği anlatılır ve onun yeryüzünde iyilik ve güzelliği hâkim kılmak üzere Allah'ın halifesi olarak görevlendirildiği belirtilir.

İslâmiyet, evrensel niteliğiyle kendi mensuplarının oluşturduğu bir toplumda başka din mensuplarının inanç hürriyetine, can ve mal güvenliğine sahip olarak yaşamalarına izin vermiştir. Hz. Peygamber (sas) konuyla ilgili Kur'ân hükümlerini uygularken, "Onları himaye etmek bizim vazifemiz, cizye ödemek de onların vazifesidir." buyurarak, gayrimüslim tebaa ile yapılacak anlaşmanın temelini atmıştır. Kur'ân-ı Kerîm, din konusunda insanlara baskı yapılmasını kesinlikle yasaklamış (el-Bakara 2/256; Yûnus 10/99; el-Kehf 18/29), Müslümanlarla savaşımayan ve onları yurtlarından çıkarmayanlarla iyi ilişkiler kurulmasını ve kendilerine adaletli davranılmasını istemiştir (el-Mümtehine 60/8). Ayrıca iffetli Ehl-i kitap kadınlarıyla evliliğe, yemeklerinin yenmesine ve kendilerinin yemeğe davet edilmesine müsaade edilmiş

(el-Mâide 5/5), verilen sözlere uyulması emredilmiştir (er-Ra'd 13/20; en-Nahl 16/91; el-İsrâ 17/34).

Kısaca birlikte yaşama diye tanımlanan Convivencia, sözlükte “sosyo-kültürel uzlaşmayla barış içinde veya huzurlu birlikte yaşama, birlikte varolma” anlamında kullanılmaktadır. Tarihi anlamıyla ise, Endülüs'te fâtiht toplum olan Müslümanlar ile yerli halkların, ahlâk-hukuk temelinde adeta evlilik benzeri bir anlaşma yaparak uzlaşmaları ve her kesimin uzlaşılana anlaşma ilkelerine uyarak yaşaması sonucu sağlanan barış ve huzur ortamını veya ortak hayat kültürünü bize anlatır.

Çok kültürlü Endülüs Devleti ifadesi bize, “birbirinden farklı kültürlerin bir arada var olduğu ve bu kültürler arasında bütünleşmenin sağlandığı bir çevrenin varlığı”nı anlatır. Endülüs Devleti yöneticileri, kültürel farklılıkları olumlu karşılayarak her bir kültürün, varlığını sürdürmesi için farklılıklardan kaynaklanan taleplere saygı duyulmasını temel bir amaç olarak benimsemişlerdir. Elbette bunu “hoşgörülü” şahsiyet oldukları için değil, İslâm'ın temel prensipleri ve Zimmî Hukuku'nun bir gereği olarak yapmışlardır. Bu bakımdan hem modern-öncesi hem de modern toplumlardaki çok kültürlü yönetim anlayışlarından ayrılmaktadır.

Çok kültürlülük kavramı açısından bakıldığında İslâm dışı Avrupa tarihinde bırakın Convivencia'yı, Zimmî Hukuku'nun benzeri bir uygulamayı bulmak bile neredeyse mümkün değildir. Nitekim Endülüs'ün düşüşünün ardından İspanya Devleti, orada yaşayan Müslüman toplumla, Endülüs-İslâm Zimmî Hukuku'na benzer şekilde bir zimmet antlaşması yapmış ve uygulamıştır. Ancak, fanatik Hristiyan liderlerin etkisiyle bu uygulama sadece beş yıl sürmüştür. Ondan sonra tam bir Avrupa ya da Batı klasiği yaşanmıştır İspanya'da, Müslüman toplum Müdeccenler ile Endülüs Yahudi toplumu Sefaradlara karşı.

Hemen bütün İslâm devletlerinde olduğu gibi, Endülüs Devleti'nde de uygulanan kaide ve prensipler manzumesi aslında bir “ahlâkî hukuk” sistemi olan “fıkıh”tır. Convivencia'yı doğuran fıkıh, düzenlediği ilişkilerin çeşitlilik ve şümülü, hitap ettiği toplumun genişliği bakımından eşsizdir, diğer milletler veya dinlerde benzeri yoktur. Fıkıh veya şeriat, Allah (cc) ile insan arasındaki şahsi ilişkiyi düzenlemekle işe başlar. Akâid bahsinden başlayarak kişiye namaz, oruç, zekât ve hac gibi temel

Lütfi Şeyban

1966'da Adapazarı'nda (Sakarya) doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Programı'ndan 1993'te mezun oldu. Yüksek lisansını Sakarya Üniversitesi SBE-Tarih-Ortaçağ Tarihi'nde (1996) ve doktorasını İstanbul Üniversitesi SBE-Tarih-Ortaçağ Tarihi'nde (2002) tamamladı. Çalışma hayatına 1996'da Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde araştırma görevlisi olarak başladı. 2002'de doktor, 2010'da doçent ve 2015'te profesör oldu. 2004'ten itibaren sekiz yıl mezkûr fakültenin Sanat Tarihi bölümünde çalıştı ve son yılında bölüm başkanlığı görevini yürüttü. 2013'te yeniden asli yeri olan Tarih bölümüne döndü ve halen burada öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

Bilimsel çalışma alanı, Endülüs özelinde İslam-Avrupa-Mağrib Ortaçağ medeniyet tarihidir. Endülüs alanında pek çok kitap ve makale yayımladı. Ayrıca kendi doğup yaşadığı şehri Sakarya'ya vefa düşüncesiyle, Sakarya kültür tarihine Osmanlı kitâbeleri sahasında bir kaynak kitap ve bir Osmanlı kabristanı restorasyon projesiyle katkı sundu.

Akademik hayatı boyunca kendini geliştirme, bilimsel araştırma ve üniversitede ders verme amacıyla, muhtelif sürelerle, başta İspanya olmak üzere çeşitli Avrupa, Balkan ve Karadeniz ülkelerinde bulundu. Arapça, İngilizce ve İspanyolca yanında; kısmen Rusça, Fransızca, İtalyanca ve Portekizce de bilmektedir.

Eserlerinden Bazıları:

Endülüs: Cihat Reconquista Convivencia, Müslüman-Hristiyan İlişkileri, Endülüs: Direniş ve Soykırım, Mudejares & Sefarades: Endülüslü Müslüman ve Yahudilerin Osmanlı'ya Göçleri, Endülüs Âlimleri: Bilginin Toplumsal Rolü, Müslüman Kadının Dönüşümü Abbâsî Örneği, İslâm'da Kadının Dönüşümü Abbâsî Örneği, Osmanlı Mimari ve Mezar Taşı Kitâbeleriyle Sakarya, Endülüs, Yaşayan Endülüs İspanya, Yaşayan Endülüs Mağrib: Fas'ta Endülüs Mirası ve İlişkiler.

İslâm hukukunun bir şubesi olan Zimmî Hukuku'nun uygulanması sayesinde gayrimüslim halklar, fetih gününden itibaren kendi can, mal, namus, din ve dil güvenliğine sahip olmuşlardır.

ibadetlerin yanında; içini-dışını, bedenini, kılık-kıyafetini, çevresini, yaşadığı ve çalıştığı yeri temiz tutmayı öğretir. Temiz olmak, güzel giyinmek ve güzel kokmak prensibine yeme-içme adabı ve konularını da eklemiştir. Yani fıkıh, toplum ve ahlâk düzenine el atmış, onu iyileştirmek için gerekli tedbirleri almış, gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

İslâmiyet'in getirdiği hukukî-ahlâkî kaide ve prensipler üzerine inşa edilen bu siyasî-sosyal düzen veya sistemin hâkim olduğu her devletin yöneticileri, yine o düzenin bir gereği olarak fethedilen ülke halklarına Zimmî Hukuku'nu uygulamışlardır. Bir başka deyişle İslâm hukukunun bir şubesi olan Zimmî Hukuku'nun uygulanması sayesinde gayrimüslim halklar, fetih gününden itibaren kendi can, mal, namus, din ve dil güvenliğine sahip olmuşlardır.

İşte bu sayededir ki sağlıklı bir medeni yapı oluşturmak için zorunlu unsur olan kültürel çeşitlilik korunmuş ve sosyal barış daha kolay sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak biz, bugün tarihteki İslâmî yönetimlerin çok kültürlü devlet ve toplum hayatında uyguladıkları o sosyo-kültürel uzlaşma sistemi sayesinde ortaya çıkan eşsiz mirasın sahibi Müslümanlar olarak, bununla bütün insanlık adına iftihar ediyoruz.

Zimmî, İslâm ülkelerinde Müslümanlarla beraber yaşayan gayrimüslim tebaa için kullanılan bir terimdir. Ehl-i zimme de denir. İslâm devleti tarafından kendisine güvence verilen ve koruma altına alınan kişi demektir. Endülüs'teki zimmîler de fetih esnasında yapılan antlaşmalar çerçevesinde dinlerini, mabetlerini, örf ve âdetlerini muhafaza hakkına, can ve mal emniyetine sahip bulunuyor, buna karşılık devlete cizye ve toprağı olanlar da haraç ödüyordu. Hristiyan halk zamanla İslâm kültürünün etkisi altında kalmış, İspanyollar da kendi ana dilleri yanında yazı ve konuşma dili olarak Arapça'yı kullanır hale gelmiştir. Giyim-kuşam, yeme-içme vb. günlük hayatı ilgilendiren pek çok hususta Müslümanları taklit ettiklerinden kendilerine Müsta'rib (Araplaşmış) deniliyordu. Başlarında kumis (comes) adı verilen cemaat lideri bulunuyor ve bu lider devlet nezdinde cemaati temsil ediyordu.

Zimmîler ordu dâhil devletin çeşitli kurumlarında önemli görevler alabiliyor, idarî, sosyal ve kültürel hayata katkıda bulunabiliyorlardı. Oldukça yaygın biçimde Müslüman erkeklerle evlenen Hristiyan kadınlar kendi dinlerini diledikleri gibi yaşama hakkına sahipti. Hem Arapça ve Latince'ye vâkıf olmaları hem de İslâm kültürünü yakından tanımaları sayesinde Hristiyan cemaat Endülüs ile Hristiyan İspanya, hatta Avrupa'nın diğer ülkeleri arasındaki kültürel alışverişte köprü vazifesi görmüştür. Bu hususta Yahudi cemaatinin de önemli rolleri olmuştur.

Kamu yönetimi ve inançla ilgili istisnalar dışında genel kural, zimmîlerin Müslümanlarla aynı hak ve sorumluluklara sahip olmasıdır. Zimmîlerin temel hak ve hürriyetleri ayrıntılarıyla doktrinde yer almış, tarihî süreçteki uygulamalarla geliştirilmiştir. Bunlar 7 maddede toplanabilir.

- 1. Din ve Vicdan Hürriyeti:** Kur'ân, dinî ve dolayısıyla kültürel çoğulculuğun bir yaratılış gerçeği olduğunu açıkça vurgular (el-Mâide 5/48; Yûnus 10/99; el-Hac 22/40).
- 2. Can ve Mal Dokunulmazlığı:** Zimmînin canının ve malının korunduğunu, dolayısıyla onu öldürmenin ve malını çalmanın haram olduğunu söyleyen fâkihler, zimmînin malını çalan hırsıza had cezasının uygulanacağını ittifakla kabul ederken, zimmînin

katiline uygulanacak ceza konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

3. **İkamet ve Seyahat Hürriyeti:** Müslümanlarca kutsal sayılan bölge ve mekânlara dönük bazı kısıtlamalarla güvenlik amaçlı yasaklamalar bir yana bırakılırsa, zimmîler İslâm ülkesinde tam bir ikamet ve seyahat hürriyetine sahiptir.

4. **Kamu Hizmetlerinden Faydalanma, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakkı:** Zimmîler eğitim, ulaşım, haberleşme, temizlik, sulama, mahkemede hak arama gibi genel ve ortak ihtiyaçların karşılanması amacıyla devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından verilen hizmetlerden faydalanma hakkına sahiptir. Aynı şekilde, dinî duyarlılıklar sebebiyle ve kamu düzenini sağlamak amacıyla alınan tedbirler saklı kalmak şartıyla, zimmîler herhangi bir sınırlama olmadan iş, sanat ve ticaret hayatında serbestçe faaliyet gösterebilirler. Hatta Zâhirîler ile bazı müçtehitlerin itirazına rağmen fakihlerin çoğunluğu, İslâm tarafından yasaklanan nesne veya işlemlerin dinlerince onaylanması ve kendi aralarında kalması kaydıyla zimmîlere mubah olabileceğini söylemişlerdir. Öte yandan onlar da tıpkı Müslümanlar gibi sosyal güvenlikten faydalanma hakkına sahiptir.

5. **Siyasal Hakları:** Müslümanlara göre hukukî ve siyasî hâkimiyet İslâm inanç ve öğretisinden kaynaklanıp meşruiyetini de buradan aldığı için, gayrimüslimler devlet başkanlığı ve diğer üst düzey siyasî-idarî görevler konusunda seçme ve seçilme hakkına sahip değildir.

6. **Yargı ve Hukuk Özerkliği:** İslâm hukukçuları din ve vicdan özgürlüğünün bir gereği olarak şahıs, aile, miras ve borçlar gibi dinî inançla yakın ilgisi olan özel hukuk alanıyla bazı ceza hukuku meselelerinde gayrimüslimlerin hukuk ve yargılama özerkliğinin bulunduğu görüşündedir. Tarihî süreçte de onlar kendi aralarındaki meselelerde kendi mahkemelerine dava açma ve kendi hukuklarını uygulama hakkına sahip olmuştur.

7. **Görev ve Sorumlulukları:** İslâm ülkesinin bir ferdi olduğu için zimmînin başta gelen görevi, İslâm'ın hâkimiyetini kabul edip Müslümanların inançlarına, hukuk kurallarına ve örflerine saygı göstermek, Müslüman toplumun güvenilir bir üyesi olup kamu

düzenine ve genel ahlâka aykırı davranışlardan uzak durmaktır.

Sonuç olarak, gerçekte Endülüs milleti Arap, Berberi, Romen ve Vizigot melezi olup özgün niteliklere sahip farklı bir millettir. Bu millet 1497'den itibaren İspanyolların uyguladığı sistemli bir soykırıma maruz kalmış ve yitip gitmiştir. Onlardan geriye kalan kültürel miras ise tüm insanlığa mal olmuş şekilde yaşamaya devam etmektedir.

Endülüs, İslâm'ın hukukî düzeni içerisinde çok kültürlü yapısıyla, temel insanî değerlere bağlı olarak bir arada yaşama sanatı demek olan Convivencia'yı gerçekleştirmiş bir toplum olması yönüyle, bugün arzu edilen birlikte yaşama düzeninin oluşturulması çabalarına kaynaklık edebilecek nitelikte bir tecrübe alanıdır.

KISSADAN
HİSSE

TEVHİDİ ANLAMAK

Hazırlayan: Lütfullah Bektaş

Selman-ı Farisî, bir gün Hz. Peygamber'den (sas) işittiği bir misali hatırlayıp yanındakilere aktardı. Misal şöyle idi: Hz. Peygamber (sas) bir gün “*Bir sinek yüzünden bir adam cennete, bir başkası da cehenneme girmiştir.*” deyince, çevresindekiler: “Bu nasıl olur?” diye meraklandılar. Bunun üzerine, onlara şu misali anlattı: “*Vaktiyle iki adam, putları olan ve onlara kurban takdim etmek istemeyen kimselere geçiş izni vermeyen bir kavimle karşılaştılar. Kavmin insanları adamlardan birisine: “Putlarımıza bir kurban takdim et!” dediklerinde, adam: “Verebilecek hiçbir şeyim yok ki!” dedi. Bunun üzerine “Bir sinek bile olsa yeter.” dediler. Adam da putlara kurban olarak bir sinek öldürdü ve adama geçit verdiler, yolunu serbest bıraktılar. Adam da bu fili yüzünden cehenneme atıldı. Kavmin insanları, diğer adama yönelip, ona da: “Sen de bir sinek bile takdim etsen yeterlidir.” dediler. Ama bu yolcu: “Azîz ve Celîl olan Allah'tan başkasına hiçbir şey kurban edemem.” karşılığını verdi. Bunun üzerine, adamın boynunu vurdular ve o da bu yüzden merhameti sonsuz olan Allah'ın cennetine girme şerefine nail oldu.*”

Beyhâkî, Şuabü'l-İmân, 5/485

“Biz” ve “Öteki”

Dr. Necdet Subaşı

Esasen “öteki” kavramı, sosyal bilimlerin önemli problemlerinden biridir.

“Öteki”, modern zamanların bilimsel perspektifleri içinde somut karşılıklara sahiptir. Bu bağlamda başta antropoloji olmak üzere diğer sosyal bilimlerin de bir “öteki” inşasından ve probleminden söz etmek imkân dâhilindedir.

Öncelikle zihinsel, ardından da somut karşılıklar içinde kendine yeni bir dünya kurmayı başaran “öteki kuramı”, sadece insan haklarının kullanımında değil, diğer tüm sosyal tercihlerde de belirleyici bir boyuta sahiptir. Çünkü böylece sosyal bir sistem, içsel bütünlük ve devamlılığını, “öteki”ne bağlı kalarak ve onun üzerinden garanti altına almakta ve böylelikle de kendi sürekliliği sağlamaktadır.

“Öteki”ne ilişkin olarak ortaya çıkan genel ve egemen eğilimi açıklığa kavuşturmak için özellikle antropolojik ve sosyolojik eğilimlerde ortaya çıkan farklı yaklaşım biçimlerini tasnif etmek gerekmektedir.

“Öteki” kavramına semantik orijini dikkate alınarak bakıldığında kavramın, Grekler tarafından 6. ve 7. yüzyıla kadar “yabancı”lar özelinde kullanıldığı görülmektedir. Grekler, kendilerini yabancılardan ayırmak için bu kavrama başvurmaktaydılar. Bu bağlamda, bir başka terim olarak “barbar” da “öteki” söylemi içinde, *alt-insanlık* biçimlerini tanımlayarak yansıtmak için kullanılmıştır. İlgili bazı çalışmalarda, “öteki” teriminin Avrupalılarca sadece negatif bir anlamda kullanılmadığı, bu terimin zaman zaman “diğer yerler” ve “diğer insanlar” için de kullanıldığına işaret edilmektedir. Hatta terim bu çerçevede Avrupalıların, “öteki”ni tanımlamada kararsız kaldıkları alanlarda bile kullanılmıştır. Yeni dünyalarla karşılaşan filozof, asker ve tüccarların gözlemlerine bağlı olarak “öteki” söylemi içinde “barbar” terimi, 12. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar özellikle Hristiyan olmayanlar için kullanılmaya başlanmıştır. 18. yüzyıla ağırlığını veren Rönesans döneminde ise “öteki” terimi özellikle “aydınlanmamış” “öteki”leri belirtmek için kullanılmıştır (Sözen, 2019). 20. yüzyılda ise artık bu kavramla Avrupa ve Amerika’nın cahil, geleneksel ve kendilerinden daha az akıllı olarak gördükleri “Üçüncü

Dünya” ülkeleri kastedilecek ve gerektiği sürece de bu kavram kendi temsillerinde kullanılmıştır.

Avrupa’nın uzun bir tarihsel süreç içinde geliştirdiği “öteki” algısı, öncelikle dinî, siyasî ve ekonomik alanda geliştirilerek anlamlandırılmıştır. Hatta bu süreç gide-rek Avrupamerkezciliği görüşünün de kuvvetlenmesine sebep olmuştur. **Denilebilir ki Hristiyanlığı, Avrupa-merkezciliği görüşü çerçevesinde yaygınlaştıramayan Avrupa, kapitalizmin dünya ölçeğinde yaygın ve belirleyici olmaya başladığı andan itibaren, artık dünyayı fethetme hedefini kendisine daha uygun görmeye başlamıştır** (Aydın, 1994: 76).

“Öteki”, sosyal bilimlerde özellikle klasik antropoloji-nin kültürel inhisarcılığını taşıyan bir boyutu içinde temellendirilmiştir. Kültürel ayrımlaşmanın bir tezahürü olarak “öteki”, tanımlanmış ve olumlanmış bir dairenin dışında kalmışlığı, hatta meşruiyet alanının farklılaşma-sını göstermektedir. Böylece bir grup önyargısı olarak “öteki” yaratılmıştır. Bu yargının oluşturulmasında bili-min genellikle kötüye kullanılmasından bile söz edilebi-lir. Önyargı üretme ve bilimi kötüye kullanma bakımın-dan öncülüğü antropoloji, biyoloji ve tarihin aldığı gö-rülmektedir. Aydınlanma sonrasında gelişen modernite projesinin bilime yüklediği konum ve rol, belki de bu ideolojileri geliştirmek isteyenlere bilimi kötüye kullan-maktan başka bir yol da bırakmamıştır (Tekeli, 1998: 3).

“Öteki”, bir tahayyüldür ve fiili gerçekliğin açık belirleyiciliğine rağmen o, subjektivizmi ve her türlü önyar-gıyı yansıtmaktadır. **“Öteki” dışımızda kalanın, bizimle aynı vasatı paylaşmayan, düşman olanın kurgulandı-ğı bir resmetmedir** (el-Messiri, 2012). Bu nedenledir ki “kültürel öteki”nin “ruh”unu daha derinden anlamak özellikle 19. yüzyılın başlarında antropolog ve oryan-talistlerin açık amacıydı. Ancak bu niyet yine de antro-polojik ve oryantalist çalışmaların içsel bir sosyalleşme sürecine girmelerini ve bununla da yabancı kültürlerin sınıflandırıcı bir şekilde dışlanmasını engelleyememiştir (Abaza, Stauth, 1996: 91). Çünkü nihayetinde kültürel kimliklerin biçimlenmesi “öteki”nin ifadesini dikkate almaktadır; kendi kendini kültürel olarak tanımlama işi her zaman “öteki”lerin değerlerinden, özellik ve yaşam tarzlarından ayırt edici olmayı içermektedir (Larrain, 1995: 197).

Cumhuriyet ideolojisi ise daha açık bir “öteki” tasvirine bağ-lı kalarak, Türk milliyetçiliği dairesinde diğer bütün karşıtlarının meşruiyetini ortadan kaldırmayı hedeflemiş gibidir.

“Öteki” sadece sosyal olanın alanı içindeki bir taksimatı içermez. Kabul edilmiş, üzerinde karar kılınmış *meşru* bir tercihin dışında kalanlar da “öteki”nin tüm ağırlı-ğını kendi üzerlerinde taşımaya başlarlar. Aynı şekilde ahlâki kategorilerin doğru-yanlış, iyi-kötü biçimindeki yansımaları da “öteki”nin var olan yüzünü yeniden tanımlayarak biçimlendirir. Böylece “öteki”, modern zamanların tahayyülatı içinde dışlama ve reddetmenin uygun bir yöntemini var eder. Zaten modernizmin ev-rensellik iddiasına sahip belli başlı kuramları da “öte-ki”ne, Avrupalı akılcı özne açısından bakmakta ve hatta tüm farklı kültürleri kendi birliğine indirgemektedirler. Buna karşın tarihsici kuramlar da “öteki”ne kendi öz-gün ve biricik kültürel yapıları açısından bakmış, hat-ta farklılık ve bölünmüşlüğü öne çıkartmakta ısrarcı olmuşlardır. Böylece modernlik kendi kurgusu içinde “öteki”nin özgünlüklerini görmezlikten gelirken, diğeri yani tarihsici eğilimler de “öteki”nin oluşumunu ayrış-tırarak tanımlamakta öylesine ileri gitmişlerdir ki bu da onların daha aşağı ve daha az insani görülmelerine yol açmıştır (Larrain, 1995: 196).

Öte yandan tarihsel gelişimi içerisinde 16. yüzyılın son-larına kadar “öteki” kavramını geliştirmeyen Osmanlı, “orada ne olup bittiğini Allah bilir” şeklinde formüle et-tiği bir fikir etrafında dünyayı kendi terminolojisi içinde kalarak tahayyül etmeyi sürdürmüş ve ancak 17. yüz-yılın başlarından itibaren Avrupa’yı kültürel bir bütün-

lük içinde düşünmeye başlamıştır. Osmanlı'nın siyasî anlamda *Dârü'l-Harḥ* ve *Dârü'l-İslâm* olarak dünyayı ikiye ayırması, 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'yı Frenk ve Hristiyan dünyası olarak algılamak şeklinde tebarüz etmiştir. Nihayet onu, "Frengistan diyarı" olarak algı-larken bile bir yandan da onu tanımlamaya başlamış; 19. yüzyılın sonlarına doğru ise Avrupa ona, "milletler ve devletler topluluğu" şeklinde görünmeye başlamıştır. Yanı sıra türlü çeşitlilikleri içinde Yunan düşüncesi; Av-rupa düşüncesi ve hukuku, Roma hukuku, Hristiyanlık; Latin medeniyeti ve Alman halk kültürü, Bizans pota-sında erimiş bir şekilde yeniden tanım kazanmıştır (Sö-zen, 2019).

Öte yandan da İslâm, tarihsel bağlamı dikkate alınarak yeniden okunduğunda mümin-kâfir zıtlığı, daha geniş bir perspektifte *Dârü'l-İslâm* ve *Dârü'l-Harḥ* ya da ümmet ve câhiliye gibi zihinsel ve toplumsal gerçeklik içindeki ayrımlar söz konusu olacaktır. Probleme bir başka açıdan yaklaşmak gerekirse merkez aldığı Tan-rı anlayışı İslâm kültürüne/kültürlerine zaten "öteki" hakkında gereken bilgiyi vermiş, onun, kendini Batılı gibi "öteki"ni anlayarak tanımlamasına fırsat tanıma-mıştır. Kuşkusuz bu, İslâmiyet'in özcülüktan uzak bir tavır sergilediği anlamına değil, "öteki"lerin hakikatinin Müslümanları epey bir süre ilgilendirmediği anlamına gelmektedir (Sayın, 1997: 33). Bu bağlamda oryantaliz-me karşı oksidentalizmin olmayış nedeni de Doğu ve İslâm kültürlerinin masumiyetine ve onların türdeş, kapalı ve özsel birimler olarak tanımlanmalarına ya da ilişkilerinin tarihsel pratikler sonucu Batı'dan yana dağılmış olmasına değil, Doğu'nun Batı'yı 19. yüzyıla değin ötekileştirememiş olmasına bağlanabilir (Sayın, 1997: 32; Mutman, 1996: 25-70). Bu *gecikme* daha derin bir çatışmayı kendi içinde üretecek şekilde bir etki sağ-lanarak ancak aşılabılmıştır: Siyasal alanda gücünü yi-tiren Osmanlı artık, zaten üretmediği "öteki"ni dışarı-da değil, içeride aradığı bir sürece girmiş (Osmanlıcılık, Batıcılık, İslâmcılık akımlarının belli dönemlerde kesin çizgilerle birbirinden ayrılması gibi) ve bu durum Cum-huriyet'in kurulmasına kadar böylece devam etmiştir. Cumhuriyet ideolojisi ise daha açık bir "öteki" tasvirine bağlı kalarak, Türk milliyetçiliği dairesinde diğer bütün karşıtlarının meşruiyetini ortadan kaldırmayı hedefle-miş gibidir (Sözen, 2019).

"Öteki"nin kurgu düzeyinde inşası modern zamanlar-

da sosyal olanın gerçekliği içinde sağlanmaktadır. Ta-rihsel zaman içinde gerek birey gerekse toplumsal yapı evreninde "benlik" ve "öteki" üzerine karşıtlık ya da ortaklık düzeyinde bir sınırdan söz etmek mümkünse de bu sınırın somutlaşması, modern bir evrende daha sahici karşılıklarla içselleşmiş gibidir. Nitekim "öteki" kavramına dayanarak yaratılmış ırkçılık, soykırım, et-nik merkezcilik, tek kültürcülük, yabancı düşmanlığı vb. gibi pek çok *negatif akım* sayılabilir.

"Öteki", "ben" ve "biz" tahayyülünün karşıtlığı içinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü ortaklaşa "biz" duygusu, kendi bağlamı dışındakileri "öteki" sayacak bir ayrış-mayı pekiştirmektedir. Giderek "biz" ve "öteki" ayrımı kendi içinde türlü anlam cepheleşmeleri ve eğilimleri, karşıtlık ve yandaşlık, iş birliği ve tezat ilişkilerini yansıtmaktadır. İnsanlığı ve coğrafyayı ulusal sınırlarla böle-rek, her biri kendinin "en eski" ve "en köklü" olduğunu iddia eden ve sürekli olarak "dış düşmanlar"a karşı bir "biz" kimliğiyle kendilerini meşrulaştıran ulus-devlet-ler de son tahlilde "biz" ve "öteki"ni yansıtmaktadırlar (Anderson, 1993). Sonunda "öteki"ler görece bir *insan-al-tı* duruma sokulmakta ve ardından da mevcut talihsiz-likleri, "insan gibi" davranamayışlarına bağlanılarak bu durumdan doğan sıkıntılar meşrulaştırılmaktadır. Buradan, söz konusu "öteki"lere, başarısızlıklarının if-lah olmazlığı ve onları tekrar insan içine sokmak için yapılacak hiçbir şey olmayışı yüzünden, insan gözüyle bakılamayacağı kararını vermeye yalnızca bir adım kal-maktadır (Bauman, 1998: 155, 179-184).

Temelde Batı modernizminin amacı, yalnızca "öte-ki"ni kavramak değil, öteki üzerinden kendi kimliğine ulaşarak onunla kendi arasındaki sınırları da çekmektir.

Kuşkusuz her sınır bir ilişkidir ve bu sınırlar, içerisiyle dışarı, biz ve onlar arasındaki farkları da belirlemek-tedir. Bu nedenle "öteki"ni anlama isteği temelde bir sı-nır çekme, farklılıkları "öteki"leştirerek kendi kimliğini bulma çabası olarak da algılanabilir. Gerçekten de Batı modernizminin kendi deneyimini evrensel ve saltık bir değer olarak temellendirebilmesi için önce farklılıkları ötekileştirerek onların bilgisine ulaşması gerekmektedir; çünkü kendi ayrıcalığını ancak bu karşıtlık temelinde kurgulayabilmekte ve yine kendi kimliğini bir iktidar biçimi olarak ancak bu yolla dayatmak istemektedir (Sayın, 1997: 32).

Kuşkusuz “ben” ve “biz” olmayanı “öteki” olarak tasvir edenlerin bu kalıp yargılar hakkında öne sürecekleri birtakım iddialar olmalıdır. Çoğunlukla bu çatışma, öne çıkarılan verili egemen söylemin reddedilmesi için sık sık savunmaya ya da itiraza sıfırdan başlamaya mahkûm bir atağı gündeme getirmektedir. Daha da ilginç olanı, “öteki”nin de aynı süreci kendi dışında olan bir başka “öteki” için işletmeyi meşrulaştıran tepkiselliğinde gözlemlenmektedir. Örneğin, “öteki”nin tarihini okumak, “öteki”nin konuşması ya da kendini temsil etmesi anlamına gelmiyor.

Binark’a göre (1998: 72, 84) “öteki”, kendi hakkında üretilen her sözde yeniden kuruluyor. Ona göre aslında her tarih okuması, bir anlamda okunanın tarihini yeniden yazmak, yani kurmak demektir. Bu nedenle tarih okuma ve yazma işleminde, kendi-öteki ilişkisini toplumsal ve siyasal gerçeklerin içindeki “devinimsel duruşları” ile ele alma-ya özen gösterilmelidir.

Prof. Dr.
Mutlu Binark

Morley ve Robins’e göre de (1997: 44-46) Avrupa kimliğinin anlamı, aslında, “öteki”ne göre ve “öteki”ni dışlayarak oluşturulan negatif tanımında yatmaktadır. Böylece, ulus devletlerin inşası sürecindeki korumacı “kimlikçi” düşünceler, sembolik bir coğrafya olarak Avrupa bağlamında yeniden üretilmiş olmaktadır.

Bu, modern olanın “öteki”ni anlama ve açıklama tarzının bir çabası olarak kendi dünyasına bağlanıp çakılmasını kolaylaştırmaktadır. Yerli-sömürgeci karşıtlığı, siyah-beyaz zıtlaşması hatta daha genel bir siyaset göstergesi olarak Doğulu-Batılı farklılaşması, antropolojik ve sosyolojik bir tarzın geçerliliğini devam ettirerek koruyan argümanları ortaya koymaktadır. Artık kimliği siyasi ve ekonomik alanda bir güç ve kültürler-arası karşılaştırma olarak “öteki”ne göre tanımlama, kendi gücünü ortaya koyma süreciyle eşdeğer bir özellik göstermektedir (Sözen, 2019).

Bu bağlamda kendi zihni tasavvurumuzun bir iktidar tekniği olarak “öteki”, iyi niyetli bir arayış içinde an-

laşılacak istendiğinde de ortaya çıkan entelektüel, tarihsel, dinsel ve ahlâkî kodlara bağlı önyargıları terk etmek mümkün görünmemektedir. Denetleyenler, hâkim olanlar, “öteki”ni yaratmayı sadece kendi denetimlerine bir meşruiyet söylemi kazandırmak için yapmaktadırlar; yanı sıra “öteki”, denetimi sürdürmek için araçsal amaçlarla da yaratılmaktadır. Ünlü böl ve yönet formülü içinde, “öteki”ler yeniden üretilerek çoğaltılmaktadır (Tekeli, 1998: 2).

“Öteki”ne bu bağlamda yaklaşım, onu hem “ezik” ve “yılgın” hem de “muhtaç” görmenin üstünlüğünü yaşatmaktadır. Burada bir şekilde birbirine karşıt cepheleşmeler içinde çizilen imajlar, çarpıtılmış ve üzerinde oynanmış görüntüler söz konusudur. Nitekim fenomenologların söylediği gibi, “öteki” konusunda yapılacak araştırmaların, benim ya da benim bilincimdeki “öteki”nin kimi bileşenlerine sahip olan bir “öteki” kavramından hareket etmeleri neredeyse kaçınılmazdır (Binder, 1996: 200-201).

Ötekinin ortaya çıkarılıp tanımlanmasında oryantalist faaliyetlerin gücü neredeyse tartışılmaz bir niteliğe sahiptir. Gerçekten de oryantalist söylem, kendi dışında bir “öteki”nin gerçekliğini yeniden kurma ve biçimleme alanı olarak ilginç açılımlara öncülük etmiştir. Nitekim *E. Said*’ın oryantalizmin yapısını ele alan çalışmasında öne çıkardığı görüşleri hâlâ haklılığını korumaktadır (Said, 1982). *Said, Oryantalizm*’de kendini üstün gören ve bu üstünlüğünü korumak isteyen bir kültürün başka bir kültürü eşiti olarak anlayıp değerlendiremeyeceğinden yola çıkarak birtakım sorulara cevap aramaktadır. Hele bu kültür, sömürgeciliğin askeri ve ekonomik amaç ve kurumlarıyla da besleniyorsa, yani egemen kültüre, durum daha da vahim sonuçlar üretecektir. Çünkü o

zaman öğrenme ve anlama isteği “izin vermek, ezmek, meşruiyet tanımak, yasaklamak, doğrulamak” gibi tutkulara dönüşmektedir. Nitekim oryantalizm de bir bilim, bir tavır ya da tavırlar yumağı olarak, Avrupa’nın sömürgeci kültürünün bir kurumu olduğu için ondan bağımsızlaşamamış ve bu tutkulardan arınamamıştır (Parla, 1985: 11; Subaşı, 1994: 104-111).

Böylece “öteki”, sadece bireysel ya da toplumsal farklılıkların ortaya çıkarılması bağlamında kurulmamakta, ayrıca o, özellikle kültür ve zihniyet kamplaşmaları arasında da hatıra gelmekte ve uygulanmaktadır. Bu durum çoğu bilinçaltında saklı tutulmak şartıyla, giderek şarhı protestoların belkemiğini oluşturacak biçimde tepki kalıplarını üretmeye devam etmektedir. Bugün çoğu çatışmacı eğilimlerin dikkate değer bir tehlike ifade eden ortak hafızasının, “öteki” kurgusunu pekiştirecek şekilde hazır ve teyakkuzda tutulduğunu görmek hiç de şaşırtıcı değildir. Açıkçası “öteki”nin varlığına, meşruluk ve donanımına duyulan küçümseyici bir fanatizm, karışıklarda da aynı eğilimi doğurduğu zaman, dünya ölçeğindeki sosyal yaşam platformunun dengesini en azından bugün için koruyabilmek mümkün görünmemektedir.

Bu, “öteki”nin hakları sorununa hangi kriterlerden yola çıkarak yaklaşabileceğimiz hususunda hem etik hem de sosyolojik düzeyde birtakım sorunlar yaratmaktadır. “Öteki”ne tanınan haklar, bir insan olmanın imkânlarını çoğu zaman *aratmayan* düzlemlerde düşünülmektedir. Gerçekten de “öteki”ler, genellikle ya fiili itiraz ve tepkilerin sonu uzlaşmaya varan biçimleri arasında birtakım tavizler içinde haklarına “kavuşabilmekte” ya da “öteki”nin duyarlılıklarına dikkat kesilen bir etkinliğin pragmatik ve politik uyanıklığına bağlı olarak “rahat dursunları” temine yönelik bir strateji içinde huzur bulmaktadırlar.

Bu bağlamda dinsel deneyim ve yönelişlerin de dikkatle gözlenmesi gerekir. Bilindiği gibi dinler çoğu zaman eşitlik temelini, yaratılmışlık özelliğine bağlı olarak, bütün insanlar için öne çıkarmaktadır.

Gerek kendi içinde gerekse dışında kurgulanabilen “öteki”nin giderek toplumsal bir gerçeklik şeklinde tavırlarımızı etkileyerek yönlendirmesi karşısında insan hakları sorununun ele alınışı da ciddi problemler yaratmaktadır. “Öteki” olarak tasvir edilenin antropolojik, sosyolojik ve özellikle felsefi bağlamda üretilen sicili, in-

Dünyanın değişik kriz bölgelerinde devam eden etnik temizliklerde öne çıktığı biçimde gerçeklik evreninin dışında bırakılan bütün fenomenler, kendini ifade etmesini sağlayacak topyekûn doğal haklarından uzaklaştırılmaktadır. Çünkü o, “öteki”dir.

san haklarının kullanımını tahakküm çerçevesinde gündeme getirmektedir. Dünyanın değişik kriz bölgelerinde devam eden etnik temizliklerde öne çıktığı biçimde gerçeklik evreninin dışında bırakılan bütün fenomenler, kendini ifade etmesini sağlayacak topyekûn doğal haklarından uzaklaştırılmaktadır. Çünkü o, “öteki”dir. Esasen insan haklarının tarihsel boyutları dikkate alındığında da bu sorunun ortaya çıkardığı kıymetin, basit sosyal süreçlerin bir ürünü olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle gerçekte insan olmanın hak ettirdiği genel ahlâki, dinî ve felsefî bağlamın kuşatıcı doğası, “öteki” kurgusalı içinde ya gözden düşürülmekte ya da etkili manevralar eşliğinde reddedilmektedir.

Bu bağlamda gerek bireysel gerekse toplumsal bağlamda varoluşu bizatihi kazanılmış hak olarak vurgulayan

genel evrensel tezler, inanç ve ahlâki disiplinlerin devreye sokulması da bu sonucu pek fazla değiştirmemektedir. Çünkü nihayetinde “öteki”nin tanımı ve tasvirinden cesaret alan bir hayat imali söz konusu olmaktadır. Hatta geçişli olarak karşılıklı tasvirlemelerin de neredeyse modern bir kazanım olarak bütün oluşumları kuşattığını gözlemlemek imkânsız değildir.

Sonuç olarak, “öteki”ne ilişkin kurgu, evrensel ve tarihsel yaşam biçimlerinin kazanımlarını dikkate almadıkça, “insan” olmanın tanımı üzerinde şu ya da bu şekilde *oynanmaya* devam edildikçe söz konusu hakların kullanımının ancak politik ve militarist tekniklerin kullanımına bağlı olarak elde edilebileceği düşünülecektir. Böyle bir *kazanımın* ise el değiştirme imkânına her zaman için sahip olduğunu belirtmeye ne yazık ki artık gerek yoktur.

Kaynakça

- Anderson, Benedict (1993). *Hayali Cemaatler*, Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis.
- Aydın, Suavi (1994). “İki Belgenin Işığında Tanzimat Döneminde Uzak Diyarlar İmajının Dönüşümü”, *Humana: Bozkurt Güvenç’e Armağan*, Haz. N. Serpil Altuntek, Suavi Aydın, İsmail H. Demirdöven, Ankara: Kültür Bakanlığı, ss. 75-98.
- Bauman, Zygmunt (1998). *Postmodern Etik*, Çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı.
- Binark, Mutlu (1998). “Oryantalist Söylem ve Japonya”, *Kültür ve İletişim*, Sayı: 1 (Kış), ss.: 65-89.
- Larrain, Jorge (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Çev. Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal.
- Messiri, Abdülvahab M. (2012). *Önyargı (Fen ve Sosyal Bilimlerde Önyargı)*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul: Mahya.
- Morley, David; Robins, Kevin (1997). *Kimlik Mekânları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul: Ayrıntı.

- Mutman, Mahmut (1996). “Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı’ya Karşı İslâm”, *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, Der. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu, İstanbul: İletişim, ss. 25-70.
- Parla, Jale (1985). *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*, İstanbul: İletişim.
- Said, Edward (1982). *Oryantalizm*, Çev. Neziha Uzel, İstanbul: Pınar.
- Sayın, Zeynep B. (1997). “Filoloji ve İslâm: Yeni Bir Kültürel Okumaya Doğru”, *Birikim*, sayı: 95 (Mart), ss. 31-36.
- Sözen, Edibe (2019). *Kimlik: Demir Kafesten Plastiğe*, İstanbul: Profil.
- Subaşı, Necdet (1994). “Oryantalist Söylemin Sosyolojisi”, *Bilgi ve Hikmet*, sayı: 6 (Bahar), ss. 104-111.
- Tekeli, İlhan (1998). “Tarih yazıcılığı e Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt, sayı: 1-6.

Yahudi Asıllı Sahâbîlerin Müslümanlar Nezdindeki Kabulü ve Değeri

Doç. Dr. Ömer Sabuncu

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları

İslâmiyet'ten önce Arap yarımadasında yaşayan milletlerden olan Yahudilerin, ticaret, göç ve sürgün sebebiyle Arabistan'a geldikleri bilinmektedir. İslâm geldiğinde Yahudi nüfusun en yoğun olduğu şehir Medine'ydı. Medine'de yaşayan Yahudiler de Arap komşuları gibi kabilelere ayrılmış birbirine muhalif bölükler ve küçük gruplar hâlinde yaşıyorlardı. Bunlar arasında Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kurayza üç büyük kabile idi.

Medine'ye hicretle birlikte Müslümanların Yahudilerle ilişkileri başlamış oluyordu. Çünkü Hz. Peygamber (sas) hicret ettiği zaman Medine nüfusunun yarısından fazlasını Yahudiler oluştuyordu. Yahudiler Araplara nispetle, peygamberlikle ilgili çok daha fazla bilgi sahibiydiler. Bu sebeple Yahudiler diğer Medinelileri küçümser, hor görür ve iki grup arasında bu hususta tartışmalar çıkardı. Yahudiler, beklenen Resûl ortaya çıktığında kendisine tabi olacaklarını ve putperestlerin şehirden sürüleceklerini söylemek suretiyle psikolojik bir etkiye de sahip oluyorlardı.

Hz. Peygamber'in (sas) hicreti Medine'de yaşayan tüm kabileler üzerinde derin tesirlere ve değişimlere sebep olmuştur. Yürüttükleri siyasetle Medine'yi avuçlarına alan ve Arap kabileleri arasındaki ihtilaftan nemalanan Yahudiler de Müslümanların hicreti ile yakından ilgilenmişlerdir. Safiyye bint Huyey, amcası ile Benî Nadîr'in reisi olan babası Huyey b. Ahtâb'ın, Hz. Peygamber'in (sas) Medine'ye geldiği zaman onu görmek için sabah erkenden yola çıktıklarını anlatır. Hz. Safiyye eve geç dönen ikilinin arasında geçen konuşmada gördükleri kişinin peygamber olduğundan emin olduklarını ama ona karşı düşmanlığa devam edeceklerini ifade ettiklerini anlatır.

Burada Yahudi ileri gelenlerinin peşin hükümlü olarak davrandığı, Hz. Muhammed'in (sas) peygamber olduğuna inandıkları hâlde bunu kabullenemedikleri görülmektedir.

Medine ve çevresinde meskûn Yahudilerin Tevrat'taki bilgilerden ve kendi sözlü nakillerinden hareketle bir peygamber bekledikleri bilinmektedir. Medine'de ika-met etmelerinin nedenlerinden birisi de son peygamber vesilesiyle konumlarını daha da pekiştirmekti. Bu aşamaya kadar tek düşünce etrafında birleşen Yahudiler, son peygamberin Benî İsrâîl'den değil de Araplar ara-

sından çıkması üzerine derin bir hayal kırıklığı yaşamışlardır.

Hız. Peygamber (sas) Medine'ye hicret ettiğinde şehirde birlikte yaşamaları ve bu yeni düzene uyum sağlamaları için Araplar ve Yahudileri de kapsayan farklı etnik ve dinî gruplar arasında bir anlaşma tertip etti. Sözleşmede Yahudilerden Müslümanlara tâbi olanların herhangi bir haksızlığa uğradığında korunacakları kayıt altına alınmaktaydı. **Hız. Peygamber'in (sas) Medine'de tesis ettiği yeni düzene karşı çıkamayan hatta hazırlanan yazılı mutabakat metnine imza atmak zorunda kalan Yahudiler antlaşmaya hiçbir zaman bağlı kalmamış ve her fırsatta Müslümanların aleyhine çalışan teşekküllerde yer almışlardır.** Siyâsî nüfuz açısından birkaç asırlık kazanımlarını yeniden elde etmek isteyen Yahudiler bazen de Müslümanlar aleyhindeki ittifaklarda öncülük etmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de de işaret edildiği gibi Yahudiler üç tavrı göstermişlerdir. Yahudilerden Abdullah b. Selâm gibi bir kısmı âlim olan kişiler, zaman kaybetmeden İslâm'a girmiş, sahâbî vasfını kazanmış ve yakın çevrelerinin de İslâm'la müşerref olmasına vesile olmuşlardır. Kimileri de son peygamber vasıflarının tamamıyla zuhur etmesini beklemiş, tereddütlerinin tamamen geçmesini beklemiştir. Muhayrik en-Nadîrî'nin İslâm'a geç girmesinin Nadiroğulları'ndan İslâm'ı seçen Yahudilerin sayısının diğerlerine nazaran sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Bunlardan bir kısmı Hız. Peygamber'in (sas) yüreklere dokunan insanî bazı davranışlarından ve güzel ahlâkından etkilenerek bazıları da savaş ve benzeri ortamlarda daha fazla inadin yersiz olduğuna kanaat getirerek iman etmişlerdir. Ka'b b. Eşref gibi öfkesine bir türlü hâkim olamayanlar da yaşadıkları sürece İslâm'a karşı durmuş, çıkardıkları fitnelerle istenmeyen birçok hadisenin yaşanmasına sebep olmuşlardır.

Yukarıda anlatılanlar Müslümanların Yahudiler karşısındaki durumlarıdır. **Bu denli sıkıntıya sebep olan Yahudilere karşı Müslümanlarda bir antipati oluşması beklenebilirdi. Ancak onlar, İslâm'a giren Yahudi asıllı kişilere karşı herhangi bir olumsuz söz söylememiş, onları ötekileştirmemiş, kardeşlik hukukuna uygun hareket etmişlerdir.**

Ömer Sabuncu

1965 yılında Şanlıurfa'da doğdu. 1983 yılında Şanlıurfa İmam Hatip Lisesi'nden, 2005 yılında Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını "Hız. Peygamber'in Hanımı Hız. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği" başlıklı teziyle 2008 yılında; doktora çalışmasını ise "Hız. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslam Tarihindeki Yeri" başlıklı teziyle 2015 yılında tamamladı. 2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, 15. Devlet Türk Süsleme Sanatları Yarışmaları, Ebru Dalında "Başarı Ödülü" aldı. 2014 yılında Ebru Sanatının Türkiye adına tescillenmesinde Unesco Genel Merkezi'nde Ülkemizi temsil etti. "Türk Süsleme Sanatları Sanatkârı" unvanıyla Sanatçı Tanıtma Kartı sahibidir. Çalışmalarında Câhiliye, Hız. Peygamber ve Râşid Halifeler Dönemleri ile sahâbî biyografilerine yoğunlaştı. İslâm tarihi üzerine kitap, makale ve tebliğleri bulunan Sabuncu, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümünde doçent olarak çalışmaktadır. Evli ve beş çocuk babasıdır.

Eserlerinden Bazıları

Halîfe b. Hayyât, Hız. Ebu Bekir, Yahudi Asıllı Sahâbîler, Hız. Hatice Bint Huveylid, Hız. Âişe Bint Ebû Bekir, Hız. Safiyye Bint Huyey, Ebru'urfa/Ebrularla Urfa, Son Peygambere İlk İnanan İnsan, Müminlerin Annesi Hız. Hatice, et-Târîh-İlk Kronolojik İslam Tarihi.

Yahudi Asıllı Sahâbîlerin İslâm'ı Kabul Süreci

Yahudilerden İslâm'ı ilk kabul edenler arasında Abdullah b. Selâm'ı görmekteyiz. Büyük bir âlim olan Abdullah b. Selâm'ın Resûlullah'ın (sas) Medine'ye hicretinin üzerinden çok geçmeden Müslüman olması, diğer aile fertlerini de etkilemiş ve onlar da Müslüman olmuşlardır. Çünkü Abdullah b. Selâm'ın bir bilgin olarak gönderilecek peygamber hakkında bilgisi vardı ve Allah Resûlü'nün (sas) peygamber olduğunu anlamakta gecikmemişti. Abdullah'ın, Resûlullah'ı (sas) ilk gördü-

günde, onun yüzünün bir yalancı yüzü olmadığını söylediği bilinmektedir.

Hız. Peygamber'i (sas) ilk gördüğünde Müslüman olan Yahudiler olduğu gibi hicretin ardından Medine'de Hız. Peygamber'i (sas) gördükten sonra peyderpey Müslümanlığı benimsemeye başlayanların da bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri olan Zeyd b. Sa'ne, Resûlullah'ı (sas) görünce Tevrat'ta geleceği bildirilen son peygamberin taşıyacağı bütün nitelikleri onda bulmuş, ilk anda bulamadığı iki niteliği de denemek suretiyle tespit etmiştir. Zeyd ve arkadaşları, Resûlullah'ın (sas) son derece halim ve sabırlı olduğunu, öfkesine yenilmediğini görmüş ve hemen İslâmiyet'i kabul etmişlerdir. Bu kişiler Müslüman olduktan sonra Medine'de Hız. Peygamber'in (sas) çevresinde yaşamış, malının büyük bir kısmını İslâm'a hizmet için harcamış ve ihtiyaç sahibi Müslümanlara yardım etmişlerdir.

İslâmiyet'i kabul etmeden önce Yahudiler arasında zenginliği ve ilmiyle adını duyurmuş olan kişilerin bu şöhreti, İslâm'a girdikten sonra Müslümanlar arasında da sürmüş; Müslümanlar onları dışlamak öte dursun bağışlarına basmışlardır.

Yahudiler din, sosyo-kültürel hayat ve ekonomik güç gibi hususlarda kendilerini Araplardan üstün görmekteydiler. Onlar, kutsal kitap ve kendi ırklarına özgü dinin kendilerini diğer milletlerden üstün hâle getirdiğini düşünüyorlardı.

Yahudi Asıllı Sahâbilere Karşı Eski Dindaşları Yahudilerin Tepkileri ve Bunların Altında Yatan Ötekileştirici Bilinçaltı

İslâm'ı benimseyerek sahâbî vasfını kazanan kişilere eski dindaşları çok katı davranmış, onları yalanlama yoluna gitmiş ve ötekileştirmeye çalışmışlardır. Bu durumun tipik bir örneği Abdullah b. Selâm'da görülmektedir.

Hız. Peygamber (sas) Medine'ye geldiğinde Abdullah b. Selâm, "Ben senin gerçekten Allah'ın Peygamberi olduğuna ve hakkı getirdiğine şahitlik ederim." dedikten sonra Yahudilerin bilginlerinden olduğunu, yanına gelecek olan Yahudilere kendisi ile ilgili soru sormasını istedi. Ayrıca Müslüman olduğunu öğrenmeleri hâlinde kendisinde olmayan şeyleri varmış gibi söyleyeceklerini de ifade etti. Bunun üzerine Resûlullah (sas), Yahudileri çağırdı ve Abdullah'ı sordu. Çok olumlu konuştular. Müslüman olabileceği sorusuna ise defalarca kesinlikle böyle bir şeyin olamayacağını söylediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sas), Abdullah'a gizlendiği yerden çıkmasını istedi. Abdullah çıkıp, "Ey Yahudi topluluğu! Yazıklar olsun size! Allah'tan korkun! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki onun Allah'ın hak peygamberi olduğunu ve hakkı getirdiğini kesinlikle biliyorsunuz." deyince onlar Abdullah'ın yalan söylediğini belirterek iman etmediler. Zikredilen örnek, Yahudilerin en bilginleri bile olsa Müslüman olanı ötekileştirdiklerini göstermektedir.

Bazı Yahudiler Müslüman oldukları zaman küfür ehli olan bazı Yahudi âlimleri "Muhammed'e ancak şerhlerimiz iman etti. Şayet bizim hayırlılarımızdan olsalardı babalarının dinini terk etmez ve başkasının dinine girmezlerdi." demiştir. Bunun üzerine Âl-i İmrân Sûresi'nin 113. âyeti nâzil olmuştur: "Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar."

Yahudilerin İslâm'ı reddetmesinin arka planında farklı sebepler bulunmaktadır. Tarih boyunca farklı peygamberler ile ilâhî mesaja muhatap olan Yahudiler hem ırk olarak hem ilâhî mesaj olarak kendilerinden başka birisinin bu ayrıcalığa ortak olmasını kabullenemediler. Çünkü Yahudiler din, sosyo-kültürel hayat ve ekonomik güç gibi hususlarda kendilerini Araplardan üstün görmekteydiler. Onlar, kutsal kitap ve kendi ırklarına özgü dinin kendilerini diğer milletlerden üstün hâle getirdiğini düşünüyorlardı. Ancak Hız. Peygamber'in (sas)

yeni bir ilâhî mesajla peygamber olarak gelişi bu üstünlük anlayışını yerle bir edecek ve Yahudiler mevkilerini kaybedecekti. Aslında bir mesih, bir kurtarıcı bekleyen Yahudiler kendi ırkları içinden çıkmayan son peygambere karşı daima düşmanlık besleyecekti. Bu düşmanlık Medine’de yaşayan üç Yahudi kabilesinin Müslümanlara karşı birtakım davranışlar sergilemesine sebep oldu. Bu davranışlardan en önemlisi Müslümanları inanç konusunda şüpheye düşürmeydi. Bu faaliyeti yapabilmek için de münafık gibi davranarak suyu bulandırma yoluna gitmişlerdi.

Bahsedilen münafıklık hareketi özellikle Yahudi kabilelerinin âlimleri tarafından yürütülmekteydi. Bu şahıslar yeni dini kabul etmedikleri hâlde olumlu bir tutum içindeymiş gibi görünüp; Müslümanları birbirlerine düşürme, inanç konusunda şüphe uyandırma ve yerli yersiz sorular sorarak zihinleri bulandırma gibi onları zor duruma sokacak faaliyetlerde bulunuyorlardı. Yahudiler Arapları çok kıskanıyor, güçleri yettiğinde insanları İslâm’dan geri çevirmeye çalışıyorlardı. Yüce Allah bunu “*Ehl-i kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli ol-duktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.*” (Bakara, 2/109) mealindeki âyetle Resûlü’ne bildirmiştir. Bazı Yahudi âlimlerin ise Resûlullah’a (sas), “Allah’a yemin olsun ki bu guruh senin nebi olduğunu biliyor ancak seni kıskanıyorlar.” dediği bilinmektedir.

Diğer Sahâbîlerin Yahudi Asıllı Müslümanlara Bakışı

Yahudi asıllı bazı kişiler İslâm’ı seçince ashâb tarafından kabul görmüş, içlerinden bilgi sahibi olanlara da bir âlim olarak büyük saygı gösterilmiştir. Sözlerine güvenirilmiş, yeri geldiğinde onlara görevler verilmiştir.

Yahudilerden İslâm’la müşerref olanlar diğer Müslümanlarla aynı hak ve sorumluluklara sahip oldular. Bunun en güzel bir örneğini Sa’d b. Âz’de görmekteyiz. O, Medine’de yaşayan Benî Kurayza kabilesine mensuptur. Sa’d, Hz. Peygamber’in (sas) sağlığında Kubâ Mescidi’nde müezzinlik yapmıştır. Sa’d b. Âz, Bilâl’in olmadığı bir zamanda ezan okuyunca Allah Resûlü (sas) memnun oldu, başını sıvazladı, doğru bir iş yaptığını ve Bilâl olmadığından ezanı okumasını söyledi ve ona dua etti. Hz. Peygamber (sas) vefat edince Hz. Ebû Bekir, Sa’d’ı Mescid-i Nebevî’ye müezzin olarak atamış; Bilâl’den sonra Mescid-i Nebevî’de müezzinlik yapmıştır. Görüldüğü gibi Sa’d, müezzinlik gibi çok kıymetli bir görevi üstlenmiştir. Bu durum Müslümanların ırk ve millet farkı gözetmeksizin İslâm’ı seçenlere olan yaklaşımlarının tipik bir örneğini oluşturmaktadır.

Sahâbenin Yahudi asıllı sahâbeye olan bakışının bir örneğini şu meselede bulmaktayız. Resûlullah’ın (sas) eşlerinden olan Hz. Safiyye miras olarak yüz bin dirhem kıymetinde bir arazi bıraktı. Bu mirasın üçte birini henüz Yahudi olan kız kardeşinin oğluna vasiyet etti. Miras sahibinin başka dinden olduğu göz önüne alınarak bu vasiyetin yerine getirilmesi hakkında problem çıktı. Yahudi yeğenine miras verilmek istenmedi. Bu husus Hz. Âişe’ye (r.anha) intikal edince “Allah’tan korkunuz ve Safiyye’nin vasiyetini istediği gibi yerine getiriniz.” dedi ve vasiyet Hz. Safiyye’nin istediği şekilde yerine getirilerek yeğenine otuz üç bin dirhem verildi.

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Görüldüğü gibi, Müslümanlar çok problem yaşadıkları Yahudilerden İslâm’a girenlere karşı herhangi bir ötekileştirme politikası uygulamamış; aksine onlardan âlim olanların bilgilerine kıymet vermiş, diğerlerine de Müslümanlık hukuku neyi gerektiriyorsa o şekilde davranmışlardır.

Yahudilerin Medine’ye ilk yerleşimlerini gösteren bir minyatür (Medîne şehir müzesinden).

Necrân Hristiyanları

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Temir

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Necrân Hristiyanları özelinde Müslümanlar üzerinden kurgulanacak öteki meselesi, o günün şartlarında yapılacak bir değerlendirmeye yetinileceğinden tanımlamalar eksik kalacaktır. Konunun daha reel tarifi için meseleyi en başa, evrenin ve insanlığın yaratılışına kadar götürmek ve hadiseye geniş açılardan bakmak gerekir.

Allah Teâlâ'nın melekleri yarattığında şeytanı, dünyayı yarattığında diğer gezegenleri, denizi yarattığında karayı, Âdem'i yarattığında Havva'yı, Habil'i yarattığında Kabil'i yaratmasıyla farklılaşma süreci de başlamış oldu. Eşyanın tabiatına yüklenen bu misyon gayesiz değildi. Farklılıkları veya zıtlıkları bir araya getiren ilâhî irade, insanlara çokluk içerisinde "bir olanı" bulmalarını ve uyum içerisinde yaşamalarını emretmekteydi. Bu esas ilk insandan itibaren "İslâm Şeriatı" adı altında peygamberler vasıtasıyla insanlığa hatırlatılmıştır. Farklılıkları tevhit şemsiyesi altında birleştirme ve bir olana yönelme vazifesini peygamberlerine öncelikli görev sahası olarak belirlemiştir. Fakat ihtiras, hırs, kibir ve gurur duygularıyla evreni kendi anlayışına göre dizayn etme niyetiyle hareket eden insanlar, arzu edilen uyum yasalarını çiğneyerek ötekileştirme sürecine yönelmişlerdir. Önce kendini diğerinden farklı kılan bir inanç sistemi belirleyip, onun üzerinden yaşadıkları ortamda kendi değer yargılarını oluşturmaya başlamışlardır. Geline nihaî noktada "bizimki" ve "öteki" kavramlarıyla insanları kategorize etmişlerdir.

İnanç boyutunda savrulma, parçalanma ve merkezden uzaklaşmanın zirvede olduğu bir dönemde tüm insanlığa son uyarıcı olarak gönderilen Hz. Muhammed (sas), insanları bir araya getirecek ilâhî bildirileri Hirâ'dan Mekke'ye, Mekke'den Medine'ye, oradan Arap Yarımadası'nın farklı bölgelerine ve daha ötelere taşımaya çalışmıştı. Hayatının büyük bölümünü geçirdiği Mekke toplumuyla işe başladığından karşısına çıkan ilk topluluk müşrikler oldu. Hanîf inançtan saparak putlara yönelen Mekke müşrikleri yaptıkları eylemin doğru, kendileri dışındaki bir inanç sisteminin hatalı olduğunu düşünmelerinden dolayı kendilerine hatırlatılan ilâhî kurallara şaşırarak ilk reaksiyonlarını gösterdiler. Toplumsal düzeni ve ilâhî dini bozma suçunu üzerlerine almadan kendilerine gelen elçi üzerinden birta-

kım hesaplaşmalar yapmak istediler. Hz. Muhammed'i (sas) büyücü, falcı, kâhin ve şair benzetmeleriyle uç noktada göstermeye ve ötekileştirmeye karar verdiler. Müşriklerin bu hatalı davranışlarını doğruya sevk etmekten yorulmayan, usanmayan ve hayıflanmayan Hz. Peygamber (sas), Mekke dönemini adeta bu işe ayırdı. Medine'ye hicretle birlikte Medine'deki toplulukların hayatına bir yeni "ötekiler" girmiş oldu. Yahudiler ve münafıklar kurmuş oldukları düzene muhalif olabileceği endişesiyle kimi zaman gizli kimi zaman da açık düşmanlık beslediler.

Müşriklerin gösterdiği reaksiyon Hudeybiye Antlaşması'yla bir nebze düşürüldüğünde, Hz. Peygamber (sas) 6/628 yılına müteakip Hristiyan ve Mecûsî devlet başkanlarına mektuplar yazarak birlikte olma mesajlarını ilettiler. Üst düzey yöneticilerin kendi arzularıyla bu daveti geri çevireceklerini de düşünerek, daveti kabul etmemeleri halinde tebaalarıyla aradan çekilmelerini de teklif etti. Farklı dinlerdeki yöneticilere yapılan bu ikazları fırsat buldukça devam ettirdi ve Mekke'nin fetihinden sonra Arap Yarımadası'nda güçlü müntesipleri bulunan ve ruhaniyetine inanılan kiliseleriyle yılın belirli zamanlarında ziyaretçi kabul eden Necrân Hristiyanlarına da 9/631 yılında bir mektup yolladı.

Arabistan'da bulunan Hristiyanların diğerlerinden ayrılan hususiyetleri vardı. Hristiyan Roma İmparatorluğu'nun baskıcı politikaları neticesinde dinde uç nokta kabul edilip ötekileştirilen din adamları, Kostantiniye'de yaşama imkânı bulamadıklarından Arap Yarımadası'nın farklı noktalarına iltica etmek durumunda kalmışlardı. Yaşadıkları bölgelerde ötekileştirilen monofozitler Arabistan'a geldiklerinde münzevi bir hayatı tercih etseler de halktan uzaklaşmayarak etkileşim içerisinde olmuş ve çabaları sonuç verdiğinden birçok taraftar bulmuşlardı. Çadır rahipleri olarak da anılan din adamlarının başarılı olduğu yerlerden birisi de Belhâris ve Mezhic kabilelerinin yoğunlukta olduğu Necrân şehriydi. Hristiyanlığın hızla şehre yayılmasıyla daha önce putlar için yapılan mabet kiliseye dönüştürerek yeni bir hac mekânı tayin edildi. Hristiyanlığın bu kadar ihtişamını kıskanan Himyer Kralı Zûnüvâs buradaki insanları öteki kabul ederek, henüz yeni mensup olduğu Yahudiliği kabule zorladı. Zorla dikta etmeye çalıştığı inancı kabul etmeyen insanları "Uhdud" adı verilen ateş çukurlarına atarak dinî muhalefeti ortadan kaldırmaya çalıştı. Bir katliam örneği olarak tarihe geçen bu

Hakan Temir

Beş çocuklu bir ailenin dördüncü erkek evladı olarak 1982 yılında Sivas'ta doğdu. Eğitim hayatına Damlacık Köyü ilkokulunda başladı. Ortaöğretimi Abdüssamed Bal İmamhatip Ortaokulunda, liseyi ise Merkez İmamhatip lisesinde tamamladı. 2005 yılında başladığı lisans eğitimini 2009 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladıktan sonra aynı üniversitede Yüksek Lisans eğitimine başladı ve "Emevîlerde Valilik Kurumu" adlı tezini 2013 yılında başarı ile sundu. Yüksek lisans programının ardından 2015 yılında aynı üniversitede doktora eğitimine başladı. "Arap Yarımadasında Kabile Hayatı" isimli tezini 2019 yılında sunarak doktora programından mezun oldu. 2005-2016 yılları arasında Sağlık Bakanlığı'nda çeşitli kademelerde görev yaptıktan sonra 2016 yılında Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak atandı. 2020 yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak göreve başladı.. Arapça, İngilizce ile başlangıç seviyesinde Farsça bilen yazar evli ve beş çocuk babasıdır.

hadise, Necrân'ın inanç boyutunda yaşadığı elim vaka olarak zihinlerde kaldı.

Hz. Peygamber'in (sas) mektubundan yaklaşık bir asır önce acı bir tecrübe yaşayan Necrân Hristiyanları, Medine merkezli kurulan İslâm devletinin dinî liderlerinden aldıkları mektubu ciddi bir kaygıyla karşıladılar. Zira geçmişteki elim vakanın bir benzerini de yaşamaktan korkmuş olacaktı ki mektup kendilerine erişir erişmez on dördü ileri gelen din adamlarından oluşan altmış kişilik bir heyeti acilen Medine'ye yolladılar. Onlara göre mektubun içerisindeki davet bizatihi sahibine iletilmeli, Zûnüvâs tecrübesinde olduğu gibi horlanmadan, hırpalanmadan ve katliama uğramadan çözülmeliydi.

Hz. Peygamber'in (sas) mektubu Hristiyanlarda ciddi bir kaygı uyandırmıştı. Çünkü mektubun başında Hristiyanları "Allah'ın yarattıklarına tapmak"la itham

ediyor ve onları bu ötekileşmeden kurtularak bir olana davet ediyordu. Şayet bunu kabul etmezlerse bir arada yaşamak için cizye vermelerini aksi halde savaşın kapıya dayandığını belirtiyordu. Birbiri ardına sıralanan bu uyarılar diğerini yok etmeye değil, ilâhî nizam altında bir arada yaşamaya yönelik çabalar idi.

İnançlarından dolayı insanların ötekileştirilmediği, hatta Zûnüvâs'ın yaptığı gibi soykırıma uğratılmadığı ancak tercih edilen yolun bir sonucu olarak belli ilkeler üzerinden kararlaştırılan kurallar bağlamında bir sulh yolu tercih edilmiştir.

İkinci vakti Medine'ye gelen heyet, namazlarını yeni kılan Müslümanlarla karşılaştıktan sonra doğuya yönelerek kendi inançları doğrultusunda ibadete verdiklerinde ashâb engel olmak istese de Hz. Peygamber (sas) buna izin verdi. Nitekim İslâm hoşgörü merkezli bir dindi. İbadetleri bittiğinde Nebî (sas) ile konuşmanın vakti gelmişti. Söze ilk başlayan Hz. Peygamber (sas) heyeti ve onların temsil ettikleri kimseleri İslâm'a davet etti. Kendilerinin yoldan sapmadıklarını ve ilâhî iradenin emrettiği çizgide olduklarını iddia eden Hristiyanlar doğru yolda olduklarını deklare ettiklerinde “domuz eti yemek, haça tapmak ve İsâ tanrının oğludur” demekle yoldan çıktıkları hatırlatıldı. Mensup oldukları

dinin peygamberini uç noktalara taşıdıklarını kabul etmeyen ve bunun üzerine hükümler bina eden Hristiyanlar bu konuda çok ısrarcı olduklarından Hz. İsâ'nın zürriyetine yoğunlaştılar. Onun bir oğul olmaması halinde babasının kim olduğunu açıklanmasını talep ettiler. Geçmişte yaşanan olaylar hakkında peygamberine bilgiler sunan ilâhî irade bu sefer Hz. İsâ'nın nesebini dedesinden başlayarak sıraladı ve onun diğer beşerlerden farklı olarak Hz. Meryem'e verilen bir müjde olduğunu dile getirdi. Olayları beşerî noktadan çözmeye niyetli olan Hristiyanlar Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın hilkatini unutarak hiçbir çocuğun babasız doğamayacağına ısrarcı oldular.

İlâhî bildiriye kabullenmeyen Hristiyanlar, bu hareketleriyle Nebî'yi (sas) de yalancı konumuna itmiş oluyordular ki kapıldıkları girdapta daha fazla ileri gidilmemesi için Arap örfünde de bulunan mübâhele (karşılıklı lanetleşme) yöntemi gündeme geldi. İlk başlarda mübâheleye sıcak bakan Hristiyanlar sonrasında onun bir elçi olabileceği endişesine kapılarak geri adım atıp, cizye vermeyi kabul ettiler.

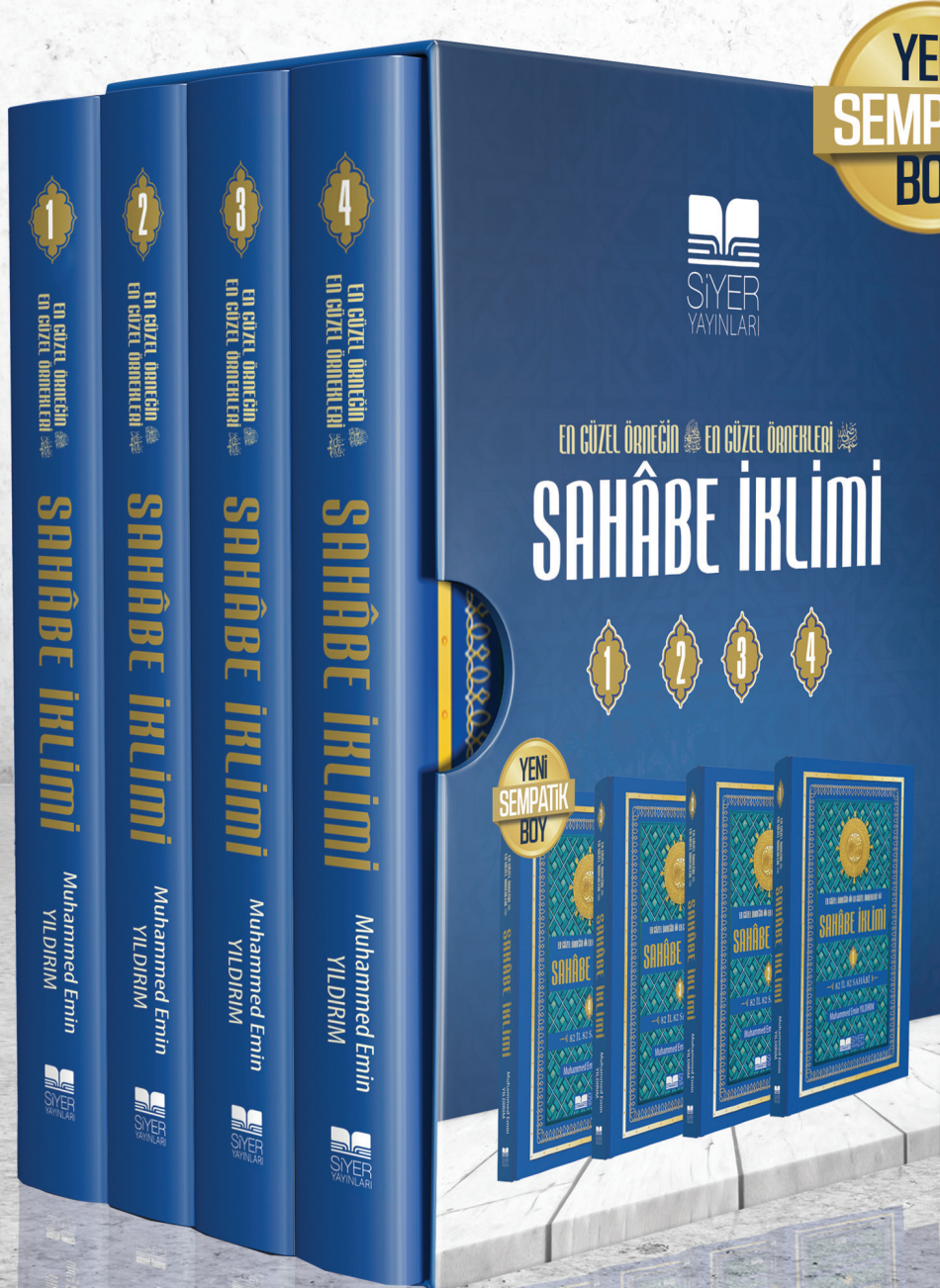
İslâm Peygamberi'nin birleştirici bir üslupla başlattığı süreç, arzu edilen birliğin tam anlamıyla sağlanmasına imkân vermese de Hristiyanların ilâhî gücün farkına varmalarıyla cizye vermek suretiyle bir arada yaşama tecrübesine dönüşmüştür. İnançlarından dolayı insanların ötekileştirilmediği, hatta Zûnüvâs'ın yaptığı gibi soykırıma uğratılmadığı ancak tercih edilen yolun bir sonucu olarak belli ilkeler üzerinden kararlaştırılan kurallar bağlamında bir sulh yolu tercih edilmiştir. Gelinen bu nokta Hristiyanların itidalli davranmaları ve yeni dine saygılı olmalarıyla yakından alakalıydı. Başkasının hakkına saygı duyulduğu, ötekisinin canına kast edilmediği ve insan hakkı ihlal edilmediği sürece bir arada yaşamak mümkündü. Lâkin bu hallerini uzun süre koruyamayan Necdânîler Hz. Ömer döneminde sürgüne tabi tutulmuşlar ve önemli bir kesimi başka yerlere gitmişlerdir. Geride ise az ama dinlerini yaşamakta samimi davranan kesim kalmıştır.

Mübahale hadisesinin resmedildiği temsili hali.

EN GÜZEL ÖRNEĞİN EN GÜZEL ÖRNEKLERİ

SAHÂBE İKLİMİ

YENİ
SEMPATİK
BOY

**GELİN
BİRLİKTE
SAHÂBE
EFENDİLERİMİZİ
OKUYALIM**

Onlar, *sarsıntı içerisinde* olanlar sabit dağlar,
Yolunu kaybedenlere yol olan nehirler,
Yönlerini yitirenlere *yön gösteren* nehirler,
İdeal kulluğun nasıl olduğunu hayatlarıyla
gösteren *muallimler...*

www.siyerkitap.com

**SIYER
YAYINLARI**

Bir Ötekileştirme Hikayesi

Muhammed Ali Alioğlu

Eğitimci, Siyer Dergisi Editörü

Malum olduğu üzere şeytan -cin cinsinden olan İblis- bir anlatıya göre “ilk kıyasçı” olarak bilinir. Bu şekilde anılmasının nedeni de A‘raf 7/12 ve Sâd 38/76’da geçen şu ifadeleridir: “*Ben ondan (Adem’den) üstünüm/ hayırlıyım. Beni ateşten, onu ise topraktan/çamurdan yarattın.*”

Allah’ın emrine karşı gelirken İblis’in öne sürdüğü bu gerekçe/bahane ve bunları dile getirirken kullandığı kıyaslamanın ve onun altında yatan söylemi burada analiz etmeye çalışacağız. Yalnız burada ele alacağımız kıyas/kıyaslama, mantık ve fıkıh usulünün konusu olan bir hakikat veya hükmün ortaya çıkarılması için kullanılan akıl yürütme metodu olan kıyas değildir.

Evet, İblis bu kıyaslamayla varlık ve değer ilişkisindeki dengeyi altüst etmiş, değerler sıralamasında da büyük bir haksızlığa ve dolayısıyla ilk zulme imza atmıştır. İblis bir “değer yargısı” ifade eden “üstünlük” meselesini, Allah nezdinde ve hakikatte eşit ve mevcut olma durumları açısından bir farkları olmayan, felsefi tabirle ifade etmek gerekirse varlık ve yoklukları eşit olan “mümkün” iki varlığı, yani ateş ve toprağı birbiriyle kıyaslamakla esasen bir ötekileştirmenin ve yepyeni bir çatışmanın da fitilini ateşlemiş oldu.

Öncelikle meselenin daha iyi anlaşılması için “öteki” ile “ötekileştirme” arasındaki farkı da burada netleştirmemiz lazım. Esasen “öteki”nin tanımı “ben”in tanımına ve varlığına bağlıdır. Zaten ben olduğu için öteki vardır. Ben olmasaydı ötekiden söz etmemiz mümkün olmayacaktı.

Ben ve öteki, insanın varlık sahasındaki bilinçlenme, kendini tanıma ve yaşamdaki yerini anlamlandırma sürecinde kaçınılmaz olarak gerçekleştirdiği zihinsel ve duygusal bir eylemdir. Bu son derece doğal bir süreçtir. Bunun yadsınacak veya garipsenecek bir yönü yoktur. Zira sınırlı, sonlu ve sorunlu bir varlık olan insanın; herhangi bir ‘şey’i algılaması ancak o şeyin sınırlı insan kapasitesine indirgenmesi ile bir nevi sınırlandırılması ile mümkündür. Zihnimizde canlandırdığımız dış dünyanın gerçeklerine dair izlere “kavram” denmesinden hareketle, insanın bir şeyi anlaması onu kavramasına

bağıdır. Kavrama ve anlamlandırma sürecinde insan öncelikle “şey”i, dış dünyadan soyutlaması ve sonrasında kendi zihin kapasitesine indirgemesi ve sınırlaması gerekmektedir. Ancak bu şekilde bir şey hakkındaki algısı ve bilgisi mümkün olabilmektedir. Duyduğumuz seslerin, kulakların algılayabileceği bir desibel seviyesinde/sınırında olması; gözün gördüklerinin belli bir renk aralıklarıyla sınırlı olması vs... yüzlerce örnek ortadadır. Kısacası insanın bir şeyi algılayabilmesi için onu kendi dünyasına indirgemesi, soyutlaması; dahası aynı ve benzer olan ile farklı olanı ayırıştırması gerekiyor. İşte bu ayırıştırma esasen ben ve ötekini otomatik olarak gündeme getirmektedir. Zaten ortada bir “ben” varsa muhakkak bir de “öteki” olmalı ki “ben”in tanımı ve özgün varlığı ortaya çıksın. Buradan hareketle insanın varlıkları sınıflaması, kategorilere ayırması; zihnî veya duygusal, rasyonel veya reel olan gibi pek çok ayırıcı, farklılaştırıcı kavramları gündemine alması hep bu “ben”in kendini görünür kılmasının kaçınılmaz sonuçlarıdır. İnsan bu işlemi zihnî boyutta yaptığı gibi gerçek/reel daha farklı ifadeyle görünür, dokunulur olan evrende de yapmaktadır. Bir bebek kendi benliğini fark ederken daha doğrusu algılamaya başlarken aynı zamanda çevresini de tanımaya/tanımlamaya başlar. Çevresindeki nesneler ile kendi ayırdına varmaya başlar. Böylece ben ve öteki ortaya çıkar.

Buraya kadar her şey doğal bir süreçte işlemektedir. Peki İblis’in kıyası ile bu ötekileştirmenin ilişkisine geri gelirse ne çıkarırız biz bu mevzudan? Şöyle ki: İblis’in “Onu topraktan beni ateşten yarattın” söyleminde İblis kendini ve Hz. Âdem’i (as) yani ötekini önce nesnel olarak tanımlamıştır. Burada yanlış bir şey yok elbet. Burada bir ben ve öteki tanımları var ve gayet doğal. Sıkıntılı olan kısım ise bu ötekiyi tanımlarken kullandığı ve değer yargısının bir ifade biçimi olan “Ben ondan üstünüm/hayırlıyım...” ifadelerinin satır aralarında yatmasıdır. Bu kıyas ile artık ortada sadece ben ve öteki yoktur, “mutlak ben” ve “ötekileştirme” vardır. İblis, burada ontolojik çeşitlilik ve farklılığı, yaratılıştan gelen doğal hali, özünde olmamasına ve yaratıcının da öyle bir tanımı ve betimlemesi olmamasına rağmen, yeni bir söylem ve iddia ile bir ötekileştirme sürecini başlatmıştır. Yani “değer”ler kümesinin elemanlarını “eder”ler kümesine katmak ile âyetin ifadesiyle “kibirlenme ve böbürlenme” tavırlarıyla bir “ötekileştirme” söyleminin ve eyleminin başlatıcısı olmuştur.

Muhammed Ali Alioğlu

1974 yılında Doğu Türkistan’ın Hoten şehrinde dünyaya geldi. Haziran 1980’de ailesiyle birlikte Türkiye’ye göç etti. 1997’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 1997-1999 yıllarında A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelam Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans derslerine devam etti.

1999 yılında DİKAB öğretmeni olarak İstanbul’da göreve başladı.

1999-2017 yılları arasında İstanbul’un çeşitli okullarında görev yaptı. 2018 yılından bu yana öğretmenlik vazifesini İstanbul Erkek Lisesi’nde devam ettirmektedir. Bunun yanı sıra 2018 yılından beri İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları’nda yakın dönem Doğu Türkistan tarihi üzerine YL çalışmalarını sürdürmektedir.

1999-2003 yıllarında Birey Yayınları, 2003-2009 yıllarında Tenvir Neşriyat, 2009 yılından bu yana ise Siyer Yayınları’nda editör olarak hizmet vermektedir. Aynı zamanda Siyer Dergisi’nin de 2017’den beri editörlüğünü yürütmektedir.

Doğu Türkistanlılar tarafından kurulan çeşitli STK’lerde başkan ve başkan yardımcılığı görevlerini de yürütmektedir.

İblis’in, Hz. Âdem’i (as) tanımlama ve değerlendirme biçimi bir milâd olarak artık kıyamete kadar insanlığın hayatındaki pek çok sıkıntının merkezi olmuştur. Tarihin tozlu sayfalarında da günümüzün etiketli, janjanlı, cilalı dönemlerinde de sürekli duyduğumuz bazen şahit ve bazen de mağduru olduğumuz ötekileştirme söylemleri olan “O toprak, ben ateş; O siyah, ben beyaz; o kadın, ben erkek; o küçük, ben büyük; o fakir, ben zengin; o anormal, ben normal; o Kürt-Arap, ben Türk; o gavar, ben Müslüman; o halk, ben vatandaş; o taşralı, ben elit; o köylü, ben şehirli...” yüzlerce ifade/söylem, işte İblis’in o ilk şeytanî kıyaslarından.

... âyet, ötekileştirici şeytanî zihniyetin bir özelliğine daha işaret etmektedir. O da ötekileştiricilerin meseleyi sadece o an için muhatap olduğu ve ötekileştirdiği kişi/bireyle sınırlı tutmadığı, elinden geldiğince sorunu ötekinin ailesine, yakınlarına, dahası sonraki tüm nesillere de teşmil ettiğini görmekteyiz. »

Dikkat edilirse bu ifadeler öncelikle bir tanım veya betimleme daha doğrusu ben ve ötekiyi işaret etmek için dilde bir form olarak gündeme gelmiş olsa da buradaki niyet ve tutum hiç de öyle masum sonuçlar doğurmamıştır. Bunun nedeni de tıpkı İblis'in yaptığı gibi, bir tanımlama veya ben ve ötekinin farkına ortaya koyma ve bunun doğal sonucu olan ilişkileri düzenleme derdi değildir. Burada bir değer yargısı, dahası değersizleştir-

menin bir göstergesi olan "ötekileştirme" söz konusudur ve bu da doğal olarak bir çatışmanın da zeminini hazırlamıştır.

İblis'in ötekileştirmesinin sadece söylem alanında kalmadığını, aynı zamanda bir eylem planı olarak da ortaya çıktığını şu âyetten net olarak görebiliyoruz: "*Öyleyse, beni azdırmana karşılık and içerim ki ben de onlar (ı saptırmak) için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!*" dedi." (Araf, 7/16-17). Dikkat edilirse burada âyet, ötekileştirici şeytanî zihniyetin bir özelliğine daha işaret etmektedir. O da ötekileştiricilerin meseleyi sadece o an için muhatap olduğu ve ötekileştirdiği kişi/bireyle sınırlı tutmadığı, elinden geldiğince sorunu ötekinin ailesine, yakınlarına, dahası sonraki tüm nesillere de teşmil ettiğini görmekteyiz. Zira malum olduğu üzere İblis'in muhatapı ve sorunu(!) Hz. Âdem (as) iken, âyette geçen "onlar" ile İblis'in hem Hz. Havvâ'yı hem de sonraki tüm insanlığı ötekileştirmekle kendine düşman bellediğini görmekteyiz. Böylece ötekileştirme artık daha ciddi bir boyutta, can yakıcı ve can alıcı seviyelere taşınmıştır. İblis'in ve onun takipçilerinin tarih boyunca ortaya koydukları pek çok zulüm ve zorbalığın da esas mazereti burada yatmaktadır. Bu da bize ötekileştirmenin bir zulüm mekanizması olarak nasıl ortaya çıktığının önemli ipuçlarını vermektedir.

Ötekileştirme süreci İblis'te olduğu gibi onun takipçileri olan hizbü's-şeytanda da aynı şekilde işlemektedir.

İnsî şeytanlar da önce ötekileştirmeyi safiyane ve son derece aklı yöntemlerle ben ve ötekiyi tanımladıklarını iddia ederek meseleye söylem ve argüman bazında başlamaktadır. Ondan sonra söyleme uygun eylem planları hazırlanıp süreci reel dünyaya taşımaktadır.

Mekke döneminin müşrikleri ile günümüz dünyasında İsrail ve Çin'in söylem ve eylemleri şeytanî kıyasın yani "ötekileştirmenin" en çarpıcı ibretlik sahneleri olarak önümüzde durmaktadır. "Onlara '(şu) insanların iman ettiği gibi siz de iman edin.' dediği zaman 'Biz hiç (o) beyinsizlerin iman ettiği gibi iman eder miyiz!'" derler." (Bakara 2/13) âyetinde geçen Mekke müşriklerinin Müslümanları tanımlamada kullandıkları "süfeha/sefihler/beyinsizler" ibaresi ile İsrâil ve Çin'in Müslümanları tanımlarken kullandığı "terörist" yaftası hep bu şeytanî kıyasın yani ötekileştirmeci söylemin ifade biçimleridir.

Bu şekilde bir tanımlama ve ötekileştirmeden sonra zalimlerin yaptıkları bütün işkence ve zulümler güya onlar için artık bir meşru mazeret durumu kazanmış gibidir. Çin ve İsrail'in tüm dünyanın gözü önünde yaptıkları akıl almaz işkence ve zulümlerinden hiçbir şekilde ne utanç ve ne de pişmanlık duymaması, dahası pek çok bahaneler ile yaptıklarına kılıf bulma pişkinlikleri; İblis'in Allah'ın huzurunda tüm hakikatin en gerçekçi halinin bulunduğu alemde fütursuzca "O toprak ben ateş, o yüzden ben ondan üstünüm ve üstün olduğum için de yapсам

benim için haktır" mantığındaki söylemleri aynı ötekileştirmeci zihin ve dilin ürünleridir. Zira günümüz zalimleri, hocaları İblis'ten derslerini çok iyi almış görünuyorlar. Tüm insanlığın gözü önünde zulümlerini fütursuzca gerçekleştirmekte ve dahası tıpkı İblis'in uydurduğu bahanelerinin benzerlerini ortaya kaymaktadır. İblis'in âyetlerden yorumladığımız kadarıyla "Rabbim! Âdem olmasaydı ben bu halde olmazdım, benim ayağımı kaydırdınız/bana tezgâh kuruldu vs." diyerek suçuna/günahına nedamet ve tövbe etmek yerine onlara kılıf ve bahaneler üretmesiyle, günümüz zalimlerinin mazlumların geneli için dile getirdikleri: "Bu olup bitenler bu azınlıkların yapıp ettiklerindendir, onlar böyle yapmasalardı biz böyle eylemezdik. Ateşe ellerini onlar soktu. Biz yakmadık onlar yanmak istediler." gibi söylemleriyle aynı paralelliktedir.

Nihayetinde günümüz dünyasındaki pek çok zulmün kaynağı ötekileştirmedir ve bunun fikrî ve tarihî arka planın baş aktörü de İblis'tir. Kanaatimiz o ki İblis'in meşhur şeytanî kıyası son derece derin ve günümüze kadar gelen dahası kıyamete kadar sürüp gidecek mahşerde ancak hesabı görülecek bir hesaplaşmanın, bir ötekileştirmenin başlangıcı olmuştur. Onun için şunu rahatlıkla söyleyebiliriz:

Şeytanî kıyas bir ötekileştirmedir ve her ötekileştirme şeytanî bir tavidir.

ÖTEKİ DİN

Nadim Macit

Berikan Yayınevi

"Din, insanlık tarihinin kesin bir olgusudur. Fakat en az onun kadar kesin olan bir başka olgu daha vardır. Bu olgu, dinin içinden üretilen ve ilâhî dinin karşısına çıkarılan *öteki/sahte dindir.*"

"Onlardan bir grup fırladı: 'Yürüyün, tanrılarımıza bağlı kalın. Çünkü bu, arzu edilen bir şeydir. Biz bunu öteki dinde işitmedik. Bu, uydurmadan başka bir şey değildir.'" (Sâd, 38/6-7) Bu âyet, uyarıcı olarak gönderilen peygamberin karşısına çıkarılan dinin öteki olduğunu bizlere belirtir. Nadim Macit, âyette geçen 'Öteki Din' ifadesinin anlamı ve günümüz dünyasındaki karşılığı üzerinde yoğunlaşmış ve algılarımızı bu yönde açmak adına eserinde çok yönlü açıklamalarda bulunmuştur. Macit, bu âyetin ardından şu tanımlamalarda bulunur: Demek ki öteki/sahte din; Allah tarafından indirilmiş dinin karşısına çıkarılan, değiştirilmiş, aşırı uçlara taşınarak sapırılmış bir dindir. Öteki Din, İslâm'ın çarpıtılmış, dönüştürülmüş biçimini ifade etmektedir. İslâm'ın içinden özel amaç ve hedeflere bağlı olarak üretilen anlayışı karşılar. Bizi ötekileştiren, inançlarımıza ve değerlerimize ters düşen yapay, uydurma dindir. Eserde öteki dinin açıklaması birçok kez tekrar edilmiş ve konunun ehemmiyetine dikkat çekilmiştir.

Yazar, dinin içinden bir din üretmenin ne tür tehlikeli zihniyetleri doğurduğunu ve buna sebep olanların hangi tür gruplar olduğunu, bu düşünceleri besleyen amaçlarının neler olduğunu kitabında ayrıntılı bir şekilde bizlere aktarmaktadır. Eser, daha çok siyasi bir kaynak olup güç ve iktidar için dini kullanmanın nerelere vardığını anlatmış, uyarıcı ve uyandırıcı bir dil ile kaleme alınmıştır. Konunun muhtevasından ötürü de oldukça yergi barındırmaktadır.

Nadim Macit'in eseri, 'Ön Söz', 'Giriş' ve yedi bölümden oluşmaktadır. Yazar, eserinde din alanında oldukça önem taşıyan bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele alarak, anlamı kolaylaştırmak adına farklı, geniş manalarda tanımlamalarla, sahadaki sorun alanlarına ilişkin çarpıcı ifadelerle giriş yapmaktadır. Bu anlamda eserlerin ön sözlerinin de aynı titizlikle okunmaları ve gözden geçirilmemaları önem arz etmektedir. Konunun girişinden sonra yedi bölümün başlıkları sırasıyla şu şekildedir: *Öteki Din İnşa Etmek, Kalıplar, Modeller ve Göstergeler, Üretenler ve Yönetenler, Araçlar ve Maskeler, Eklemler ve Etiketler, Öteki Dinin İtikadi Görüntüleri, Öteki Dinin Çıkmazları.*

Kitabın amacı, içeriğinde belirtilen sinsi ve tehlikeli tuzakların farkına varmak, bu oyunu bozmak, maskeyi düşürmek, İslâm'a, bu millete ve değerlerine bağlılığın bir gereği olduğunu kavrayabilmemizi sağlamaktır. İnsanlık tarihinin her döneminde yaşanan özellikle de günümüz dünyasında modernleşme adına sahte din inşa etme çabalarını, bu uğurda gerçekleştirilen faaliyetlerin temel zihniyetini yazarımız bizlere aktarmıştır. Kitabın sonunda okuyucu Öteki Din'in, İslâm'a karşı İslâm anlayışı üretmenin ve Müslümanı dinle aldatmanın adı olduğuna, hiçbir şekilde Kur'an'sız ve peygambersiz bir dinin inşa edilemeyeceğine, asıl dini inşa ederken Kur'an'a ve Hz. Muhammed'e (sas) dayalı olarak ortaya koymamız gerektiğini ifade eder.

Medine Vesikası'nın Sosyolojik Analizi

Nagihan Kocadağ
Kartal Müftülüğü

Medine Vesikası onu değerlendirenler tarafından farklı isimlerle anılmıştır. Bu vesikanın basit bir mukavele olduğunu ileri süren kişiler olduğu gibi bazı müellifler ise bunun Hz. Peygamber (sas) tarafından tek taraflı beyan edilmiş bir beyanname, taahhütname veya tavsiyename ve hatta bazıları sadece bir program mahiyetinde olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹ Hamidullah ise bu vesikanın yeryüzünde yazılan ilk anayasa olduğunu söylemektedir.²

Resûlullah (sas), Medine'ye hicret ettikten sonra İslâm Devleti'nin temellerini atarak Medine toplumunu birleştirdi. Bunun için muhacirler, ensar ve Yahudiler arasında bir barış ve sulh anlaşması yaparak bunu yazdırdı. Ayrıca muhacirler ve ensar arasında kardeşlik bağlarını kurdu.³ Vâkıdî de geçen rivayete göre ise Resûlullah (sas), Medine'ye hicret ettikten sonra Yahudilerin hepsini çağırarak onlarla bir antlaşma yapmıştır.⁴

Medine Vesikası olarak adlandırılan bu antlaşma tek parça halinde hadis kitaplarında bulunmamakla beraber bazı bölümlerinin hadis külliyatı içinde geçtiği belirtilmektedir.⁵ Tek parça halinde ise klasik kaynaklarda bulunmaktadır.⁶ Arapça tenkitli neşri ise Hamidullah tarafından yapılmıştır.⁷ Batı diline ilk olarak Wellhausen tarafından tercüme edilmiş ve vesika bu tercümede kırk yedi maddeye ayrılmıştır. Türkçeye ise L. Caetani'ye ait *İslâm Tarihi* eserinde tercüme edilmiştir.⁸ Wellhausen ve Caetani eserlerinde vesikanın sıhhatine leke sürecektir hiçbir delil bulamadıklarını itiraf etmektedirler. Vesikanın Medine'ye hicretten sonra kaleme alındığında bir ihtilaf olmasa da hicri kaçınıcı yılda yapıldığı ihtilafıdır. Wellhausen ve İbn İshâk, vesikanın Bedir Savaşı'ndan daha önce yapıldığını ileri sürmektedirler. Alman müsteşriklerden Grime ise Bedir Savaşı'ndan sonra yazıldığını söylemektedir.⁹

Bu antlaşmanın bir oturumda mı yoksa ihtiyaç oldukça değişik zamanlarda madde eklenerek mi yapıldığı da ihtilafıdır. İbn Hişâm ve Vâkıdî'nin eserlerinde Yahudilerin de çağrılarak onlarla antlaşma yapıldığı beyan edilmektedir.¹⁰ Hamidullah da iki ayrı vesikanın birbirini ardına eklenerek bize ulaşmış olabileceği ihtimalini kabul ederek¹¹ müslim veya gayrimüslim Arap kabilelerinin aynı vesika sayesinde müttefik olduklarının düşünülmemesi gerektiğini vurgular. Yahudilerin

durumunu ise, efendi durumunda olan Müslüman-Arap topluluğuna sığınma, katılma şeklinde tavsif eder.

Durumun bu şekilde gelişmesinin de dışarıda bir zafer kazanıp, içeride de durumlarını iyice kuvvetlendirdikleri zamana denk geldiğini beyan eder. Buna ise vesikanın Müslümanlarla ilgili olan 16. maddede Yahudilere açık bir kapı bırakmasını delil gösterir. Burada dikkati çeken nokta, Yahudilerle ilgili bölümün başlangıç cümleleri bulunmadan direkt onlarla ilgili maddelere geçilmesidir. Bu durumu da asıl anayasanın bir genişletilmesi olarak açıklamaktadır. Böyle düşünmediğimiz takdirde ise bu ikinci antlaşmanın, Yahudileri Müslümanların sahip oldukları siyasî-anayasal hayatın içine dâhil ettiği için, kaynakların her iki vesikayı tek bir metin hâlinde takdim etmeyi tercih ettiklerini söylemektedir.¹²

1. maddede Medine Vesikası, öncelikle kendisini bir kitap olarak nitelendirmektedir. Bu ibareye dayanarak onun yazıya geçirildiğini ve “vesika” tabirini kullanmanın doğru olduğunu söyleyebiliriz. İlk maddede vesika-yı konu olan taraflar açıklanmaktadır. Kureyşli ve Yesribli mümin ve Müslümanlar tabiri açık olmakla beraber onlara tabi olanlardan hangi zümrenin kastedildiği pek net değildir. Acaba bunlar Yahudi kabileleri miydi? Kaynaklarımızın da belirttiği gibi bu üç Yahudi kabilesi Medine’de Evs ve Hazrec kabileleriyle ittifak yapmış durumdaydılar. Benî Kaynuka Hazrecilerin, Benî Nadir ve Benî Kurayza ise Evslilerin müttefikiydiler. İki Arap kabilesi savaştıkları zaman Yahudi kabileleri de onlarla birlikte savaşa katılırlardı. Savaş sonunda da esirlere karşılık fidyelerini ödemede müşrik Araplarla yardımlaşarlardı.¹³ Eğer kastedilen Yahudi kabileleri ise bu, daha ilk baştan vesikaya dâhil edildiklerini gösterir.

2. madde, vesikanın sosyolojik açıdan en önemli maddelerinden biridir. Arap toplumunda kabilecilik ön plana çıktığı için kabileler arası bir birliktelik söz konusu olmuyordu. Medine’de de Kahtânilerin Kehlân kolundan gelen iki kabile bulunmasına rağmen aralarındaki savaşlar yıllarca sürmüştür. Hz. Peygamber (sas) ise onları din çatısı altında toplayarak birleştirmeyi başarmış ve İslâm Devleti’nin ilk tohumlarını atmıştır. Bununla birlikte dinleri de aşan bir şehir devleti kurmuştur.

Ümmet kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de canlılar topluluğu, soy-sop, oymak, sorumluluk toplumu, bir tek topluluk gibi farklı kullanımları vardır, çoğu yerde ise hak din ile yüklenmiş olsun olmasın, topluluklar ümmet kavra-

Nagihan Kocadağ

1977 yılında Bayburt’ta dünyaya geldi. İlkokulu Bayburt Şair Zihni İlkokulu’nda okudu. İlkokuldan sonra hafızlık eğitimini din görevlisi olan babasında tamamladı. Ortaokulu Gazi Osmanpaşa İmam-Hatip Ortaokulu’nda, liseyi ise Pendik İmam-Hatip Lisesi’nde okudu. 1997 senesinde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne başladı. Hazırlık sınıfıyla birlikte beş sene burada eğitim aldıktan sonra 2003 yılında mezun oldu. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde vaiz olarak memleketi olan Bayburt’a atandı. Kısa süre orada çalıştıktan sonra önce Pendik İlçe Müftülüğü’nde 3 yıl, daha sonra ise Ankara İl Müftülüğü’nde 3 yıl vaizlik yaptı. 2004 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Bilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. Prof. Dr. Zeki Arslantürk’ün danışmanlığında “Hz. Peygamber Dönemi’nde İslam ve diğerleri- Medine Vesikası’nın Sosyolojik Analizi” adıyla 2007 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Kartal İlçe Müftülüğü vaizi iken Almanya Düsseldorf Ateşeliği’ne bağlı DİTİB- Dinslaken Selimiye Camii’ne bayan din görevlisi olarak yurtdışı görevine atandı. Dört yıl burada görev yaptıktan sonra 2015 yılında Kartal Müftülüğü’ndeki vaizlik görevine döndü. 2017 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Bilim Dalı’nda doktora eğitimine başladı. Prof. Dr. Ali Coşkun’un danışmanlığında “Dini sosyalizasyon Süreci ve Ailenin Rolü” başlıklı tezini çalışmaya devam etmektedir. Kartal İlçe Müftülüğü’nde vaiz olarak çalışmaya devam eden Kocadağ, evli ve üç çocuk annesidir. Arapça ve Almanca bilmektedir.

mıyla anlatılmıştır. Fakat özel olarak din manasında da kullanılmıştır.¹⁴ Burada ümmet kavramının sadece aynı dine inanan grupları kastetmediği açıktır. Siyasî birliktelik kastedilmiştir, çünkü birinci maddede onlara tabi olanlar ifadesi mümin veya Müslüman olarak nitelendirilmiyor. Ayrıca bu vesikanın yapıldığı dönemde Evs ve Hazrecilerin hepsinin Müslüman olduğu da söylene-
mez. İslâm tarihindeki ilk nüfus sayımında Müslüman-

ların sayısı bin beş yüz olmakla beraber, Medine’de İslâmlaşmamış birçok Arap kabilesi bulunuyordu.¹⁵

13. maddede bütün alınan tedbirlere rağmen kargaşa çıkaran veya diğer müminlerin haklarına tecavüz eden biri çıkması durumunda ise yine bütün Müslümanlar tek vücut hâlinde hareket ederek kendi çocukları olsa dahi o kişinin aleyhinde olacaklardır. **Toplumda adaletin sağlanması için kişinin statüsüne ve mensubiyetine bakılmaksızın hepsine karşı aynı tavrın takınılması inancın bir gereği olarak gösterilmiştir.**

14. maddeye göre İslâm’ın henüz ilk yıllarında hem Kureyşlilerin hem de Medinelilerin Müslüman olmamış akrabaları mevcuttu. Bir mümin kısas gerektiren durumlarda bir kâfirin bir mümini öldürülmesini savunamayacağı gibi mümin kardeşi aleyhine kâfiri de destekleyemezdi. Bu madde kabilecilik anlayışında çok güçlü olan aile bağları yerine din kardeşliğini ortaya koymuş ve din kardeşinin çıkarlarını kâfir olan akrabalarından daha üstün tutmuştur.

İslâm’a girenler arasında fakirler, kölelikten azat edilmiş olanlar gibi kabilecilik anlayışına göre statüsü düşük kimseler bulunmaktaydı. 15. maddeyle İslâm’ın bu statüleri kaldırarak hepsini Allah’ın kulu olarak eşit görmesi, üstünlüğün ise takva ile olduğunu bildirmesi Araplara zor gelmişti. Fakat Hz. Peygamber’in (sas) kurduğu bu şehir devletinde artık herkes eşit statüde bulunuyordu.

16. madde Yahudilerden tabi olmayanların da bulunduğu işaret edebilir. Diğer Yahudi gruplar vesikaya daha sonraki bir zamanda madde eklenerek dâhil edilmiş olabilirler. Tabi olanlar ise yardım ve gözetime muhtaç olan gruplar olarak sunuluyor. Burada Müslümanlar, Yahudilere karşı üstünlüklerini ortaya koymuşlardır.

17. maddeye göre müminler barış antlaşmalarında da yine tek vücut hâlinde hareket edeceklerdir. Hz. Peygamber (sas), Hendek Savaşı sırasında Gatafan ve Fezâre paralı askerleriyle sulh yapmak üzere bir heyeti göndermesine rağmen, Müslümanların onların istedikleri ücreti¹⁶ vermeyi kabul etmemesi nedeniyle bu sulh gerçekleşmemiştir.

18. ve 19. madde gereğince İslâm’dan önce kabileler dökülen kanlarının intikamını alırken, İslâm sonrası

müminler topluluğu, bir cemaat olarak akan kanlarının bedellerini almaktadırlar. Yine kabilecilik yerine din kardeşliği öne alınmış ve vurgulanmıştır.

20a. maddesinde Hz. Peygamber’in (sas) daha yeni güçlenmekte olan Müslüman toplumuna, onların birliğini sağlamak ve güçlendirmek için en doğru yol ve din üzerinde bulunduklarını vurgulamış olması doğaldır. Fakat Yahudilerin de kabul ettiği bir vesikada böyle bir maddenin bulunması Yahudilerin bu vesikayı zor şartlarda kabul ettiğini gösterir. Yoksa müminlerin en doğru yol üzerinde bulunduğunu kabul etseler zaten Müslüman olurlardı. Günümüzde Medine Vesikası’nı, dini çoğulculuğun ve dinler arası diyalogun bir reçetesi olarak sunmak isteyenler bu maddeyi göz ardı etmiş olmalıdırlar. Çünkü yapılan diyalogda başka doğru yolların da bulunduğu kabul edilmesi bu maddeyle çelişmektedirler.

1. maddede sadece Müslümanlara tâbi olanlar ve onlarla savaşa çıkanlar, 16. maddede “Yahudilerden bize tâbi olanlar” ibaresi kullanıldığı halde 25a. ve 25b. maddelerinden sonra Yahudiler ayrıntılı olarak Arap kabilelerine nispet edilerek hangi haklara sahip oldukları belirtilmiştir. Müminlerle aynı cemaatten sayılmalarına rağmen ismen zikredilmemişlerdir. **Hz. Peygamber (sas) onlara dinlerini yaşama serbestliği vermiştir. Herkesin dini kendinedir. Dinde orta yolu bulmak gibi bir çaba veya girişim söz konusu değildir.**

26-35. maddelerden bütün Yahudilerin Arap kabileleriyle ittifak içerisinde olduğunu çıkarabiliriz. Ayrıca Yahudiler içindeki yabancılar da yine onlarla aynı haklara sahip görülüyor.

37b maddesinin ihlali Yahudilerin Medine’den sürülmesine yol açmıştır. Hz. Peygamber, Yahudilerin Müslümanlar aleyhine iş yaptıklarını görünce ilk iki kabileyi Medine’den çıkarmıştır. Medine’den sürülen Yahudiler rahat durmayarak Kurayza Yahudilerini Müslümanlar aleyhine kışkırtmış ve kendileriyle birlikte savaşıma ikna etmişlerdir. Hendek Savaşı’ndan sonra da Hz. Peygamber (sas) ve ashâbı onların erkeklerinin kılıçtan geçirilmesine karar vermişler ve bu kararı uygulamışlardır.

39. maddeyle Hz. Peygamber (sas), Medine şehrinin sınırlarını belirleyerek onu kutsal, hakların gözetilmesi gereken bir yer kılmıştır. Medine’nin sınırlarının belir-

lenmesi, İslâm Devleti'nin oluşumu açısından önemlidir. Çünkü devletin varlığı için zorunlu olan öğeler; insan topluluğu, ülke ya da toprak bütünlüğü ve egemenliktir.¹⁷

23. maddede, ihtilafa düşülen konularda son mercînin Resûlullah (sas) olduğu beyan edilmiştir. 42. maddede de bu teyit edilmiştir. Resûlullah (sas) Medine'de en üst mahkeme görevini yürütüyordu. Bu görev ayet-i kerîmede de şöyle beyan ediliyor: “Allah ve Resulü bir işe hükiim verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi işteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”¹⁸ Yahudilerin de aralarında çözemedikleri konular için Resûlullah'a (sas) başvurdıklarını belirten rivayetler mevcuttur. Resûlullah (sas) zina yapan Yahudi kadın ve erkeğe Tevrat'taki hükme dayanarak recm cezası vermiştir ve recmedilmişlerdir.¹⁹

46. maddede Evs Yahudilerine de bu sahifenin (belgenin) ilgili hükümleri, maddelerde bahsedilen kimselerce sıkı sıkıya uygulanır, denilmiştir. Evs Yahudileri, Benî Nadîr ve Benî Kurayza'dır.²⁰ Hz. Peygamber (sas) Benî Nadîr'le Ka'b b. Eşref'in öldürülmesinden sonra bir

antlaşma yapmıştır.²¹ Burada vurgulamamız gereken bir nokta ise Hz. Peygamber'in (sas) Yahudilere kendi koyduğu kurallara uymaları gerektiği, aksi takdirde bunun cezasız kalmayarak kendilerini zarara sokacağını hatırlatmasıdır. Bu cezadan maksat ise Benu Kaynuka'nın başına gelenleri hatırlatmak olabilir. Daha sonra Benu Nadîr de onunla aynı kaderi paylaşmış fakat Benu Kureyza'nın cezası daha ağır olmuştur.

47. maddede ise Allah (cc) ve Hz. Peygamber (sas), bu vesikaya uyanların yardımcısı olma ve suçluları cezalandırmada otorite olarak gösterilmektedir. Bu da Medine şehir devletinde İslâm dininin ve Müslümanların tek güç olduğunun ilanıdır.

Hz. Peygamber (sas), Medine'de İslam devletini kurmuş ve Medine Vesikası'yla burada yaşayan Arap ve Yahudilerin, Müslüman ve gayrimüslimlerin uyacağı kuralları belirlemiştir. Bu şehir devletinde Müslümanlar üstün güç ve otoritedirler. Hz. Peygamber (sas) de bu devletin başkanı olarak tek liderdir. Medine Vesikası ise bu İslâm devletinin anayasası olarak farklı inanç sahibi toplulukların uymak zorunda oldukları siyâsî bir belgedir.

- 1 Muhammed Hamidullah, “Medine’de kurulan İlk İslâm devletinin Esas Teşkilat Yapısı ve Hz. Peygamber’in Vazettiği Yeryüzündeki İlk Yazılı Anayasa”, *İslâm Anayasa Hukuku*, Salih Tuğ (drl.), İstanbul: Beyan Yayınları, 1995, s. 103–104.
- 2 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Salih Tuğ (çev.), İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1991, I, s. 189-190.
- 3 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Mustafa Sakka ve dğr. (nşr.), Beyrut [t.y], I-II, s. 501-505.
- 4 Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *Kütübü'l-meğâzî*, Marsden Jones (nşr.), Beyrut, 1966, I, s. 176.
- 5 Hamidullah, *el- Vesâiku's-Siyasiyye*, Vecdi Akyüz (çev.), İstanbul: Kitabevi, 1997, s. 64-66; Ekrem Ziya el-Ömeri, “Hicretten Önce ve Sonra Medine Toplumu”, *Rabitatu'l-Alemi'l-İslâmi*, XX, S. 1, 1982, s. 71.
- 6 İbn Hişam, I-II, s. 501-504; Hamidullah, *el- Vesâiku's-Siyasiyye*, s. 63-66.
- 7 Hamidullah, *el- Vesâiku's-Siyasiyye*, s. 63-73.
- 8 M. Akif Aydın, “Anayasa”, *DİA*, C.3, İstanbul, 1991, s. 153.

- 9 Hamidullah, “Medine’de kurulan İlk İslâm devletinin Esas Teşkilat Yapısı ve Hz. Peygamber’in Vazettiği Yeryüzündeki İlk Yazılı Anayasa”, *İslâm Anayasa Hukuku*, s. 102-103.
- 10 İbn Hişam, I-II, s. 501; el-Vâkîdî, I, s. 176.
- 11 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, s. 191.
- 12 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, s. 194-195.
- 13 İbn Hişam, I-II, s. 540
- 14 Yümni Sezen, *İslam'ın sosyolojik Yorumu*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, s. 125-135.
- 15 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, s. 183.
- 16 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, s. 247.
- 17 Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. 5. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002. s. 271.
- 18 Ahzab Sûresi, 36.
- 19 Ebû Dâvud, *Hudud* 26.
- 20 İbn Hişam, I-II, s. 540.
- 21 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, s. 581.

Hız. Peygamber'in (sas) Gayrimüslimler ile İlişkisi

Muhammed Karaca

İnsanlığın yaratılışından itibaren birçok noktada haklı ve haksız, doğru ve yanlış, benimki ve seninki ayrışması hatta ötekileştirme mücadelesi olmuştur. Dinlerin ortaya çıkması ve insanların şahsi bahaneleri ile bu durum farklı bir boyut almıştır. Nitekim Hz. Musâ'nın Firavun'a verdiği mücadele ile Hz. Peygamber'in (sas) gayrimüslimlere karşı vermiş olduğu mücadele bu pencereden bakıldığında aynıdır.

Hız. Peygamber (sas) ile gayrimüslimler arasında vücut bulan bu bağın iki farklı tezahürü vardır: Birincisi; barışçıl yönüyle Hz. Peygamber'in (sas) yakınlığı, ikincisi; düşmanca tavır takınan müşrik, Yahudi ve Hristiyan gruplarının temasıdır. Bu önermeleri "öteki" bakış açısı ile sahaya sunmak, dönemi ve tarafların faaliyetlerini iyi okumaktan geçmektedir. Hak olan dinin tüm değerlerine karşı müşriklerin maddi kazanç elde ettikleri putların öne sürülmesi bir ötekileştirme politikasıdır. Bunun yanında Hz. Peygamber'in (sas) bazı şartları kabul edilmesi hâlinde Yahudi ve Hristiyan topluluğu ile aynı çatı altında yaşamaya müsaade etmesine karşın, bu grupların bunu her defasında reddetmesi de bu temanın değişmeyen bir gerçektir. Hz. Peygamber'in (sas) tavırlarında sergilediği tutum, düşmanlarına karşı yaklaşımı ve kim olursa olsun Müslüman olmak isteyenleri kabullenmesi onu gerek çağdaşlarından gerekse sonraki nesillerden ayırmış ve öteki yapmıştır.

İslâm'ın doğduğu Arap Yarımadası'nda birçok etnik grup yaşamaktaydı. Başlıca bu grupları müşrikler, Yahudiler ve Hristiyanlar teşkil etmekteydi. Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvet görevini yürüttüğü Mekke'de, Allah'ın birliğine inanan insanlar ile birlikte azımsanmayacak derecede müşrik nüfus da bulunmaktaydı. Bu durum hâliyle bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Hz. Peygamber'in (sas) ilâhî emri yaymaya başladığı andan itibaren, müşrikler ile olan münasebeti gün geçtikçe farklı boyutlara taşınmıştır. Özellikle gençlerin bu yeni dine rağbet etmeleri, Hz. Ömer gibi önde gelen isimlerin İslâm'a girmeleri, müşrikleri önu alınmaz tavırlara sürüklemiştir. Müslümanlara yapılan eziyet ve işkencelerin, günlük yaşamlarını zorlayacak boykot faaliyetinin yürürlüğe girmesi bu durumu daha da ağırlaştırmıştır. Hz. Peygamber'in (sas) ve Müslümanların,

müşrikler ile olan ilişkisi hicretten sonra nihaî noktasına ulaşmıştır. Başlıca Bedir, Uhud ve Hendek gibi büyük gazvelerin yaşanması ve bunların neticesinde müşriklerin büyük zararlara uğratılması bu ilişkiyi Müslümanlar lehine çevirmiştir.

Hiz. Peygamber'in (sas) müşriklere karşı ilişkilerini Bedir Gazvesi (2/624) ile Mekke'nin Fethi (8/630) bağlamında yani gazveler perspektifinde ele almak daha isabetli olacaktır. Bu iki savaş arasında gerçekleşen birçok olay konu başlığını detaylı bir şekilde açıklar niteliktedir. Bedir'de Müslümanların kesin zaferi ile müşrik safları adeta intikam yemini etmiş ve bunun öcünü almak için vakit kaybetmeden yeni bir savaşın hazırlıklarına başlamışlardır. O, öteki oluşunu Bedir esirlerine karşı örneği zor bulunan bir tavır ile göstermiş, onları öldürmekten ziyade kazanmak için gayret sarf etmiştir. Bu ilişkilerin farklı boyut alması Uhud Gazvesi (3/625) ile devam etmiş ve müşrikler daha güçlü bir şekilde bu savaşa gelmişlerdir. Hiz. Peygamber bu durumda bile onlara merhamet ile yaklaşmış, onları İslam'a davet etmiş ve kolaylık sağlamıştır. Fakat bunlar netice vermeyince savaş kaçınılmaz olmuştur. Savaş esnasında Hiz. Hamza'nın şehit olmasını Hiz. Peygamber'in (sas) öteki olma perspektifinden değerlendirmek meramımızı daha net ifade etme açısından önemlidir. Ebû Süfyan'ın hanımı Hind tarafından tertip edilen ve Vahşi b. Harb tarafından gerçekleştirilen intikam alma faaliyeti müsl ile nihayete erince şüphesiz bu durum Hiz. Peygamber (sas) nazarında oldukça ağır izler bırakmıştır. İnsanî duygular besleyen Hiz. Peygamber (sas), müşriklere karşı kazanılacak ilk zaferde otuz kişiye aynı muameleyi yapacağını söylemiştir. Sonradan nazil olan bir âyetle bu durum net bir şekilde yasaklanmıştır. Tüm hislerini bir kenara bırakan Hiz. Peygamber daha sonra amcasını şehit eden Vahşi'yi affetmiş ve iki grup arasında kritik kararları, duruşu ve sığınanları kabul edişi ile öteki olma özelliğini burada da göstermiştir. Müşriklerin, Müslümanlara karşı son savaş girişimi Hendek Gazvesi ile olmuştur. Bu gazveden sonra müşrik ordusu saldırı konumundan savunma konumuna geçmek zorunda kalmışlardır.

Hiz. Peygamber'in müşrikler ile teması Hudeybiye Antlaşması (6/628) ve ardından Mekke'nin Fethi ile devam etmiştir. Müşriklerin, Müslümanlara karşı beslediği masiyet duygusu Hudeybiye Antlaşması ile biraz daha duraklamıştır. Çünkü Hiz. Peygamber (sas) öncülüğünde

Muhammed Karaca

1997 yılında Balıkesir'de doğdu. İlk öğrenimini memleketinde, orta öğrenimini babasının görevi gereği KKTC'de tamamladı. 2015 yılında Balıkesir İmam Lisesini, 2020 yılında Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 2021 senesinde Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İslâm Tarihi alanında yüksek lisans eğitimine başladı. Halen bu eğitime devam etmektedir.

tüm inananlar bu anlaşmanın sonucunda siyasî yönden kazanç elde etmişlerdir. Meşhur Hudeybiye Antlaşması gerek Müslümanların gerekse müşriklerin kendi düşüncesi ve istekleri dâhilinde hazırlanmış ve imzalanmıştır. Başta Hiz. Peygamber'in (sas) titizlikle riayet ettiği bu anlaşma metnine müşrikler söz verdikleri gibi uymuşlardır. Verdiği sözden dönmeyen Hiz. Peygamber (sas) bu adımıyla müşriklerden ayrılmış, sözünde ve özünde dürüstlüğü ile öteki olma özelliğini korumuştur.

Hiz. Peygamber, 8/630 yılında on bin sahâbî ile Mekke'yi fethetmek için yola çıkmıştır. Asıl amacı kan dökmekten ve kimsenin canını acıtmadan bu fethi gerçekleştirmektir. Her defasında öteki olmayı kendisine şiar edinen Hiz. Peygamber (sas), müşriklerin o dönemde kalesi olan Mekke'yi fethettiği zaman bu duruşunu yeniden sergilemiştir. Planladığı gibi kan dökmekten Mekke'yi almıştır. Bununla birlikte orada bulunan halka merhametle yaklaşmış ve insanlık tarihinde silinmeyecek bir metot ile onları affetmiştir. Hiz. Peygamber'e (sas) yıllarca eziyet eden ve önünde sürekli engel oluşturan müşrik gruplar, karşılaştıkları bu muamele karşısında tavırlarından vazgeçmişlerdir. Bu yaklaşımdan sonra da insanlar şirk inancını terk edip, İslâm dinine girmeye başlamışlardır.

Hiz. Peygamber (sas) bu Yahudi gruplara müşriklerden ve Hristiyanlardan farklı yaklaşmıştır. Müşriklere karşı davet metodunu kullanan Hiz. Peygamber (sas), Yahudilere karşı anlaşma yolunu seçmiştir. Bundan dolaydır ki taraflar arasında Yahudiler'in de yer aldığı Medine Vesikası/ Sözleşmesi kaleme alınmıştır. ➤

Hiz. Peygamber'in (sas) müşrikler dışında siyasi, sosyal ve askeri alanda ilişki içinde bulunduğu bir diğer grup Yahudi topluluğudur. Allah, Müslümanların Ehl-i Kitab'a karşı nasıl davranacaklarını birtakım âyetlerinde ifade etmiştir. Örneğin, Maide Sûresi'nin beşinci âyetinde gerek Yahudilerin gerekse Hristiyanların kestiklerinin yenebileceği açıkça bildirilmiştir. Nitekim bu ilahî emri de Hiz. Peygamber (sas) ve sahâbiler uygulamışlardır. Bu yakın temasın yanında Hiz. Peygamber (sas), Yahudi cenazelerine de saygı göstermiştir. Fakat tüm bu iyi niyet Yahudilerce sürekli suistimal edilmiştir.

Medine'ye hicretten sonra o topraklarda yaşam süren üç önemli Yahudi kabilesi bulunuyordu: Bunlar Kaynukaoğulları, Nadiroğulları ve Kurayzaoğulları'dır. Hiz. Peygamber (sas) bu Yahudi gruplara müşriklerden ve Hristiyanlardan farklı yaklaşmıştır. Müşriklere karşı davet metodunu kullanan Hiz. Peygamber (sas), Yahudilere karşı anlaşma yolunu seçmiştir. Bundan dolaydır ki taraflar arasında Yahudiler'in de yer aldığı Medine Vesikası/Sözleşmesi kaleme alınmıştır. Bu anlaşma ile her iki tarafın da hakları güvence altına alınmıştır. Hiz.

Peygamber'in (sas) her zaman olduğu gibi büyük titizlik gösterdiği bu anlaşma üç farklı Yahudi kabile tarafından farklı zamanlarda ihlal edilmiştir.

Müslümanların, Yahudiler'e karşı ilk askeri mücadelesi Bedir Gazvesi'nden sonra 2/624 yılında Kaynukaoğulları'na karşı olmuştur. Kaynukaoğulları, kuyumculuk ile uğraşan ve geçimini bu yöntemle sağlayan bir topluluk idi. Bir gün bu grup alışveriş niyetiyle onların çarşısına gelen Müslüman bir kadına müstehcen bir hareket yapmış ve o kadının avret yerlerinin açılmasına sebep olmuşlardı. Orada bulunan başka bir Müslüman ise bu duruma sessiz kalmamış ve bu hareketi yapan Yahudi'yi öldürmüştü. Bunun üzerine diğer Yahudiler birleşerek bu kişiyi şehit etmişlerdi. Anlaşmayı ihlal sebebi sayılan bu olay Hiz. Peygamber'e (sas) intikal edince derhal sahâbileri toplamış ve Kaynukaoğulları'nın bölgesine yürümüştür. Onlara karşı müsamahalı yaklaşarak öteki oluşunu her fırsatta gösteren Hiz. Peygamber (sas), aynı hassasiyeti bu gruptan görememiştir. Hiz. Peygamber (sas) onları kalelerinde 15 gün süre ile muhasara altına almıştır. Bu duruma daha fazla dayanamayan bu Yahudi kabilesi Medine'yi terk etmeyi kabul etmişlerdir.

Yahudilere karşı ikinci askeri sefer ise 4/625 tarihinde Nadiroğulları'na karşı tertip edilmiştir. Bu askeri seferin sebebi ise şöyledir: Hiz. Peygamber (sas), Âmiroğulları'ndan yanlışlıkla öldürülen iki kişinin diyetini almak için anlaşma ile kendilerine ortak olan Nadir Yahudilerinin bölgesine gitmiştir. Başlarda kendisini hürmet ile karşılayan bu kabile daha sonra Hiz. Peygamber'e (sas) suikast teşebbüsünde bulunmuştur. Bu durumun farkına varan Hiz. Peygamber (sas) derhal Medine'ye dönmüş ve olayı ashâbına anlatmıştır. Bakıldığında bu girişim de mevcut anlaşmanın ihlal sebebidir. Bunun üzerine askeri birliğini toparlayan Hiz. Peygamber (sas), hicretin 4. yılında Nadiroğulları'nın bölgesine yürümüştür. Onları korunaklı kalelerinde muhasara altına alan Hiz. Peygamber (sas), gelecek diğer tehditleri önlemek için bir diğer Yahudi kabilesi Kurayzaoğulları ile ittifak anlaşması yapmıştır. Bu muhasaraya daha fazla dayanamayan Nadiroğulları, öldürmek istedikleri Hiz. Peygamber'e (sas) canlarının bağışlanması için anlaşma teklif etmiş, onun da kabul etmesi ile Medine'yi terk etmişlerdir. Onların yaptığı gibi muamelede bulunmayan Hiz. Peygamber (sas) tavrı ile ötekiydi ama hiçbir zaman ötekileştirmedir.

Hiz. Peygamber'in (sas) Yahudiler'e karşı giriştiği son askerî harekât ise Kurayzaoğulları'na karşı 5/627 tarihinde olmuştur. Bu kabilenin anlaşmayı ihlal etmesi Hendek Savaşı'na denk gelmektedir. Çünkü Kurayzaoğulları, Müslümanlar ile aralarında olan anlaşmayı bozarak müşrik safında yer almışlardır. Savaşın Yahudilerin istediği gibi gitmemesi üzerine toplu halde kalelerine kağmışlar ve orada gelecek tehditlere karşı saklanmışlardır. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (sas) tam 25 gün sürecek olan muhasaranın emrini vermiş ve bizzat orduyu komuta etmiştir. Muhasaranın uzun sürmesi Yahudi kabilesini pes ettirmiş ve Hiz. Peygamber'e (sas) anlaşma teklifi sunmuşlardır. Fakat diğer Yahudi kabilelerine uyguladığı durumdan farklı politika takip eden Hiz. Peygamber (sas), bu teklifi reddetmiştir. Onlara bu durum ile alakalı bir hakem seğmelerini ve onun vereceği hükme razı olmalarını teklif etmiştir. Onlar da bunu yapmışlar ve Sa'd b. Muaz'ı hakem olarak verilecek hükümde söz sahibi kılmışlardır. Sonuç olarak savaşacak yaşta olan birçok Yahudi erkek hakem kararı ile infaz edilmiştir.

Hiz. Peygamber'in (sas) temas içinde bulunduğu ve öteki oluşunu yeniden gösterdiği bir başka topluluk ise Hristiyanlardır. Bu ilişki zeminini hem Mekke dönemi hem de Medine dönemi başlığı altında incelemek daha isabetli olacaktır. Hiz. Peygamber'in (sas) tebliğ vazifesinin ardından artan işkence ve baskılar, Müslümanları farklı bir yere göç etmeye zorlamıştır. Nitekim 615 yılında Hiz. Peygamber'in (sas) bizzat isteği ile Habeřistan'a ilk hicret gerçekteşmiştir. Hicretin gerçekteştirildiği bu dönemde, Habeřistan'ın başında Necaşı Ashame bulunuyordu. Hristiyanlar ile ilk ilişkilerin başladığı bu dönem daha ılımlı ve yumuşak zemin üzerine kurulmuştur. Bunun ardından ikinci hicret ihtiyacı ortaya çıkmış ve gidilecek yer yine Habeřistan olarak sečilmiřtir. Mekke döneminde Hiz. Peygamber'in (sas) Hristiyan gruplar ile ilişkisi bu iki hicret çerçevesinde incelenmektedir.

Medine dönemine gelindiğinde ise Hristiyan gruplar ile temas İşlam'a davet mektupları ve savaşlar ile farklı bir boyut kazanmıştır. Nitekim o dönemde bazı Hristiyan devletleri arasında Bizans, Mısır ve Habeş ölkeleri bulunmaktadır. Hiz. Peygamber (sas) bu ölkelerin tamamına davet mektupları göndermiştir. Hiz. Peygamber'in (sas) bu iyimser davetine sayđı çerçevesinde cevap verenler olduğu gibi şiddetle cevap veren kişiler de olmuş-

tur. Hiz. Peygamber'in (sas) davet mektuplarını götüren elçilerinden Haris b. Umeyr el-Ezdi'nin yolda şehit edilmesi uluslararası hukukun ihlaline sebep olmuş ve bunun karşılığı olarak 8/629 tarihinde Mûte Savaşı ter-tip edilmiştir. Hiz. Peygamber'in (sas) başında bulunmadığı bu büyük savaş Bizans ordusu ile yapılan ilk savaş olma özelliğine de sahiptir.

Medine döneminde Hristiyanlar ile ilişkiler Mûte Savaşı ile sınırlı kalmamış ve bunu 9/630 tarihinde Tebük Gazvesi takip etmiştir. Bu gazvede beklenildiği gibi bir çarpışma meydana gelmemiştir. Çünkü Bizans'ın Müslümanlara saldıracağı haberi asılsız bir ihbardan ibarettir. Hiz. Peygamber (sas) bu sefer esnasında civar kabileler ile birtakım anlaşmalar imzalamıştır. Yine bu gazvenin bir başka önemi ise şudur: Hiz. Peygamber'in (sas) ordu başında gerçekteştirdiği son savaş Tebük Gazvesi'dir.

Medine döneminde meydana gelen bir diğer önemli olay ise davet mektubunun kendilerine ulaştığı Necran Hristiyanlarının grup halinde Hiz. Peygamber'e (sas) gelmeleridir. Hiz. Peygamber (sas), hicretin 9. yılında Medine'ye gelen bu gruba İşlam'a girmelerini yoksa cizye vermelerini bunu da kabul etmezler ise savaşmaya hazır olmalarını bildirmiştir. Necran Hristiyanları bazı kelime oyunları ile kendilerinin herkesten önce Müslüman olduklarını ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (sas) onlarla mübâhele (karşılıklı lanetleşme) yapmayı teklif etmiştir. Daha sonra Necran Hristiyanları Hiz. Peygamber'in (sas) Allah'ın elçisi olduğunu anlamışlar ve mübahele yapmayı reddetmişlerdir. Aynı anda meydana gelen bir başka olay Hiz. Peygamber'in (sas) öteki oluşuna açık bir örnektir. Necran Hristiyanları ibadet vakitleri gelince doğuya yönelmişler ve ibadet yapmak için hazırlanmışlardır. Bazı sahabîler bu duruma müdahale etmek istediyse de Hiz. Peygamber (sas) derhal sahabîleri engellemiş ve onların rahat ibadet etmesine müsaade etmiştir. Hiz. Peygamber'in (sas), bu Hristiyan grubun ibadetlerini engellememesi ve onları rahat bırakması onun öteki oluşunu yinelemiştir.

'Müslümanın Ötekisi' Var mıdır?

Selâhaddin Eş / Çakırgil

*Bıktım, bîzâr oldum
Müslümanlardan; sığındım
Müslümanlığa..*

Bu makalenin giriş cümlesindeki düşündürücü söz, Hint Müslümanlarının son 100 yıldaki en büyük mütefekkirlerinden, 'allâme-şair' Muhammed İkbâl-i Lâhorî'ye ait. Evet, aynen onun dediği gibi... Çünkü, Müslümanlar olarak, başka Müslümanlardan pek çok yakınmalarımız olsa da beşer plânında, Müslümanların yanından başka gidip sığınacağımız bir yer veya kimse yok.

Konuya girmeden önce, kullandığımız-kullanacağımız istilahlar/terimler üzerinde bir birlik sağlamak gerekiyor.

'İslâm Dünyasında Müslümanlararası Öteki İlişki' ana başlığı altında bir genel değerlendirme yapılacağına göre önce, 'İslâm Dünyası' terimi nereleri ihata ediyor? sorusunun cevabını vermek gerekiyor. Ama, bu cevabı vermek, mantiken mümkün değildir. Çünkü, 'İslâm ci-hanşumûl ve bütün coğrafyalara ve bütün insanlara hitap eden bir din' olduğuna göre, dünyanın belirli bir kesiminin 'İslâm Dünyası' diye isimlendirilmesi doğru değildir.

Üzerinde yaşayan insanların ekseriyetini 'Müslümanların teşkil ettiği' coğrafyaları 'Müslüman Dünyası' veya 'Müslüman Coğrafyaları' ya da daha kuşatıcı bir terim varsa, öyle isimlendirmek gerekir. Güneydoğu ve Orta Asya'dan, Bangladeş, Keşmir, Pakistan, Afganistan ve Kafkasya'ya kadar ve halklarının ekseriyetini Müslümanların teşkil ettiği coğrafyalar, İran, Türkiye ve Ortadoğu ve Afrika'da -Arap diliyle konuştukları için- 'Arap Dünyası' diye isimlendirilen bütün ülkeler ve Afrika'da -sevahilî, hausaî, fulani, bambara, yoruba, vs.- mahallî dillerle konuşan diğerleri ve Balkanlar'da Bosna ve Arnavutluk... İslâm İş birliği Teşkilatı'na (İİT) üye, irili-ufaklı 55-56 ülke... Bunlar 'Müslüman ülkeler veya coğrafyalar'dır, evet ama bütün dünya, İslâm'ın tebliğine muhataptır. Hiçbir halk veya coğrafya, İslâm'ı bütünüyle temsil ettiği iddiasında bulunamaz.

Muhammed İkbâl

Müslümanların dünya çapında büyük problemleri bulunuyor bugün. En başta da bütün Müslümanları İslâmî çerçeve içinde temsil edecek bir makamın olmaması gelmektedir. Evet, bugün, Müslümanları temsil ve onların iradelerini, isteklerini ifade ve en üst derecede temsil edecek bir makamları yoktur.

Hâlbuki, özü itibariyle ‘ilahî vahy’e dayalı dinlerden Yahudiliğin bir Başhahamı vardır. Hristiyanların Katolik mezhebine mensup olanlarının en üst yetkili ismi, Vatikan Devleti’nin ve Katolik Kilisesi’nin başı olarak Papa ve Papalık makamıdır. Ortodoks Hristiyanların başında da bir Patrik ve Patriklik makamı vardır. Yine Hristiyanların bir bölümünü oluşturan Protestanlar’ın en yetkili makamı da Almanya’da Protestan/Evangelist Meclisi’dir. İngiltere’de Anglikan Kilisesi’nin başı, Kral veya Kraliçe’dir. Beşerî irade kaynaklı Budizm’de bir Dalay Lama; Hint dinlerinde de yarı-tanrılaştırılmış Krişna, vs. kişiler vardır.

Bu dinî veya ideolojik topluluklar adına görüş açıklayan veya onlar arasında birtakım eylemler ortaya koyanlar olursa, gözler hemen, o toplulukların en yetkili kişi ve makamlarına çevrilir ve onların yaptıkları açıklamalar, başında bulundukları herkesi bağlar.

İnsanlığın dörtte birine yakın bir bölümünü teşkil ettiği kabul edilen İslâm Milleti’ni ise temsil eden bir en üst yetkili isim veya makam son 100 yıldır yoktur ve bu büyük kitle bugün büyük bir kalabalık durumundadır. Bu da tabiatıyla, herkesin kendisini İslâm’a nispet etmesi, herkesin kendisine göre ayrı bir İslâm anlayışı ortaya çıkarması, eylem ve söylemlerini İslâm adına yaptığını iddia etme imkânını ortaya çıkarıyor. Ve tabiatıyla, bu gibi iddialı mensubiyetler, nice Müslüman kişi, grup veya halklar tarafından kabul edilmeyebiliyor. Bu da her daim Müslümanlar arasında mevcudiyetini ilân eden *itikadî-fikrî* cereyanlarla, birtakım teşkilatların veya grupların, kendilerini kabul etmeyenlerce dışlanması,

Müslümanların kendi aralarında bir ortak dil oluşturamaması da bir diğer müşkülümüz ki bu hususta, Kitabullah’ın dili bize nice imkânları sunuyor. Ama bugün, dünya Müslümanlarının her bir köşesinden bir araya gelen Müslümanlar ne yazık ki emperyal güç odaklarınca dayatılan ve ‘uluslararası dil’ diye kabul ettirilmiş İngilizce konuşarak anlaşmaya çalışıyorlar.

‘öteki’leştirilmesi ve hattâ ‘tekfir’e kadar varan suçlamalar yapılması sonucunu veriyor. Bu hususta örnek vermeye gerek yok; çünkü o kadar çok ki...

Müslümanların kendi aralarında bir ortak dil oluşturamaması da bir diğer müşkülümüz ki bu hususta, Kitabullah’ın dili bize nice imkânları sunuyor. Ama bugün, dünya Müslümanlarının her bir köşesinden bir araya gelen Müslümanlar ne yazık ki emperyal güç odaklarınca dayatılan ve ‘uluslararası dil’ diye kabul ettirilmiş İngilizce konuşarak anlaşmaya çalışıyorlar. Hâlbuki, her dilin, mensup olduğu kültür dili içinde asırlar için-

de geliştirdiği istilahlar/terimler vardır ki bunların, bir başka kültür dairesine ait dil tarafından aslî çerçevesi içinde ifade edilmesi çok zordur. Böyleken, emperyal dünyanın ‘uluslararası dil’ diye dayattığı malum dilleri bilmek bile, Müslümanlar arasında bir tercihlî ayrışma etkeni oluşturmaktadır.

Kezâ, *İslâm İş Birliği Teşkilatı* (İİT) üyesi ülkelerin pek çoğunun, Müslümanların en temel meseleleri söz konusu olduğunda bile, kendi ülkelerinin, kendi halklarının, kendi rejimlerinin, kendi ‘derin devlet’lerinin belirlediği; kutsallaştırılmış resmî sınırlar ve bayraklarla temsil

sual, ‘Müslümanın ötekisi’ var mıdır? şeklinde değil de fiilî durumu bir acı gerçeğimiz olarak baştan tespit edip; ‘Müslümanların beyninde var olan öteki Müslümanlar’ı, uygulanabilir, ‘tatbik kabiliyeti’ olan bir çözüm yolu ile ortak bir inanç ve iradenin genel çerçevesi içinde nasıl buluşturabileceğiz?’ sorusudur.

ettirilen resmî siyasetler dışında, bütün bir ‘İslâm Milleti’nin temel ölçüleri etrafında bir araya gelmeleri, neredeyse, muhal hâle geliyor. Bu yüzden, söz gelimi, *Endonezya’daki Müslüman halkla Fas’taki veya Kırgızistan’daki Müslüman halk ile Senegal veya Nijerya’daki Müslüman halkın tek yürek-yumruk olduklarını, tek bir irade ortaya koyduklarını ve -bugünkü duruma göre- koyabileceklerini söyleyebilmemiz mümkün olamıyor.*

Hâlbuki, başka dinler veya ideolojiler, kendi görüşlerini bir anda, bütün dünya kamuoyuna yansıtabiliyorlar.

Biz Müslümanlar, Hucûrât Sûresi 10. âyette yer alan ‘*Mü’minler ancak kardeşler.*’ meâlindeki ‘ilâhî ölçü’yü hep okur ve söyleriz. Peki bu âyetin gereğini ne ölçüde yerine getiriyoruz?

Bu durumda, ele almamız ve sormamız gereken sual, ‘*Müslümanın ötekisi*’ var mıdır? şeklinde değil de fiilî durumu bir acı gerçeğimiz olarak baştan tespit edip; ‘*Müslümanların beyninde var olan öteki Müslümanlar’ı, uygulanabilir, ‘tatbik kabiliyeti’ olan bir çözüm yolu ile ortak bir inanç ve iradenin genel çerçevesi içinde nasıl buluşturabileceğiz?*’ sorusudur.

Hatırlayalım, sahâbeden bir zat, Hz. Bilâl-i Habeşî’ye, ‘Zenci kadının çocuğu..’ diye istiskal edici şekilde hitap eder. Bunu işiten Hz. Peygamber’in (sas), o zatı ‘*Ey (.....filân), sende cahiliye döneminden kalıntılar görüyorum. Kendini bunlardan temizle.*’ meâlinde ikaz ettiği ‘rivayet’ olunmaktadır.

Bu bile, bir ümmet, bir inanç toplumu içinde, ırkından, renginden, etnik veya sosyal sınıf ya da coğrafi men-subiyetinden dolayı, *İslâm’da, ‘Lâilaheillallah Muham-medün Resûlullah’* bayrağı altında olanlardan kimse-nin kimseyi ‘ötekileştirmesi’ne cevaz olmadığına bir örneğidir.

Başka dünyalar bize örnek olamaz. Biz, inancımızın temel ölçüsüne göre, ‘tevhîd inancı ve nübüvvet’ potasında eriyip birleşmiş, dünya çapında bir ‘büyük cemaat’, İslâm Milleti olmaya mecburuz.

İslâm tarihi baktığımızda, Resûl-i Ekrem’in (sas) rihletinden/dünyamızdan ayrılışından hemen sonra, Müslümanların hayatının tek bir ‘imam’, tek bir lider veya bir başkan’ın yönetimi altında şekillenmesi gerekliliği, o en hassas anda bile, birtakım incinme ve kırılmalara sebep olduysa da, ihtilâf fazla büyümeden, ‘şûrâ’ yoluyla büyük çapta halledilmişti.

Ancak, 30 yıl kadar süren *Hulefâ-yi Râşidîn* döneminden sonra, yeni bir yöntem geliştirdi ve hak sahibi olarak belirlenen meşru yöneticinin, ‘*Ulû’l-Emr*’in emrinde olması gereken ‘*zer ve zor*’ (altın ve kılıç) gücünü ellerine geçirenler, *İslâm Milleti’nin* iradesine bakmadan; kendilerini, rey ve iradelerini sormak gereğini duymadıkları *İslâm Milleti’ne, ‘vâcibu’r-riayeh’/riayet ve itaat olunması vâcib* hükümdarlar olarak dayattılar.

Latinedeki hukuk terimleriyle izah etmek gerekirse, ‘*de jure*’ ve ‘*de facto*’ durumundan *ikincisi* öne çıktı. Yani, sosyal hayatın tanziminde, hakk ölçüsü (de jure) kenara konuldu ve hakk kavramı ve sosyal hayat, ‘*servet veya kılıç gücü*’ne (de facto) göre şekillenmeye başladı.

Evet, Müslümanların meselelerinin özü, o sapmalarla başladı. *İslâm Milleti’nin* kendisini nasıl yöneteceğine dair tartışmalar daha işin başında ‘*Kureyşî olup olmamak*’ ölçüsüne göre, birtakım burukluklarla atlatılsa bile, hele de Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin, evet ilk Dört Halife’den üçünün, sırasıyla onuncu, on ikinci ve dördüncü hilâfet yıllarındayken, arka arkaya suikastlerle

İslâm Milleti'nin başındayken *katlen* şehit edilmelerinin ortaya çıkardığı sosyal duygu kırılmaları, Müslümanları çetin meselelerle karşı karşıya getirdi.

Hele de, Hicret'in 61. yılında, yani Hz. Peygamber'in (sas) rıhleti üzerinden henüz yarım asır geçmekteyken, Peygamber torunu Hz. Hüseyin'in ve yârânının, Yezid'in emrindeki zulüm güçleri eliyle katledildiği Kerbelâ Faciası, İslâm Milleti'nin sinesine saplanan bir hançer mesâbesindeydi ve o büyük cinayet etrafında şekillenen duygu bölünmeleri ve ayrışmalar, İslâm Milleti'nin içindeki en büyük 'öteki' anlayış ve farklılaşmasını ortaya çıkardı ki etkisini hâlâ görmekteyiz.

Bu 'öteki'leşme ve 'ötekileştirme' duygu ve düşünceleri, İslâm Milleti'nin ilk yarım asrını bir kenara bırakırsak, 14 asrımızın tamamını, 'Şiâ', 'Ehl-i Sünnet' ve daha az etkili başka taifeler hâlinde 'ötekileşme' ve 'ötekileştirme' cereyanlarını da etkisi altına almış ve bu taifelerden -'ötekileştirilerek' ya da kendileri dışındakileri 'öteki'leştirerek, *azlık* durumuna düşen taifelerin, hem dışlanmış olmanın hıncıyla, hem de 'gerçek İslâm'ı biz temsil ediyoruz' iddiasının sevgiyle, daha bir *hassas ve müfrit* duruma geldikleri görülmüştür, görülmektedir ve bu hâl hâlen de yaşanmaktadır.

Nitekim, o büyük faciadan sonra, 'Hz. Ali şîası/tafartarlığı' adı altında ayrışan bir taife de aslında, Zeydiyye diye anılan '5 İmam', 'İsmailiyye' diye anılan '7 İmam' ve '12 İmam/Caferiyye' mezheplerini ortaya çıkarmıştır. Ve birbirleriyle, 'tekfir'e varan çetin inanç tartışmaları hâlâ da devam etmektedir.

Benzer ayrışmalar, 'ötekileştirme'ler ve hattâ 'dışlama'lar 'Ehl-i Sünnet' mezhepleri arasında ve hatta aynı mezhebin içindeki farklı tarikatlar arasında da aynı şiddette olmasa bile, yaşanmıyor mu?

Bir örnek olarak, 1978-79'larda yaşadığım bir vaka-yı zikredeyim: İstanbul'da haftalık dergi çıkarıyoruz. Fas'tan bir Müslüman mühendis geldi. Bir İslâmî cemaatin de yetkili ismi... Bir gün Fatih Câmii'nde öğle namazına katılmış. Mâlikî mezhebinden olduğu için, namaz kılarken ellerini bağlamıyor, yan tarafta tutuyor. Onu görenler rahatsızlıklarını birtakım seslerle hissettiriyorlar. O da anlamadığı bir dille olsa bile, rahatsızlığı hissedip hemen ellerini bağlıyor. Bize bu sahneyi aktardıktan sonra; "*Bir gün Fas'a gelir de ellerinizi bağlayarak namaz kılmaya kalkışsınız, sadece söylenmelerle kurtulamazsınız.*

asıl mesele, Müslümanların bütün farklılıklara rağmen, bir kuru kalabalık değil, başlarında inançlarına göre gerekli şartları haiz bir imam, bir başkan, bir liderin olduğu ve Müslümanları temsilen irade belirtme yetkisi bulunan bir makamın olmayışının getirdiği perişanlığı görmektir.

Birileri, 'Bu kişi bizim dinimizi değiştiriyor' diye halka üzerinize sürebilir, hele de küçük kasabalarda veya büyük şehirlerin kenar mahalle mescidlerinde...' demişti.

İlginç bir örnek olması açısından, İngiltere'de yayınlanan The Times gazetesinde, 10 yıl kadar öncelerde 'yılın fıkrası' olarak yayınlanan bir yazıyı da kısaca aktarayım:

Bir kişi, fırtınalı, yağışlı bir gecenin karanlığında, Londra'da Times Köprüsü'nden aşağıya, nehre atlamaya, intihara hazırlanmaktadır. Tam o sırada bir kişi gelir ve onu tutar. O kişi ise, 'Bırak beni, çekemiyorum artık bu hayatı.' der. Onu kurtarmak isteyen adam, 'Bak, ben bir insan olarak sana yardım etmek istiyorum. Ne gibi sıkıntıların varsa onları da hallederiz.' der sıkıca tutmakta olduğu adama ve sorar:

-Tanrı'ya inanır mısın?

-Evet.

-Bak ne güzel. Ben de inanırım ve aramızda bir benzerlik var. Hangi dindensin?

-Hristiyan.

-Aaa, ben de... Hangi mezheptensin?

- Anglikan/Protestan.

-Ben de Anglikan'ım. Hangi kolundan?

- Saint J. Baptist Kilisesi.

-Ne güzel. Ben de... Hangi cemaatinden?

-(....) Cemaati'nden..

-Neee! Vayy alçak. Demek, sen de o hainlerdensin.

Ve bir tekme vurur, o kişiyi atar gecenin karanlığında nehre.

Aslında bu fıkra sadece Hristiyanları anlatmıyor. Bütün dinleri, ideolojik grupları da içine alıyor. Ve yazık ki, Müslümanlar arasında da durum böyle...

Ama, asıl mesele, Müslümanların bütün farklılıklara rağmen, bir kuru kalabalık değil, başlarında inançlarına göre gerekli şartları haiz bir imam, bir başkan, bir liderin olduğu ve Müslümanları temsilen irade belirtme yetkisi bulunan bir makamın olmayışının getirdiği perişanlığı görmektir.

Bu noktada denilebilir ki Hilâfet makamı, asırlardır vardı ve birçok vazifesini de layıkıyla yerine getirmedi. Ama, Müslüman coğrafyalarındaki en güçlü hükümdarlar bile, yine de emirleri altındaki Müslümanları yönetme yetkisinin meşrûiyet temelini, hediyeler gönderdikleri Bağdât'taki Halife'den gelecek bir 'hil'at' ve bir 'menşur' ile sağlıyorlardı. Bu bile, birçok ayrılık ve ayrışmaları, Müslümanlar arası husûmet ve gruplaşmaları engelliyor, fitne ve düşmanlık ateşlerini söndürebiliyordu.

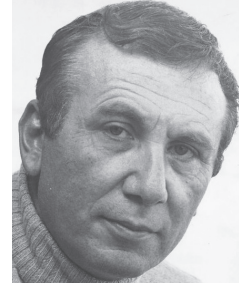
Bugün, 100 yıldır, bu imkândan da mahrumdur Müslümanlar.

Şimdi, 'ulus-devlet'lerin Müslüman vatandaşları da önce kendi ülkelerinin itibar ve menfaatlerinin korunmasına özen gösteriyorlar. Dahası, 100 yıl önce, gerçekte emperyal güçlerin dağıttığı Halifelik kurumundan söz etmek, Müslüman cemaat arasında bile, şimdi korkulan bir isim ve kurum hâlinde. Başsız kalınca, herkes kendi anlayışına göre bir İslâm anlayışıyla ortaya çıkıyor. Büyük kitleler de 'Uydum imam'a' yerine, 'Uydum kalabalığa' mânâsını çağrıştıran bir 'sürüklenen kitle' manzarası sergilediler, sergiliyorlar.

Bu durumda, 'Yapacak bir şey yok!' mu diyeceğiz; yoksa, merhale merhale de olsa, birçok engeli aşmayı mı deneyeceğiz?

Sözü, Suriye'li şair (merhûm) Nizâr Qabbânî'nin zorba yönetimleri taşıdığı 'Horoz' isimli şiirinde, birkaç mısra da dile getirdiği asıl soruyu sorarak bitirelim.

*'Mahallemizde
sadist, kan döken bir horoz var
(...) tekdir o, ebedidir
iktidar sahibi, zorbadır.
(...)mahallemizde
saldırgan, faşist, Nazi fikirli
bir horoz var
tankla çaldı idareyi
tutukladı hürriyeti ve hür insanları
bir vatani feshetti
bir halkı feshetti
bir dili feshetti
geçmiş feshetti
(...) mahallemizde
milli bayramda general elbisesi giyen
bir nesli yiyen
(...) bir nesli sarhoş eden (...)
mahallemizde
cahil bir horoz var işte
milislerden birine kumanda eden.
(...) mahallemizde
asabi, zırdeli bir horoz var
Haccâc gibi konuşur bir gün
ve Me'mun gibi yürür kibirle..
(...)
nasıl gelecek bize bereketli yağmur?
nasıl yetişecek buğday?
'hayır' nasıl inecek üzerimize
ve bereket nasıl örtecek bizi?
Allah'ın yönetmediği
'horoz'un hükmettiği bir memlekette?(...)'*

Nizâr Qabbânî
(1923-1998)

EYÜP SULTAN'DA HİZMETİNİZDE

☎ 0 212 567 90 41

Düğmeciler Mahallesi, Vezir Tekke Caddesi
No: 2 Eyüp Sultan/İstanbul

📷 heybemkitapkahve

ESKİŞEHİR
ÜNİVERSİTE CADDESİ'NDE

HİZMETİNİZDE

☎ 0 544 879 76 96

Üniversite caddesi No:156/A Eskişehir

📷 heybemeskisehir

Şükür ki 'öteki'den 'öteki'ne fark var!

Abdulhamit Güler

İnsan, baktığı yere ve durduğu yere aittir. Açıkçası hangisi insana daha çok sahiptir, emin değilim. Esasında durduğunuz yer baktığınızı, baktığınız yer de duruşunuzu belirler. Bir çıkmaz değil, insan sayısınca yola yol açan yolluktur bu durum.

İnsan, durduğu müddetçe ilerler. İlerleyenlerin en önemli özelliği duraklarıdır. Durmayan ilerlemesinden söz edilemez. Aslına bakarsanız gitmek de durmanın biraz harareti hâlidir. Bir çaresizlik değil, insan sayısınca çareye yol açan yolluk, bolluktur.

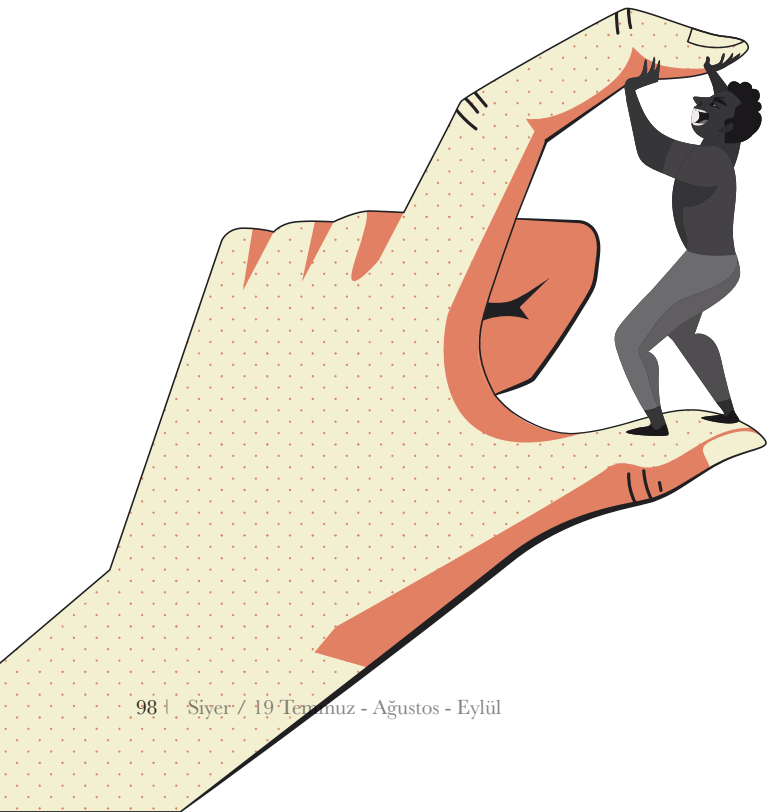
İnsanı tanımlamanın, tanımanın, tanıtmanın, damıtmanın, ayırmanın, duyurmanın ve insana sarılmanın, darılmanın veya insana çağırılmanın yegâne şartı budur. İnsan, sadece kendi olarak kalmaz. Yaşayamaz. Yaşanamaz. Yaşlanamaz. Tanımlanamaz. İnsan, bütün bunlara muhtaçtır. Çünkü kendine açtır.

İnsanın kendini tanıma yolculuğunda ihtiyacı olan şeylerden biri işte bu 'karşı'dır. Modern sözlüklerin temelsiz tarifindeki 'öteki' değil, eşyanın zıddı ile kaim olduğu hakikatinin bilinciyle tanımlanan kamustaki öteki...

Modern zamanın taşıyıcı araçlarından olan sinema, ötekinin oluşturulması, buna dair gerçekliğin tanımlanması, dönüştürülmesi ya da sıfırdan kurulması noktasında derin izler bırakan etkiye sahiptir. Teknolojinin omuzlarında büyüyen sinemanın kitleleri etkileme ve kamuoyu oluşturma konusundaki başarısı, öteki denen olgunun kime göre tarif edilmesi gerektiğini de belirler.

Kendi gibi olmayanın, kendi gibi olandan farkını vurgulamasının ötesinde anlam ifade eden kontrastı oluşturan tanımlama ile küresel algı oluşturulur. Kimin sıfatının neye tekabül ettiğini belirlemek, tüketim alışkanlıklarını da yönlendirmek manasına gelir. Zira sistem, belirli aralıklarla yeni tüketici modellerine ihtiyaç duyar. Bunun için ayırıştırmak, tüketici çeşitliliğini arttırmak ve yeni alanlar sayesinde 'diğer' ya da 'öteki'nin sınırlarında manipülasyonu devam ettirmek gerekir.

"Sinema eğlence aracıdır" demek, tam da buna hizmet eder. Çünkü modern zamanda eğlenmek, tüketmenin

temelidir. Yeni kent modelinde sabahtan akşama amansız koşturmacanın içerisinde, sistemin çarkları arasında ayakta kalmak için kapasitesini zorlayan ve yıpranan insanoğlunun arta kalan zamanlarda eğlenmesi gerekir. Ve bu eğlence tercihlerinde kimse kendi hâline bırakamaz. Benim neye güleceğimi, senin neye hüznoleneceğini, onun kimi destekleyeceğini, diğerlerinin nasıl korkacaklarını ve hepimizin ne tür aksiyondan keyif alacağını belirleme vazifesi sistemin en güçlü silahı olan sinemaya aittir. Nasıl giyineceğiniz de kimden nefret edeceğiniz de belirlenmelidir. Yani öteki, kendine de bize de bırakılamayacak kadar kıymetlidir.

Eşyanın zıddı ile kaim olmasının temelinde yatan ontolojik belirtinin kıyısından geçemeyecek olan bu zıtlıştırma, dostu ve düşmanı kimlikleştirdikten sonra hedefe oturtma şeklinde vuku bulur. Mesela son yıllarda (ve bundan sonraki 10 yıl boyunca) öteki deyince aklımıza LGBT gelmek zorunda. Aksi düşünülemez, teklif dahi edilemez! Bütün inanç sistemlerinde sapkınlık olarak görülen bu yaklaşımın normalleştirilmesi, bu yolla yeni tüketim alanlarının oluşturulması ve tüketici insanoğlunun tanımlarında yeni hareketler çerçevelendirilmesi gerekir. Bunun için Oscar'da yarışacak filmlerde LGBT unsuru, film ekiplerinde LGBT üyeleri aranır. Dünya festivallerinde de benzer durum söz konusudur. Ticari sinema ürünleri de bağımsız yapımlar da bu vurgu ile yeni öteki tanımını belirler. Yakın zamana kadar siyahîlerin öteki ilan edilmesi de benzer bir örnektir. İrkçılığın merkezi olan Batı'da siyah adam evrimin alt tabakası kabul edilirken, aynı merkezde 'beyaz adam' kötülenir. Siyah ile beyaz arasında fark mı var? Elbette hayır! Ancak beyaz adamın bunu kabul etmek zorunda kalması sonrası, sanki ırkçılığı asırlardır kendi yapmamış gibi dünyanın bütün ötekileri töhmet altında bırakılır. Siyah adama reva görülenler alçaklıktır. Siyah adamın ötekileştirilmesi de... Ve sonrasında siyah adamın, yeni öteki kontenjanından ayrıcalıklı sayılmak zorunda kalınması da...

Doğum yeri Batı olan sinemanın, ötekinin oluşturulması noktasında hem sebep hem de sonucun meydana gelmesi meselenin ironik manzarasını oluşturur. Başka bir örnek de Yahudilerdir... Tarih boyunca Yahudilere zulmeden, katleden, öteki konumuna düşüren Batı'dır. İspanya'daki zulümden kaçarak Osmanlı'ya sığınan Yahudileri kaçıran güç de İkinci Dünya Savaşı'nda

holokost mesabesinde katliama başvuran da Batı'dır. Oysa filmlere bakacak olursanız, Yahudilere onca kötülüğü yapan Doğu toplumlarıdır. Batılılar arasındaki 'bazı' uygulamalar üzüntü vermekle beraber, günümüz dünyasında Yahudileri ötekileştiren ve siyonist işgal yönetimi İsrail'in megalimini masum hâle getiren de Müslümanlardır! Üstelik Müslüman demeye gerek de yoktur, zira onlar teröristtir!

Kadın olgusu için de benzer bir manzara söz konusudur. Yani yakın tarihe kadar kadını hor gören, toplumsal hayatta yer vermeyen, oy hakkı bile bulundurmeyen Batı değilmiş gibi Doğu toplumlarındaki olumsuz örneklerin çarpık modern yorumlarla genellenmesi sonrasında bütün suçlarından beraat etme yetisi de bizzat Batı'ya aittir.

Örnekler çoğaltılabilir. Sinema tarihi incelendiğinde kritik eşiklerde bu hususlar dikkat çeker. Peki, bütün bu manzara içerisinde Hollywood'un temsil ettiği modern yorumlara karşı 'diğerleri' ne yaptı? Fiiliyatta öteki olduğu hâlde, ötekileştirilmekle itham edilip mahkûm olmasına karşın, dünyanın ötekileri ne yaptı?

Batı'yı ve Batılı'yı eleştirmek güzel, hep beraber en sert şekilde itham edelim. Peki, eşyanın zıddıyla kaim olması gerektiği düsturumuz nerede kaldı? Batılı'nın ötekisi kim? Kim olmalı? Nasıl olmalı? Ne yapmalı?

Ötekisini kendi
belirleyemeyen kişi,
ötekileştirilmiş ötelerin
ötekisi olarak ötelenmek ve
esas gündem maddeleri ile
yaklaşım planlarını ötelemek
durumunda kalır.

Sürekli savunma hâlinde olan Doğulu'nun kaderi, rakibinin hücum organizasyonlarını kendi sahasında kabul ederek 'yenildik ama ezilmedik' seviyesinde az farklı mağlubiyetlerle teselli bulmakla, 35'inden sonra transfer edilen ve esas performansının yarısını bile göstermediği hâlde el üstünde tutularak övgüye boğulan futbolcunun takım arkadaşının hayran bakışlarındaki 'ezik tutsaklık' arasında gidip gelmek mi olmalı?

Kendisinin ötekileştirilmesine ses çıkarmayan 'bizim sinemacı', emanetin ehlinde bulunması gerektiği düsturuna riayet etmediği hâlde geceleri yastığa başını nasıl rahat koyabilir? Batı'yı ve Batılı'yı eleştirmek güzel, hep beraber en sert şekilde itham edelim. Peki, eşyanın zıddıyla kaim olması gerektiği düsturumuz nerede kaldı? Batılı'nın ötekisi kim? Kim olmalı? Nasıl olmalı? Ne yapmalı?

Yapılması gerekeni ifade edebilmek için başa dönelim...

İnsan, baktığı yere ve durduğu yere aittir. İnsan, durduğu müddetçe ilerler. Başkalarının, size nerede duracağınızı söylemesine müsaade etmemelisiniz. Durmak da iradenizle olmalı, yol almak da... Öteki, sizden kaynaklanmalı. Kaynağı size ait olmayan hiçbir şey hakkında söz hakkınız olamaz. Bilmediğiniz şeye itiraz edemeyeceğiniz gibi kendinizde aramadığınız 'öteki' hakkında fiiliyata da geçemezsiniz. Hâl böyle olunca da size dayatılan ötekiyi kabul etmek ve farkında olmadan

ötekileştirmek durumunda kalırsınız. Ötekisini kendi belirleyemeyen kişi, ötekileştirilmiş ötelerin ötekisi olarak ötelenmek ve esas gündem maddeleri ile yaklaşım planlarını ötelemek durumunda kalır.

Sinemacının bu meseleler üzerine kafa yorması hayati derecede mühim. Çünkü sinema, ötelerin ötesinin ötekileştirilmemesi gerektiği düsturunun içselleştirilmesi ve geniş kitlelere soru işareti olarak sunulması noktasında en verimli araçlardan biri. Sinemanın araçsallaştırılmasındaki sakınca ancak böyle durumlarda verimli bir aşamaya gelebilir.

Sinema ile herhangi bir şekilde muhatap olan herkes bu manzaranın mesulüdür. İzleyici, üretici, satıcı ya da duyurucu... Sinemanın onlarca alt başlığından birinde yer tutan ve temelde her biri aynı kıymette olan kişi, sorumluluğunun farkında olarak savunma mekanizmasını oluşturmak ve geliştirmek zorundadır. Farkındalığın oluşturulması noktasındaki her çaba bu zaviyeden kıymetlidir. Kimsenin ama kimsenin katkısı küçümsemez. Senarist, yönetmen, eleştirmen, izleyici ve diğerleri... Her birinin, sinemanın aydınlatma kapasitesine hizmeti mümkün. Hem aydınlanmak hem aydınlatmak... Sinemayı kıymetli kılan da bu... Aydınlanmaya çalışırken aydınlatma işlevine bürünebiliyorsunuz.

Yeniden başa dönecek olursak...

İnsanı tanımlamanın, tanımanın, tanıtmanın, damıtmanın, ayırmanın, duyurmanın ve insana sarılmanın, darılmanın veya insana çağırılmanın yegâne şartı farkındalıktır. İnsan, sadece kendi olarak kalamaz. Yaşayamaz. Yaşanamaz. Yaşlanamaz. Tanımlanamaz. İnsan, bütün bunlara muhtaçtır. Çünkü kendine açtır. Eşyanın, zıddına ihtiyaç duyması gibi...

Binlerce Yıllık Kültür Elçisi
Bir Şehir:

Mardin

✍ Mikail Çolak

İlk insandan itibaren bereketli hilal dediğimiz Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki vadileri de kapsayan, Mezopotamya havzasını içine alan; şu anda Filistin, Lübnan, Ürdün, Suriye, Kuzey Mısır ve Irak gibi ülkelerin bazı kısımlarını çevreleyen topraklar bize on binlerce yıllık bir tarih mirası bırakmıştır. Bu mirasın en nadide parçalarından biri de Mardin'dir.

Bu bereketli topraklar Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Yusuf gibi birçok peygambere ve o peygamberlerin izlerine ev sahipliği yapmış, bu peygamberler döneminde hüküm süren Sümerler, Akadlar, Mısırlılar Keldânîler, Hititler ve Romalılar da kendi imzalarını atmışlardır. Ardından buralara farklı imzalar da atan Eyyûbîler, Memlûkler, Abbasiler, Emevîler, Selçuklular, Osmanlılar, Akkoyunlular, Karakoyunlular gibi devletlerle irili ufaklı emîrlikler, atabeylikler ve beylikler de şüphesiz bu medeniyet koridorunda söz sahibi olmuşlardır.

Mezopotamya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan bereketli hilale doğru tarihi süreçte sürekli geçişlerin olduğu bu zengin kültür ve medeniyet koridoruna hayranlık duymamak mümkün değildir. Medeniyetlerin, toplumların, kavimlerin, inançların, ticaretin, kültürün ve insanî değerlerin sürekli taşındığı, hâlâ da taşınmaya devam ettiği bu koridora ev sahipliği yapan şehirlerden olan Diyarbakır, Urfa, Antep ve Mardin'de zengin medeniyet kalıntılarına rastlamak bu anlamda tesadüf olmasa gerektir. Ancak bu şehirler içerisinde bu zengin medeniyet birikimini en iyi yansıtan şehir Mardin'dir, dersek abartmış olmayız.

Sebep ne olursa olsun yüzyıllar boyunca bir şekilde üzerindeki mirası korumak için direnmiş bu şehirde çok iyi muhafaza edilen bu zengin miras, şüphesiz Urfa'da, Antep'te, Adıya-

man'da, Diyarbakır'da, Elâzığ'da da izler bırakmıştır. Ancak Mardin, açık hava müzesi kültür elçiliği görevini kimseye kaptırmamış ve kaptırmak niyetinde de gözükmemektedir.

Geceleri gerdanlık, gündüzleri seyranlık denilecek kadar insanı kendisine hayran bırakan şehir ruh veren sadece taş yapılan olmasa gerek. Gelip geçen kültürlerin ve medeniyetlerin de miras bıraktığı saygı, hoşgörü ve ötekini sorgulamadan olduğu gibi kabul etme şeklinde nükseden ince nezaket tüm ruhları çepeçevre kuşatıyor şehri gezerken.

On birlerce yıllık medeniyet izleri hâlâ dipdiri ve canlı. Artuklu eseri Ulucamii ve Zinciriye Medresesi ile, Mor Behram Kilisesi sabah doğan aynı güneşe yüzlerini çevirirler minarelerinden, taş duvarlarından ısınmaya başlarken.

Güneş Tapınağı kalıntıları üzerine kurulu Dayluzzaferan Manastırından binlerce yıllık Sür-yânî tarihi dinlersiniz bilgece. Kâsimiye Medresesi'nden de Akkoyunlular ne yapmak istedi bu topraklarda ona şahit olursunuz.

Bu zengin galerinin varlığını bir yerde de o topraklarda son kalıcı izleri bırakan medeniyette borçluyuz. Yani Osmanlıya. Neden mi? Çünkü Osmanlı, bu zengin ve kadim kültür florasına dokunmama nezaketi ve inceliği göstermiştir. Müslüman olmayan toplumların da kendine yer bulduğu bu topraklarda

hiçbir kaprise kapılmadan, Keldânîleri, Süryanîleri, Ezîdîleri, Rumları ve onların inanç kültür değerlerini muhafaza etmelerine fırsat vermiştir.

Biz, Selçuklu şehir terbiyesinde de fethettikleri Bizans şehirlerini yok etmeden ve hiçbir kaprise kapılmadan Bizans şehir kalıntılarını değerlendirerek kendi kimliğini ifade eden, yeni eserler de katarak kadim şehirlerin var oluşunu devam ettirdiklerini görüyoruz. İnsanlığa şehir plancılığı anlamında miras bırakılan ve hoşgörü mayasıyla yoğrulmuş bu kadim ahlâkın izlerini Ankara'nın Selçuklardan kalma camilerinde, Bizans sütunları ve Bizans tapınaklarından kalan birçok eserde görebiliyoruz. Artuklu, Akkoyunlu terbiyesi bunun yansıması olarak Mardin'de yine karşımıza çıkıyor.

Emeğe, inanca, kültüre, farklılığa saygının; onu var kabul etmenin, onunla birlikte yaşamaktan gocunmamanın, ötekileştirmenin en zengin ispatını Mardin'deki, Ulucami ile Dayluzzaferan'ın, Zinciriye medresesi ile Sür-yânî kiliselerinin hâlâ yana yana kol kola yaşamasından anlayabilirsiniz.

İstanbul'un göbeğinde; tepesinde bir haçlı arması olan kilise ilk anda tepkinizi çekebilir, fetih ruhuna aykırı deyip bu de neyin nesi, diye hayıflanabilirsiniz belki ama Mardin'de Midyat'ta o kültür havzasında ne bir Süryanî kilisesi ne bir Keldânî eserine tahammülsüzlük yoktur. Aksine Ezîdilerin günlük dualarında yaptıkları meleklerin başı Taus Meleği'ne tapınma size garip gelmez ya da Süryanîlerin günlük secdeye kapanma şeklindeki ayinlerinde doğuya dönmelerini yadırgamazsınız. Süryanîler, Keldânîlerin Hıristiyan olmuş formu olarak Hz. İsa'nın bize emaneti ve bizim Süryanîmiz, Ezîdiler bu toprağın kaybolmuş misafiri ve bu toprakların bir parçasıdır.

Midyat'taki, Nusaybin'deki, Mardin'deki rengârenk esnaf arasında Süryanî, Yezîdî, Arap, Kürt, Türk insanlarla biriktirdiğimiz anılarımız var. Arap fıkrasına bir Süryanî gülüşü, ya da Sünnî hikayesine kulak veren bir Ezîdî hiç garip gelmez bu diyarda.

Sünnî ve Süryanî dostluğu, Arap, Kürt ve Ezîdî ahabplığı kartpostal süsleyecek kadar nadide; fıkralarla, anılarla yüzyıllara taşınacak kadar kıymete değerlidir.

Her Mardin seyahatimde aynı tespiti yapmam bende hayranlık uyandırıyor. Mardin'in, Midyat'ın Süryanîsi o toprakların çocuğudur. O topraklarda kiminle, nasıl, ne şartlarda yaşayacağını çok iyi bilen keskin bir tecrübeye sahiptir. Doğumundan itibaren birlikte yaşama ahlâkı, kültürü kendisine tevarüsle nakledilir. Aynı şekilde Arap da Kürt de Türk de bu kodlar konusunda çok dikkatlidir. Süryanînin geleneklerindeki çeşitlilik ve farklılık bir Sünnî için alay etme değil en fazla latife eseri; takılma, şakalaşma vesilesidir. Aksi takdirde binlerce yıldır o topraklardaki birlikte yaşama hikâyesi bir yerde akamete uğradı.

Cana yakın deriz bu samimiyeti ifade ederken. Cana yakın demek; seni olduğu gibi kabul eden, yargılamayan, seni sana bırakan, sende insanî yönü gören başkada bir şeye ihtiyaç duymadan sana muamele yapmayı kültür kabul eden insan demektir.

Geceleri gerdanlık, gündüzleri seyranlıklar denilecek kadar insanı kendisine hayran bırakan şehre ruh veren sadece taş yapılan olmasa gerek. Gelip geçen kültürlerin ve medeniyetlerin de miras bıraktığı saygı, hoşgörü ve ötekini sorgulamadan olduğu gibi kabul etme şeklinde nükseden ince nezaket tüm ruhları çepeçevre kuşatıyor şehri gezerken.

Bize miras kalan medeniyet terbiyesinde; bizim gibi düşünmeyene muamelede saygı baş köşeye oturduğu için, onun inancı, giyim şekli, inanç biçimi, gelenekleri, âdetleri, huyu suyu, ticareti, komşuluğu, insanî muamelesi hep bu saygı çemberinde şekillenir. Varsa kusuru varsa eksigi varsa ters gelen bir yanı/yönü hoş görülür, sınır çizilir, yola revan olunur. Mardinli dostlarımda gördüğüm sıcak, samimi, dostluk namına tüm ruhi boşlukları dolduran zengin ve kucaklayıcı tavır; bu saygı kültürünün sevgiye, dostluğa galebe çalmış versiyonudur diyebiliriz.

Kadîm doğunun insanlık tarihi kadar eskimeyen bu kültürüne sahip olmak aynı toprağı paylaşmak aynı gökyüzüne bakmak, yanı güneşe gülümsemek, aynı ezgilere kulak vermek ne büyük zenginliktir.

Üstünlüğümüz Tam Olarak Nerede?

Merve Yıldızbaş

Ötekileştirmenin temelinde yatan iyi-kötü, kadın-erkek, Türk-Kürt, bizden-bizden değil gibi ayrımlar bizim bir hadisın ışığı altında meseleyi incelememizi sağlıyor. “Her doğan çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hristiyan veya Mecûsî yapar...”¹ Anlıyoruz ki yaratılışın saf hâli üzere iken her türlü yönlendirmeye de açığız. Küçükken iyiyi ve kötüyü benliğimiz tam olarak zayıf olduğu için tam ayıramadığımızdan ailesel ve çevresel yönlendirmelerle iyi ve kötü kavramları zihnimizde anlam buluyor.

Toplumların insanları “iyi biz” ve “kötü onlar” olarak bölmeleri dolayısıyla yapılan ayrımcılık, ötekileştirme ve düşmanlık insanlık tarihinde hep olagelen bir durumdur. Hatta insanlık tarihinin başlangıcı olan Hz. Âdem’in yaratılışında şeytan, Hz. Âdem’in çamurdan kendisinin ateşten yaratıldığını² söyleyerek kibirlenmiş, ötekileştirmiş ve zalimlerden olmuştur.

O zaman ötekileştirmenin her türlü boyutu olsa da Müslüman birey etrafında 3 başlık altında inceleyebiliriz:

1- Müslüman-Kafir Ötekileştirmesi

Dinimiz bizlere şeytana uymamayı emrederken aynı zamanda Bakara Sûresi’ndeki “Dinde zorlama yoktur.”³ âyetiyle yaptığımızın doğru olduğunu kesin olarak bilsek bile bunu başkasına dayatma gibi bir durumun olmaması gerektiğini gösteriyor. Elmalılı bu âyetin manasının aslını “Zorlama, dinde yoktur.” şeklinde açıklayarak aslında sadece dine girme konusunda değil zorlama cinsinden hiçbir şey İslâm dininde yoktur, demek istemiştir. Böylece dinin konusu zorlamak değil bilakis zorlamayı ortadan kaldırmaktır. Aynı zamanda Allah, öbür dinlerin ve insanların kutsallarına, insanlık değerlerine saygı duymamızı ve ötekileştirmememizi de emreder. “Onların, Allah’ı bırakıp tapıklarına sövmeyin ki,

onlar da haddi aşarak, bilgisizce Allah'a sövmesinler.”²⁴ Bununla beraber müşrikler Peygamber Efendimiz'in (sas) kutlu davetine asla icabet etmeyecek on isim saymıştır ve on isim de iman etmiştir. Peygamberimiz'in (sas) iman etmeyenleri ötekileştirmemesine, onların hidayeti için çabalamasına ve en önemlisi onları geçmişleriyle yargılamamasına başta İkrime b. Cehil olmak üzere birçok sahâbî üzerinden şahit oluyoruz.

Küresel güçlerin, sayıları iki milyar civarı olan Müslümanlardan veya halkı Müslüman olan devletlerden değil de İslâm'dan korktuğu aşıkardır. Çünkü İslâm muhteşem bir insan değiştirme ve dönüştürme gücüne sahiptir. Bunu peygamber döneminde de görüyoruz. Aynı o dönemdeki gibi hiçbir insandan ümit kesmemeli, nebevi siyaset çerçevesinde şahsi çıkarların değil İslâm'ın çıkarlarını gözeterek hak ile batılın mukaddes mücadelesini vermeliyiz.

2- Müslüman-Münafık Ötekileştirmesi

Kalplerinde iman bulunmadığı hâlde dil ile iman ettiklerini söyleyen münafıklar zümresi İslâm toplumunda sürekli tehlike arz etmişlerdir. Müminler arasına nifak ve ayrımcılık sokmak istedikleri hâlde Peygamberimiz'in (sas) onları en yakınında tutmasıyla onların dışlanmadığını görüyoruz. Onların isimleri Hz. Peygamber (sas) ve sırdaşı tarafından bilindiği hâlde isimleri ifşa edilmiyordu.

Nifak ve münafıklık saâdet asrında bir mabed olarak inşa edilen “Mescid-i Dırar”da görünür hâle gelmiştir. Medine’de saygın bir güç ve otorite elde edince inkardan imana döndüklerini ilan etmişler, Resûl-i Ekrem (sas) bu kişilerin beyanlarını dikkate alarak onları Müslüman kabul etmiştir. Çıkar eksenli bir inanç izharında bulunan bu nifak sahipleri hakkında Yüce Rabbimiz, “Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır.”²⁵ buyurarak içinde bulundukları bula-hık hâlini bizlere tasvir etmiştir.

Bugün de İslâm toplumu büyük nifak hareketleri ve fitnelerle mücadele etmektedir. Bu yapılar İslâm toplumlarının yapısını bozmakta; dine, dinî anlayış ve düşünceye zarar vererek toplumda kaos oluşturmaktadırlar. Ülkemizde ve İslâm coğrafyasında yaşanan nifak ve fitne hareketlerinin, İslâm'ın mutedil ve sahih çizgisin-

den sapmış oldukları hâlde kendilerini Müslüman olarak isimlendiren kimseler eliyle gerçekleştiriliyor olması düşündürücüdür. Fitne küresel anlamda teröre dönüşebilmekte, nifak kıtalar dolaşmakta, insanların birbirine olan güvenini bitirmektedir. Herkesin kendi görüşüne ve düşüncesine yegâne hakikat gözüyle baktığı bir dünyada, ne karşılıklı görüş alışverişinden ne uyumdan ne de rahmeti tecelli ettirecek güçlü bir uzlaşıdan söz edilebilir.

3- Müslüman-Müslüman Ötekileştirmesi

Aynı yolun farklı şeritlerini oluşturduğumuz, dilimiz, rengimiz, memleketimiz farklı olsa da heyecanımızın, duygularımızın, kanımızın renginin aynı olduğu yer yüzündeki tüm Müslümanlar tek ümmettir. “Gerçekten bu, tek bir din topluluğu olarak sizin ümmetinizdir; ben de sizin Rabbinizim. Şu hâlde bana kulluk edin” (dedik).²⁶ Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de aynı özden yaratılan kadın ve erkekler olarak farklı farklı toplumlara ayrılmamızın nedeni, birbirimizle tanışmak olarak açıklanır. Üstünlük ise Allah’ı layıkıyla bilme ve bunun gereğini yapma çabasına bağlanmıştır. O hâlde Müslüman toplumların birbirlerini tanıması gerekirken bunu çoğu zaman beceremediği ve bu beceriksizliğin ötekileştirmeye sonuçlandığını görüyoruz. Ötekileştirme kendini beğenme ve karşıdakini aşağılık görmeye varır. Toplumlar birbirlerini tanırsan sadece olumlu ve güzel yönleriyle değil, bir bütün olarak tanımahılar ki “biz”deki “kötü” ve “onlar”daki “iyi”yi görebilsinler.

Farklılıkları, içimizdeki öteki diye adlandırmaya sebep olan şeylerin aslında birer güzellik olduğunu ve bizim 9 gördüğümüzü karşıdakinin 6 görebileceğini hep bilerek amansız bir eleştiri yapmamalı. Bunun Müslümanlara yakışmayan bir tavır olduğunu bilmeliyiz. Nasıl ki farklı dinleri bile ötekileştiremiyorsak Müslümanların ötekileştirilip bölünmesine de izin vermemeliyiz. Cemaat, vakıf, kuruluşlar daveti kendilerine değil İslâm’a yapınca birleşme sağlanacaktır. Mezhepçilikle kendi mezhebinin dünyayı kurtaracağını zannedenler hem mezhebini hem de diğer mezheplerin değerini karalamakta dışarıdan gelecek yıkımlara ortam hazırlamaktadır. “Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır ve yapmakta olduğunuz her şeyi o zaman Allah size bildirecektir.”²⁷ âyeti gereğince

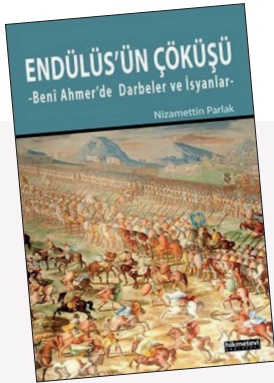
sağlıklı bir toplumun fertleri görev bilincine sahip ve kendini düzeltmeye çalışan insanlardır.

Peygamberler de nitekim kendine kavimlerinin öncüleridir ve baktığımızda peygamberini öldüren kavimlerin peygamberlerini, kendileri gibi beşer olacağını inanmak istemediklerinden, hakkı söylediğinden dolayı ötekileştirdiklerini görüyoruz. Bazıları ise fakir olduğundan ve kendi soyundan gelmediği için inkâr ediyor. Buna Yahudiler üzerinden şahit oluyoruz ve tarih boyu kendilerini üstün ırk kabul etmeleri, ellerindeki güce tapmaları sonucu nice felekatele ve tahribatlara yol açtıklarını görüyoruz.

En büyük sorunlardan biri de ötekileştirmişlerin ötekileştirmesidir. Fakirken ayrımcılığa maruz kalan biri berekete nail olunca infak etmeyi unutan, belirli bir makama ulaşınca kendinden vazifeye alt seviyede olanı görmeyen ve insanlığı kana bulayan katliamcılara

maruz kalıp aynısını bir başka topluma yapanlar... Nazilerin Yahudilerin kökünü kazımak istemesiyle Yahudilerin Filistinlilerin kökünü kazımak istemesi arasında fark yoktur. Yahudiler de bir zamanlar mazlumdu ama bugün geline durum Nazi romantizesini ortadan kaldırmaya yetiyor. Devlet başkanları değil de halkın bu acıları çekmesini ele alacak olursak da bugün onların torunları, çocukları Filistin halkıyla eğleniyor. Ötelileştiriyor ve kendini yüceltiyor.

İslâm bayrağı altında birçok farklı milletten, dinden ve ırktan bulunan insanların yaşadığı dönemler olmuştur. Gerek peygamber döneminde ve gerek yakın tarihte. Refah seviyesini belirten bu turnusol ne kadar çok milleti aynı kara parçasında tutabilmişse o kadar has yönetim anlayışını kavrayabilmiş demektir. Çünkü orada ötekileştirme yoktur. Allah bizlere tek yürek bir ümmet olabilmeyi nasip etsin.

ENDÜLÜS'ÜN ÇÖKÜŞÜ

Beni Ahmer'de Darbeler ve İsyanlar

Nizamettin Parlak

Hikmetevi Yayınları

“Din, insanlık tarihinin kesin bir olgusudur. Fakat en az onun kadar kesin olan bir başka olgu daha vardır. Bu olgu, dinin içinden üretilen ve ilâhî dinin karşısına çıkarılan öteki/sahte dindir.”

- 1 Buhârî, “Tefsîr”, 2.
- 2 Hicr, 15/34.
- 3 Bakara, 2/256.
- 4 En’âm, 6/108.

- 5 Bakara, 2/10.
- 6 Hucurât, 49/13.
- 7 Mâide, 5/105.

Kitapta İspanya’daki son Müslüman devlet olan Benî Ahmer’deki isyanlar ve saray darbeleri incelenmiştir. Eser; ön söz, araştırmanın yöntem ve kaynakları, giriş ve iki bölüm ile sonuç, kaynakça ve dizinden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan kaynaklar ana hatlarıyla ikiye ayrılmaktadır: Dönemin canlı şahitleri olan ve olayların içinde yer alan tarihçilerin kaleme aldıkları eserler. Özellikle XIV. yüzyılda Benî Ahmer Devleti’nin veziri ve tarihçisi olan Lisânüddîn İbnü’l-Hatîb (ö. 1374) ve onunla birlikte Gırnata Sarayı’nda üç yıl kadar görev yapmış olan İbn Haldûn’un (ö. 1406) eserleri başlıca kaynak olarak kullanılmıştır. Onlarla birlikte Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. el-Makkarî et-Tilimsânî’nin (ö.1631), *Nefhü’t-tîb min-ğusni’l-Endelûsi’r-ratîb ve zikrî vezîrihâ Lisâ-niddin İbnî’l-Hatîb* adlı eserine de müracaat edilmiştir. Çalışmada kullanılan ikinci tip kaynaklar ise çağdaş araştırmacıların kaleme aldıkları, kitaplar, makaleler ve ansiklopedi maddeleridir.

Girişte, darbeler ve isyanların tarihi, doğal afetlerle olan ilişkisi ve isyanların psiko-sosyal temelleri hakkında genel bir değerlendirmeye yapılarak Endülüs tarihindeki darbe ve isyanlara ana hatlarıyla değinilmiş, Benî Ahmer’in tarihçesine yer verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde darbelerin ortaya çıkmasına yol açan sebepler üzerinde durulmuştur. Bunlar beşerî, siyasi, coğrafi, sosyal ve dinî sebepler başlıkları altında ele alınmıştır. Bunların bir kısmı; etnik farklılıklar, asabiyet faktörü, itaatsizlik tabiatı, lüks, israf, zevk ve eğlenceye dalma, kontrol edilemeyen hırslar, iç ihtilaflar ve din bağının, ahlâkî değerlerin zayıflaması gibi insanlardan kaynaklanan sebeplerdir. Bir kısmı da coğrafi sebepler, beldelerin ve kalelerin isyancılara cesaret verecek mukavemeti olması, devletin yaşlanması, dış güçlerin etkisi, Endülüs’ün diğer merkezlerinde yaşanan işgallerden kaynaklanan göçler gibi başka sebeplerdir.

Tarih sahnesinde var olma mücadelesi veren günümüz toplumlarının ve devletlerinin bu tür darbe ve isyan sebeplerinden ve ikinci bölümde ortaya konulan sonuçlarından önemli ölçüde faydalanacağı değerlendirilmektedir. İkinci bölümde ise Benî Ahmer’deki darbeler ve isyanlar incelenmiş, olaylar kronolojik olarak dönemsel bazda ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak darbe ve isyanların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçları üzerinde durulmuştur.

Vahdetin Önündeki En Büyük Engel: Ötekileştirme

Fatma Şeyda Selek

Ötekileştirme hastalığının İslâm dünyasında ortaya çıkışı, Peygamber Efendimiz'in (sas) vefatından sonraki zamana tekabül ediyor. Bu kronik hastalık, İslâm dünyasının en temel dinamiklerinden biri olan vahdeti sarsacak kadar tehlikeli. Bu hastalığı yakından tanıyabilmek için öncelikle öteki ve ötekileştirme kavramları üzerinde durmamız icap ediyor. Kavramsal çerçeveyi zihin dünyamıza yansıtalım ki bu hastalığı tanıyabilelim.

“Öteki” kavramının Türkçe'deki karşılığı “sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan”, “öbür, diğer” şeklinde verilmektedir. Aslında “öteki”, insanların ve toplulukların kendilerini tanımlayabilmek için kendinden olmayana yükledikleri bir sıfattır.

“Ötekileştirme”de ise diğeriyle mesafeyi büyütme çabası vardır. Taraflar ötekileştirdikleriyle aralarına bir set çekerler ve onun üzerinden varlıklarını güçlendirmeye çalışırlar.

Toplumdaki farklılıkların bir tehdit unsuru olarak görülmesiyle birlikte ötekileştirme süreci başlar. Ötekileştirme “ben” ve “biz” in dışındakilere olumsuz bir imaj çizilmesidir. İnsanlık tarihi boyunca öteki ya da diğeri anlayışı varlığını hep devam ettirmiştir. Ortak yaşam alanını paylaşp ötekini, ötekileştirmemek ise tarafların birbirine saygı göstermesiyle mümkündür.

İslâm düşünce tasavvuru; kendisinin dışında var olanları ötekileştirmemiş, farklılıklar toplumun bir gerçeği kabul edilmiş ve yok sayılmamıştır. İslâm hukukunun geçerli olduğu toplumlarda İslâm dışındaki dinlere hukukî bir statü verilerek temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya çalışmıştır. Bunun en iyi örneklerini İslâm'ın ilk dönemindeki Medine Sözleşmesi, Endülüs ve Osmanlı tecrübesinde net bir şekilde görebiliyoruz.

Böylece farklılık toplumun doğal bir parçası hâline gelmiştir. Bu yaklaşımın ardında da “öteki”ni “ötekileştirme”den, var olan gerçekliğin bir parçası olarak görme, onu yok saymama ve onunla bir arada yaşayabilme düşüncesini görüyoruz. Aslında insan kendisini öteki üzerinden tanımlar ve bir nevi kimliğini onun varlığıyla oluşturur. “Ben” ve “biz” in dışındaki her kimlik, topluluk, renk zenginlik unsurudur.

Öteki kavramının neleri kapsadığını konuşacak olursak, tanımlardan da anlaşılacağı üzere öteki tanımı bi-

zim dışımızdakilere verilen bir tanımdır. Peki burada “biz” den kastımız nedir, hangi topluluktur? **Biz derken kastettiğimiz Allah ve Rasûlü’ne (sas) iman etmiş ve bu inanç çerçevesinde kuvvetli bir bağ ile birbirine sımsıkı bağlanmış Müslüman topluluğudur. Biz derken Fatiha Sûresi’ndeki bizi kastediyoruz:**

“(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.”

Bu noktada şu soru aklımıza geliyor: Müslümanın ötekisi olur mu? Müslümanı öteki konumuna getirmek, biz dediğimiz o güzide topluluktan çıkarmak değil midir? Ana ilkelerde, temel esaslarda birlik sağladığımız kişileri veya toplulukları öteki diye etiketleyerek biz sahasından uzaklaştırma gibi bir hakkımız var mıdır? İşin acı boyutu da şu: **Her şahsın/grubun kendi dışındakileri çeşitli sebeplerden dolayı biz sahasının dışına itmesi ve herkesin farklı bir öteki algısının olması. Sapasağlam, yekvücut olması gereken “biz”in artık göreceli ötekilerden oluşan yansımalara dönüşmüş olması bizi düşündürmeli.**

Numan b. Beşir der ki: “Hz. Peygamber (sas) Müslümanların birbirine bakışını *‘Birbirini sevmekte, birbirine acımakta ve birbirini görüp gözetmekte müminler, tek bir vücut gibidir. O vücutun bir organı rahatsız olunca öteki organların tamamı uykusuzluk ve derin bir rahatsızlık hisseder. Hasta olan organın ıstırabını daima paylaşırlar.*” şeklinde ifade etmiştir.” (Buhârî, “Edeb” 27).

Biz ve onlar derken iman-küfür cephesini kastetmemiz gerekirdi. Ama biz derken kendi aidiyetimizi, taassubumuzu kastediyoruz; onlar derken de ötelediğimiz Müslüman kardeşlerimizi... Ötekileştirilen de başka grupları öteki konumunda görüyor.

Böylece kalplerdeki ötekileştirme dillere dökülüyor, fiillere yansıyor. Kişi, öteki statüsüne koyduğu Müslüman kardeşinden (!) en ufak bir güzellik bile esirgiyor. Kimi zaman içten bir tebessüm, kimi zaman da kardeşliğin en güzel işareti olan bir selam...

Hâlbuki Kur’ân-ı Kerîm, ötekileştirme aracı olacak bazı lakapların kullanılmasını yasaklamıştır. “Ey iman

edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır.” (Hucurât 49/11).

Hiz. Peygamber’in (sas) sevgili eşi Safiyye annemiz, İslâm’la şereflemeden önce Yahudi idi. Bazı Müslümanlar kendisinden, “Yahudi kızı” olarak bahsediyor, bu durum da Hiz. Safiyye’yi çok üzüyordu. Bir keresinde Allah Rasûlü (sas), bu sebeple ağladığını görünce onu teselli etmiş; hem Musa ve Harun peygamberlere yakınlığını hem de son peygamberin eşi olduğunu dile getirerek kendisine iltifat etmiştir (Tirmizî, “Menâkıb”, 63).

Bu hadiseyle insanın, geçmiş sebebiyle dışlanamayacağı, ötekileştirilemeyeceğini ve kişinin hoşlanmadığı geçmişle anılamayacağını anlamış olmaktadır.

Ümmet olmanın ana karakteri olan vahdeti zedeleyen ötekileştirme ipini ilk göğüsleyen şeytandır. Hatırlayalım; ilk insan yaratılmadan önce Rabbimiz, şeytanın da aralarında bulunduğu meleklerle insanı yaratacağını haber vermiş ve ona secde etmelerini emretmişti. Bütün melekler secde ederken, şeytan ise secde etmekten yüz çevirmişti. Şeytanın gerekçesi ise, insanın topraktan, kendisinin ateşten yaratılması ve ateşin toprağa üstün olduğunu düşünmesiydi. Oysa bu duygusuna yenilmeseydi üstünlüğün, ateşi de toprağı da yaratan Allah’a itaatte olduğunu anlayacaktı.

Ötekileştirme insanın en büyük düşmanı şeytanın bir adıdır. Rabbimiz şöyle buyurur:

“...Şeytanın adımlarına tabi olmayın. Muhakkak o, sizin için apaçık bir düşmandır.” (Nûr 24/21).

Şeytanın adımlarına uyup da onun ötekileştirme telkinlerine kulak verenler ahirette şeytana, “Keşke sizinle aramız doğu ile batı kadar uzak olsaydı! Ne kötü bir arkadaşır şeytan.” (Nisâ 4/38) der.

Müslümanın Ötekisi Olur mu?

Zeynep Mert

Bu soru, daha açık bir şekilde ‘Müslüman dünyasının öteki kavramına olan tavrı ve tutumu nedir?’ sorusuna cevap arar. Bilindiği üzere her soru bilinen bir bilgi üzerine bina edildiğinden soru içindeki öteki kavramının incelenmesi de sorunun anlaşılmasında ve çözülmesinde fayda sağlayacaktır.

Öteki kavramı Türkçe’de, “*sözü edilen veya benzer iki şeyden önem ya da yer bakımından uzakta olan*”, “*öbür, öbürü*” gibi ifadelerle açıklanmakta olup bu kavrama genellikle olumsuz anlamlar yüklenmektedir.¹ Şöyle ki, kişiler yeni karşılaştığı şeyde ilkin ikileme düşer.² Sonrasında ortadaki muğlaklığı gidermek adına onu “*öteki*” yani düşman kategorisine koyar ki bu düşman kategorisi, her şey olabilme özelliğine sahiptir.² Buradan hareketle öteki kavramı kullanıldığı yere göre olumlu veya olumsuz anlamlar içerebilirken bu ötekileştirme serüveninin normal bir süreç olduğu görülür. Fakat elbette burada ontolojik bir ötekileştirmenin meşru bir süreç olduğundan söz edemeyiz. Bunu ileride anlatacağız.

Günümüze kadar ötekileştirmenin aracı olarak ırk, dil, din, mezhep gibi öteki ifade eden kavramlar kullanılmıştır. İslâmiyet’in kullanılan kavramlara karşı tutumu ise biraz daha farklı bir yapıdadır. Bu yapıya genel olarak baktığımızda İslâm, “öte” kavramına ontolojik

olarak bakmak yerine bilgi ve fiiliyet bakımından bakıp değerlendirir. Bu bilgi ve fiillerin ölçüsü ve amacı ise tevhid ve adaletin sağlanması üzerindedir. İslâmî düşüncede insanın insana üstünlüğünün ancak iman ve itaatte gösterilen takvâ ile olduğu kabul edilmiştir.

Bir gaye üzere dünyaya gelen ve iradesinde özgür olan insanın, tercih ettiği fiil ve bilgiler onu biricik yapan değerlerini belirler. Fakat cüz’î irade sahibi insan, hayatının tamamını sadece kendi tercihleri ile oluşturmuş da değildir. Bu bakımdan İslâm, insana tercih edebildiği alanlar mesabesinde sorumluluk yükler ve bu sorumlulukla hak ettiği konumunu tayin eder. Bunun neticesinde cüz’î iradeli insanın; küllî iradenin kudretinde olan dil, ırk, renk gibi tercihleri ötekileştiremeyeceği gibi buna hakkı da yoktur. Dolayısıyla İslâm’da ontolojik yani varlığın kendi mahiyeti üzerinden bir öteki veya aşağı görme durumu meşru sayılmamıştır.

Allah, kelâmı hak ve hikmetli olan Kur’ân-ı Kerîm ile tüm insanlığa seslenirken: “*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi*

bir erkekle bir dişiden yaratıttık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanızdır.”⁴ buyurmuştur.

Bu âyet tüm insanlığı yaratılışta kardeş (halkî uhuvvet) görürken yani ontolojik olarak bir ötekileştirmeyi kabul etmez iken⁵; bu ontik yapıyı şekillendirmek üzere bir fiil olan Allah'tan korkan (takva) ifadesi ile bir ayırım söz konusu olmuştur ve Allah'ın yanında değer görmüştür. Ayrıca bu âyet içerisinde Allah, yaratılışta tüm insanlığı kardeşlik adı altında birleştirerek bunu, rahmetinin tecellisi olduğunu zikretmiş ve birbirleri ile tanışması için bir dünya nimeti olarak kavim ve kabilelere ayırdığını zikretmiştir. Bundan ayrı birçoğ âyette de bu özelliğin Allah'ın varlığının ve kudretinin bir delili olduğu söylenerek ibret alınması gerektiğine vurgu yapılır. **Sonuç** olarak İşlâm; dil, ırk gibi farklılıklara Allah'ın bir rahmeti olarak bakar. Bu anlamda burada olumsuz anlamda bir ötekileştirmeden bahsedilemez. Bilakis Allah'ın rahmetini olumsuz ötekileştirenlere karşı safını belirler ve engellemek üzere faaliyetlerde bulunur.

Bir gün Ebû Zer (ra) ile Bilal-i Habeşî (ra) arasında bir tartışma yaşanır. Tartışma esnasında Ebû Zer (ra), Bilal-i Habeşî'ye “*Sen bu işlerden anlamazsın, ey siyah kadının oğlu!*” diyerek rengini hedef alan, incitici ve yaralayıcı sözler söyler. Durum Efendimiz'e (sas) ulaşınca Ebû Zer'e (ra) “*Demek, sende hâlâ İşlâmiyet'ten önceki kötü adetler var. İnsan hiç derisinin siyahlığından dolayı suçlanır mı? Önemli olan takvâ değil midir?*”⁶ diyerek câhiliyeden kalıntı ötekileştirmeye İşlâm'ın karşı olduğunu söyleyerek Ebû Zer'i (ra) takvâya yönlendirmiştir.

Bir başka olayda Evs ile Hazrec kabilelerine mensup Arapların ırkçı tutumunu Muaz b. Cebel, Efendimiz'e (sas) bildirdiğinde: “*Ey insanlar! Sizin Rabbiniz birdir. Babanız, ananız da birdir! Araplık ne babanızda vardır ne de ananızda. O sadece sizin verdiğiniz isimden ibaret bir tanımdır. Arap'ın Arap olmayanlardan üstünlüğü yoktur. Üstünlük, Allah'a iman ve itaattedir.*” buyurmuştur.⁷

Nitekim Vedâ Hutbesi'nde de alemlere rahmet Efendimiz (sas): “*Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Âdem'in çocuklarınsınız, Âdem ise topraktandır. Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerinde üstünlüğü olmadığı gibi; kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâdadır.*”⁸ buyurmuştur.

Buradan hareketle İşlâm'da üstünlüğün ancak takvâ, iman ve itaatte olacağı vurgulanmıştır. İrk, kavim, kabile gibi kavramlardaki ötekileştirmeyi asla kabul etmemiştir. Ayrıca İşlâm; kadın, köle, düşkün, yetim gibi ötekileştirilmiş birçoğ kavramı da pratik ve fikrî ayrımcılıktan uzak tutarak haklarını korumuş ve değer vermiştir. Söz konusu olan ötekileştirilmiş bu kavramlar sebebiyle câhiliye döneminde birçoğ zulüm ve haksızlıklar yapılrken; İşlâm, öteki kavramına ayrı bir misyon yükleyerek hayırda yaşışan bir toplum inşa etmiştir.

Bu konu ile bağlantılı olduğunu düşündüğümüz, Kur'an'da “*yüz çevirmek*” anlamındaki ifadeler dikkatimizi çekmiştir. Çünkü bu âyetlerde müminlerin kimlerden yüz çevirmesini ve kime yüzünü çevirmesi gerektiğini bildiren öğütler zikredilmiştir.

Ulaşabildiğimiz kadarıyla Kur'an 5 âyette câhillerden yüz çevirmeyi, 5 yerde münafıklardan ve 19 yerde kafirlerden ve müşriklerden yüz çevirmeyi buyururken; tevafuk o ki, tek bir yerde⁹ yüzü Allah'a doğru çevirmeyi bize buyurmuştur. Buradaki tekrarlar konunun genel olarak anlaşılmasında önemlidir. Çünkü Kur'an, yönlendirdiği konular ve vurguladığı tekrarlar ile iletmek istediği mesajı daha geniş ve bütüncül bir şekilde dile getirme özelliğine sahiptir.

Genel olarak baktığımızda Rabbimiz bu âyetlerle bizim gaffletten, delaletten ve sapmış olanların bizi delalette düşürmesinden ve saptırmasından korunmamızı buyururken hakka yani kurtuluşun yegâne tek sınımlacak kaynağı olan Allah'a sınınmamızı, O'na yüzümüzü çevirmemizi buyurmuştur.

Bu anlamda İşlâm'ın öteki kavramına olan bakışı konumlandırılmış, öteki ile arasındaki ilişkisi belirlenmiştir. Bu sayede câhiliyenin öteki kavramındaki anlayışları olmak üzere tüm yanlış düşünce kalıpları da kırılmıştır. Burada münafık, kâfir ve müşriklerle beraber câhillerin zikredilmesi de dikkat çekicidir. Nitekim Müslüman bir câhil olması mümkündür. Buradan hareketle yine söyleyebiliriz ki İşlâm, “öte”ye ontolojik olarak bakmayıp bilgi ve fiiliyat açısından değerlendirilerek tevhid ve adaletin sağlanması esas alır. Böylece zihnî ve fiilî yanlış düşünce kalıpları tevhid ve adalet ile ıslah edilir. Bu sebeple olacak ki câhillerin bu kimseler ile zikredilmesi durumu hasıl olmuştur.

Sûfi mutasavvıflarımızdan Mevlâna'nın (k.s.): “*Bir delille kırk âlimi yendim, kırk delille bir câhili yenemedim.*” sözünü,

cahillerden yüz çevirmek âyetine fiilen tasdikleyici bir örnek olarak verebiliriz.

Yine bu konu ile bağlantılı olan “*Dinde zorlama yoktur.*”¹⁰, “*Dileyen iman etsin, dileyen küfre girsin.*”¹¹ “*Sizin dininiz size, benim dinim bana.*”¹² gibi âyetler tüm insanlığa hitap ederken İslâm’ın zorla değil, özgür iradeleriyle tercih edilen bir din olduğunu gözler önüne sermiştir. Böylece ötekilerle olan ilişkilerde ontolojik bir ötekileştirmeden söz edilemez. Bu İslâm’ın ahkam ve ahlâkıdır.

Bunca naslarda İslâm’ın, birbirine öte kabul ettiği “hak ile batıl, doğru ile yanlış, bilenle bilmeyen, iman edenle etmeyen, adalet edenle-zulmeden...” kavramlarını hiçbir zaman birleştirme yoluna gitmemesi, onun tevhid ve adaleti temele alan anlayışıyla öte kavramını tanımamasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak incelediğimiz hadis ve âyetler ışında söyleyebiliriz ki İslâm, ötekini kabul etmiş, ötekine karşı herhangi bir fikrî ve fiilî yaptırımdan uzak durmuş ve yok etme veya yaşam hakkı tanımama gibi bir anlayışın içinde asla bulunmamıştır; bilakis öteki kavramındaki bozuk anlayışları ıslah etme konumunda yer almıştır.

Çünkü İslâm, öteki kabul ettiği kavramlarını tevhid ve adalet üzerine tüm insanlık adına bina etmiştir. Bu sebeple tarih boyunca bölünmeye, tefrikaya ve düşmanlığa sebep olan öteki kavramının İslâm anlayışı ile yeniden tanımlanması başta Ümmet-i Muhammed olmak üzere tüm insanlığa fayda sağlayacaktır. Rabbimiz, bizlerin feraset ve basiretini genişletsin ve Allah’a kulluk yolunda takvâda yarışan kullarından eylesin.

- 1 Tuba Çay Sağlam-Mustafa Yaşar, “Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme”, *Electronic Turkish Studies*, 2017, 12/3, s.139.
- 2 Serdar Ünal, “Kimlikler ve bir arada yaşama pratiği: Yeni bir dil yeni bir kurgu. İçinde, Bekir Günay (Ed.) Genç akademisyenlerin perspektifinden birlikte yaşama”, İstanbul: Da Yayıncılık, 2012, s. 37-69.
- 3 Zygmunt Bauman, *Modernlik ve müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı, 2003.
- 4 Hucurât, 49/13.

- 5 Yavuz, Şevket, “İslâm’ın Ötekileştirmeye Meydan okuması veya “Ontolojik Ötekiden”, “Vasıfsal Öteki”ne İntikalin Macerası”, *Maride* 6/3 (2006):149-150.
- 6 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 158.
- 7 el-Hindi, *Kenzu’l-Ummal*, XII, 47
- 8 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 411
- 9 Arâf, 7/29.
- 10 Bakara, 2/256.
- 11 Kehf, 18/29.
- 12 Kâfirûn 109/6.

KISSADAN
HİSSE

Bir Şehit Annesinin Nasihati

Hazırlayan: Lütfullah Bektaş

Esmâ bint Ebû Bekir (r.anhâ) kendine güvenli, kararlı, sabırlı, metanetli ve iman dolu bir kalbe sahipti. Yüz yaşlarına ulaşmasına rağmen cihad aşkıyla yanan bir yüreği vardı. Haccâc-ı Zâlîme karşı Mekke’de yiğitçe çarpışan oğlu Abdullah b. Zübeyr’e yaptığı öğütler onun bu iman gücünü gösteriyordu. O, tarihî ve edebî bir vesîka kabul edilen konuşmasında oğluna şöyle seslenmişti:

“Ey oğlum! Şerefine yaşa, izzetinle öl, fakat kesinlikle esir düşme!...

Sen kendini daha iyi bilirsin. Eğer doğru yolda olduğuna ve Hakk’a davet ettiğine inanıyorsan yolunda devam et. Senin bütün adam-ların, arkadaşların bu yolda öldü. Boynunu Ümeyyeoğulları’nın ellerine teslim edip oynatma!

Eğer bunu dünyalık kazanmak için yapacaksan, sen ne kötü bir kulmuşsun! Böylece hem kendini hem de senin yanında yer alanları mahvetmiş oldun demektir.

Eğer “Ben doğru yoldaydım. Fakat arkadaşlarıma bezginlik gelince gücümü kaybettim” diyorsan, bu, yiğitlerin yapacağı iş değildir.

Dünyada daha ne kadar yaşayacaksın? Ölmek daha iyidir.”

Hiz. Esmâ (r.anhâ) bu tarihî konuşmadan sonra oğlu ile vedalaştı. Gözlerini kaybettiği için elleriyle oğlunu sıvaz-larken üzerinde zırh bulunduğunu anladı. Bunun üzerine Abdullah’a:

“Yavrum! Bu, şehitlik isteyenlerin yapacağı iş değildir” diyerek zırhını çıkarmasını istedi. Kendisine duâ etti:

“Allah’ım! Onu sana havale ettim. Onun için takdir ettiğine razı oldum. Bana ondan dolayı sabredenler sevabı ver.” dedi.

İslâm'ın İlk Şiyâsî Diplomatı: Amr b. Ümeyye (ra)

Ramazan Çelik

Sahâbe nesli sıradan insanlar değildi. “Siz, beşeriyet için meydana çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz.” [Âl-i İmrân 3/110] âyetine başlıca mazhâr olma şerefine erişmişti onlar. Onlar İslâm medeniyetini en güzel haliyle bizlere tevarüs ettirdiler. Yine onlar, vahyin denetimiyile, Peygamberimiz'in (sas) gözetimiyle kendilerinden sonraki nesillere en güzel şekilde örnek oldular ve olmaya da devam ediyorlar.

O kutlu ve mübeşşer insanlardan, Ashâb-ı Kirâm'dan biri de Damreoğulları'ndan Amr b. Ümeyye (ra) idi. Rivayete göre Bedir bölgesinde, kesin olmamakla birlikte hicretten 25 yıl önce doğdu. Babası, Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî'dir. Resûlullah (sas) tarafından kendisine “Ebû Ümeyye” künyesi verildi. Resûlullah'ın (sas) yakın akrabalarından olan Suheyle bint Ubeyde b. Hâris ile evlendi (Hz. Peygamber'in amcası Hâris'in torunu). Kayınpederi Ubeyde b. Hâris, Bedir ashâbındandı ve Bedir Gazvesi'nde şehit düştü [B. Erul, “Amr b. Ümeyye”, *Somuncu Baba Dergisi*, Ekim 2011, 30].

Ebû Ümeyye'nin nesebi, Amr b. Ümeyye b. Huveylid b. Abdullah b. İyas b. Abd b. Nâşire b. Ka'b b. Cüdey b. Damre b. Bekir b. Abdümenât b. Aliyy b. Kinâne'dir [M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2017, 372]. Ca'fer, Abdullah ve Fazl isimleriyle üç oğlu, Ümmü Ca'fer ismiyle de bir kızı vardır [Erul, 30].

Câhiliye döneminde dahi cesur, atılgan, şerefli ve zeki olmasıyla tanınmış olan Ebû Ümeyye, Bedir ve Uhud Gazvelerinde müşrik saflarında bulunduyorsa da savaşlarda etkin rol aldığına dair bir bilgi yoktur [M.A. Kapar, “Amr b. Ümeyye”, *İSTEM*, 2017, 271-285]. **Uhud Gazvesi'nden hemen sonra, Mekkelilerin geri çekildikleri dönemde İslâm'la şereflendi.** Burada Muhammed Hamidullah hocanın gözümüzün önüne serdiği çok önemli bir bilgi ve tahmini, *İslâm Peygamberi* eserinden alıntı yapmak istiyorum:

“Duruma bakılırsa Amr, bu savaşlara da formalite gereği katılmıştır: Mekke’li bir ailenin mensubu olarak, kabile başkanının katıldığı her savaşta hazır bulunması gerekiyordu. Acaba kendisinin Hz. Muhammed’in (sas) şahsi bir dostu olduğunu dūřünebilir miyiz? Her ikisi de İřlām’dan önce kervan ticaretiyle meşgul olmuşlardı. Aşağıda gōreceęimiz gibi, bōyle bir şeyin olması mōmkōn gōrōnmektedir:

Bōyōk sired yazarı řāmī’nin ifadesine gōre, Resūlullah’ın (sas) Bedir Savařı’nda Mekkeliler karřısında elde ettięi zaferden sonra bunlar, uęradıkları yenilginin intikamını almak ūzere Necāřī nezdinde bir elçi heyeti gōndererek, kendisinden Habeřistan’a sęınmıř olan Mōslōmanların sınır dıřı edilmesini istediler. Resūlullah (sas), Mekkelilerin bu hilesini ūęrenir ūęrenmez derhal Amr b. Ūmeyye’yi Mōslōmanlar lehine řefaateçi olmak ūzere Necāřī’ye elçi olarak gōnderdi.” [Hamidullah, 373].

Bu olaydan çıkarılabileceğimiz birēok sonuē varsa da bizim odaklanacağımız şudur ki:

Resūlullah (sas), Amr b. Ūmeyye’ye gayrimōslimken bile gōvenmiř ve onu Mōslōmanlar adına elçi olarak gōndermiřtir. Demek ki Amr b. Ūmeyye diplomatik donanıma sahipti ve henōz İřlām’a kavuřmadan da gōvenilir biriydi. Yine bu olay neticesinde “ilk İřlām diplomatı” olarak da tarihe geēti.

Ebū Ūmeyye, Hz. Peygamber’in (sas) ūmrō boyunca en ēok vazifelendirdięi elēilerden biri olmuřtur. Cāhiliye dōneminden beri cesur, zeki, dōrōst, atılgan, giriřken gibi gōzel vasıflarla anılırdı. Bu vasıflarla birlikte daha ūnceki diplomatik birikimleri, Necāřī Ashame’nin genēlik yıllarında Damreoęulları’nın yurdunda kalmıř olması gibi etkenler de onun elēilik ve diplomatlık gōrevlerine ne kadar mōnasip olduęuna dair delil olarak sunulabilir.

Resūlullah (sas), Amr b. Ūmeyye’yi, Bedir Savařı’ndan sonra Mōslōmanların gōvenlięini temin etmek iēin Necāřī’ye gōnderdi. Hendek Savařı akabinde muhacirlere yōnelik Mekke’li mōřriklerin teēebbōslerinin ūnlenmesi iēin yardımcı olması ve yazdıęı mektupları gōtōrmesi amacıyla tekrar Necāřī’ye gōnderdi.

Bunların dıřında bazı ūzel gōrevler de verildi. Bu gōrevler; Ūmmō Habibe’nin Hz. Peygamber’e (sas) nikahlanmasını temin etmek, Bi’rimate’de İřlām irřād birlięi iēinde Mōslōmanları temsil edenlerden biri olmak, Ebū Sōfyan’a ūldōrmek iēin Mekke’ye gitmek ve burada teēhir edilen iki Mōslōmanı defnetmek -ki bu olaya Amr b. Ūmeyye Seriiyesi adı verilir-, yine Mekke’ye kıtlık yılında yapılan yardımları gōtōrmek ve daęıtmak, yalancı Mōseylime’ye Hz. Peygamber’in (sas) cevap mektubunu gōtōrmek gibi faaliyetlerdir [Kapar, 284].

Amr b. Ūmeyye hakkında bilinmesi gereken bir olay da İřlām’la mōřerref olduktan hemen birēak ay sonra yařanan, yetmiř kadar sahabī efendimizin řehit olduęu Bi’rimate’ne olayıdır. Ebū Ūmeyye’nin de iēinde bulunduęu, İřlām’ı yaymak ūzere yolculuk eden bir grup Mōslōmana, mōřrikler tarafından Āmir b. Tufeyl liderlięinde yapılan baskın sonucunda, hayatta kalan tek kiři olan Ebū Ūmeyye, esir alındıktan sonra Āmir b. Tufeyl tarafından “Annem bir kōle azat etmeyi nezretmiřti.” diyerek azat edilmiřtir.

Ebū Ūmeyye, Mōslōman olduktan sonra Huneyn, Taif, Tebūk, Dūmetōlcendel gibi ēeřitli savařlara katıldı. Hz. Muaviye dōneminde, hicri 60 ilā 80 yılları arasında (Hamidullah hocaya gōre 60 yılından ūnce) Medine’nin Harrātın mahallesinde kendi evinde, hastalık ve yařlılıktan vefat etti. Efendimiz’den (sas) rivayet ettięi 20 hadis Kōtōb-i Sitte’de yer almaktadır. Oęulları ve bazı kiřiler kendisinden hadis rivayet etmiř, aynı zamanda talebesi řa’bī de ondan ūęrendięi ēeřitli bilgileri ve siyere dair haberleri nakletmiřtir [M. Fayda, “Amr b. Ūmeyye”, DĪA, 3/94-95].

Amr b. Ūmeyye’nin rivayet ettięi Ahmed b. Hanbel’in Mōsne’inde bulunan bir hadisini teberrōken aktararak yazımızı hitama erdirmek istiyoruz:

Resulōllah’ı řōyle derken işittim: “Kīřinin hanımına verdiği (hediye vb. şey) sadakadır.”

Kıbrıs'ın Şahidesi ve Şehidesi: Ümmü Haram Bint Milhan

Ravza Tarhan

Sahâbeyi tanımak, Hz. Peygamber'i (sas), yaşantısını, mücadelesini, tebliğini, davasını, yöntemini, sünnetini; kendisinden sonraki hâdiseleri, fetihleri ve hatta Mekke'yi Medine'yi tanımak demektir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in (sas) ashâbının hayatını okumak, klasik anlamda biyografi okumaktan çok daha öte bir anlama sahiptir.

Nitekim Allah Teâlâ, Ahzâb Sûresi 21. âyet-te inananlar için elçisini “*en güzel örnek (üsve-i hasene)*” olarak gösterirken ilk muhatapları da bu ilâhî tavsiyenin adeta sağlaması olmuşlar; onun (sas) rehberliğinde “*insanlar için çıkartılmış iyiliği emreden kötülüğü yasaklayan en hayırlı topluluk*” (Âl-i İmrân 3/104) hâline gelmişlerdir.

Bu yazımızda gökteki yıldızlardan bir yıldız olan, hayatını İslâm davası uğruna feda etmiş, İslâm'ın derdini kendi derdi bildiği için rüyaları dahi İslâm'ın zaferleriyle süslenmiş; gayesi ve emelleri aziz din kadar büyük olan ve 86 yaşında olmasına rağmen bu aziz din için koşmaya takat bulabilmiş Kıbrıs'ın şahidesi ve şehidesi Ümmü Haram (r.anhâ) validemizi dilimiz döndüğünce anlatmaya çalışacağız.

Asıl adı Gumeysa olan Ümmü Haram bint Milhan, Hz. Peygamber'in (sas) dünyaya teşrifinden yaklaşık 7 yıl önce milâdî 563 yılında Medine'de doğmuştur. Ümmü Haram'ın “Hala Sultan” diye anılmasının sebebi Arapçada “hâle” kelimesinin “teyze” manasında kullanılmasıdır. Soyu Hazrec kabilesinin Neccaroğulları koluna dayanır. Bazı âlimlere göre Hz. Peygamber'in (sas) babası Abdullah'ın teyzesi, bazı âlimlere göre ise Hz. Peygamber'in (sas) süt teyzesidir (Nevevî, *Şerhu Müslim*, XIII, 57). Enes b. Mâlik ve Berâ b. Mâlik'in (ra) teyzesi olması hususunda ise hiçbir şüphe yoktur. Bu bağdan dolayı Resûlullah (sas) kendini onlara daha yakın hisseder, Kubâ Mescidi'ni ziyarete gittiğinde Ümmü

Haram'ın orada bulunan evine misafir olur, yemek yer, öğle uykusuna yatar, hazır bulunanlara nâfile namaz kıldırırdı.

Ümmü Haram'ın (r.anhâ) rivayet ettiğine göre bir defasında Resûl-i Ekrem (sas) onun evinde öğle uykusundan gülererek uyanmış, Ümmü Haram niçin güldüğünü sorunca, uykusunda kendisine ümmetinden fetih maksadıyla Akdeniz'e açılan bazı kimselerin gösterildiğini ve onların cennetlik olduğunu söylemiş, bunun üzerine Ümmü Haram kendisinin de onların arasında bulunması için dua etmesini istemiş, o da "Allah'ım! Ümmü Haram'ı onlardan biri eyle!" diye dua etmiştir. Ardından Resûlullah (sas) yine uzanıp uykuya dalmış ve aynı şekilde tebessüm ederek uyanmıştır. Ümmü Haram niçin tebessüm ediyorsunuz diye sorunca, Resûlullah (sas) aynı cevabı vermiştir. Bunun üzerine Ümmü Haram o kişilerden olmak için dua istemiştir ve Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: "Sen bu topluluğun önde gelenlerinden olacaksın, geride kalanlarından değil." (Buhârî, "Cihâd", 3)

Bu hadise yaşandığında Ümmü Haram (r.anhâ) validemiz 70'lerine merdiven dayamış bir hanım, Efendimiz'in (sas) müjdesini verdiği şey ise o günlerde ulaşılması imkânsız gibi görünen bir sefer idi. Buna rağmen Ümmü Haram hem yaşım geçkin hem de o günleri görebilir miyim, o güne ulaşabilsem bile kadın hâlimle ne yapabilirim ki diye bir an bile düşünmeden hemen

içindeki cihad aşkı ve heyecanıyla "Ya Resûlallah! onlardan olmam için dua eder misin?" demiştir. Bu nasıl bir aşk nasıl bir iman!

Resûlullah (sas) vefat etmiş, aradan henüz 17 sene geçmişti. Ümmü Haram (r.anhâ) anamız ne yaşını ne de cinsiyetini bahane etmemiş, 86 yaşına gelene kadar hiç yerinde durmamış, kutlu nebinin müjdesine ulaşmak için kocası ile beraber cihad ordularının içinde bulunmuştu. Medine topraklarından yola çıkmış, Kudüs'e ve daha sonraları bugün Suriye toprakları içerisinde bulunan Humus'a gitmişti. Kudüs ve Humus'ta kaldığı yıllarda hanımlara muallimlik yapmış, tebliğ ve irşad faaliyetlerinde bulunmuştu. Gerek bu topraklarda gerekse cihad meydanlarında Hz. Peygamber'e (sas) yakınlığı ile tanınan bir mücahide olarak dimdik durması, mücahidlerin aşkını ve şevkini artırıyordu. Anamız heyecanı ile insanlara ümit, aşkıyla onlara azim oluyordu. Hem ilmiyle hem de cihad aşkıyla tam bir dava kadınıydı. Yük olan değil yük almayı bilen, çevresine de bunu aşılayan mücahide bir hanımefendiydi.

Şam Valisi Muaviye b. Ebû Süfyan, Hz. Osman'a (ra) gönderdiği mektupta bir deniz seferi başlatmak ve işe Akdeniz'den başlamak istediğini dile getirmişti. İslâm

Ümmü Haram Bint Milhan'ın Larnaka'daki kabri, cami ve türbesi.

orduları o güne kadar hiçbir deniz seferine çıkmamıştı. Hz. Osman (ra), İslâm ordularının deniz seferlerine alışık olmadığını belirtmiş, bu yüzden yalnız şu iki şartla sefere çıkılmasına müsaade etmişti: Sefere katılacak askerler gönüllülük esasına bağlı seçilecek ve Vali Muaviye hanımıyla birlikte sefere katılacaktı. Bunun üzerine hemen askerler toplanmaya başlanmış ve ilk İslâm donanması oluşturulmuştu (M. Emin Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, III, 59).

Efendimiz'in (sas) verdiği müjdeden tam 23 yıl geçmiş olmasına rağmen hiçbir zaman bu müjdenin doğruluğundan tereddüt etmemiş hatta o sefere çıkmadan önce zaman zaman rahatsızlanıp çocukları ve torunları onun vefat edeceğini düşünüp başında gözyaşı döktüklerinde, Ümmü Haram validemiz şunu derdi: *"Boşuna ağlamayın ben ölmeyeceğim. Peygamberimiz bana deniz seferlerine katılacağıma dair müjde verdi. Ben ne olursa olsun bu müjdenin tahakkuk edeceğini biliyorum. Bunun için ağlamayın ben o seferlere katılmadan ölmeyeceğim."* diyerek Resûlullah'ın (sas) müjdesinin muhakkak gerçekleşeceğine olan inancını ortaya koyuyordu. Hasta yatağında cihada çıkmanın planlarını yapıyordu. Bize cihadın güçlü bir bedenle değil, sağlam bir iman ve sarsılmaz bir dava aşkıyla yapılabileceğini gösteriyordu.

Ordu toplanmış ve sefere çıkılmıştı. Savaşın kızıştığı bir sırada İslâm donanması deniz şartlarına alışkın olmadığı için anlık bir ümitsizliğe kapılmıştı. Bu esnada Ümmü Haram (r.anhâ) validemiz yerinden fırlayarak şunu söyledi: *"Ey İslâm'ın mücahitleri! Vallahi ben şu kullarımla duyduğum ki Resûlullah şöyle dedi: 'Ümmetimden ilk deniz savaşına çıkanlar gerçekten de (cenneti) hak ettiler.' Görüyor musunuz şu kara parçalarını? O toprakların arkasında cennet vardır."* (Buhârî, "Cihad", 93) Resûlullah'tan (sas) aldıkları bu muştı ile coşan mücahitler 28/649'da Kıbrıs'ın fethini az bir kayıp ile gerçekleştirmişlerdi.

Karaya ayak basıldığında Ümmü Haram'a (r.anha) binmesi için bir katır yanaştırılmış, anamız katıra bindiği esnada katır onu üzerinden atmış ve Ümmü Haram validemiz ihtiyarlığı sebebiyle bineğin üzerinde duramamış, boynu kırılarak 86 yaşında şehit olmuştu. Ölümü de hayatı gibi şerefli ve aziz bir ölüm olmuştu. *"Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz nasıl ölürseniz de öyle dirilirsiniz."* sözünün adeta bir timsali olmuştu. Özlemlerle beklediği şehadete kavuşmuştu.

Sahâbe efendilerimiz onu getirip Larnaka'ya defnettiler. Ümmü Haram validemizin kabrinin şu an Rum

kesiminde olması da çok farklı bir anlam taşıyor. Bu, birçok sahâbenin yüreklerinde taşıdıkları derin bir arzudur. Onlar cihad için evlerinden çıkıp, dünyanın dört bir tarafına dağıldıklarında, yaralanıp veya hastalanıp vefat yoluna girdiklerinde, yanlarındaki kardeşlerine derlerdi ki: *"Girin, düşman topraklarının içlerine doğru, ne kadar ileriye gidebilirsiniz gidin ve beni oraya gömün. Ben ezanın olmadığı topraklarda defnolmak istiyorum."* Çok ilginç değil mi, sebep ne? Düşünüyorlar ki: *"Eğer biz ezanın olmadığı topraklarda medfun olursak, bizden sonra gelenler, orada bir sahâbînin kabri var deyip, ziyaret edecekler. İnşallah bu ziyaretler de o topraklara ezamı kavuşturacak."* İşte bu amaçla Ebû Eyyûb el-Ensârî (ra), İstanbul'da vefat ederken, *"Götürün beni surların içlerine doğru!"* demiş, bu amaçla Habbab b. Eret (ra), Irak toprağında vefat ederken aynı şeyi demiştir. Tabii bilmiyoruz Ümmü Harâm da böyle demiş mi, dememiş mi? Ancak söz ile demese bile fiili olarak o da bunu demiştir (Yıldırım, III, 49).

Aradan yüzyıllar geçmiş ve Kıbrıs tekrar Hristiyanların eline geçti. Osmanlı 1571'de Kıbrıs'ı yeniden Müslümanlar adına fethetti. İlk icraatlarından biri de Kıbrıs'ın ilk fatihlerinden olan Hala Sultan'ın kabrini aramak oldu. Gayrimüslimlerin Ümmü Haram'ın kabrini Saliha Kadın Türbesi diye ziyaret ettiğini fark eden ceddimiz oraya bir tekke inşa etti. Osmanlı donanmaları türbenin yakınından geçerken anamıza minnettarlığını 4 pare (3 İhlas, 1 Fatiha) top atışı ile ifade etmeye çalışırdı. Osmanlı sonrası İslâm hâkimiyetinden çıkarak Rumların kontrolüne giren Hala Sultan Tekkesi, Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türk ordusunun asgari sınıırıydı. Barış harekâtını planlayan ve ordunun harekât emrini veren dönemin Başbakan Yardımcısı merhum Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Genelkurmay Başkanı'na *"Hala Sultan'ın kabri alınmadan ilerleyişimiz durmayacak!"* emrini vermesine rağmen ilerleyen süreçte Türkiye masada durdurulmuş ve Hala Sultan'ın kabri kurtarılamamıştır. Hala Sultanımız bugün Rum kesiminde bulunan Larnaka'da yattığı müddetçe bizler gözümüzü ve gönümüzü o topraklardan ayırmayacak ve o toprakların tekrar İslâm'a kavuşması meselesini dert edineceğiz. Ve bu gayeyle Ümmü Haram validemizin bu dünyadan göçüp giderken bize söylediği şu kutlu sözlere kulak verip risalet davasında hizmet etmeyi her daim bir vazife bileceğiz:

"Mesleğin emekliliği olur, vazifenin emekliliği olmaz! Risaletin davasında hizmet etmek bir meslek değil, vazifedir!"